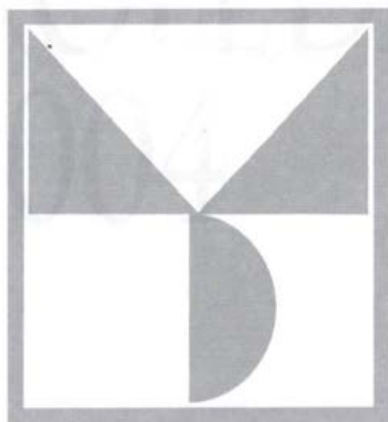

OSREDNJA
KNJIŽNICA
CELJE P13988

MOHORJEV KOLEDAR 2004

IZDALA IN ZALOŽILA MOHORJEVA DRUŽBA CELJE
V REDNI KNJIŽNI ZBIRKI ZA LETO 2003

MOHORJEV KOLEDAR 2004

MOHORJEVA
DRUŽBA

Celje 2003

JANUAR – PROSINEC

1. Četrtek	NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA, DAN MIRU (1) Našli so Marijo, Jožefa in dete (Lk 2,16-21)
2. Petek	Bazilij Vel., Gregor Nac., šk. in cerkv. uč. (3); Telesfor, pap.
3. Sobota	Presv. Jezusovo ime (4); Genovefa Pariška, dev.; Anter, pap., muč.
4. Nedelja	2. NEDELJA PO BOŽIČU; Angela Folinjska, red.; Rigobert, op. Beseda se je učlovečila in naselila med nami (Jn 1,1-18)
5. Ponedeljek	Edvard, kralj; Emilijana (Milena), dev.; Janez Neumann, mis.
6. Torek	GOSPODOVO RAZGLAŠENJE, Sv. Trije kralji (1)
7. Sreda	Rajmund Penjafortski, duh. (4); Lucijan Antioh., duh., muč. ☉ ob 16h 40
8. Četrtek	Peter, šk.; Severin Noriški, op.; Jurij iz Hozibe, red.; Lovrenc, duh.
9. Petek	Andrej Corsini, šk.; Hadrijan, op.; Barbasimas, šk., muč.
10. Sobota	Viljem iz Bourgesa, šk.; Agaton, pap.; Gregor iz Nise; Peter Orseolo
11. Nedelja	JEZUSOV KRST (1); Pavlin Oglejski, šk.; Teodozij, op.; Higin, pap. Oče pričuje o Sinu (Lk 3,15-16.21-22)
12. Ponedeljek	Elred, op.; Tatjana (Tanja), muč.; Ernest, muč.
13. Torek	Hilarij, šk., cerkv. uč.(4); Remigij, šk.
14. Sreda	Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.; Odorik, mis.
15. Četrtek	Maver, op.; Placid, red.; Pavel, pušč. ☾ ob 05h 46
16. Petek	Marcel, pap.; Berard in bratje franč. muč.
17. Sobota	Anton (Zvonko), pušč. (3); Sulpicij, šk.; Rozalina, red.
18. Nedelja	2. NAVADNA (2); Marjeta Ogrska, red.; Priska, muč. Jezusov prvi čudež (Jn 2,1-11)
19. Ponedeljek	Jakob Sales, red., muč.; Germanik, muč.; Makarij, op.; Arsenij, red.
20. Torek	Fabijan, pap. in Boštjan (Sebastijan), muč. (4)
21. Sreda	Neža (Agnes, Janja), dev., muč. (3); Epifanij, šk. ● ob 22h 05
22. Četrtek	Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4); Anastazij, muč.; Lavra
23. Petek	Henrik, mist. pisatelj; Ildefonz, šk.; Zaroka Marije in Jožefa
24. Sobota	Frančišek Saleški, šk., cerkv. uč. (3); Felicijan, šk.; Jožef Timotej, ap. tiska
25. Nedelja	3. NAVADNA (2); Spreobrnitev ap. Pavla; Ananija iz Damaska Pismo se izpolnjuje na Jezusu (Lk 1,1-4; 4,14-21)
26. Ponedeljek	Timotej in Tit, šk. (3); Robert, Štefan, Alberik, op.
27. Torek	Angela Merici, red. ust.(4); Henrik, duh.
28. Sreda	Tomaž Akvinski, duh., cerkv. uč. (3); Karel Veliki, cesar
29. Četrtek	Valerij, šk.; Julijan Ubogi, spok.; Papija, Maver, muč. ☽ ob 07h 03
30. Petek	Martina, muč.; Hiacinta (Jacinta) Mariscotti, red.
31. Sobota	Janez Bosco, red. ust. (3); Marcela, vdova; Sergij, vojak

*

*

Sejemo v zabožčke (kreša). ●

Pregledujemo shranke, očistimo in zračimo lončnice.

*

*

Pregledujemo shranke, očistimo in zračimo lončnice.

Sejemo v zabožčke, zalivamo, rosimo lončnice v zakurjenih prostorih. ●

Sejemo v zabožčke, zalivamo, rosimo lončnice v zakurjenih prostorih. ●

Pregledujemo shranke, očistimo in zračimo lončnice v prezimovališču.

Pregledujemo shranke, očistimo in zračimo lončnice v prezimovališču, obrezujemo, škropimo. ● ●

Pregledujemo shranke, očistimo in zračimo lončnice, pregledamo zaščite po vrtu, obrezujemo, škropimo. ● ●

*

*

Zaščitimo dvoletnice, če ni snega; čistimo debla, škropimo. ●

Zalivamo.

Zalivamo.

Gnojimo (zrel kompost), zalivamo.

Gnojimo (zrel kompost), zalivamo.

Obrezujemo, presajamo (lončnice z gomolji in čebulami, jablane). ● ●

*

*

Obrezujemo, premečemo kompost, gnojimo (zrel kompost). ●

Obrezujemo, premečemo kompost, gnojimo (zrel kompost). ●

Gnojimo (zrel kompost), zračimo tople grede, če je toplo.

*

*

Sejemo v zabožčke, presajamo, sadimo, zalivamo. ● ● ●

Sejemo v zabožčke, presajamo, sadimo, zalivamo. ● ● ●

*

*

*

Pregledujemo shranke, lončnice, zaščite po vrtu.

Načrtujemo vrt, pregledamo zaloge semen in kaljivost.

Sejemo v zabožčke, sadimo. ● ●

Sejemo v zabožčke, sadimo. ● ●

Sejemo v zabožčke, sadimo. ● ●

*

Pripravljamo zemljo, načrtujemo vrt.

FEBRUAR – SVEČAN

1. Nedelja	4. NAVADNA (2); Rajmund, red.; Brigita Irska, dev.; Odila, red. Jezus ni prerok samo za Jude (Lk 4,21-30)
2. Ponedeljek	JEZUSOVO DAROVANJE, SVEČNICA (2) - Kornelij, vojak Jezusa prinesejo v tempelj (Lk 2,22-40)
3. Torek	Blaž, šk., muč.(4); Oskar, šk. (4); Simeon, Ana
4. Sreda	Katarina de Ricci, red.; Jožef, mis.; Janez de Britto, muč.
5. Četrtek	Agata, dev., muč. (3); Ingenuin in Albiun, šk.; Domicijan, vojvoda
6. Petek	Pavel Miki in drugi jap. muč. (3); Doroteja, muč.; Amand, mis. ○ ob 09h 47
7. Sobota	Koleta, red.; Nivard, red.; Egidij, red.
8. Nedelja	5. NAVADNA (2); Hieronim Emiliani, red.; Juvencij, šk.; Prešernov dan Apostoli pustijo vse in gredo za Jezusom (Lk 5,1-11)
9. Ponedeljek	Apolonija, muč.; Nikefor, muč.; Marijan, op.
10. Torek	Sholastika, dev. (3); Viljem Veliki, pušč.
11. Sreda	Lurška Mati božja (4) - svet. dan bolnikov; Saturnin, muč.
12. Četrtek	Humbelina, red.; Evlalija, muč.; Reginald, red.
13. Petek	Adolf, šk.; Jordan, red.; Kristina, vdova ☾ ob 14h 39
14. Sobota	Valentin (Zdravko), muč.(4); Zenon, muč.; Vincenc, zakonski mož
15. Nedelja	6. NAVADNA (2); Klavdij de la Colombiere, red.; Georgija, pušč. Blagor ubogim, gorje bogatinom (Lk 6,17.20-26)
16. Ponedeljek	Peter, muč.; Onezim, šk., muč.; Julijana, muč.
17. Torek	Sedem ustanoviteljev servitov (4); Luka Belludi, red.
18. Sreda	Sadot, muč. (4); Janez iz Fiesole, red.; Frančišek Clet, muč.
19. Četrtek	Konrad iz Piacence, spok.; Barbat, šk.; Beat, red.
20. Petek	Evharij, šk.; Leon, šk. ● ob 10h 18
21. Sobota	Peter Damiani, šk., cerkv. uč. (4); Evstacij, šk.; Irena, dev.
22. Nedelja	7. NAVADNA (2); Sedež ap. Petra; Maksimijan, šk.; Marjeta, spok. Bodite usmiljeni, kakor je Bog usmiljen (Lk 6,27-38)
23. Ponedeljek	Polikarp, šk., cerkv. uč. (3); Rafaela, vdova
24. Torek	Matija, ap. (2); Robert, pušč.; pust
25. Sreda	++ PEPELNICA; Valburga, red.; Tarazij, patriarh; Adeltruda, op.
26. Četrtek	Porfirij, šk.; Pavla, red.; Aleksander, šk.
27. Petek	+ Gabrijel Žalostne Matere Božje, red.; Ana Line, muč.
28. Sobota	Roman, op.; Ožbolt, šk.; Hilarij, pap. ☽ ob 04h 24
29. Nedelja	1. POSTNA (1); Jezus zavrne skušnjavca (Lk 4,1-13)

*

*

Sejemo v zabojčke in v tople grede, presajamo lončnice, zalivamo.

*

Sejemo v zabojčke in v tople grede, presajamo lončnice in zalivamo, preverimo kaljivost starih semen.

Sejemo v zabojčke in v tople grede, presajamo lončnice in zalivamo, preverimo kaljivost starih semen.

Pregledujemo shranke, načrtujemo vrt, pripravljamo zemljo.

Pregledujemo shranke, načrtujemo vrt, pripravljamo zemljo, čistimo drevesna debela.

Čistimo drevesna debela, škropimo.

*

*

Nabiramo zdravilne rastline (korenine), zalivamo, orosimo lončnice v zakurjenih prostorih.

Nabiramo zdravilne rastline (korenine), zalivamo, orosimo lončnice v zakurjenih prostorih.

Sadimo trajnice, zalivamo.

Sadimo trajnice, zalivamo.

Sadimo trajnice, zalivamo.

Obrezujemo, nabiramo zdravilne rastline, pripravljamo zemljo.

*

*

Gnojimo (zrel kompost) trato (!) in vrtnice.

Gnojimo (zrel kompost) trato (!) in vrtnice.

Gnojimo (zrel kompost), čistimo debela, odstiramo grede, uničujemo škodljivce.

Gnojimo (zrel kompost), čistimo debela, odstiramo grede, uničujemo škodljivce.

Gnojimo, zalivamo.

Sejemo presajamo lončnice, zalivamo.

*

*

*

Sejemo in sadimo, presajamo lončnice.

Sejemo in sadimo, presajamo lončnice.

Sejemo in sadimo, presajamo lončnice.

Pregledujemo shranke, premečemo kompost.

Pregledujemo shranke, premečemo kompost.

*

*

MAREC – SUŠEC

1. Ponedeljek	Feliks, pap.; Albin, šk.; Svibert, mis.
2. Torek	Neža Praška, red.; Karel Dobri, knez
3. Sreda	Marin in Asterij, muč.; Kunigunda, cesarica
4. Četrtek	Kazimir, kraljevič (3); Lucij, pap.; Julijana, muč.
5. Petek	+ Hadrijan, muč.; Janez Jožef od Križa, red.
6. Sobota	Konon, vrtnar, muč.; Fridolin (Miroslav), op.; kvatre
7. Nedelja	2. POSTNA (1); Perpetua in Felicita, muč.; German, muč.
	Jezus se med molitvijo spremeni (Lk 9,28-36) ○ ob 00h 14
8. Ponedeljek	Janez od Boga, red. ustanovitelj; Štefan, op.
9. Torek	Franciška Rimska, žena; Bruno, mis.; Vital, op.
10. Sreda	Štirideset mučencev; Makarij, šk.
11. Četrtek	Sofronij, šk.; Evlogij, muč.; Agapa, muč.
12. Petek	+ Pionij, muč.; Maksimilijan, muč.; Alojzij Orione, duh.
13. Sobota	Leander, šk.; Patricija, Modesta ☾ ob 22h 01
14. Nedelja	3. POSTNA (1); Matilda, kraljica; Aleksander, muč.; Lazar, šk.
	Pokora odvzame božjo kazen (Lk 13,1-9)
15. Ponedeljek	Ludovika de Marillac, red. ust.; Klemen M. Dvořak, red.
16. Torek	Hilarij in Tacijan, muč.; Julijan, muč.; Herbert, šk.
17. Sreda	Patrik, šk.; Jedrt Nivelska, op.
18. Četrtek	Ciril Jeruzalemski, cerkv. uč.; Anzelm, šk.; Salvator, red.
19. Petek	JOŽEF, mož Device Marije (1); Sibilina, tretjerednica
20. Sobota	Martin, cerkv. uč.; Kutbert, šk.; Marija Srca Jez., red. ● ob 23h 41
21. Nedelja	4. POSTNA (1); Serapion, muč.; Hugolin Zeffirini, red.
	Izgubljeni sin se vrne k očetu (Lk 15,1-3.11-32)
22. Ponedeljek	Lea, vdova; Bazilij, duh., muč.; Benvenut, šk.
23. Torek	Alfonz Turibij iz Mongroveja, šk.; Rebeka, red.
24. Sreda	Dionizij in drugi palest. muč.; Katarina Švedska, red.
25. Četrtek	GOSPODOVO OZNANJENJE (1); Dizma, desni razbojnik
26. Petek	+ Kastul, muč.; Evgenija, muč.; Ludgar, šk.
27. Sobota	Rupert Salzburški, šk.; Frančišek, vzgojitelj; Peregrin, red.
28. Nedelja	5. POSTNA - TIHA (1); Milada Praška; Ivana, tretjerednica
	Grešnik ne sme obsojati grešnika (Jn 8,1-11)
29. Ponedeljek	Bertold, red. ustanovitelj; Evstracij, muč.; Štefan IX., pap. ☽ ob 01h 48
30. Torek	Janez, bogolj. pisatelj; Amadej Savojski, knez
31. Sreda	Modest, ap. Slovencev; Kornelija, muč.; Gvido, op.

- Sejemo, sadimo, presajamo, cepimo drevje, zalivamo. ● ● ●
- Sejemo, sadimo, presajamo, cepimo drevje, zalivamo. ● ● ●
- Plevemo, rahljamo, nabiramo zdravilne rastline, odstiramo grede. ●
- Plevemo, rahljamo, nabiramo zdravilne rastline, odstiramo grede. ●
- Sejemo rože. ●
- Sejemo rože, škropimo. ● ●
- *
- *
- Nabiramo zdravilne rastline (korenine). ●
- Nabiramo zdravilne rastline (korenine), zalivamo. ●
- Sejemo dvoletnice, sadimo trajnice (čebulice, gomolje, korenike, grmovnice), cepimo drevje, zalivamo. ● ●
- Sejemo dvoletnice, sadimo trajnice (čebulice, gomolje, korenike, grmovnice), cepimo vrtnice, zalivamo. ● ●
- Obrezujemo, nabiramo zdravilne rastline, rahljamo prst, odstremo grede, gnojimo (zrel kompost). ● ●
- Obrezujemo, nabiramo zdravilne rastline, rahljamo prst, odstremo grede, gnojimo (zrel kompost). ● ●
- *
- *
- Obrezujemo (živo mejo), gnojimo. ●
- Čistimo debla, nabiramo zdravilne rastline (korenine), odstremo grede, škropimo. ● ●
- Čistimo debla, nabiramo zdravilne rastline (korenine), odstremo grede, škropimo. ● ●
- Obrezujemo, zalivamo. ●
- Obrezujemo, zalivamo. ●
- Nabiramo zdravilne rastline, odstremo grede, gnojimo, obdelujemo prst. ●
- *
- *
- *
- Sejemo, presajamo trajnice, sadimo krompir. ● ● ●
- Sejemo, presajamo trajnice, sadimo krompir. ● ● ●
- *
- *
- Sadimo buče v zabojček (posebnost!). ●
- *
- *
- Sejemo, sadimo, presajamo, cepimo drevje in vrtnice, zalivamo. ● ● ●
- Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst, škropimo. ● ●
- Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst, škropimo. ● ●

APRIL – MALI TRAVEN

1. Četrtek	Nonij, red.; Venancij, šk., muč.
2. Petek	+ Frančišek Paolski, red. ust.; Teodozija, muč.; Marija, spok.
3. Sobota	Rihard, šk.; Sikst I., pap.; Alojzij Scrosopapi, vzgojitelj
4. Nedelja	CVETNA (1); Izidor Sevilj., šk., uč.; Franček Marto, fatim. pastir Blagoslovljen, ki prihaja v Gospodovem imenu (Lk 19,28-40) Poročilo o trpljenju (Lk 22,14-71; 23,1-56)
5. Ponedeljek	Vincenc Ferrer, duh.; Albert, šk.; Julijana ☉ ob 13h 03
6. Torek	Irenej Simijski, šk., muč.; Notkar, glasbenik
7. Sreda	Janez Krstnik de la Salle, red. ust.; Aleksander, muč.
8. Četrtek	VEL. ČETRTEK; Dionizij, šk.; Valter, op., Julija, vzgojiteljica
9. Petek	++ VEL. PETEK; Valtruda, red.; Anton Pavoni, muč.
10. Sobota	VEL. SOBOTA; Ezekijel, prerok; Domnij, šk.; Apolonij, duh., muč.
11. Nedelja	VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE; Stanislav, šk., muč. Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20,1-9)
12. Ponedeljek	Vel. pon.; Zenon, šk.; Julij I., pap.; Sava, muč.; Alferij, državnik ☾ ob 05h 46
13. Torek	Martin I., pap., muč.; Ida, vdova; Hermenegild, muč.
14. Sreda	Lidvina, trpinka; Valerijan, Maksim, muč.
15. Četrtek	Peter Gonzales, red.; Cezar de Bus, red.
16. Petek	Bernardka Lurška, red. (3); Benedikt J. Labre, berač; Drago
17. Sobota	Janez, red.; Simon, muč.; Robert, op.
18. Nedelja	BELA - NEDELJA BOŽJEGA USMILJENJA (1); Marija, red. Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20,19-31)
19. Ponedeljek	Leon IX., pap.; Marcel Callo, delavski ap. ● ob 15h 21
20. Torek	Neža Montepulčanska, red.; Teotim, mis.
21. Sreda	Anzelm, šk., uč. (4); Konrad, red.; Apolonij, muč.
22. Četrtek	Marija, red.; Hugo, šk.; Agapit, pap.; Oportuna, red.
23. Petek	Jurij, muč. (4); Vojteh, šk. (4); Egidij, red.
24. Sobota	Fidel (Zvest) Sigmarinški, duh., muč. (4); Franka, red.
25. Nedelja	3. VELIKONOČNA (1); Marko, evang.; Erminij, op.; Janez, duh. Jezus da apostolom jesti (Jn 21,1-19)
26. Ponedeljek	Rafael, red.; Mati dobrega sveta; Marcelin, pap.
27. Torek	Peter Kanizij, duh.; Hozana, samotarka; Dan upora ☽ ob 19h 32
28. Sreda	Peter Chanel, muč. (4); Ludvik Grignon, mis. (4)
29. Četrtek	Katarina Sienska, sozavet. Evrope (2); Vilfrid, šk.
30. Petek	Pij V., pap. (4); Jožef Cottolengo, red. ust.; Marija, red.

 Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst, škropimo. ● ●

 Sejemo in sadimo rože. ● ●

 Sejemo in sadimo rože. ● ●

 *

*

*

 Nabiramo zdravilne rastline, zalivamo. ●

 Sadimo trajnice in krompir, cepimo, zalivamo. ●

 Sadimo trajnice in krompir, cepimo, zalivamo. ●

 Obrezujemo sadno drevje in vrtnice, nabiramo zdravilne rastline, sadimo trajnice in sadno drevje. ● ● ●

 Obrezujemo sadno drevje in vrtnice, nabiramo zdravilne rastline, sadimo trajnice in sadno drevje. ● ● ●

 Obrezujemo, cepimo, sejemo korenaste vrtnice. ● ●

 *

*

 Nabiramo zdravilne rastline, kosimo zelenice, škropimo. ● ●

 Nabiramo zdravilne rastline, kosimo zelenice, škropimo. ● ●

 Plevemo, rahljamo prst, gnojimo, zalivamo.

 Plevemo, rahljamo prst, gnojimo, zalivamo.

 Plevemo, rahljamo prst, gnojimo, zalivamo.

 Nabiramo zdravilne rastline, rahljamo prst, uničujemo škodljivce, škropimo. ● ●

 *

*

 Plevemo, rahljamo prst.

 Sejemo za liste in korene, sadimo, presajamo. ● ●

 Sejemo za liste in korene, sadimo, presajamo. ● ●

 Sadimo buče (samo buče!). ●

 Sadimo buče (samo buče!). ●

 Sejemo, presajamo (iglavce), sadimo (fižol, grah), cepimo, zalivamo. ● ● ●

 *

*

 Sejemo, presajamo (iglavce), sadimo (fižol, grah), cepimo, zalivamo. ● ● ●

 Kosimo travnike.

 Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst. ●

 Sejemo in sadimo rože. ● ●

 Sejemo in sadimo rože. ● ●

MAJ – VELIKI TRAVEN

1. Sobota	Jožef Delavec (2); Rihard Pampuri, zdravnik; Praznik dela - d. p.
2. Nedelja	4. VELIKONOČNA (1); Atanazij, šk., cerk. uč.; Boris, kralj; - d. p.
	Dobri pastir daje večno življenje (Jn 10,27-30)
3. Ponedeljek	Filip in Jakob ml., ap. (2); Teodozij Kijevski, menih
4. Torek	Florijan, muč. (4); Lazar, muč.; Jožef, duh. ☉ ob 22h 33
5. Sreda	Gotard, šk.; Angel, muč.; Edmund, red.
6. Četrtek	Dominik Savio, dijak; Edvard, duh., muč.
7. Petek	Gizela, op.; Dominician, šk.; Avguštin, vzgojitelj
8. Sobota	Ulrika, red.; Viktor Milanski, muč.; Magdalena Canossa
9. Nedelja	5. VELIKONOČNA (1); Katarina, pesnica; Marija T. Gerhardinger, red.
	Nova zapoved medsebojne ljubezni (Jn 13,31-33a. 34-35)
10. Ponedeljek	Antonin, šk.; Janez Avilski, vzgojitelj; Damijan, mis.
11. Torek	Ignacij Lakonijski, red.; Matej, muč.; Odo, Hugo, Odilo, op. ☾ ob 13h 04
12. Sreda	Leopold Mandič, duh. (3); Pankracij, muč. (4)
13. Četrtek	Fatimska Mati božja (4); Imelda, deklica; Servacij, šk.; Andrej, župnik
14. Petek	Bonifacij, muč.; Lino Parmski; Justina, muč.
15. Sobota	Zofija (Sonja), muč.; Izidor, kmet; Pahomij, op.
16. Nedelja	6. VELIKONOČNA (1); Janez Nepomuk, duh., muč. (3); Andrej, muč.
	Sveti Duh nas uči evangelij (Jn 14,23-29)
17. Ponedeljek	Jošt, pušč. (4); Pashal Bajlon, red.; Antonija, dev.; Prošnji dan
18. Torek	Janez I., pap., muč.; Feliks, red.; Prošnji dan
19. Sreda	Peter Celestin, pap.; Leonard, duh.; Ivo, spoznavalec; Prošnji dan ● ob 06h 52
20. Četrtek	VNEBOHOD (1); Bernardin Sienski, duh.; Elfrida, red.
21. Petek	Krištof, duh. (4); Jožef, red.; Hospicij, pušč.; Karel, šk.
22. Sobota	Marjeta (Rita) Kasijska, red. (4); Joahima, vzgojiteljica; Mihael, kmet
23. Nedelja	7. VELIKONOČNA (1); Janez de Rossi, duh.; Ivana, dobrodelnica
	Jezusovi učenci naj bodo vsi eno (Jn 17,20-26)
24. Ponedeljek	Marija Pomagaj (3); Socerb, muč.
25. Torek	Beda Častitljivi, cerkv. uč. (4); sv. Gregor VII., pap. (4); Urban I., pap.
26. Sreda	Filip Neri, duh. (3); Lambert de Vence, šk.
27. Četrtek	Avguštin Canterburyški, šk. (4); Julij, muč. ☽ ob 09h 57
28. Petek	German Pariški, šk.; Ignacij Rostovski, šk.; Marija Ana, dev.
29. Sobota	Maksim Emonski, šk. (4); Bona, dev.; Viljem, muč.
30. Nedelja	BINKOŠTI (1); Kancijan in tov. muč.; Ivana Orleanska
	Jezus pošilja apostole in daje Svetega Duha (Jn 14,15-16.23b-26)
31. Ponedeljek	Marija, Mati Cerkev (2); Obiskanje Device Marije; Vital, menih

 Sadimo rože, nabiramo zdravilne rastline. ● ●

 *

*

 Sejemo, sadimo (buče, kumare, fižol), presajamo trajnice (drevje, gmi) in paradižnik, zalivamo. ● ● ●

 Sejemo, sadimo (buče, kumare, fižol), presajamo trajnice (drevje, gmi) in paradižnik, zalivamo. ● ● ●

 Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst, škropimo. ● ●

 Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst, škropimo. ● ●

 Presajamo dvoletnice in trajnice. ●

 Presajamo dvoletnice in trajnice. ●

 *

*

 Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, kosimo zelenice. ●

 Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, kosimo zelenice. ●

 Plevemo, rahljamo prst, gnojimo, zalivamo.

 Plevemo, rahljamo prst, gnojimo, zalivamo.

 Plevemo, rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, škropimo, kosimo zelenice. ● ●

 Plevemo, rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, označimo izbrane sadike jagod! ● ●

 *

*

 Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst, gnojimo, škropimo, kosimo zelenice. ● ●

 Nabiramo zdravilne rastline, plevemo, rahljamo prst, gnojimo, škropimo, kosimo zelenice. ● ●

 Sadimo buče, nabiramo zdravilne rastline. ● ●

 Sadimo buče, nabiramo zdravilne rastline. ● ●

 Sejemo, sadimo, presajamo, obrezujemo, zalivamo, kosimo travnike. ● ● ● ●

 Sejemo, sadimo, presajamo, obrezujemo, zalivamo, kosimo travnike. ● ● ● ●

 *

*

 Kosimo travnike.

 Kosimo travnike.

 Sejemo in presajamo rože. ● ●

 Sejemo rože. ●

 Sejemo rože. ●

 Sadimo rože, obrezujemo. ● ●

 *

*

 Sejemo, sadimo, presajamo, zalivamo. ● ● ●

JUNIJ – ROŽNIK

1. Torek	Justin, muč. (3); Klavdij, šk.; Kaprazij, op.
2. Sreda	Marcelin in Peter, muč. (4); Erazem, šk., muč.
3. Četrtek	Karel Lwanga in drugi ugandski muč. (3); Klotilda, vdova ☉ ob 06h 20
4. Petek	Frančišek Caracciolo, red. ust.; Kvirin iz Siscije, šk.
5. Sobota	Bonifacij, šk., muč. (3); Svetko (Svetopolk), muč.; Igor, muč.; kvatre
6. Nedelja	SVETA TROJICA (1); Norbert, red. ust.; Bertrand Oglejski, šk. Duh oznanja, kar ima Sin od Očeta (Jn 16,12-15)
7. Ponedeljek	Robert, op.; Bogumil, op.; Pavel, op.
8. Torek	Medard, šk.; Viljem iz Yorka, šk.
9. Sreda	Efrem diakon, cerkv. uč.(4); Primož in Felicijan, muč. (4); Jožef, duh. ☾ ob 22h 02
10. Četrtek	SV. REŠNJE TELO IN KRI (1); Janez Dominici, šk.; Henrik, delavec
11. Petek	Barnaba, ap. (2); Janez Fakundski, glasnik sprave
12. Sobota	Jolenta, kneginja; Alejda, red.; Eskil, muč.; Odulf, duh.
13. Nedelja	11. NAVADNA (2); Anton Padovanski, red., cerkv. uč. (3); Akvilina, muč. Jezus odpusti spokorjeni grešnici (Lk 7,36-50; 8,1-3)
14. Ponedeljek	Metodij, šk.; Gerard, red.; Valerij, Rufin, muč.
15. Torek	Vid (Vitomir), muč. (4); Bernard Mentonski
16. Sreda	Beno, šk.; Marija T. Scherer, red.; Luitgarda, dev.
17. Četrtek	Jan, glasnik Mar. časti; Albert, ap. ubogih ● ob 22h 27
18. Petek	SRCE JEZUSOVO (1); Marko in Marcelijan, muč.; Gregor Barbarigo
19. Sobota	Srce Marijino (3); Nazarij, šk; Romuald, op.; Gervazij, Protazij, muč.
20. Nedelja	12. NAVADNA (2); Florentina, red.; Adalbert, šk.; Vincencija, red. Jezus napove svojo smrt (Lk 9,18-24)
21. Ponedeljek	Alozij (Vekoslav) Gonzaga, red. (3); Julijan, muč.
22. Torek	Pavlin, šk. (4); Tomaž More, muč. (4); Ahac, muč.
23. Sreda	Jožef Cafasso, duh.; Marija Oignieška, vdova
24. Četrtek	ROJSTVO JANEZA KRSTNIKA (1); kres; Rumold, muč. Janez je njegovo ime (Lk 1,57-66.80)
25. Petek	Viljem, op.; Doroteja, mati; Amand, pušč.; Dan državnosti - d. p. ☽ ob 21h 08
26. Sobota	Vigilij (Stojan), šk.; Pelagij, muč.; David, pušč.
27. Nedelja	13. NAVADNA (2); Ema (Hema) Krška, kneginja Jezusove zahteve do učencev (Lk 9,51-62)
28. Ponedeljek	Irenej, šk., muč. (4); Potamijena, muč.
29. Torek	PETER IN PAVEL, ap. (1); Judita, Saloma
30. Sreda	Prvi muč. rim Cerkve (4); Ladislav, kralj; Oton, šk.; Rajmund, muč.

 Sejemo, sadimo (buče, paradižnik, fižol, grah) presajamo, vršičkamo paradižnik, zalivamo

 Obrezujemo grmičevje, kosimo travnik.

 Nabiramo zdravilne rastline, pobiramo pridelke, obrezujemo, vlagamo, kosimo zelenice.

 Sejemo in sadimo trajnice, (gomolji, čebulice, koreni), redčimo pregoste plodove.

 Sejemo in sadimo trajnice, (gomolji, čebulice, koreni), redčimo pregoste plodove.

 *

*

 Plevemo, izkopljemo pomlad. čebulnice, nabiramo zdravilne rastline, pobiramo pridelke, vlagamo.

 Obrezujemo grme, če ne želimo, da se hitro obraste, dognojujemo, zalivamo.

 Obrezujemo grme, če ne želimo, da se hitro obraste, dognojujemo, zalivamo.

 Rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, pobiramo pridelke, vlagamo, škropimo.

 Rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, pobiramo pridelke, vlagamo, škropimo.

 Rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, pobiramo pridelke, vlagamo, škropimo.

 *

*

 Plevemo, rahljamo prst, gnojimo, pobiramo pridelke, vlagamo, škropimo, kosimo zelenice.

 Plevemo, rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, zatiramo škodljivce, kosimo zelenice.

 Plevemo, rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, zatiramo škodljivce, kosimo zelenice.

 Plevemo, rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, zatiramo škodljivce, kosimo zelenice.

 Sejemo listnate vrtnine, presajamo, obrezujemo, cepimo, zalivamo.

 Sejemo listnate vrtnine, presajamo, obrezujemo, cepimo, zalivamo.

 *

*

 Kosimo travnike.

 Kosimo travnike.

 Sejemo, sadimo, presajamo rože.

 Sejemo, sadimo, presajamo rože.

*

 Sadimo rože, obrezujemo, zalivamo.

 Sadimo rože, obrezujemo, zalivamo.

 *

*

 Sejemo, presajamo, obrezujemo, vršičkamo sadno drevje in paradižnik, zalivamo.

 Obrezujemo grmičevje, kosimo travnike.

 Obrezujemo grmičevje, kosimo travnike.

JULIJ – MALI SRPAN

1. Četrtek	Oliver, muč.; Julij, Aron, muč.; Domicijan, op.
2. Petek	Frančišek Regis, red.; Liberat, muč. ○ ob 13h 09
3. Sobota	Tomaž, ap. (2); Anatolij, šk.; Heliodor, šk.
4. Nedelja	14. NAVADNA (2); Urh, šk.; Elizabeta Portugalska; Berta, vdova Kristusovi učenci prinašajo mir (Lk 10, 1 - 12.17 - 20)
5. Ponedeljek	CIRIL in METOD, slovanska ap. (1); Anton M. Zaharia, red.
6. Torek	Marija Goretti, muč. (4); Terezija, dev.; Nazarija, red.
7. Sreda	Vilibald, šk.; Edilburga, red.; Peregrin, muč.
8. Četrtek	Kilijan, šk., muč.; Prokop, muč.; Gregorij, šk.
9. Petek	Gorkumski muč. (4); Evgen III., pap.; Ivana, red.; Pavlina, red. ☾ ob 09h 33
10. Sobota	Veronika Giuliani, red.; Amalija (Ljuba), red.; Rufina in Sekunda, muč.
11. Nedelja	15. NAVADNA (2); Benedikt, op.; Olga Kijev., kneginja; Placid, muč. Kdo je moj bližnji (Lk 10,25-37)
12. Ponedeljek	Mohor in Fortunat, muč. (4); Janez Gualbert, red. ust.
13. Torek	Henrik I. (Hinko), kralj (4); Evgen, šk.; Klelija, red.
14. Sreda	Kamil de Lellis, red (4); Frančišek Solan, red.
15. Četrtek	Bonaventura, cerkv. uč. (3); Vladimir Kijevski, knez
16. Petek	Karmelska Mati božja (4); Rajnelda, muč.
17. Sobota	Aleš (Aleksej), spok.; Hedvika, kraljica; Marcelina ● ob 13h 24
18. Nedelja	16. NAVADNA (2); Friderik (Miroslav), šk., muč.; Emilijan, muč. Marta sprejme Jezusa (Lk 10,38-42)
19. Ponedeljek	Arsen, pušč.; Ambrozij, op.; Justa, Rufina, muč.
20. Torek	Marjeta, muč.; Elija, prerok; Ludovika, vdova
21. Sreda	Lovrenc Brindiški, cerkv. uč. (4); Danijel (Danilo), prerok
22. Četrtek	Marija Magdalena (Majda) (3); Menelej, op.; Beno, op.; Valter, bolničar
23. Petek	Brigita Švedska, soz. Evrope (2); Apolinarij, šk., muč.
24. Sobota	Krištof (Kristo), muč. (4); Šarbel, duh. (4); Kristina, muč.; Kunigunda
25. Nedelja	17. NAVADNA (2); Jakob st., ap.; Olimpija, red.; Magnerik, šk. Jezus obljublja uslišanje vztrajne molitve (Lk 11,1-13) ☽ ob 05h 37
26. Ponedeljek	Joahim in Ana, starša (3); Kamila, muč.; Bartolomeja, red.
27. Torek	Gorazd, Kliment, Naum in drugi uč. Cirila in Metoda (3)
28. Sreda	Viktor (Zmago), pap.; Urban, pap.; Samson (Samo), šk.
29. Četrtek	Marta iz Betanije (3); Olaf, kralj; Beatrika, muč.
30. Petek	Peter Krizolog, šk., cerkv. uč. (4); Justin, mis.; Maksima, muč.
31. Sobota	Ignacij Lojolski, red. ust. (3); Fabij, muč.; Helena, vdova ○ ob 20h 05

- Obrezujemo. ●
- *
- Nabiramo zdravilne rastline, pobiramo pridelke, vlagamo. ●
- *
- *
- Sadimo trajnice, okuliramo vrtnice, cepimo, dognojujemo, zalivamo. ●
- Sadimo trajnice, okuliramo vrtnice, cepimo, dognojujemo, zalivamo. ●
- Sadimo trajnice, okuliramo vrtnice, cepimo, dognojujemo, zalivamo. ●
- Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, kosimo zelenice. ●
- Pobiramo pridelke, nabiramo zdr. rast., vlagamo, kosimo zelenice, rahljamo, plevemo, gnojimo, škropimo. ● ●
- Plevemo, rahljamo prst, gnojimo, škropimo, zatiramo škodljivce. ●
- *
- *
- Plevemo, rahljamo, pobiramo pridelke, vlagamo, nabiramo zdrav. rast., škropimo, zatiramo škodljivce. ● ●
- Plevemo, rahljamo, pobiramo pridelke, vlagamo, nabiramo zdrav. rast., škropimo, zatiramo škodljivce. ● ●
- Plevemo, rahljamo, pobiramo pridelke, vlagamo, nabiramo zdrav. rast., škropimo, zatiramo škodljivce. ● ●
- Gnojimo (jagode!), zalivamo.
- Gnojimo (jagode!), zalivamo.
- Rahljamo prst, nabiramo zdravilne rastline, pobiramo pridelke, škropimo, zatiramo škodljivce. ● ●
- *
- *
- Kosimo travnike.
- Sejemo (dvoletnice) in presajamo rože. ● ●
- Sejemo (dvoletnice) in presajamo rože. ● ●
- Sejemo, sadimo in presajamo rože, obrezujemo, kosimo travnike. ● ● ●
- Sejemo, sadimo in presajamo rože, obrezujemo, kosimo travnike. ● ● ●
- Sejemo, sadimo in presajamo rože, obrezujemo, kosimo travnike. ● ● ●
- *
- *
- Sejemo, sadimo, presajamo, obrezujemo, zalivamo. ● ● ●
- Pobiramo pridelke, obrezujemo, kosimo travnik. ● ●
- Pobiramo pridelke, obrezujemo, kosimo travnik. ● ●
- Sejemo, sadimo, obrezujemo, kosimo travnik. ● ● ●
- Sejemo, sadimo, obrezujemo, kosimo travnik. ● ● ●
- *

AVGUST – VELIKI SRPAN

1. Nedelja	18. NAVADNA(2); Alfonz Marija Ligorij, cerkv. uč.; Makabejski bratje Jezus svari pred lakomnostjo (Lk 12,13-21)
2. Ponedeljek	Porcijunkula; Evzebij, šk. (4); Peter Julijan Eymard, duh (4); Ivana, mati;
3. Torek	Lidija, žena; Avguštin Kazotič, zagreb. šk.; Konrad, red.
4. Sreda	Janez M. Vianney, duh. (3); Amata, red.
5. Četrtek	Marija Snežna (4); Ožbolt, kralj; Viljem, muč.
6. Petek	JEZUSOVA SPREMENITEV NA GORI (2); Pastor, muč. Ta je moj ljubljeni Sin (Mr 9,2-10)
7. Sobota	Sikst II., pap. (4); Kajetan, duh. (4); Albert, red.
8. Nedelja	19. NAVADNA (2); Dominik (Nedeljko), red. ust.; Cirijak, muč. Vedno moramo biti pripravljeni (Lk 12,32-48) ☿ ob 00h 01
9. Ponedeljek	Terezija Benedikta (Edita Stein), sozav. Evrope (2); Roman, muč.
10. Torek	Lovrenc, diakon, muč. (2); Hugo, šk.
11. Sreda	Klara (Jasna), red. (3); Tiburcij in Suzana, muč.
12. Četrtek	Ivana Frančiška Šantal, rd. (4); Evplij, muč.; Inocenc XI., pap.
13. Petek	Poncijan, Hipolit, šk., muč. (4); Radegunda, red.; Gertruda, red.
14. Sobota	Maksimilijan Kolbe, muč. (3); Evzebij iz Rima
15. Nedelja	MARIJINO VNEBOVZETJE (1); Atanazija, pušč. Bog povišuje nizke (Lk 1,39-56)
16. Ponedeljek	Rok, spok. (4); Štefan Ogrski, kralj (4); Roza, muč. ● ob 03h 24
17. Torek	Hijacint Poljski, red.; Klara, red.; Beatrika, red.
18. Sreda	Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
19. Četrtek	Janez Eudes, red, ust. (4); Ludvik Touluški, šk.
20. Petek	Bernard, op., cerkv. uč. (3); Samuel (Samo), prerok
21. Sobota	Pij X., pap. (3); Sidonij, šk.; Viktorija, žena
22. Nedelja	21. NAVADNA (2); Dev. Marija Kraljica; Siegfried (Zmago), op. Jezus je odrešenik vseh ljudi (Lk 13,22-30)
23. Ponedeljek	Roza iz Lime, red. (4); Evgenij, šk; Justinijan, pušč. ☽ ob 12h 12
24. Torek	Jernej, ap. (2); Emilija de Vialar, red.
25. Sreda	Ludvik IX., kralj (4); Jožef Kalasanc, red. (4)
26. Četrtek	Tarzij, muč.; Ivana Elizabeta Bichier, red. ust.; Hadrijan, muč.
27. Petek	Monika, mati (3); Cezarij, šk.; Amadej, šk.
28. Sobota	Avguštin, šk., cerkv. uč. (3); Hermes, muč.
29. Nedelja	22. NAVADNA (2); Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, muč. Kdor se ponižuje, bo povišan (Lk 14,1.7-14)
30. Ponedeljek	Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Alfred Ildefonz, šk. ○ ob 04h 22
31. Torek	Rajmund (Rajko) Nonat, red.; Pavlin, šk.

*

Dognojujemo, zalivamo, cepimo, obrezujemo. ●

Dognojujemo, zalivamo, cepimo, obrezujemo. ●

Plevemo, rahljamo prst, pobiramo pridelke, nabiramo zdrav. rastline, vlagamo, škropimo, kosimo zelenice. ● ●

Plevemo, rahljamo prst, pobiramo pridelke, nabiramo zdrav. rastline, vlagamo, škropimo, kosimo zelenice. ● ●

Sadimo trajnice (gomolje, čebulice, korenike) in dvoletnice. ●

*

Sadimo trajnice (gomolje, čebulice, korenike) in dvoletnice. ●

*

Rahljamo, pobiramo prid., nabiramo zdr. rast., vlagamo, škropimo, uničujemo škodljivce, kosimo zelenice. ● ●

Rahljamo, pobiramo prid., nabiramo zdr. rast., vlagamo, škropimo, uničujemo škodljivce, kosimo zelenice. ● ●

Gnojimo, okuliramo vrtnice, cepimo, škropimo, zalivamo. ●

Gnojimo, okuliramo vrtnice, cepimo, škropimo, zalivamo. ●

Gnojimo, okuliramo vrtnice, cepimo, škropimo, zalivamo. ●

Plevemo, rahljamo prst, pobiramo prid., nabiramo zdrav. rastline, vlagamo, škropimo, zatiramo škodljivce. ● ●

*

*

Sejemo, sadimo in presajamo rože. ● ● ●

Sejemo, sadimo in presajamo rože. ● ● ●

Sadimo rože, obrezujemo, zalivamo. ● ●

Sadimo rože, obrezujemo, zalivamo. ● ●

Sadimo rože, obrezujemo, zalivamo. ● ●

Sejemo, sadimo (potaknjenci!), cepimo, zalivamo. ● ●

*

*

Rahljamo prst, obrezujemo sadno drevje, kosimo travnike. ●

Rahljamo prst, obrezujemo sadno drevje, kosimo travnike. ●

Obrezujemo sadno drevje. ●

Obrezujemo sadno drevje. ●

Obrezujemo sadno drevje, kosimo travnike. ●

Obrezujemo sadno drevje, kosimo travnike. ●

*

*

Obrezujemo, zalivamo. ●

Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, kosimo zelenice. ●

SEPTEMBER – KIMOVEC

1. Sreda	Egidij (Tilen), op. (4); Verena, pušč.
2. Četrtek	Janez Burtè, muč.; Antonin, muč.
3. Petek	Gregor Veliki, pap. (3); Bazilisa, muč.
4. Sobota	Rozalija (Zalka), dev.; Ida, grofica; Robert, politik; Irma, grofica
5. Nedelja	ANGELSKA; Viktorin, muč.; Viljem, muč.; Urban, muč. Odpoved prinaša svobodo (Lk 14,25-33)
6. Ponedeljek	Magnus, mis.; Bertrand, red.; Zaharija, prerok ☾ ob 17h 10
7. Torek	Regina, dev., muč.; Marko, muč.; Štefan, Melhior, duh.
8. Sreda	MARIJINO ROJSTVO (2); Serafina, vdova Rodovnik (Mt 1,1-23)
9. Četrtek	Peter Klaver, red. (4); Dorotej in Gorgonij, muč.; Angela, tretjerednica
10. Petek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Oglerij, op.
11. Sobota	Prot in Hijacint, muč.; Sperandea, op.
12. Nedelja	24. NAVADNA (2); Marijino ime; Gvido, cerkovnik; Peter, op. Veselite v nebesih zaradi spreobrnjenja grešnikov (Lk 15,1-32)
13. Ponedeljek	Janez Zlatousti, cerkv. uč. (3); Notburga; Ljubo (Amat), op.
14. Torek	POVIŠANJE SV. KRIŽA (2); Maternus, šk. Sin človekov mora biti povzdignjen (Jn 3,13-17) ● ob 16h 29
15. Sreda	Žalostna Mati Božja (Dolores) (3); Melita, muč.
16. Četrtek	Komelij, pap. in Ciprijan, šk., muč. (3); Ljudmila, kneginja
17. Petek	Robert Belarmino, šk., cerkv. uč. (4); Lambert, šk., muč.; Kolumba, muč.
18. Sobota	Jožef Kupertinski, red.; Riharda, cesarica; kvatre
19. Nedelja	25. NAVADNA (2); Januarij, šk., muč. (4); Emilija de Rodat, red. Izbira med Bogom in bogastvom (Lk 16,1-13)
20. Ponedeljek	Korejski muč. (3); Evstahij, šk.;
21. Torek	Matej (Matevž), ap., evang. (2); Jona, prerok ☽ ob 17h 53
22. Sreda	Mavricij muč.; Emerita, muč.
23. Četrtek	Pij, duh.; Lin, pap.; Tekla, muč.; Bernardina, red.
24. Petek	Anton M. Slomšek, šk. (2); Rupert Salzburški, šk.
25. Sobota	Sergij Radoneški, menih; Nikolaj iz Flüe, kmet;
26. Nedelja	26. NAVADNA (2); Kozma in Damijan, muč.; Nil, spok. V večnosti ima vse drugačno vrednost (Lk 16,19-31)
27. Ponedeljek	Vincenc Pavelski, duh. (3); Adolf Španski, muč.
28. Torek	Venčeslav (Vaclav), muč. (4); Lovrenc Ruiz in jap. muč. (4) ○ ob 15h 09
29. Sreda	Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli (2)
30. Četrtek	Hieronim, cerkv. uč. (3); Felicija, red.

- Pobiramo pridelke, vlagamo, nabiramo zdravilne rastline, kosimo zelenice. ●
- Pobiramo pridelke, vlagamo, nabiramo zdravilne rastline, kosimo zelenice. ●
- Sadimo trajnice (gomolje, čebulice, korenike), gnojimo. ●
- Sadimo trajnice (gomolje, čebulice, korenike), gnojimo. ●
- *
- *
- Pobiramo pridelke, vlagamo, nabiramo zdr. rast., zatiramo škodljivce, škropimo, zaščitimo vrtnine pred slano. ● ●
- Zalivamo, gnojimo prazne grede.
- Zalivamo, gnojimo prazne grede.
- *
- Zalivamo, gnojimo prazne grede.
- Rahljamo prst, nabiramo zdrav. rast., pobiramo pridelke, vlagamo, zatiramo škodljivce, škropimo, zalivamo. ● ●
- Rahljamo prst, nabiramo zdrav. rast., pobiramo pridelke, vlagamo, zatiramo škodljivce, škropimo, zalivamo. ● ●
- *
- *
- Rahljamo prst, škropimo, zastiramo prazne grede, kosimo bujne zelenice. ●
- Rahljamo prst, škropimo, zastiramo prazne grede, kosimo bujne zelenice. ●
- *
- Sejemo in presajamo rože in trajnice (grmi, žive meje), zalivamo (listopadne rastline!). ● ●
- Sejemo in presajamo rože in trajnice (grmi, žive meje), zalivamo (listopadne rastline!). ● ●
- Sejemo, sadimo, presajamo lončnice, gnojimo prazne grede (nezrel kompost), zalivamo. ● ● ●
- Sejemo, sadimo, presajamo lončnice, gnojimo prazne grede (nezrel kompost), zalivamo. ● ● ●
- *
- *
- Sadimo jablane (samo!) ●
- Presajamo lončnice, živo mejo, gnojimo prazne grede (nezrel kompost). ●
- Presajamo lončnice, živo mejo, gnojimo prazne grede (nezrel kompost). ●
- Rahljamo, zaščitimo vrtnine pred meglo in slano, zatiramo škodljivce.
- Rahljamo, zaščitimo vrtnine pred meglo in slano, zatiramo škodljivce.
- Zalivamo.
- *
- *
- Zalivamo.
- Rahljamo, zastiramo prazne grede.
- Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline, vlagamo, obrezujemo, kosimo bujne zelenice. ● ●
- Sadimo trajnice (gomolje, čebulice, korenike), gnojimo prazne grede (nezrel kompost). ●

OKTOBER – VINOTOK

1. Petek	Terezija DJ, cerkv. uč. (3); Roman, pesnik; Germana, muč.
2. Sobota	Angeli varuhi (3); Leger, šk.
3. Nedelja	ROŽNOVENSKA; Evald, muč.; Kandid (Žarko), muč.; Francišek Borgia Prosimo za močno vero (Lk 17,5-10)
4. Ponedeljek	Frančišek Asiški, red. ust. (3); Petronij, šk.
5. Torek	Rajmund, red.; Flavija, muč.
6. Sreda	Bruno, red. ust. (3); Vera, muč. ☾ ob 12h 12
7. Četrtek	Rožnovenska Mati Božja (3); Justina, muč.
8. Petek	Sergij, muč.; Pelagija, muč.; Benedikta, muč.
9. Sobota	Dioniz, šk., muč. (4); Janez Leonardi, red. (4); Ludvik, red.
10. Nedelja	28. NAVADNA (2); Daniel, mis.; Florencij, muč.; Pavlin, šk. Pohvala hvaležnega ozdravljenca (Lk 17,11-19)
11. Ponedeljek	Filip, diakon; Bruno, šk.; Aleksander Sauli
12. Torek	Maksimilijan Celjski, muč. (4); Serafin, red.
13. Sreda	Koloman, muč.; Honorat, duh.
14. Četrtek	Kalist I., pap., muč. (4); Gaudencij (Veselko), šk. ● ob 04h 48
15. Petek	Terezija (Zinka) Jezusova, cerkv. uč. (3); Filipa, dev.
16. Sobota	Hedvika, kneginja. (4); Marjeta M. Alakok, red. (4); Gal, pušč.
17. Nedelja	MISIJONSKA; Ignacij Antioh., šk., muč.; Suzana, muč. Bog pomaga do pravice (Lk 18,1-8)
18. Ponedeljek	Luka, evang. (2); Peter Alkantarski, red.
19. Torek	Izak Jogues in kanadski muč. (4); Pavel od Križa, duh (4)
20. Sreda	Irena (Miroslava), muč.; Vendelin, op. ☽ ob 23h 59
21. Četrtek	Uršula, dev. muč.; Hilarion, op.
22. Petek	Marija Saloma, svetop. žena; Alodija, muč.
23. Sobota	Janez Kapistran, duh. (4); Severin, šk.
24. Nedelja	30. NAVADNA (2); Anton Marija Claret, šk.; Jožef, vietnam. muč. Bog odpušča skesanemu grešniku (Lk 18,9-14)
25. Ponedeljek	Krizant, Darinka (Darija), muč.; Krišpin, muč.
26. Torek	Lucijan, muč.; Demetrij, muč.
27. Sreda	Vincenc in Sabina, muč.; Frumencij, šk.
28. Četrtek	Simon in Juda Tadej, ap. (2) ○ ob 05h 07
29. Petek	Narcis, šk.; Ermelinda, dev.; Restituta, muč.
30. Sobota	Marcel, šk.; Benvenuta, tretjerednica; Angel, red.; German, šk.
31. Nedelja	ŽEGNANJSKA (2); Alfonz Rodriguez, red.; Volbenk, šk.; Dan ref. - d. p. d. Jezus vabi grešnike k pokori (Lk 19,1-10)

- Sadimo trajnice (čebulice, gomolje, korene, drevesa, grmovnice). ●
- Nabiramo zdravilne rastline (korenine), pobiramo pridelke, vlagamo, škropimo, zastiramo prazne grede. ● ●
- *
- *
- Nabiramo zdrav. rastline (korenine), pobiramo prid., vlagamo, škropimo, zastiramo prazne grede, kosimo. ● ●
- Sadimo sadno drevje, grmovnice, trajnice, škropimo, zalivamo. ● ●
- Gnojimo, škropimo, zalivamo. ●
- Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline (korene), obdelujemo prst, obrezujemo, vlagamo, gnojimo. ● ●
- Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline (korene), obdelujemo prst, obrezujemo, vlagamo, gnojimo. ● ●
- Pobiramo pridelke, nabiramo zdravilne rastline (korene), obdelujemo prst, obrezujemo, vlagamo, gnojimo. ● ●
- *
- *
- Rahljamo prst, škropimo, gnojimo prazne grede (nezrel kompost), kosimo bujne zelenice. ●
- Pobiramo pridelke, zalivamo sadno drevje. ●
- Pobiramo pridelke, zalivamo sadno drevje. ●
- Presajamo lončnice, gnojimo, zalivamo zimzelene rastline. ●
- Presajamo lončnice, gnojimo, zalivamo zimzelene rastline. ●
- *
- *
- *
- *
- Presajamo drevje, grmovnice, lončnice, sadimo čebulice, gomolje, korene. ● ●
- Presajamo drevje, grmovnice, lončnice, sadimo čebulice, gomolje, korene. ● ●
- *
- *
- Sadimo sadno drevje in vrtnice, presajamo trajnice in lončnice, zalivamo zimzelene rastline. ● ●
- *
- *
- Rahljamo prst, zastiramo prazne grede.
- Rahljamo prst, zastiramo prazne grede.
- Sadimo trajnice (čebulice, gomolje, korene, drevesa, grmovnice). ●
- Sadimo trajnice (čebulice, gomolje, korene, drevesa, grmovnice). ●
- Sadimo trajnice (čebulice, gomolje, korene, drevesa, grmovnice). ●
- Pobiramo pridelke, vlagamo, škropimo, zastiramo škodljivce. ● ●
- *
- *

NOVEMBER – LISTOPAD

1. Ponedeljek	VSI SVETI (1) - d. p. Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5,1-12a)
2. Torek	SPOMIN VSEH VERNIH RAJNIH (1) Pridite, blagoslovljeni (Mt 25,31-46)
3. Sreda	Viktorin Ptujski, šk. (4); Just, muč. (4); Martin Porres, red. (4)
4. Četrtek	Karel Boromejski, šk. (3); Modesta, red.
5. Petek	Zaharija in Elizabeta, starša Jan. Krst.; Bertila, op. ☾ ob 06h 53
6. Sobota	Lenart (Narte), op. (4); Kristina, tretjerednica
7. Nedelja	ZAHVALNA; Engelbert, šk.; Vilibrord, šk.; Florencij, šk. Bog daje večno življenje (Lk 20,27-38)
8. Ponedeljek	Bogomir (Mirko), šk.; Janez Duns Skot, bogosl. pisatelj
9. Torek	Posvet. lateran. Bazilike (2); Teodor
10. Sreda	Leon Veliki, pap., cerkv. uč. (3); Andrej Avelinski, duh.
11. Četrtek	Martin iz Toursa, šk. (3); Menas, pušč.
12. Petek	Jozafat Kunčevič, šk., muč. (3); Kunibert, šk.; Emilijan, duh. ● ob 15h 27
13. Sobota	Stanislav Kostka, red. (4); Brikcij, šk.; Homobonus, trgovec
14. Nedelja	33. NAVADNA (2); Nikolaj Tavelić, muč.; Lovrenc O'Toole, šk. Stanovitno čakajmo Kristusov prihod (Lk 21,5-19)
15. Ponedeljek	Albert Veliki, šk, cerkv. uč. (4); Leopold (Polde), knez; Albert, red.
16. Torek	Marjeta Škotska, kraljica (4); Jedrt (Gertruda) iz Helfe (4)
17. Sreda	Elizabeta Ogrska, red. (3); Evfemija in Tekla, muč.
18. Četrtek	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4); Odo, op.
19. Petek	Matilda, mistikinja; Rafael, red.; Neža Asiška, red. ☽ ob 06h 50
20. Sobota	Edmund, kralj; Liberat, muč.; Gelazij, pap.
21. Nedelja	KRISTUS KRALJ (1); Marijino darovanje; Gelazij I., pap; Maver, šk. Desni razbojnik prosi za sprejem v Kristusovo kraljestvo (Lk 23,35-43)
22. Ponedeljek	Cecilija, muč. (3); Salvator, mis.; Benigen, šk.
23. Torek	Klemen, pap., muč. (4); Kolumban, op. (4); Felicita, muč.
24. Sreda	Andrej Dung-Lac in drugi. vietnam. muč. (3);
25. Četrtek	Katarina Aleksandrijska, muč. (4); Beatrika, red.; Nikolaj Stensen
26. Petek	Leonard Portomavriški, red.; Valerijan, šk. ○ ob 21h 07
27. Sobota	Virgil, ap. Karantanije (4); Marija s čud. svetinjo; Fakund, muč.
28. Nedelja	1. ADVENTNA (1); Jakob iz Marke, duh.; Katarina Labourë, red. Bodite budni, da boste pripravljeni (Mt 24,37-44)
29. Ponedeljek	Saturnin, muč.; Radogost (Radbod), šk.
30. Torek	Andrej, ap. (2); Friderik, eremit

 Gnojimo prazne grede (nezrel kompost), zalivamo, obrezujemo. ●

*

 Gnojimo prazne grede (nezrel kompost), zalivamo, obrezujemo. ●

*

 Gnojimo prazne grede (nezrel kompost), zalivamo, obrezujemo. ●

 Obrezujemo, pobiramo pridelke, vlagamo. ● ●

 Obrezujemo, pobiramo pridelke, vlagamo. ● ●

 Trosimo nezrel kompost po gredah, zastiramo grede, zaščitimo trajnice pred mrazom.

 *

*

 Trosimo nezrel kompost po gredah, zastiramo grede, zaščitimo trajnice pred mrazom.

 Zalivamo.

 Zalivamo.

 Gnojimo (nezrel kompost), zalivamo.

 Gnojimo (nezrel kompost), zalivamo.

 Pospravljamo po vrtu, zaščitimo trajnice pred mrazom.

 *

*

 Sadimo drevje, grmovnice, pospravljamo vrt. ●

 Sadimo drevje, grmovnice, pospravljamo vrt. ●

 *

 *

 Zalivamo drevje, gnojimo z lesnim pepelom.

 Zalivamo drevje, gnojimo z lesnim pepelom.

 *

*

 Zastiramo prazne grede, obrezujemo drevje. ●

 Zastiramo prazne grede, obrezujemo drevje. ●

 Pregledujemo shranke in lončnice v prezimovališču.

 Pregledujemo shranke in lončnice v prezimovališču.

 Pospravljamo vrt, zastiramo prazne grede.

 Pospravljamo vrt, zastiramo prazne grede, obrezujemo.

 *

*

 Obrezujemo, zalivamo. ●

 Obrezujemo, zalivamo. ●

DECEMBER – GRUDEN

1. Sreda	Eligij, šk.; Robert, muč.
2. Četrtek	Bibijana (Vivijana, Živka), muč.; Kromacij, šk.
3. Petek	Francišek Ksaver, mis. (3); Kasijan, muč.
4. Sobota	Janez Damaščan, cerkv. uč. (4); Barbara, muč. (4); Adolf, duh.
5. Nedelja	2. ADVENTNA (1); Saba (Sava), op.; Filip Rinaldi, duh. Spreobrnite se, približalo se je nebeško kraljestvo (Mt 3,1-12) ☿ ob 01h 53
6. Ponedeljek	Miklavž (Nikolaj), šk. (3); Apolinarij, muč.
7. Torek	Ambrož, šk., cerkv. uč. (3); Fara, red.
8. Sreda	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE (1) Zdrava, milosti polna, Gospod je s teboj (Lk 1,26-38)
9. Četrtek	Peter Fourier, red.; Leokadija, muč.
10. Petek	Loretska Mati božja; Gregor III., pap.
11. Sobota	Damaz I., pap. (4); Danijel Stilit, asket
12. Nedelja	3. ADVENTNA (1); Finian, op. Janez Krstnik sprašuje o Kristusu (Mt 11,2-11) ● ob 02h 29
13. Ponedeljek	Lucija, muč. (3); Tilka (Otilija), op.
14. Torek	Janez od Križa, duh., cerkv. uč. (3); Spiridion (Dušan), šk.
15. Sreda	Virginija, žena; Marija di Rossa, red. ust.
16. Četrtek	Viljem, red.; Adelhajda (Adela), kraljica
17. Petek	Lazar iz Betanije; Hijacint, red.
18. Sobota	Vunibald, mis.; Gacijan, šk.; Flor, šk.; kvatre ☽ ob 17h 39
19. Nedelja	4. ADVENTNA (1); Urban V., pap.; Anastazij, pap.; Arntana, op. Jezus se bo rodil Mariji, Jožefovi zaročenki (Mt 1,18-24)
20. Ponedeljek	Amon, Zenon, muč.; Dominik, op.
21. Torek	Peter Kanizij, duh., cerkv. uč.; Temistokles, muč.
22. Sreda	Franciška Cabrini, red.; Hunger, šk.
23. Četrtek	Janez Kancij, duh., profesor; Servul, berač
24. Petek	Sveti večer; Adam in Eva; Adela, op.
25. Sobota	BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) - d. p. d. O Jezusovem rojstvu (Lk 2,1-14; Lk 2,15-20; Jn 1,1-18)
26. Nedelja	SVETA DRUŽINA (2); ŠTEFAN, prvi muč.; Dan samostojnosti - d. p. Jožef po božji volji reši Sv. Družino (Mt 2, 13 - 15.19 - 23) ○ ob 16h 06
27. Ponedeljek	Janez, evang., ap. (2); Fabiola, spok.
28. Torek	Nedolžni otroci, muč. (2); Gašper, mis.
29. Sreda	Tomaž Becket, šk., muč.; David, kralj
30. Četrtek	Feliks, pap.; Evgen, šk.; Perpetuus, šk.
31. Petek	Silvester, pap.; Melanija, op.

 Pospravljamo vrt, pregledujemo shranke in lončnice. ●

 Pospravljamo vrt, pregledujemo shranke in lončnice.

 Pospravljamo vrt, pregledujemo shranke in lončnice.

 Čistimo drevesna debla, škropimo, zatiramo škodljivce. ●

 Čistimo drevesna debla, škropimo, zatiramo škodljivce. ●

*

 Pospravljamo vrt, popravljamo vrtno orodje, zalivamo.

 Pospravljamo vrt, popravljamo vrtno orodje, zalivamo.

 Gnojimo prazne grede, zalivamo (zimzelene listavce).

*

 Gnojimo prazne grede, zalivamo (zimzelene listavce).

 Gnojimo prazne grede, zalivamo (zimzelene listavce).

 Obrezujemo drevje. ●

 Gnojimo, posejemo krešo v plitvo koritce, žito za jaslice. ●

*

 Gnojimo, posejemo krešo v plitvo koritce, žito za jaslice. ●

 Popravljamo vrtno orodje, načrtujemo za prihodnje leto.

 *

 Sejemo krešo, zalivamo, rosimo rastline v zakurjenih prostorih. ●

 Sejemo krešo, zalivamo, rosimo rastline v zakurjenih prostorih. ●

 Pregledujemo shranke, lončnice, načrtujemo vrt za naslednje leto.

 Obrezujemo drevje. ●

 Sejemo krešo, zalivamo, rosimo rastline v zakurjenem prostoru. ●

 Sejemo krešo, zalivamo, rosimo rastline v zakurjenem prostoru. ●

 Sejemo krešo, zalivamo, rosimo rastline v zakurjenem prostoru. ●

 *

 *

 *

*

 *

*

 Obrezujemo, zalivamo. ●

 Čistimo drevesna debla.

 Čistimo drevesna debla.

 Pregledamo shranke, lončnice v prezimovališču.

 *

Januar	03.	10.	17.	24.	31.
Vzhod Sonca	07h 44	07h 43	07h 40	07h 34	07h 27
Zahod sonca	16h 28	16h 36	16h 45	16h 54	17h 05
Dolžina dneva	08h 44	08h 53	09h 05	09h 20	09h 38
	Od začetka do konca meseca se dan podaljša za 56 minut. Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. januarja ob 13h. Lunine mene: ščip 07. ob 16h 40; zadnji krajec 15. ob 05h 46; mlaj 21. ob 22h 05; prvi krajec 29. ob 07h 03.				
Februar	07.	14.	21.	28.	
Vzhod Sonca	07h 18	07h 08	06h 56	06h 44	
Zahod sonca	17h 15	17h 26	17h 36	17h 46	
Dolžina dneva	09h 57	10h 18	10h 40	11h 02	
	Od začetka do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 24 minut. Sonce stopi v znamenje Rib 19. februarja ob 00h. Lunine mene: ščip 06 ob 09h 47; zadnji krajec 13. ob 14h 39; mlaj 20. ob 10h 18; prvi krajec 28. ob 04h 24.				
Marec	06.	13.	20.	27.	
Vzhod Sonca	06h 31	06h 18	06h 05	05h 51	
Zahod sonca	17h 56	18h 05	18h 15	18h 24	
Dolžina dneva	11h 25	11h 47	12h 10	12h 33	
	Od začetka do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 38 minut. Sonce stopi v znamenje Ovna 22. marca ob 01h. Lunine mene: ščip 07. ob 00h 14; zadnji krajec 13. ob 22h 01; mlaj 20. ob 23h 41; prvi krajec 29. 01h 48.				
April	03.	10.	17.	24.	
Vzhod Sonca	06h 38	06h 25	06h 12	06h 00	
Zahod sonca	19h 33	19h 42	19h 52	20h 01	
Dolžina dneva	12h 55	13h 18	13h 40	14h 01	
	Od začetka do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 30 minut. Sonce stopi v znamenje Bika 21. aprila ob 14h. Lunine mene: ščip 05. ob 13h 03; zadnji krajec 12. ob 05h 46; mlaj 19. ob 15h 21; prvi krajec 27. ob 19h 32.				
Maj	01.	08.	15.	22.	29.
Vzhod Sonca	05h 48	05h 38	05h 29	05h 22	05h 16
Zahod sonca	20h 10	20h 19	20h 28	20h 36	20h 43
Dolžina dneva	14h 22	14h 41	14h 59	15h 14	15 h 27
	Od začetka do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 8 minut. Sonce stopi v znamenje Dvojčka 22. maja ob 10h. Lunine mene: ščip 04. ob 22h 33; zadnji krajec 11. ob 13h 04; mlaj 19. ob 06h 52; prvi krajec 27. ob 09h 57.				
Junij	05.	12.	19.	26.	
Vzhod Sonca	05h 12	05h 10	05h 10	05h 12	
Zahod sonca	20h 49	20h 53	20h 56	20h 57	
Dolžina dneva	15h 37	15h 43	15h 46	15h 45	
	Do 18. se dan podaljša za 14 minut, nato se od 24. do konca meseca skrajša za 3 minute. Sonce stopi v znamenje Raka 22. junija ob 19h. Lunine mene: ščip 03. ob 06h 20; zadnji krajec 09. ob 22h 02; mlaj 17. ob 22h 27; prvi krajec 25. ob 21h 08.				

Julij	03.	10.	17.	24.	31.
Vzhod Sonca	05h 16	05h 21	05h 28	05h 35	05h 43
Zahod sonca	20h 56	20h 53	20h 48	20h 41	20h 33
Dolžina dneva	15h 40	15h 32	15h 20	15h 06	14h 50
	Od začetka do konca meseca se dan skrajša za 52 minut. Sonce stopi v znamenje Leva 24. julija ob 08h. Lunine mene: ščip 02. ob 13h 09; zadnji krajec 09. ob 09h 33; mlaj 17. ob 13h 24; prvi krajec 25. ob 05h 37; ščip 31. ob 20h 05.				
Avgust	07.	14.	21.	28.	
Vzhod Sonca	05h 52	06h 00	06h 09	06h 18	
Zahod sonca	20h 23	20h 12	20h 00	19h 47	
Dolžina dneva	14h 32	14h 12	13h 51	13h 29	
	Od začetka do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 27 minut. Sonce stopi v znamenje Device 24. avgusta ob 11h. Lunine mene: zadnji krajec 08. ob 00h 01; mlaj 16. ob 03h 24; prvi krajec 23. ob 12h 12; ščip 30. ob 04h 22.				
September	04.	11.	18.	25.	
Vzhod Sonca	06h 27	06h 35	06h 44	06h 53	
Zahod sonca	19h 34	19h 21	19h 07	18h 53	
Dolžina dneva	13h 07	12h 45	12h 23	12h 00	
	Od začetka do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 32 minut. Sonce stopi v znamenje Tehtnice 24. septembra ob 11h. Lunine mene: zadnji krajec 06. ob 17h 10; mlaj 14. ob 16h 29; prvi krajec 21. ob 17h 53; ščip 28. ob 15h 09.				
Oktober	02.	09.	16.	23.	30.
Vzhod Sonca	07h 02	07h 11	07h 20	07h 30	07h 40
Zahod sonca	18h 40	18h 27	18h 14	18h 02	17h 50
Dolžina dneva	11h 38	11h 16	10h 54	10h 32	10h 11
	Od začetka do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 30 minut. Sonce stopi v znamenje Škorpiona 24. oktobra ob 22h. Lunine mene: zadnji krajec 06. ob 12h 12; mlaj 14. ob 04h 48; prvi krajec 20. ob 23h 59; ščip 28. ob 05h 07.				
November	06.	13.	20.	27.	
Vzhod Sonca	06h 50	07h 00	07h 10	07h 19	
Zahod sonca	16h 40	16h 32	16h 25	16h 20	
Dolžina dneva	09h 51	09h 32	09h 15	09h 01	
	Od začetka do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 9 minut. Sonce stopi v znamenje Strelca 23. novembra ob 16h. Lunine mene: zadnji krajec 05. ob 06h 53; mlaj 12. ob 15h 27; prvi krajec 19. ob 06h 50; ščip 26. ob 21h 07.				
December	04.	11.	18.	25.	31.
Vzhod Sonca	07h 27	07h 34	07h 40	07h 43	07h 44
Zahod sonca	16h 17	16h 16	16h 18	16h 21	16h 26
Dolžina dneva	08h 50	08h 42	08h 38	08h 38	08h 42
	Do 17. se dan skrajša za 16 minut, nato pa se od 25. do konca meseca podaljša za 4 minute. Sonce stopi v znamenje Kozoroga 23. decembra ob 07h. Lunine mene: zadnji krajec 05. ob 01h 53; mlaj 12. ob 02h 29; prvi krajec 18. ob 17h 39; ščip 26. ob 16h 06.				

MALI KALENDARIJ ZA LETO 2005

Januar

- 1 So Novo leto - d. p.
- 2 Ne 2. po božicu, Bazilij - d. p.
- 3 Po Genovefa
- 4 Po Angela
- 5 Sr Simeon, Milena
- 6 Če Gospodovo razglasenje
- 7 Pe Rajmond
- 8 So Severin
- 9 Ne Jezusov krsť, Julijan
- 10 Po Vijem, Aldo
- 11 To Pavlin Opej
- 12 Sr Aelred
- 13 Če Hilarij
- 14 Pe Feliks
- 15 So Pavel Pust
- 16 Ne 2. navadna, Marcell
- 17 Po Anton
- 18 To Suzana
- 19 Sr Kanut
- 20 Če Bošijan
- 21 Pe Neža
- 22 So Vincencij
- 23 Ne 3. navadna, Ildelanz
- 24 Po Francišek Saleški
- 25 To Srebror, Pavla
- 26 Sr Timocij, Ti
- 27 Če Angela
- 28 Pe Tomaz
- 29 So Valerij
- 30 Ne 4. navadna, Martina
- 31 Po Janez Bosko

Februar

- 1 To Brigita
- 2 Sr Srećina
- 3 Če Blaž
- 4 Po Gilbert
- 5 So Agata
- 6 Ne 5. navadna, Pavel
- 7 Pe Ričard
- 8 To Hieronim,
- 9 Sr Pres. dan - d. p., post
- 10 Če Školastika
- 11 Pe + Marija
- 12 So Evaljia
- 13 Ne 1. postna, Katarina
- 14 Po Valentin
- 15 To Jordan
- 16 Sr Julijana
- 17 Če Silvin
- 18 Pe + Ciril
- 19 So Jožef
- 20 Ne 2. postna, Sadot
- 21 Po Peter Damiani
- 22 To Lea
- 23 Sr Turbij
- 24 Če Donizij
- 25 Pe Marija
- 26 So Valburga
- 27 Ne 3. postna, Gabrijel ŽMB
- 28 Po Ožolt

Marec

- 1 To Albin
- 2 Sr Neža
- 3 Če Kazimir
- 4 Pe + Kazimir
- 5 So Ezevrij
- 6 Ne 4. postna, Fridolin
- 7 Po Perpetua
- 8 To Janez
- 9 Sr Franciska
- 10 Če 40 mučencev
- 11 Pe + Sofronij
- 12 So Gregor
- 13 Ne 5. postna, Krišćina
- 14 Po Matilda
- 15 To Klemen Dvo ak
- 16 Sr Tacijan
- 17 Če Parik
- 18 Pe + Ciril
- 19 So Jožef
- 20 Ne Cvetna, Klavdija
- 21 Po Justinijan
- 22 To Lea
- 23 Sr Turbij
- 24 Če Donizij
- 25 Pe Marija
- 26 So Evgenija
- 27 Ne VELIKA NOČ
- 28 Po Bojan
- 29 To Bertold
- 30 Sr Anadej
- 31 Če Modest

April

- 1 Pe Hugo
- 2 So Francišek
- 3 Ne Bela n., Irena
- 4 Po Izidor
- 5 To Vincenc Ferrer
- 6 Sr Irenj
- 7 Če Albert, Janez de la Salle
- 8 Pe Valter
- 9 So Ezevrij
- 10 Ne 3. velikonocna, Engelbert
- 11 Po Stanislav
- 12 To Lazar, Julij
- 13 Sr Martin
- 14 Če Ladvina
- 15 Pe Anstazija
- 16 So Bernardka
- 17 Ne 4. velikonocna, Rudolf
- 18 Po Apolonij
- 19 To Leon
- 20 Sr Hilda
- 21 Če Anzelin
- 22 Po Leonid
- 23 So Jurij
- 24 Ne 5. velikonocna, Fideles
- 25 Sr Marko
- 26 To Paskazij
- 27 Sr Cita, Dan upora - d. p.
- 28 Če Peter Chanel
- 29 Pe Katarina
- 30 So Pij V.

Maj

- 1 Ne 6. velikonocna, Jožef Delavec - d. p.
- 2 Po Alazazj - d. p.
- 3 To Filip, Jakob
- 4 Sr Florjan
- 5 Če Vnebohod, Gotard
- 6 Pe Dominik
- 7 So Gizela
- 8 Ne 7. velikonocna, Viktor
- 9 Po Pabomij
- 10 To Antonin
- 11 Sr Ziga
- 12 Če Leopold
- 13 Pe Servacij
- 14 So Bonifacij
- 15 Ne BINKOSTI, Zofija
- 16 Po Janez Nepomuk
- 17 To Jošt
- 18 Sr Janez I.
- 19 Če Peter Celestin
- 20 Po Bernardin
- 21 So Teobald
- 22 Ne 8. Trojica, Renata
- 23 Po Leon
- 24 To Marija
- 25 Sr Bodo Castilj
- 26 Če Sr. Rošje leto, Filip Neri
- 27 Pe Avgustin
- 28 So German
- 29 Ne 9. navadna, Maksim
- 30 Po Kancijan
- 31 To Marijino obiskanje

Junij

- 1 Sr Justin
- 2 Če Marcelin
- 3 Pe Karel
- 4 So Francišek
- 5 Ne 10. navadna, Bonifacij
- 6 Po Norbert
- 7 To Robert
- 8 Sr Medard
- 9 Če Primož, Felician
- 10 Pe Bogumil
- 11 So Barnaba
- 12 Ne 11. navadna, Eskil
- 13 Po Anton
- 14 To Valerij
- 15 Sr Vid
- 16 Če Francišek Regis
- 17 Pe Gregor Barbarigo
- 18 So Marcel
- 19 Ne 12. navadna, Romuald
- 20 Po Silverij
- 21 To Alojzij
- 22 Sr Pavlin
- 23 Če Agripina
- 24 Pe Janez Ksmonik
- 25 So Viljem,
- 26 Ne 13. navadna, Vigilij
- 27 Po Ena (Hema), Ladislav
- 28 To Irenj
- 29 Sr Peter, Pavel
- 30 Če Prvi moč. Rim. C.

MALI KALENDARIJ ZA LETO 2005

Julij

- 1 Pe Estera
- 2 So Ono
- 3 **Ne 14. navadna, Tomaž**
- 4 Po Un (Ulrik)
- 5 To Cmil, Metod
- 6 Sr Marija Goreti
- 7 Če Vihvald
- 8 Pe Kijian
- 9 So Veronika
- 10 **Ne 15. navadna, Amalija**
- 11 Po Benedikt, Olga
- 12 To Mohor, Fortunat
- 13 Sr Henrik
- 14 Če Kamil
- 15 Pe Bonaventura
- 16 So Karmelska MB
- 17 **Ne 16. navadna, Alés**
- 18 Po Fridrik
- 19 To Arson
- 20 Sr Marjeta
- 21 Če Lovrenc
- 22 Pe Marija Magdalena
- 23 So Brigita
- 24 **Ne 17. navadna, Kristof**
- 25 Po Jakob Surogci
- 26 To Ana, Jožim
- 27 Sr Gorazd, Kliment
- 28 Če Vábor
- 29 Pe Marta
- 30 So Peter Kirolog
- 31 **Ne 18. navadna, Ignacij**

August

- 1 Po Alžoz Ligorij
- 2 To Evžebij - porcuinkula
- 3 Sr Lilija
- 4 Če Jazez Vinay
- 5 Pe Marija Sreča
- 6 To Petronij
- 7 Sr Marko Krizevan
- 8 Če Marijino rojstvo
- 9 Pe Peter Klaver
- 10 So Nikolaj Tavelič
- 11 **Ne 19. navadna, Kajetan**
- 12 Po Dominik
- 13 To Jaroslav
- 14 Sr Lovrenc
- 15 Če Klara
- 16 Pe Evplij
- 17 So Porcijan, Hipolit
- 18 **Ne 20. navadna, Maksimilijan Kolbe**
- 19 **Po Marijino vnebovzejeje - d. p. d.**
- 20 To Rok
- 21 Sr Hijcint
- 22 Če Helena
- 23 Pe Jazez Eudes
- 24 So Bernard
- 25 **Ne 21. navadna, Pij X.**
- 26 Po Marija Kraljica
- 27 To Roza iz Lime
- 28 Sr Jernej
- 29 Če Lubvik
- 30 Pe Ivana
- 31 **Ne 22. navadna, Avgustin**
- 32 Po Mucenstoj Jan. krst.
- 33 Sr Rajmond

September

- 1 Če Egidij
- 2 Pe Maksima
- 3 So Gregor Veliki
- 4 **Ne 23. navadna, Rozalija**
- 5 Po Viktorin, Rozvina
- 6 To Petronij
- 7 Sr Marko Krizevan
- 8 Če Marijino rojstvo
- 9 Pe Peter Klaver
- 10 So Nikolaj Tavelič
- 11 **Ne 24. navadna, Prut, Hijcint**
- 12 Po Inocenc
- 13 To Jazez Zlatousti
- 14 Sr Povisaje sv. Kriza
- 15 Če Zalosna MB
- 16 Pe Komecij
- 17 So Robert Belarmin
- 18 **Ne 25. navadna, Jožef Kuiperlin**
- 19 Po Januarij
- 20 To Evschij
- 21 Sr Matej
- 22 Če Tomaz Vilanovski
- 23 Pe Paternij
- 24 So Anton M. Slomšek
- 25 **Ne 26. navadna, Avrelija**
- 26 Po Kozma, Damijan
- 27 To Vincenc
- 28 Sr Venceslav
- 29 Če Mišael, Gabriel, Rafael
- 30 Pe Hieronim

Oktober

- 1 So Terezija DJ
- 2 **Ne 27. navadna, Angelj yarubi**
- 3 Po Evald, Zarko
- 4 To Francišek Ašiški
- 5 Sr Marčelin
- 6 Če Bruno
- 7 Pe Marija
- 8 So Demetrij
- 9 **Ne 28. navadna, Dominij**
- 10 Po Florencij
- 11 To Emilijan
- 12 Sr Maksimilijan Celjski
- 13 Če Edvard
- 14 Pe Kalist I.
- 15 So Terezija Jezusova
- 16 **Ne 29. navadna, Hidvika**
- 17 Po Ignacij Antiohijski
- 18 To Luka
- 19 Sr Pavel od Kriza
- 20 Če Irena
- 21 Pe Ursula
- 22 So Marija Saloma
- 23 **Ne 30. navadna, Jazez Kapistran**
- 24 Po Anton Klaret
- 25 To Krizant
- 26 Sr Lucijan
- 27 Če Vincenc, Saloma
- 28 Pe Simon, Joda
- 29 So Narcis
- 30 **Ne 31. navadna, Marcell**
- 31 **Po Bolfsnk - d. r. - d. p. d.**

November

- 1 **To Vsi sveti - d. p.**
- 2 Sr Spomin vernih rajnih
- 3 Če Viktorin Pujski
- 4 Pe Karel Boromejski
- 5 So Zaharija, Elizabeta
- 6 **Ne 32. navadna, Lenart**
- 7 To Enelbert, Ernest
- 8 To Bogomir
- 9 Sr Božidar
- 10 Če Leon Veliki
- 11 Pe Martin
- 12 So Jozaf
- 13 **Ne 33. navadna, Stanislav Kostka**
- 14 Po Nikolaj Tavelič
- 15 To Albert
- 16 Sr Jedit
- 17 Če Elizabeta
- 18 Pe Roman
- 19 So Narsej
- 20 **Ne KRISTUS KRALI, Edmund**
- 21 Po Cecilija
- 22 To Klemen
- 23 Sr Kirolog
- 24 Če Katarina Aleksandrijska
- 25 Pe Katarina
- 26 So Leonard Portonavriški
- 27 **Ne 1. adventna, Virgil**
- 28 Po Berta, Soslen
- 29 To Saturnin
- 30 Sr Andrej

December

- 1 Če Eližij
- 2 Pe Vivijana
- 3 So Francisek Ksaver
- 4 **Ne 2. adventna, Barbara**
- 5 Po Sabu (Savo)
- 6 To Miklavž
- 7 Sr Ambrož
- 8 Če Brezmadežna
- 9 Pe Valerija
- 10 So Melkijaz
- 11 **Ne 3. adventna, Damaz**
- 12 Po Ivana
- 13 To Lucija
- 14 Sr Jazez od Kriza
- 15 Če Kristina
- 16 Pe Albina
- 17 So Lazar
- 18 **Ne 4. adventna, Teodim**
- 19 Po Urban, Fava
- 20 To Evgen
- 21 Sr Peter Kanizij
- 22 Če Demetrij
- 23 Pe Jazez Kanizij
- 24 So Adam, Eva
- 25 **Ne BOŽIČ - d. p. d.**
- 26 **Po Štefan - Dan dravnosti - d. p.**
- 27 To Jazez Evang.
- 28 Sr Nodilim oroci
- 29 Če Tomaz Becket
- 30 Pe Rajner
- 31 So Silvester

Prestopno leto 2004

Ima 366 dni, začne se s četrtkom in konča s petkom. Februar ima 29 dni.

Začetek letnih časov

Začetek pomladi: dne 20. marca ob 07h 49. Sonce vstopi v znamenje Ovna (pomladno enakonočje)

Začetek poletja: dne 21. junija ob 02h 57. Sonce na Rakovem obratniku

Začetek jeseni: dne 22. septembra ob 18h 30. Sonce vstopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje)

Začetek zime: dne 21. decembra ob 13h 42. Sonce na Kozorogovem obratniku

Navedeni trenutki so v srednjeevropskem času, od 28. marca do 31. oktobra pa v poletnem času.

Sončevi in Lunini mrki v letu 2004

V letu 2004 sta pri nas vidna dva Lunina mrka.

4. maja je popolni Lunin mrk, ki je viden iz večjega dela Azije (razen skrajnega severa), Evrope in Afrike. Pri nas je mrk viden. Sredina mrka je ob 22. uri in 30 minut po srednjeevropskem poletnem času. Splošni mrk traja 3 ure in 24 minut, popolna faza pa uro in 16 minut. 28. oktobra je popolni Lunin mrk, ki je viden iz Bližnjega vzhoda, Afrike, Evrope in obeh Amerik. Pri nas je mrk viden. Sredina mrka je ob 5. uri in 4 minute po srednjeevropskem poletnem času. Splošni mrk traja 3 ure in 40 minut, popolna faza pa uro in 21 minut.

19. aprila je delni Sončev mrk, ki iz naših krajev ni viden. Opazovali ga bodo lahko iz manjšega dela Antarktike, južnega dela Afrike, Madagaskarja in južnega Atlantika. Ob največji stopnji mrka bo Luna zakrila približno 73 odstotkov Sončeve ploskvice.

14. oktobra je delni Sončev mrk, ki iz naših krajev ni viden. Opazovali ga bodo lahko iz vzhodne Azije (Rusija, Japonska), zahodne obale Aljaske in severnega Pacifika. Ob največji stopnji mrka bo Luna zakrila približno 90 odstotkov Sončeve ploskvice.

Meteorski roji v letu 2004

Vsako jasno noč lahko občasno na nebu vidimo utrinke ali meteorje. To so drobcena prašna zrnca, ki med letom po Osončju zaidejo v Zemljino atmosfere.

ro. Ob trenju z zrakom se segrejejo in izparijo. Tej svetli sledi, ki jo puščajo za seboj, pravimo meteor. Ponavadi lahko vidimo 5 meteorjev na uro. Ob določenih datumih v letu pa Zemlja prečka gostejše predele prašnih delcev, ki so jih za sabo pustili kometi. Takrat se število meteorjev močno poveča. Pravimo, da je aktiven meteorski roj. Vsi meteorji istega roja priletijo iz določenega predela neba, ki mu rečemo radiant.

4. januarja je maksimum aktivnosti meteorskega roja Kvadrantidov z radiantom v ozvezdju Volarja. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

5. maja je maksimum aktivnosti meteorskega roja Eta Aquaridov z radiantom v ozvezdju Vodnarja. Ob maksimumu je v povprečju 60 utrinkov na uro.

12. avgusta je maksimum aktivnosti meteorskega roja Perzeidov z radiantom v ozvezdju Perzeja. Ob maksimumu je v povprečju 100 utrinkov na uro.

17. novembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Leonidov z radiantom v ozvezdju Leva. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

13. decembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Geminidov z radiantom v ozvezdju Dvojčka. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

Vidnost planetov v letu 2003

MERKUR

Merkur je Soncu najbližji planet in je v povprečju od njega oddaljen le 57,9 milijona kilometrov. Obhod okoli Sonca zaključi v 88 dneh. Okoli svoje osi se zavrti v 58,7 dneva, kar pomeni, da je dan na Merkurju dolg kar dve tretjini njegovega leta. Po svoji velikosti in masi je Merkur bolj podoben Luni kot Zemlji. Njegov premer je le 4880 kilometrov. Ubežna hitrost z njegovega površja je 4,3 kilometra na sekundo in je torej premajhen, da bi mogel obdržati omembe vredno atmosfero. Okoli Merkurja ne kroži nobena luna.

Opazovanje

Ker je Merkur bližje Soncu kot Zemlja, je na našem nebu vedno navidezno zelo blizu Sonca. Občasno ga lahko vidimo s prostimi očmi, vendar ga veliko težje opazimo kot ostale planete. Največji navidezni odmik od Sonca, ki ga lahko doseže, je 27,7 stopinje, zato planeta nikoli ne moremo videti sredi noči. Opazujemo ga lahko zjutraj nad vzhodnim obzorjem, ko vzhaja pred Soncem ali zvečer nad zahodnim obzorjem, ko zahaja za njim.

Vidnost Merkurja v letu 2004

V letu 2004 bomo lahko Merkur opazovali zjutraj (pred vzhodom Sonca) nad vzhodnim obzorjem v dneh okoli 17. januarja, 14. maja, 9. septembra in 29. decembra.

Zvečer (po zahodu Sonca) bomo lahko planet opazovali nad zahodnim obzorjem v dneh okoli 29. marca, 27. julija in 21. novembra.

VENERA

Venera je drugi planet v našem Osončju. Od Sonca je povprečno oddaljena 108,2 milijona kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje 224,7 dneva. Planet se zelo počasi vrti okoli svoje osi. Za en obrat potrebuje kar 243 dni, kar pomeni, da je Venerin dan celo nekoliko daljši od njenega leta. Venera je po masi in velikosti na moč podobna Zemlji. Njena masa znaša približno štiri petine mase Zemlje, njen premer pa je le malo manjši od Zemljinega – 12.100 kilometrov. Planet obdaja gosta in nepredirna atmosfera. Venera nima svojega naravnega satelita.

Opazovanje

Tudi Venera je bližje Soncu kot Zemlja, zato jo lahko opazujemo le zjutraj ali zvečer. Ko vzhaja pred Soncem, jo najdemo nad vzhodnim obzorjem jutranjega neba. Takrat jo imenujemo Danica. Kadar pa zahaja za Soncem, jo lahko vidimo nad zahodnim večernim obzorjem, in ji rečemo Večernica. Venera nam podobno kot Luna kaže mene od krajca do polne Venere. Na nebu je prav gotovo ne moremo zgrešiti, saj je za Luno in Soncem najsvetlejšo nebesno telo.

Vidnost Venere v letu 2004

Venera je v začetku leta vidna na večernem nebu kot Večernica. 29. marca je navidezno najdlje od Sonca, po tem datumu pa se mu začne navidezno približevati. V spodnjo konjunkcijo s Soncem pride 7. junija. Tega dne bomo lahko opazovali redek pojav, ko bo Venera natanko med Zemljo in Soncem in bo navidezno potovala čez Sončevo ploskvico. Po tem datumu nekaj časa ni vidna. Julija se pojavi na jutranjem nebu kot Danica, kjer sije do konca leta.

MARS

Mars je četrti planet po vrsti. Njegova povprečna oddaljenost od Sonca je 228 milijonov kilometrov, obkroži pa ga v 687 dneh, kar je le malo manj od dveh zemeljskih let. Mars se okoli svoje osi zavrti v približno enakem času kot Zemlja – njegov dan traja 24 ur in 37 minut. Skoraj za polovico je manjši od Zemlje, njegov premer je 6790 kilometrov. Ubežna hitrost na njem je nizka in zaradi tega ima planet redko atmosfero, sestavljeno v glavnem iz ogljikovega dioksida. Mars obkrožata dva majhna satelita, Fobos in Deimos.

Opazovanje

Mars je v ugodni legi za opazovanje približno vsaki dve leti. Na nebu sveti s svojo značilno rdečeoranžno barvo, ki so jo že stari narodi povezovali s

krvjo, planet sam pa z bogom vojne. S srednjevelikim amaterskim teleskopom lahko na Marsu vidimo nekaj značilnih površinskih tvorb: severno in južno polarno kapico ter velika temnejša in svetlejša oranžna področja, ki se z Marsovimi letnimi časi spreminjajo.

■ Vidnost Marsa v letu 2004

Mars je v začetku leta viden prvo polovico noči, saj zahaja okoli polnoči. Spoznamo ga po značilni rdečeoranžni barvi. Januarja ga najdemo v ozvezdju Ribi, konec meseca pa se preseli v ozvezdje Ovna, kjer ostane do srede marca. Zahaja vedno bolj zgodaj in je sredi leta večerni planet. Konec marca ga najdemo v Biku, kjer ostane do maja. Nato potuje čez ozvezdje Dvojčka, sredi junija pa vstopi v ozvezdje Raka. Od julija do srede septembra je v Levu, ko je tudi v konjunkciji s Soncem (16. septembra) in nekaj časa ni viden. Oktobra se pojavi na jutranjem nebu in vzhaja tik pred Soncem. Je v ozvezdju Device. Sredi novembra se preseli v Tehtnico, kjer ostane do konca leta.

JUPITER

Jupiter je peti po vrsti in največji planet v našem Osončju. Njegova masa je večja kot masa vseh ostalih planetov skupaj. Je velikanska krogla, v katero bi stlačili kar 1330 Zemelj! Od Sonca je povprečno oddaljen 778,3 milijona kilometrov, za en obhod okoli njega pa potrebuje 11,86 leta. Dan na Jupitru traja le 9,8 ure. Ker se planet izredno hitro vrti okoli svoje osi in ker ima majhno povprečno gostoto, je močno sploščen. Premer Jupitra vzdolž ekvatorja je 143.000 kilometrov, premer čez pola pa le 134.000 kilometrov. Danes poznamo že 61 Jupitrovih satelitov, od katerih so štirje (Jo, Evropa, Ganimed in Kalisto) vidni že z manjšimi amaterskimi teleskopi.

Opazovanje

Jupiter je več mesecev v letu v ugodni legi za opazovanje. Na nočnem nebu je zelo svetlo nebesno telo; po siju ga prekašata le Venera in občasno Mars. Z amaterskimi teleskopi vidimo Jupitra kot rumeno ploščico, ki jo prepredajo temnejši pasovi. V manjših teleskopih opazimo dva izrazita pasova, po enega na vsaki strani planetovega ekvatorja. Z boljšimi teleskopi vidimo več pasov, opazimo pa lahko tudi druge atmosferske tvorbe, ki se stalno spreminjajo, saj ima planet zelo razgibano in nemirno atmosfero.

Vidnost Jupitra v letu 2004

Jupiter je v začetku leta že v ugodni legi za opazovanje. Najdemo ga v ozvezdju Leva, kjer se zadržuje vse do konca avgusta, ko prestopi v ozvezdje Device in tu ostane do konca leta. 4. marca je Jupiter v opoziciji s Soncem. Takrat je najbližje Zemlji, viden je vso noč in je v najugodnejši legi za opazo-

vanje. Po tem datumu z vsakim dnevom zahaja vedno prej in je julija viden le še prvo polovico noči. Avgusta in septembra je večerni planet in zahaja kmalu za Soncem. 22. septembra je v konjunkciji s Soncem in nekaj časa ni viden. Konec oktobra se pojavi na vzhodnem jutranjem nebu kot jutranji planet. Vzhaja vedno prej: sredi novembra okoli 3. ure, konec decembra okoli 1. ure in prihaja v vse ugodnejšo lego za opazovanje.

SATURN

Saturn je šesti po vrsti in drugi največji planet v našem Osončju. Vanj bi lahko stlačili 744 Zemelj. Od Sonca je povprečno oddaljen 1,427 milijarde kilometrov, obkroži pa ga v 29,46 leta. Tudi Saturn je plinasti velikan, ki se hitro vrti okoli svoje osi. Za en zasuk potrebuje le 10 ur in 12 minut. Zaradi tega in zaradi majhne povprečne gostote je močno sploščen. Njegov ekvatorski premer je 120.700 kilometrov, premer čez pola pa je znatno manjši – 108.000 kilometrov. Saturn je najbolj znan po čudovitih kolobarjih, ki ga obdajajo. Trenutno je znanih 31 satelitov, ki krožijo okoli njega. Največji med njimi je Titan.

Opazovanje

Saturn je vsako leto nekaj mesecev v ugodni legi za opazovanje. Že manjši teleskop pokaže enega najlepših prizorov, kar jih ponuja nebo – planet je obdan z velikim in svetlim kolobarjem. Saturna vidimo kot rumenkasto ploščico, ki je preprejena z vzporednimi temnejšimi pasovi. Le redko lahko opazimo še druge atmosferske tvorbe, saj je planet manjši in mnogo bolj oddaljen od nas kot Jupiter.

Vidnost Saturna v letu 2004

Saturn je v začetku leta v najugodnejši legi za opazovanje, saj je bil 31. decembra 2003 v opoziciji s Soncem. Nahaja se v ozvezdju Dvojčka, kjer ostane vse leto. Zahaja vedno prej: sredi februarja okoli 4. ure zjutraj, konec marca okoli 2. ure, aprila pa je le še večerni planet. 9. julija je v konjunkciji s Soncem in nekaj časa ni viden. Avgusta se pojavi na jutranjem nebu, ko ga lahko vidimo zjutraj nad vzhodnim obzorjem. Nato vzhaja vedno prej in je proti koncu leta ponovno v ugodni legi za opazovanje.

URAN

Uran je sedmi planet po vrsti in prvi, ki smo ga odkrili v modernih časih. Je na meji vidljivosti s prostimi očmi, zato ga stari narodi niso poznali. Leta 1781 ga je s teleskopom povsem po naključju odkril William Herschel, ko je risal zvezdno karto. Tudi Uran sodi med plinaste planete velikane, čeprav je

mного manjši od Jupitra in Saturna. Njegov ekvatorski premer je 51.800 kilometrov, premer čez pola pa 49.000 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen 2,87 milijarde kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje kar 84 let. Dan na Uranu traja 18 ur. Danes je znanih 21 Uranovih lun.

Opazovanje

Uran je na meji vidnosti s prostimi očmi, lahko pa ga vidimo že v manjših teleskopih. Vendar pa je zaradi velike oddaljenosti njegov navidezni premer zelo majhen. Zato je v amaterskih teleskopih videti kot majhna zelenkasta ploščica, na njem pa ne moremo videti nobenih atmosferskih podrobnosti.

Vidnost Urana v letu 2004

Na začetku leta je Uran večerni planet in se navidezno vse bolj približuje Soncu. 22. februarja je v konjunkciji s Soncem in nekaj časa ni viden. Konec marca ga že lahko opazimo na jutranjem nebu, nato pa vzhaja vedno prej in pride 28. avgusta v opozicijo s Soncem. Tedaj je v najugodnejši legi za opazovanje; viden je vso noč. Proti koncu leta je Uran večerni planet, ki se že izgublja v večerni zarji. Vse leto se zadržuje v ozvezdju Vodnarja.

NEPTUN

Neptun je osmi planet po vrsti. Astronomi so ga odkrili leta 1846. Na moč je podoben Uranu in tudi njega uvrščamo med plinaste planete velikane. Njegov ekvatorski premer je 49.500 kilometrov, premer čez pola pa je 47.400 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen kar 4,5 milijarde kilometrov, za en obhod pa potrebuje kar 164,8 leta. Okoli svoje osi se zavrti v 19,2 ure. Danes je znanih 11 Neptunovih satelitov. Največji med njimi je Triton, ki je večji od naše Lune.

Opazovanje

Neptun je tudi v največjih amaterskih teleskopih komaj kaj večji od zvezd. Vidimo ga kot majhno, enakomerno modrikasto ploščico, na njegovi površini pa ne moremo videti prav nobenih podrobnosti.

Vidnost Neptuna v letu 2004

Neptun se vse leto zadržuje v ozvezdju Kozoroga. Na začetku leta ni viden, saj je 2. februarja v konjunkciji s Soncem. Konec marca ga že lahko opazimo na jutranjem nebu, nato pa vzhaja vedno prej in pride 6. avgusta v opozicijo s Soncem. Tedaj je v najugodnejši legi za opazovanje; viden je vso noč. Proti koncu leta je Neptun večerni planet, ki se že izgublja v večerni zarji.

PLUTON

Pluton je deveti in najmanjši planet v našem Osončju. Manjši je celo od naše Lune. Odkrili so ga šele leta 1930. Od Sonca je povprečno oddaljen 5,9

milijarde kilometrov, obkroži pa ga v 247,7 leta. Okoli svoje osi se zavrti v 6,4 dneva. Pluton je majhen, kamnit planet. Njegov premer ocenjujejo na 2350 kilometrov. Planet obkroža satelit Haron, ki je le polovico manjši od Plutona.

Opazovanje

Pluton je tako majhen in tako oddaljen od Sonca, da ga tudi v največjih teleskopih ne moremo ločiti od zvezd. Da gre za planet in ne za zvezdo lahko ugotovimo le po njegovem lastnem gibanju pred nepremičnim ozadjem zvezd. Na ta način so ga tudi odkrili.

Vidnost Plutona v letu 2004

Pluton se vse leto zadržuje v ozvezdju Kače, tik ob meji z ozvezdjem Kačenosca. Na začetku leta ga lahko opazujemo na jutranjem nebu. Nato vzhaja vedno prej in pride 12. junija v opozicijo s Soncem. Tedaj je v najugodnejši legi za opazovanje, viden je vso noč. Proti koncu leta Pluton ni več viden, saj je 14. decembra v konjunkciji s Soncem.

Sonce vstopi v ozvezdje

Vodnarja	20. januarja ob 13. uri
Ribi	19. februarja ob 0. uri
Ovna	22. marca ob 1. uri
Bika	21. aprila ob 14. uri
Dvojčka	22. maja ob 10. uri
Raka	22. junija ob 19. uri
Leva	24. julija ob 8. uri
Devico	24. avgusta ob 11. uri
Tehtnico	24. septembra ob 11. uri
škorpijona	24. oktobra ob 22. uri
Strelca	23. novembra ob 16. uri
Kozoroga	23. decembra ob 7. uri

Nekaj besed h koledarju za naravno vrtnarjenje

Bili so časi, ko je vse na svetu raslo samo od sebe – brez človekove pomoči. Potrebno je bilo vedeti le, kaj je užitno, kaj bi jedli, kje raste, kdaj zraste, kdaj dozori in se napotiti tja ob pravem času in seveda preden pridejo drugi jedci.

Od takrat je nekaj ostalo, kot je bilo – še vedno skrivamo, kje smo našli sladke jagode ali nabrali mlade jurčke, marsikaj pa je drugače.

Med zemljo, nebom, rastlinami in živalmi je vrsta različnih povezav in vplivanj. Pozorno opazovanje dogajanja v naravi je še vedno najpomembnejše tudi za uspešno vrtnarjenje. Šele potem lahko učinkovito, brez škode, v skladu z naravo uporabimo pripomočke, ki jih prinašata razvoj in tehnika. Kako važno je vse to poznati in upoštevati, so kmetje že zdavnaj vedeli. Njihovo znanje se je prenašalo iz roda v rod. O tem pričajo pregovori (npr. vremenski) in druga kratka sporočila, kako ravnati z zemljo, živalmi, s stvarmi in sočlovekom, da bo življenje teklo v blagostanju, sreči, z blagoslovom.

Zaradi vrtoglavega vsestranskega razvoja smo začeli misliti, da si bomo s stroji, kemijo in z golim tehničnim znanjem naravo v celoti podredili. Kaže, da smo začeli prehitro ukrepati. Že se nam je napredek izmuznil iz rok in nam jo zdaj tu, zdaj tam narava pošteno zagode, kjer najmanj pričakujemo. Vedno bolj grobo nas opozarja, da je ravnotežje v naravnem redu hudo načeto, celo porušeno. Zato iščemo, kako bi vendarle svoje želje uskladili z zakoni, ki veljajo v naravi.

Naravno vrtnarjenje se dogaja na majhnem, omejenem, dobro preglednem koščku zemlje, na vrtu. Dobro lahko opazujemo, kakšne posledice ima za rast vsak naš poseg v zemljo, v rastlino.

Kako razumeti koledar naravnega vrtnarjenja, kako se ravnati po njem? Vsekakor ne slepo po črki. Koledar je razdeljen na ponavljajoča se štiri obdobja luninih men: dve sta od mlaja do ščipa, deli ju prvi krajec; v teh obdobjih luna raste in značilna je pospešena rast; tudi semena hitreje vzklijejo, rastline se hitreje obraščajo.

Drugi dve obdobji, med ščipom in mlajem, loči zadnji krajec. V tem času luna izginja, se manjša, rast se upočasni. Opravljamo dela, za katera ne želimo velikega odziva oziroma razvoja rastlin ne zmotimo preveč.

Lunini vplivi učinkujejo na dejavnost drugih nebesnih teles. V koledarju so označena t. i. zodiakalna znamenja: tehtnica, škorpion, strelec, kozorog,

vodnar, ribi, oven, bik, dvojčka, rak, lev in devica. V vsakem znamenju se kažejo značilni vplivi na življenje rastlin, ki jih lunine spremembe podpirajo ali zavirajo. Eno najbolj pogostih vprašanj v zvezi z rabo koledarja za naravno vrtnarjenje je: Bom ob (dober) pridelek, če zamudim v koledarju točno določen najugodnejši čas za opravilo? Odgovor je: Ne, le razvoj bo počasnejši, kar pa kasneje lahko popravimo s skrbnim negovanjem. Na primer okopavanje, dognojevanje, zalivanje, kakor priporoča koledar. Vse troje služi vzdrževanju vlage v tleh in pravemu razmerju zraka, hranil in vode. Za zračnost poskrbimo, ko se površina zaskorji po močnem naliwu ali zalivanju. Vlago zadržimo v tleh z zastiranjem (prekrivanjem, mulčenjem). Uporabimo travo, listje, šoto ali posebno črno plastično folijo za mulčenje.

Kdaj, kako in koliko zalivati?

Upoštevatı je treba vrsto tal, kako zemlja zadržuje vodo. Ni vseeno, kolikokrat zalivamo in v kakšni količini. Za težja glinena tla (ilovnata) velja zalivati skrbno po malem. Prepustna peščena tla prenesejo in tudi potrebujejo močno zalivanje. Z rahljanjem tla prezračimo, z gnojenjem, dodajanjem gline (ilovice), šote in z zastiranjem pomagamo ohraniti pravo količino vlage v tleh predvsem tam, kjer so tla peščena in voda hitro odteče in izhlapi.

Voda za zalivanje naj bo topla, kot so topla tla oziroma zrak, da rastline ne doživijo mrzlega udara – šoka. Zato tudi ni vseeno, kdaj zalivamo. Poleti je dobro zgodaj zjutraj, še bolje po sončnem zahodu. Izhlapevanje je ponoči počasnejše, zjutraj se pa listi hitreje posuše in je nevarnost plesnivosti manjša. Za plesen občutljive rastline (npr. paradižnik) bomo raje zalivali zjutraj, če pa ne polivamo po listih, bo rastlina vesela tudi večernega zalivanja.

Upoštevam tudi globino korenin. Nekatere vrtnine jih imajo globoko – v vročem poletju jih zalivamo 3–4 krat v 1–2 urah po 10–12 l vode na m² tal. To ponovimo na 4–5 dni. Rastline s koreninami tik pod površjem zalivamo pogosteje.

Delo nam olajšajo različni sistemi zalivalnih cevi, ki jih napeljemo po gredah. Upoštevam vrsto tal in potrebe posameznih rastlin že pri načrtovanju vrta. Pri vzdrževanju vlage si lahko pomagamo tudi z razvrstitvijo rastlin. Na primer: paradižniki in visoki fižol dajejo del dneva senco občutljivejšim vrtninam in tistim, ki dobro uspevajo zasenčene (blitva, radič). Pri načrtovanju vrta ne pozabimo upoštevati izkušenj prejšnjega leta, ki smo jih sproti zapisovali. Da bo bolj zanimivo ali celo razburljivo, si privoščimo tudi kakšno posebnost, kakšno tveganje.

dr. Nada Jeromen

Evropa in Kristus

V katoliških časnikih beremo v zadnjem času stavke kakor »Sveti sedež je začuden nad odsotnostjo Boga v osnutku evropske ustave ...« Tako so »začudene« tudi posamezne nacionalne škofovske konference, »začudeni« so politiki, ki se deklarirajo za krščansko usmerjene, seznam »začudenih« je presemetljivo dolg, a pojema s hierarhično umestitvijo in šolsko izobraženostjo. Preprosti ljudje se sicer bolj čudijo pojavom v naravi, manj pa pojavom v vrhovih družbe. Za tovrstno »začudenost« je namreč potrebna neka mera politične neprisebnosti, ki si jo lahko človek pridobi šele z dolgimi leti discipliniranega šolanja in z napredovanjem po hierarhični lestvici.

Kakšne kvalitete in veljave je katoliška teologija, z njo pa tudi presojanje zadev sveta, v vrhovih ne le domače, temveč tudi vsaj evropske Cerkve, smo slišali 9. junija na Dunaju ob odprtju in začetku srednjeevropskega katoliškega shoda. Nekdo, ki ni najmanjši med evropskimi in svetovnimi cerkvenimi dostojanstveniki, je navajal besede bosanskega pesnika Đevada Karahasana: »Reduciranje Evrope na Kristusa bi bilo škoda, Evropa brez Kristusa pa bi bila katastrofa.« Moj Bog ...! Kakor imamo poleg izvirnega marksizma tudi razvoedeni »avstromarksizem«, kakor imamo poleg izvirnega fašizma tudi razredčeni »avstrofašizem«, kakor imamo v zadnjem času vse bolj poleg rimskega katolicizma tudi razblaženi »avstrokatolicizem«, imamo, kakor kaže, poleg izvirne Evklidove, se pravi grške, tudi avstrijsko geometrijo, poleg izvirne Aristotelove, se pravi prav tako grške, tudi avstrijsko logiko, po kateri je mogoče nekaj delnega »reducirati« na celoto, v tem primeru celo na celoto, ki je Absolut! Ko bi nesrečni cerkveni dostojanstvenik vsaj pogledal najprej v latinski slovar, nato pa v *Dudnov* ali kak drug slovar tujk, bi morda našel razlago, da latinska beseda *reductio* pomeni pomanjšanje in da današnji pomen obsega formulacije kakor: »Zurückführung, Herabsetzung, Zurückführung auf ein geringeres Maß, Vereinfachung, Abschwächung ...« Vsa ta pomanjšanja, pešanja in slabljenja bi utrpela Evropa, če bi jo »reducirali« na Kristusa, kakor je spesnil Karahasan in kakor se je nad to upesnjeno filozofijo navdušil cerkveni voditelj najvišjega ranga. Na prvi pogled se zdi presenetljivo in vredno navdušenja, če musliman omenja Kristusa in celo pravi, da bi bila Evropa brez Kristusa katastrofa. Za muslimana je povsem naravno in prav, da omenja in močno spoštuje Jezusa Kristusa, saj velja muslimanom za največjega preroka, čeprav ne zadnjega, kakor jim ne velja za drugo Božjo osebo, kar imajo za izraz krščanskega mnogoboštva. Da bi bila Evropa brez Kristusa danes v po-

dobnem katastrofalnem stanju, kakor so to druge kulture, ki so se navdihovale od drugih prerokov in učiteljev, do takega spoznanja mora priti, če je vsaj nekoliko objektivni, tudi evropski marksist (in marsikdo je do tega tudi prišel). Tudi musliman, če je res to, za kar se ima, pa ne bi mogel reči, da bi bilo postavljanje Evrope pod Kristusovo znamenje »redukcija«, saj je tudi prerok, kar Kristus za muslimane nesporno je, nekaj neizmerno večjega kakor pa politična tvorba, ki ji pogojno pravimo Evropa. Karahasan je zapisal stavek, ki ga ne more opravičiti *licentia poetica*, nekako bi ga lahko opravičila le *licentia heretica* ... Muslimanskemu pesniku se je zapisala muslimanska herezija, zoper katero moramo izreči fatvo teološke norosti!

Te anekdote iz najnovejšega časa, ki res ni samo zgodbica za anale krščanske komedije skozi stoletja, temveč je žal formula tiste sestavine Cerkve, ki je morda celo v večini, vsekakor pa ima velike oblasti, ki lovi veter sveta, namesto da bi nastavljala jadra pišu Svetega Duha, kakor je naročeno po Začetniku, ne zapisujem iz škodoželjnega veselja nad novim spodrslijajem najvišjega klera, pač pa v premislek, kje je Kristusova ladja, kakšna je njena posadka in njeno poveljstvo – in kakšen je svet, v katerega pristane se podaja.

Naj še tako brskam po Novi zavezi (to počnem tudi sicer, službeno in osebno), ne morem najti mesta, kjer bi bila Evropa kakršen koli pojem, kakršna koli evangelijska kategorija. Ker se je temu, čemur danes pravimo Evropa, tedaj reklo *Imperium Romanum*, najdemo kvečjemu poimenovanje »vlačuga« v Janezovem Razodetju. (Rekel mi je še: »Vode, ki si jih videl, kjer sedi vlačuga, pomenijo ljudstva in množice, narode in jezike.« – Raz 17,15) Ta izraz se presenetljivo in čudovito ujema z grškim mitom o rojstvu Evrope, saj gre tudi tam za predajo pred močjo in imponiranjem bika, v katerega se preobleče Zevs. Opis pa tudi močno spominja na to, čemur danes pravimo Evropa: ljudstva in množice, narodi in jeziki... Jezus Kristus pa ni prišel odreševati tega ali onega kontinenta, te ali one civilizacije in kulture, rase ali etnije, odrešiti je prišel svet, vse človeštvo. Med Evropo in krščanstvom je v osnovi toliko razmerja in take vrste, kakor ga je med Novo Kaledonijo in krščanstvom, Madagaskarjem in krščanstvom, Franc-Jožefovo zemljo in krščanstvom ali, da ne prezremo sodobnosti in prihodnosti, kako zablodelo vesoljsko ladjo s posadko in krščanstvom. Postavljanje Evrope kot osrednje krščanske kategorije, to je tista prava in nesrečna redukcija, ki se dogaja pred našimi očmi. Ni mogoče Evrope »reducirati« na Kristusa, pač pa je mogoče krščanstvo reducirati na Evropo in mu s tem odvzeti eno bistvenih resnic, da namreč Sin človekov ni bil poslan temu ali onemu kontinentu ali ljudstvu, temveč vsemu svetu, vsemu človeškemu rodu, ne samo živečemu na vseh možnih krajih, temveč tudi v

vseh možnih časih. Kristus ni bil poslan le na sever in jug, na vzhod in zahod, poslan je bil tudi v vsakokratno sedanost, v vse globine preteklosti in v svojo odprtost prihodnosti.

Kakšnemu dogajanju smo torej priča ob tej neverjetni angažiranosti dela cerkvene hierarhije za Evropo, predvsem seveda za Evropo v njeni najbolj vprašljivi in krščanstvu najbolj sovražni politični, gospodarski, kulturni, izobraževalni in socialni podobi z imenom Evropska zveza? Ali ne gre za nadaljevanje »konstantinovskega« programa krotjenja Kristusove Cerkve, ki traja ves čas, z menjavanjem preganjanja in poistovetenja, od poročil v Apostolskih delih pa do zamisli o »srednjeevropskem katoliškem shodu« v letu 2004? Kaj pomeni ta slepa enostranska »ljubezen« delov Cerkve do političnega pojava, ki za to isto Cerkev pravzaprav sploh noče veliko slišati in ima tako hude težave že z blagim omenjanjem krščanskega izročila kot konstitucionalne sestavine Evrope v osnutku ustave EZ? Zakaj tolikeri cerkveni voditelji govorijo, kar naprej govorijo o »krščanskih koreninah Evrope«, kakor da ne bi bilo prav tako dovolj »krščanskih korenin« Azije, Afrike, Amerike in Avstralije? Za človeka, ki razume duha temeljnih pridobitev današnje svetovne civilizacije in velike večine današnjih nacionalnih in transnacionalnih kultur, je jasno, da se vse to že od nekdaj napaja prek krščanskih korenin. Če ima Cerkev oz. njen sporni del tako posebno razmerje do nekega kontinenta, ne vem, če po naključju prav tistega, ki je naredil krščanstvu v zgodovini največ škode, kjer so se porajale največje zlorabe in pervertiranja Kristusovega imena, potem to pomeni, da neke moči, deloma znane in vidne, še bolj pa anonimne in skrite, forsirajo veliko zgodovinsko in dejansko katastrofalno redukcijo svetovnega, vesoljnega krščanstva na nekakšno ekskluzivno evropsko, bolj kulturno in civilizacijsko, kakor pa versko specifiko. Pred skoraj tridesetimi leti (1976) sem v brošuri *Temelji humanizma* (Naše tromostovje, Ljubljana 1976) zapisal stavek, ki mi ga tudi danes ni treba spremeniti: ... *ne vesolje rimsko - Rim naj bo vesoljen!* Danes bi ga lahko izrazil tudi z besedami: Ne evropeizacija (redukcija) krščanstva, temveč pokristjanjenje (povesoljenje) Evrope!

Pretirano, nekritično in včasih tudi heretično koncentriranje nekaterih cerkvenih knezov na politično Evropo je v resnici le neke vrste kolektivni narcizem in egoizem. Prav dejstvo, ki nima nujno tudi verske osnove, da je središče vesoljne Cerkve v nekem evropskem mestu, ki je bilo prva stoletja tudi mesto največjega preganjanja in vse do danes v evangelijskem smislu ni nehalo biti to, s čimer ga označuje prerok s Patmosa, bi moralo vodstvo Cerkve pripraviti do posebne pozornosti do vsakega pojava samozagledanosti ali celo reduciranja nečesa, kar je po svoji naravi vesoljno, na morda najbolj vprašljivi

izsek tega vesoljnega kroga. Prav zato, ker sedi prvi škof vesoljne Cerkve v Rimu, bi morala biti imena Rim, Italija in Evropa s posebno skrbjo najmanj omenjana mesta v katoliškem govoru in pisanju. Cerkev namreč v Rimu, s tem pa tudi na italijanskem škornju in na evropskem kontinentu, ni domačinka, kakor smo se stoletja dolgo zazibavali v lažen sen, temveč tujka, tujka do konca časov, pred koncem časov še prav posebej, kakor napoveduje Janez in mu bolj verjamem, kakor pa današnjim miselno tako nezahtevnim pastirjem, ki bi najraje iz malega »reducirali« na Vse!

Cerkev je vedno izgubljala, kadar se je »aranžirala« s svetom – in kako bi mogla biti Evropa pri tem izjema? Cerkev je vedno rastla in dozorevala novo žetev svetih, ko se je zavedala svojega tujstva sredi sveta in njena domovinska kategorija ni bil kateri koli minljivi kraj na tej zemlji, temveč edina človekova in tako tudi njegove Cerkve resnična domovina Novega Jeruzalema. Da so danes v organizacijskem in funkcionalnem ogrodju Cerkve zlahka razpoznavni enaki kriteriji in mehanizmi, kakor jih zaznavamo v svetu kapitala in politike, ne more biti nobeno presenečenje, saj si je del te Cerkve sam postavil za zgled in merilo prav tiste »grešne strukture«, če uporabim papeževo sintagmo, do katerih bi morala biti najbolj zadržana. Tako pa danes duhovnik in laik v Cerkvi puščata eno izgubljeno ovco v prepadu in tekmujeata za 99 zajetih v ogrado statističnega »uspeha«. Poročila far ter duhovniških in laičkih združenj se skoraj v ničemer več ne razlikujejo od poročil gospodarskih koncernov, bank, političnih strank ali interesnih združenj vsakršne vrste. Histerična potreba »biti in«, biti prikazan na televizijskem ekranu, omenjen v časopisu, ki gre na živce že nekoliko bistrejšim ljudem v gospodarstvu in politiki, je dobila skoraj polno veljavo znotraj Cerkve. Ne šteje več, kar se dogaja na skrivnem (Mt 6,4–6) in to vidi Bog, šteje v glavnem samo še, kar vidi televizijska kamera in gledalci na ekranu. Prav kakšen duhovnik se pri tem rad sklicuje na neko navidez nasprotno mesto pri Janezu: »Nihče ne dela česa na skrivnem, če hoče sam biti znan. Če delaš take reči, se pokaži svetu!« Prezro pa, da to niso besede Jezusa Kristusa, tudi ne misel evangelista, pač pa šibka pamet Jezusovih »bratov«, za katere naslednja vrstica pove: »Niti njegovi bratje namreč niso verovali vanj.« (Jn 7,3–5) In ti nesrečni bratje se v Cerkvi še vedno oglašajo, v njej imajo tudi največ in najvišjih položajev, s svojimi bolj bazarskimi kakor pa tempeljskimi klici: Biti prisoten! Ne se skrivati! Biti zraven! Biti viden! Biti obravnavan in prikazovan! Biti zajet v dobri statistiki ...! Tako je s temi Jezusovimi brati; Učenik je imel z njimi usmiljenje in potrpljenje, imejmo ga tudi mi, a spoznanju, da se v osnovi motijo in da jim nikakor ne kaže slediti, se pri vsej ljubezni ne moremo odreči, kakor se mu tudi Učenik ni odrekel.

Vse to pa ne pomeni, da bi morala Cerkev Evropo odpisati in nanjo pozabiti. Gre le za to, da je treba s tem, kar je višje (Kristusov nauk) priti k temu, kar je nižje in je potrebno dviga (Evropa, Azija, Afrika, Amerika, Avstralija, Oceanija ...). Papež je hudo versko nerazvitost Evrope sam priznal in nanjo opozoril s sintagmo »reevangelizacije«. Evropo je treba znova seznaniti z evangelijem, znova krstiti njene otroke, znova versko vzgajati njeno mladino in znova versko spremljati odrasle do pokopa in molitve za duše rajnih – ne pa jo posnemati, z njo celo tekmovati v njenih največjih nesmislih in odpadlih, kakor se marsikje dogaja zdaj.

Res je, da ima Evropa krščanske korenine. A ne samo teh. Slovenski verski tednik ni ravnal zelo posrečeno, ko je uvrstil povsem pravilno ugotovitev Petra Kovačiča-Peršina, da Evropa nikoli ni bila samo krščanska, med strele v prazno. Mogoče bi tudi ne bilo napak, ko bi verski časnik sploh opustil neprimerno vojaško terminologijo in raje vzgajal svoje sodelavce in bralce v duhu pogovora, ne pa streljanja, pa četudi je to mišljeno metaforično – a metafora ohranja nekaj prebojne moči, torej tudi nekaj ubijalske moči tega, iz česar je narejena! Evropa ima poleg krščanskih tudi vrsto drugih korenin. Tudi korenine poganstva se niso nikoli posušile, o čemer najbolje priča oživitev germanškega verskega kulta v času nacionalnega socializma, ki ga zavezniške sile seveda niso premagale, kakor so premagale Hitlerjevo vojsko, in veselo živi naprej tudi v okoliščinah demokratičnega sistema Nemčije in Avstrije. Obe svetovni vojni, prva vodena celo med pretežno »krščanskimi« državami, pa sami zase dovolj zgovorno govorita za to, koliko so vzdržale evropske »krščanske korenine«. Tudi novejši čas je pokazal, koliko je vzdržal v letih spopadov in nasilja hrvaški katolicizem in srbsko pravoslavlje. Slovenija je imela srečo in milost, da ji svojega domnevnega krščanskega značaja ni bilo treba dati na preizkušnjo. Ko je taka preizkušnja potekala, so le redki ubirali pot pravičnosti, usmiljenja in ljubezni.

S prvim škofom naše Cerkve smo torej ene misli, da je treba Evropi še enkrat povedati veselo novico, da je Kristus res vstal, da je res ves čas, dokler bodo časi, prisoten med dvema ali tremi, ki se zberejo v njegovem imenu (in je zato ves sodobni verski turizem največkrat le katoliška oblika kolektivizma in antipersonalizma, prav to, kar bi sodilo v že omenjeno rubriko *Družine* ...), da bo ob koncu časov prišel v slavi in bo sodil živim in mrtvim, svoje, se pravi pravične, se pravi dediče obljubljenih blagrov, pa bo povedel v Božje kraljestvo, ki je naše edino utemeljeno ne le versko, temveč tudi politično upanje. To velja še enkrat povedati Evropi, pa naj se nam njena poganizirana elita še tako veselo smeje; potem pa je treba, če bomo trajno zavračani, otresti prah s

sandal in se napotiti k drugim, ki imajo manj ekskluzivno mnenje o sebi in so morda odprtejši za Božjo besedo. In v tej Evropi ne poskušajmo delati dobre vtisa pri tistih, ki pri Bogu delajo slab vtis; ravnajmo tako, da nas bodo opazili in se nas razveselili tisti, ki ljubijo resnico in so lačni pravice, prezirajo pa vsako laž in krivico. Pot do teh pa ne vodi prek množičnih občil in sektaškega cirkusa na ulicah naših prestolnic, kakor so se podali na raven nekaterih ameriških sekt verski poglavarji nekaterih evropskih prestolnic, pač pa prek tihega, a vztrajnega zgleda v duhu Pisma Diognetu: da se v vsakdanjih stvareh v ničemer ne razlikujemo od drugih, pač pa povsem v stvareh resnice, pravice in ljubezni med seboj in do drugih. Znova se naučimo razlikovati med duhom procesije, ki je duh prošnje in šibkosti, kar je po evangeliju moč – in duhom demonstracije, ki je duh zahteve in moči, kar je po evangeliju slabost.

Cerkev je evropskega človeka nekoč naučila gospodariti z naravo, skrbeti za svoje zdravje, proučevati stvarstvo, dala mu je tudi najvišje ustanove civilizacije in kulture, od hospica do univerze. Vse do razkola mu je ohranjala nevtralni skupni evropski jezik, latinščino, po kateri je ohranjala tudi živ stik z nikoli izčrpanim vodnjakom antike. Danes, ko se zdi, da vse te reči v bolj uspešni in predvsem bolj množični in lažje kupljivi obliki dobiva od zunajcerkvenega ali celo proticerkvenega sveta, a se samo zdi, v resnici so vse to zelo uborni nadomestki nekdanjih zakladov znanja, umetnosti in povezanosti, bi Cerkev z novimi samostanskimi žarišči, z nekakšnimi krščanskimi kibuci, ki bi vse bolj postajali upanje in rešitev brezposelnih mladih, lahko naučila Evropejca kmetovati brez strupov, živeti zdravo brez razsipavanja denarja, si znova osvojiti resnične zaklade znanja brez vdiranja plehkosti in gole podatkovne povodnji – z vrnitvijo k liturgični latinščini in s sprejetjem za krščansko ljudstvo nujnega skupnega jezika, ki mu je prav zadnji papež dodelil že prej nesluteno veljavo, pa bi se evropsko človeštvo lahko začelo med seboj tudi enakopravno in gladko pogovarjati in skupaj častiti Stvarnika, kakor je to pred stoletji že bilo.

Evropa ni prekleta dežela – a tudi ni sveta! Nosilci prekletosti ali posvečenosti so osebe, ki se odločajo za Kristusa ali za njegovega nasprotnika. Evropa je misijonska dežela, kakor vsaka druga, s prednostmi v nekaterih rečeh, a tudi velikimi pomanjkljivostmi v drugih. Kristjanovo poslanstvo je, da pri tem ne izgubi glave, namreč Kristusove glave, s svojega obzorja, ob tem pa ohrani skrb za oboje: *dom* in *svet*, kakor se je nekoč pametno imenovala slovenska kulturna revija, pri čemer je dom bližji, svet pa je več, saj je kraj Gospodovega prihoda in predmet njegove odrešitve. Zato je vsaj krščanski človek najprej, z vso veliko prioriteto in hierarhično stopnico Božjega reda, človek, vse drugo pa je »sobota«, ki je narejena zanj, ki je tu zaradi njega, da lahko ostaja človek

in da je lahko vse bolj to, kar je po svoji ustvarjenosti, *animal rationale* (razumno bitje) in *imago Dei* (Božja podoba), se pravi – človek.

Vinko Ošlak

Katera vera zdravi

Vera gore premika

»Vera gore premika« pravi pregovor, ki ga imamo za našega, izvirno slovenskega, a ga v taki ali drugačni obliki najdemo v ljudski modrosti po vsej zemeljski obli. Pa ne le v ljudski modrosti, na moč vere naletimo pravzaprav kjer koli.

V Markovem evangeliju (Mr 14,22–33) beremo, kako je Jezus po vodi prišel k učencem, preplašenim v čolnu, ki ga je premetaval veter z visokimi valovi. Ko je za njim hotel hoditi po vodi tudi Peter, ga je Jezus povabil, naj brez strahu pride. Peter je stopil iz čolna in hodil po vodi – dokler se ni ustrašil in se začel potapljati. Jezus ga je rešil z besedami: »Malovernež, zakaj si podvomil?« Dokler je Peter veroval, da lahko hodi po vodi, je tudi zares hodil, vsem fizikalnim zakonom navkljub. Ko je podvomil – se je začel potapljati. Le kaj neki je tako močnega v veri, da premaga celo trde fizikalne zakone?

Če bi zgolj količinsko merili, o čem pravzaprav govorijo evangeliji, bi bili presenečeni nad tem, kako velik del je posvečen vsem oblikam zdravljenja človeških stisk in bolezni. Toda ob vsaki ozdravitvi Jezus odslovi ozdravljenca z opozorilom, da je bila vera tista, ki ga je ozdravila. In ko beremo o Jezusovem obisku v rodnem Nazaretu, zvedemo, da je tam lahko ozdravil samo nekaj bolnikov – zaradi nevere. (Mt 13,53–48; Lk 4,16–30; Mr 6,1–6). Pa najbrž ne gre za vprašanje načelne nevere (v Boga), ampak za vprašanje nevere v moč Jezusa (ki so ga pač vsi poznali kot tesarjevega sina), da lahko ljudi ozdravlja! Če je v zgornjem odlomku postavljeno vprašanje vere v sebe (kot bi danes temu dejali), v svojo moč (da hodim po vodi, da ozdravim), je v tem odlomku izpostavljena vera v drugega človeka, v zdravnika, in njegovo moč zdravljenja. Brez te vere je bil celo Jezus nemočen!

Še pred nekaj stoletji je imelo to, v kar je človek veroval, večjo težo od tega, kar je zmožni videti, otipati, slišati, izmeriti. Človek se je zavedal, da s svojim razumom lahko dojame, razloži le zelo majhen delček vsega dogajanja v vesolju. Zato je tudi temu, kar je lahko sam razumel, videl, izmeril ... pripisoval primerno majhen pomen. Vedno si je postavljaval vprašanje, kaj je resnica

- a pri odgovoru na to vprašanje je vedno dopuščal dejstvo, da vse resnice sam ne more spoznati. Kitajski modrec Čuang-Tse je to lepo ponazoril s svojimi sanjami. Nekoč je sanjal, da je metulj, naslednjega dne pa je dejal svojim učencem: »Sedaj pa res ne vem, ali sem človek, ki je sanjal, da je metulj, ali sem metulj, ki sanja, da je človek!«. Šele razvoj znanosti je v zahodni miselnosti ustoličil tako imenovani »znanstveni pozitivizem« - stališče, da je resnično le to, kar lahko z znanstvenimi metodami izmerimo, dokažemo. Ta »znanstvena« drža je pravzaprav sama na sebi paradoks, saj je celo v ozadju te, na videz še tako zelo nepopustljive »znanstvene« drže - vera: vera v to, da obstoja le to, kar lahko vidim, izmerim, in da ne obstoja nič, kar bi bilo izven območja zaznave mojih čutov ali mojih merskih instrumentov!

Ampak to je že filozofsko razpravljanje o veri. V tem sestavku pa želim ostati v ožje zamejenem prostoru, ob vprašanju, kako in katera vera vpliva na človekovo psihohigieno, na njegovo duševno počutje, čustveno ravnovesje, na njegov odnos do samega sebe, do soljudi in narave, ki ga obdaja.

Med množico pripovedk in legend, ki na tak ali drugačen način govore o moči vere tudi v tem psihohigienskem smislu, mi je še posebej pri srcu legenda o Mariji z Robidja, kot jo je zapisal France Bevk. Legenda pripoveduje o pastirici Katrci, lepi in pobožni deklici, ki je v revščini živela na osamljeni domačiji na Robidju. Zgodilo se je, da neke nedelje ni mogla k maši, ker je po očetovem ukazu morala pasti živino. Ko je na pašnik zaslišala zvon iz domače cerkve, je zelo goreče molila, da bi bila lahko pri maši. Sredi molitve se ji je odprlo nebo, prikazala se ji je Marija, angelci pa so domačo cerkev prinesli k njej, da je bila lahko pri maši. Ko je doma o tem povedala, so bili domači nanjo hudi, a zmedlo jih je, ko je Katrca zelo natanko obnovila vso pridigo in znala tudi natanko opisati, kje je kdo sedel ali stal, kaj je imel oblečeno, in še marsikatero zanimivost. Domači so se tega nenavadnega doživetja prestrašili in želeli vse prikriti, a se je vest o njem vseeno razširila med ljudmi. Robidje je postalo romarsko zbiralistišče, sezidali so kapelico z lesenim kipom Matere Božje ... Katrca ni dolgo ostala skromna in pobožna. Premamila sta jo slava in ugled. Po škandaloznem doživetju s popivanjem in veseljačenjem je ponižana in zasmehovana zbežala v svet. Padla je v roke razbojniškemu potepuhu, ki je ravnal z njo grdo - a ji je nudil vsaj varnost. Rodila je kup otrok, ki so jo vsi po vrsti na tak ali drugačen način zapustili. Postarala se je, mož ji je umrl. Vrnila se je domov, stara, izčrpana beračica. Doma je nihče ni spoznal. Romarska kapelica je zapuščena samevala, po njenem škandalu so jo ljudje opustili, Marijin kip je izginil. Katrca se je skesana odpravila h kapelici - in čudež se je ponovil. V kapelici je bil ponovno Marijin kip. Katrca je vedela, da ji je vse

odpuščeno. V solzah sreče je zaspala na pragu kapelice. Tam so jo naslednje jutro mrtvo našli domačini – pomlajeno, lepo, odeto prav v tista oblačila za Marijin kip, ki jih je Katrcica s svojim razuzdanim veseljačenjem onečastila...

Kaj je v tej legendi tako sporočilno bogatega? Zame kar precej. Najprej sam začetek, čeprav je sicer zelo podoben kot v drugih podobnih legendah: Katrcica je preprosto, čisto, skromno in pošteno dekle. Čisto nič prevratniškega, avanturističnega ni v njej, nič želje po drugačnosti, a zelo močna in čista vera. Čudež se ji zgodi v trenutku velike zbranosti, v trenutku jasnega zavedanja svoje velike želje, ki je tedaj postala več kot le želja, postala je veliko hrepenenje, pomembnejše od vsega ostalega. Bevk je znal to tako lepo ponazoriti v svojem zapisu: »Marija, daj da bom pri maši!« Ne kot milo in pobožno prošnjo, skoraj kot zahtevo, tako da je takoj za tem zapisal vprašanje: »Ali ni grešila s svojo drzno željo?« A prav ta drznost, odločnost ji je prinesla čudež! Potem je tu Katričina močna želja po slavi, uspehu, pozornosti, veljavi. V legendi so vse te močne človekove potrebe poosebljene, projicirane, bi rekli psihološko, v zlodeja, ki se polakomni Katričine čiste duše. Katrcica tudi po čudežu še naprej živi svoje čisto življenje – a to ne zadošča, da bi tudi ostala čista! Čistost je potrebno negovati, plemeniti, jo vzdrževati in ohranjati – sicer se razblini. Poenostavljeno bi lahko rekli, da je Katrcica ob veličini čudeža, ki se je zgodil – zanemarila sebe, pozabila nase in na svojo psihohigieno. Vse manj je bila tista čista, preprosta, naravna, spontana Katrcica – in vse bolj je prevzemala vlogo, ki so ji jo narekovali okoliščine. Kot da bi bila zgodba napisana danes, za današnji čas in današnji način življenja, v katerem se ljudje tako zelo izgubljam v raznih »dolžnostih« in pozabljamo nase! Naslednja stvar je jasnost Katričinega zavedanja in prevzemanja odgovornosti, ko je spoznala svojo napako. Bevk to jasnost odgovornosti zaobjame z izjemno lepim stavkom: »Tako je stopila v življenje, po katerem je hlepela, četudi si ga je bila drugače naslikala v svojih sanjah!« Da, prav to je tisto, kar tako pritegne: odločen, nedvoumen prevzem odgovornosti – ne glede na okoliščine. In Katrcica v naši legendi se je pogumno spopadla s tegobami; ne brez obupa in solz – a tudi niti za hip ni pozabila svoje odgovornosti. Najlepši v legendi pa je brez dvoma konec. Morda tudi tokrat po zaslugi Bevkovega veččega peresa. Ko se Katrcica ponovno sreča s čudežno Marijo in jo prosi za odpuščanje, Bevk ne izgublja besed s širokim opisovanjem te sprave: Katrcica je preprosto pogledala Mariji v obraz in ta pogled v nasmejani obraz ji je povedal, da »ji je že zdavnaj vse odpuščeno«. Katrcici je bilo že davno pred tem vse odpuščeno – in zakaj je potem morala toliko časa še trpeti, zakaj prenašati vse to gorje? Rekel bi: potrebovala je še to, da si sama sebi odpusti! Dokler si sama ni odpustila,

dokler se ni spravila s seboj – ni mogla doživeti sprave z Marijo, ki jo je prizadela, ni mogla doživeti svojega notranjega miru. In ta sprava s seboj, notranja umiritev je v legendi tako zelo lepo prikazana – legenda pravi, da so drugi dan našli mrtvo Katrco, vso lepo, pomlajeno, odeto v najlepša oblačila!

Vietnamska pravljica pripoveduje o siroti, ubogi vietnamski deklici, ki je odraščala brez mame, v veliki revščini. Bila je zanemarjena, v razcapanih oblačilih, vedno umazana, pa še kozava povrhu. Zato so se je vaška dekleta izogibala in jo zasmehovala. Zgodilo se je, da so se dekleta igrala ob reki, tudi naša sirota je bila tam, a jih je le bolj od daleč opazovala, ker se ni smela igrati z njimi. Približal se jim je grd, kozav berač in jih prosil, da mu pomagajo čez reko. Dekleta pa so se ga prestrašila in zbežala. Ostala je le sirota. Ni se ga prestrašila. Zadela si ga je na ramena in ponesla čez reko. Na drugi strani se ji je berač zahvalil in ji dal zamazano ogledalo. Naročil ji je, naj se vsak dan pogleda vanj. Deklica je storila, kar ji je berač naročil, čeprav ni vedela, čemu to počenja. Kmalu pa se je pričela spreminjati. Njena koža je začela postajati vse bolj čista, mehka in gladka, obraz ji je zasijal v polni lepoti. Tudi njene razcapane cunje so se spremenile v prekrasna oblačila. Ko so vaška dekleta opazila spremembo, so hotela zvedeti od sirote, kako se je vse to zgodilo. Naivno in pošteno jim je vse povedala. Dekleta so si tudi sama želela doživeti isto. Vneto so se zadrževala ob reki, dokler se res ni spet pojavil kozav berač in jih poprosil za pomoč. Dekleta so kar tekmovala v uslužnosti, čeprav so le z veliko težavo premagovala odpor. Spletla so nosila in berača nesla čez reko. Tudi njim je dal ogledalo z enakim navodilom. Dekleta so vneto izpolnila navodilo – a postala so grda, kozava ...

Moralno sporočilo zgodbe je jasno in preprosto: sirota je naredila dobro delo s čistim srcem, brez preračunljivosti, in je bila nagrajena. Nevoščljiva dekleta pa so si le želela enake nagrade, dobro delo so opravila v želji po nagradi – in so bila kaznovana, čeprav so v bistvu opravila enako dobro delo. Mene pa v zgodbi bolj od te morale priteguje sporočilo o moči vere.

Na prvi pogled je to sporočilo zmedeno: sirota ni vedela, kaj jo čaka, je le izpolnila naročilo berača, brez pomišljanja in razmišljanja. Torej nikakor ne bi mogli reči, da je zelo verovala v moč ogledala, v to, da lahko tako postane lepa. Na drugi strani so vaška dekleta trdno verovala, da je siroti prav ogledalo prineslo lepoto. Tako trdno so verovala, da so premagala ves svoj odpor, se ponižala in prenesla umazanega berača čez reko. A učinek je bil nasproten od pričakovanja, nasproten od tega, v kar so trdno verovale. Pa vendar v resnici ni tako. Uboga sirota je prisposodba preproste, odprte, čiste osebnosti. V njej ni preračunljivosti, v njej ni jasnih načrtov, kaj pravzaprav hoče. Njena vera je

vera v Dobro: beraču pomaga, ker verjame, da berač res potrebuje pomoč in ker verjame, da je prav ona poklicana, da mu pomaga – ne pa zato, ker bi morda verjela, da ji bo ta pomoč prinesla neke koristi. In še nekaj: ta uboga sirota sama ni bila prav nič »kriva« za svoje nesrečno otroštvo in mladost. Njena nesreča je bila preprosto del življenja. In deklica ni za to nesrečo nikogar obtoževala, ne sebe in ne drugih – a nesrečna je bila kljub temu! Na drugi strani so druga vaška dekleta brezskrbno uživala svojo srečno mladost. Nič jim ni manjkalo – a hotele so več, polakomnile so se sirotine nenadne sreče. Njihova vera je bila jasna, konkretna – a hotele so tisto, kar so pravzaprav že imele, le da tega niso znale ceniti! Njihova vera je bila torej sprevržena!

Kot da bi bila tudi ta pravljica izmišljena prav za današnji čas, za našega sodobnega človeka, ki je tako znevrotiziran, tako poln notranjih stisk, strahov, negotovosti, razočaranj, tako zelo nezadovoljen. Mar zato, ker je izgubil stik s pravo, pristno in čisto vero v Dobro, vero, kakršno izpričuje vietnamska sirota? Mar zato, ker ne zna, ne zmore vrednotiti, se veseliti vsega, kar že ima in nenehno hlepi po tistem, česar nima? In če k temu dodamo še sporočilo iz legende o Mariji z Robidja: mar zato, ker je zahodnjaški človek izgubil pristno zavedanje o tem, kaj sploh hoče, ker je izgubil čut za odgovornost?

Lenart iz Cankarjeve novele Grešnik Lenart in Mati Božja je v svojih sanjah mukoma priromal do Marijine cerkve, da bi pomolil za svoje grehe. Plaho je potrkal na zaprta vrata: »Saj vem, sveta Marija, da nisem jaz, grešnik Lenart, vreden tvoje milosti. Ali dodeli jo zaradi Boga očeta, ki mi je tako zaukazal. In zaradi tistih svetnikov, ki imajo zasluženja čez mero.« A vrata so ostala zaprta. Potem je močno potolkel po vratih in drugače molil: »Mati Božja, sveta Marija! Zaradi nikogar drugega, zaradi mene odpri! Kaj misliš, da bom na veke nosil ta križ na svoji rami? Kaj misliš, da ni v mojem srcu nobenega tvojih mečev? Kaj me ne poznaš?« Marsikdo bi se danes ob taki molitvi zgražal. Najbrž se je marsikdo zgražal tudi v Cankarjevem času, še posebej, ko je prebral nadaljevanje, kot ga je zapisal: Mati Božja je to molitev uslišala, vrata so se odprla in Marija je stopila s tolažečo roko z oltarja k Lenartu! Kako to, da Marija ni slišala ponižne, proseče molitve, slišala pa je egocentrično zahtevo? Ker prva ponižna molitev v resnici ni bila pristna ponižnost. V tej navidezni ponižnosti ni bilo zavedanja svojega lastnega bremena, ni bilo zavedanja lastne stiske – so bili le nevrotični občutki krivde. Občutki krivde ne ozdravljajo, ampak bremenijo, pritiskajo k tlom, hromijo – vrata k rešitvi (po Cankarjevo) pa ostajajo zaprta. Da bi se vrata ozdravitve odprla, je potrebno polno zavedanje – in tudi dovolj »egoizma«, da zase to ozdravitev pričakujem. Ne le, da si jo želim (to si je Lenart želel tudi v prvi

molitvi), ampak da jo v resnici hočem, ker mi pripada, ker imam do tega pravico. Ali še drugače: katera vera je bila v Lenartovi molitvi trdnejša, tista iz prve, ponižne molitve, ali tista iz druge, zahtevnejše. Vsekakor druga, saj prva molitev pravzaprav izraža prikrit dvom. Navidezna ponižnost v tej molitvi je v resnici dvom v uslišanje. Druga molitev, ki je navidez trda, ošabna, zahtevna, pa je trdna, jasna, ne dopušča nobenega dvoma – in je zato uslišana, kljub svoji robatosti in neuglajenosti!

Duševne stiske sodobnega človeka

Duševne stiske niso izum moderne dobe. Več kot očitno je, da spremljajo človeštvo vse od prazadetka. Že svetopisemska zgodba o izgonu iz raja lepo govori o teh stiskah. Če si dovolimo nekoliko svobodno »psihologistično« razumevanje te zgodbe, bi jo lahko razumeli tudi takole: Adam in Eva sta živela mirno, srečno, brezskrbno življenje. A pojavila se je človekova prasl: biti več, biti kakor Bog! Ta sla, ta želja, ne hrepeni le po razvoju, rasti, ki je neke vrste gibalno človekovega razvoja – ampak odraža tudi nemir, nezadovoljstvo s sedanjim, razočaranje, torej, kot bi temu lahko danes rekli, nevrotično motnjo. In od tega prazadetka dalje človek lovi ravnotežje med nezadovoljstvom s sedanjim in zadovoljstvom z že doseženim. Zadovoljstvo z doseženim ga napolnjuje z radostjo, ga osrečuje – nezadovoljstvo z obstoječim ga žene naprej, v rast, v razvoj. Ravnotežje med tema dvema nasprotujočima si silnicama pa je nekaj silno občutljivega, rahlega. Posameznik ga lahko vzpostavi le z naporom, s prizadevanjem, a le za krajši čas, ker se lahko zelo hitro poruši. Na vzpostavljanje in ohranjanje tega ravnotežja deluje mnogo raznovrstnih dejavnikov, od tistih, ki jih človek prinese že na svet v svoji genski zasnovi, do izkušenj, ki si jih zapiše v svojo zavest in podzavest v najbolj občutljivem otroškem obdobju in nato v vsem obdobju odrasčanja, pa tudi sprotne izkušnje vsakdanjega življenja.

Če k temu občutljivemu ravnovesju med zadovoljstvom izpolnitve, doseženim, in nemirom iskanja novega dodamo še občutljivost ravnovesja med telesnim, duševnim in duhovnim v človeškem bitju, postane slika še popolnejša. Človek je namreč neločljiva, nedeljiva celota, bitje, organizem, ki ga le zaradi lažjega proučevanja, analiziranja, razumevanja njegovega delovanja, delimo na neke prvine, »sestavne dele«. V starejši literaturi najdemo delitev na telesni, materialni del organizma in duševni, nematerialni del. Takšna delitev ima svoj izvor že v antični antropologiji (Platon, Aristotel), očitno je prisotna tudi v judovstvu, ki ločuje telo in dušo ali duha. Duševni, nematerialni in nemerljivi del se je od vedno povezoval z religijo, s sistemom verovanja. Pojem duševnosti

v današnjem, psihološkem smislu, se je pojavil šele z razvojem psihologije kot znanosti. Res je sicer, da imajo nekateri za prvega utemeljitelja psihologije prav Aristotela, a sam izraz »psihologija« so začeli uporabljati v 16. stoletju, uveljavil pa se je šele v naslednjih dveh stoletjih. Vse do 18. in 19. stoletja je bila psihologija »znanost o duši« in torej še vedno tesno povezana s filozofijo in religijo. Vprašanje duše so psihologi prepustili filozofom, sami pa so se osredotočili na empirično proučevanje zaznavnih in spoznavnih procesov, mišljenja, učenja, čustev – torej vseh tistih duševnih procesov, ki so jih na neki način lahko merili. Psihologija je tako postala »znanost o duši brez duše«, kot je duhovito zapisal F. Lange sredi 19. stoletja. To pa je istočasno pomenilo, da sta se filozofija in psihologija razšli. Še posebej pa je to pomenilo ločitev med psihologijo in religijo. Psihologija se je v tem obdobju – tudi zato, da bi ohranjala svojo »znanstveno« podobo – ogibala vsemu, kar je dišalo po religioznem.

Danes je znanost toliko napredovala, da je tesnost povezave vseh teh procesov, ki se dogajajo v človekovem organizmu, tako na njegovem telesnem, fizičnem področju, kot na »duševnem področju« nekaj nespornega. Včasih se je celo nemogoče sporazumeti o tem, kateremu »delu« organizma pripada neki proces. Tako na primer vidijo danes nekateri strokovnjaki čustva, ki so bila od nekdaj področje proučevanja psihologov in psihologije, kot izrazito telesno dogajanje, kot čisto fiziološki, biokemični proces ... Danes se srečujemo z zelo raznolikimi pristopi k izdelavi nekih »modelov« človekovega organizma. Nova in nova znanstvena spoznanja o zgradbi in delovanju človekovega organizma prinašajo vselej več novih vprašanj in nejasnosti, kot pa odgovorov. In tako se vse bolj uveljavlja fenomenološki pristop: psihološke znanosti govorijo o posameznih procesih, pojavih ... takih, kot jih opazujejo, ne kot o nečem dokončnem, statičnem. Dokaj razširjeno je takšno fenomenološko razlikovanje (precej pod vplivom Frankla in njegove logoterapije) med tremi razsežnostmi človekove osebnosti (ali organizma, kar je širše od pojma »osebnost«): telesna, duševna in duhovna razsežnost. Nekateri dodajajo še socialno ali odnosno razsežnost.

Vsi ti novi fenomenološki pogledi omogočajo, da prihaja do zbližanj med filozofijo in religijo na eni strani, ter znanostjo na drugi. Zelo poenostavljeno bi lahko rekli, da se znanost – vsaj na področju psihologije – bolj ukvarja z vprašanji »kaj« in »kako« deluje, vprašanje »zakaj« pa prepušča filozofiji in religiji. Ne zato, ker znanosti ta vprašanja ne bi zanimala; znanost išče tudi odgovore na vprašanja »zakaj«, a se zaveda, da do nekaterih odgovorov morda nikoli ne bo prišla. Ker pa človeka ta vprašanja vznemirjajo, ker želi odgovore tudi o tem, česar znanost (še) ni razkrila, potrebuje filozofijo in religijo!

Kje je tu psihoterapija

Še posebej je to izrazito na področju psihoterapije, stroke, ki se ukvarja z vprašanji ohranjanja človekovega notranjega ravnovesja ter obnavljanja tega ravnovesja, kadar se poruši. Še zlasti to velja za psihoterapevtske usmeritve, ki so – ali vsaj želijo biti – celostne, obravnavajo človeka kot nedeljivo celoto, celostno bitje, organizem. V to nedeljivo celoto pa sodijo tudi vprašanja, na katera psihologija nima odgovora, sodijo tudi področja, ki jih znanost še ni odkrila, razkrila, razjasnila.

Če je bila v zgodnjih obdobjih psihoterapije teorija nekak trden, jasen model, ki mu je psihoterapevt sledil, danes teorijo vse bolj pojmujejo le kot pripomoček za delo, kot oporo. To si lahko ponazorimo s prispodobno plezanja v gorah. Psihoterapevtski proces je podoben plezanju: potrebno se je vzpenjati, premagovati ovire ... Pri tem uporabljamo plezalno opremo – a oprema je le pripomoček, ki nam olajša plezanje. Lahko imam doma vso najboljšo plezalno opremo, ki jo je moč danes kupiti – a to še ne pomeni, da sem alpinist! Plezanje v steni je vedno drugačno, kot je videti med branjem učbenika. Stena je vedno drugačna, kot jo naslika še tako natančen opis ali posnetek! Tudi človekova osebnost se odziva na zunanje dogodke vedno v skladu z vsem, kar na ta odziv vpliva, in ne le na podlagi tega, kar psihologija ve.

V zgodnjih obdobjih psihoterapije so si mnogi psihoterapevti (še bolj pa uporabniki psihoterapije) ustvarjali iluzijo, da bo psihoterapija človeštvu omogočila nov, drugačen, srečnejši način življenja. Mnoge psihoterapevtske usmeritve ali šole, ki so se pojavljale, so skušale vsaj dajati vtis, kot da so (tudi) modeli nekega boljšega, srečnejšega, polnejšega življenja. Danes ni več tako. Teorija v psihoterapiji postaja vse bolj pripomoček in vse manj model. Michael Vincent Miller, znani ameriški gestalt psihoterapevt, je na študijski delavnici za razvoj gestalt psihoterapije leta 2002 v Mehiki odločno dejal, da teorija gestalt psihoterapije ni in ne more biti teorija življenja, teorija življenjskega sloga – ampak je izključno le teorija za vodenje psihoterapije!

Takšna stališča se v psihoterapiji vse bolj uveljavljajo, to pa pomeni, da se psihoterapija vse bolj odpira – tudi v odnosu do religije. Tretji svetovni kongres za psihoterapijo na Dunaju leta 2002 je zelo pogumno spregovoril tudi o teh vprašanjih, o razmerju med religijo in psihoterapijo. Rihard Picker se je na tem kongresu celo zelo izzivalno vprašal, kaj se lahko religije naučijo od psihoterapije. In tudi poskušal odgovoriti na to vprašanje s tezo, da bi morale religije vsaj sprejeti psihoterapijo kot zaveznico; ne gledati nanjo kot na nekakega tekmeča v boju za »zveste ovčice«, ampak kot na zaveznika, ki se pač ob

upoštevanju doslej nanizanih znanstvenih spoznanj ukvarja z vprašanjem osvobajanja človeka – z vprašanjem izganjanja hudih duhov, če naj ostanemo v krščanski terminologiji.

A to so vprašanja za akademske razprave. Nas v tem sestavku zanima bolj pragmatično vprašanje: kako naj se v vsem tem znajde človek v stiski, kako naj se znajde verujoč človek, kam naj se obrne po pomoč, katero pomoč naj sprejme in katere ne? Pa tudi, kako naj se znajde učitelj, katehet, duhovnik, kadar se k njemu zateče po pomoč človek v stiski. Kaj naj mu svetuje, katero in kakšno pomoč naj mu ponudi in pri tem ohrani svojo lastno osebno integriteto, celostnost.

Kot se v dandanašnjem času množijo – vsaj videti je – človekove osebne stiske, tako se množijo tudi ponudbe »reševalcev iz stisk«. Prav v tej obsežni in nepregledni izbiri se je težko najti celo strokovnjaku. Poglejmo samo, kako težko uradna zahodna medicina sprejema najrazličnejše tradicionalne metode zdravljenja, pa čeprav poskušajo biti zgolj pomožne metode, in ne metode, ki bi želele uradno medicino izpodriniti. Marsikje in marsikdaj medicina gleda tudi na psihoterapijo kot na neke vrste sodobno mazaštvo, ali kvečjemu še kot na neko manjvredno pomožno dejavnost, ki lahko malce prispeva k počutju bolnika. Pa celo znotraj psihoterapije lahko opazamo veliko medsebojnega zavračanja med pripadniki različnih psihoterapevtskih usmeritev. Še posebej je to opazno tam, kjer je vmes tudi denar. Tako na primer pri nas, v Sloveniji, združenje psihoterapevtov, ki za ohranjanje privilegijev, pridobljenih še v socialističnem sistemu, ni pripravljeno priznavati strokovnosti in kompetentnosti psihoterapevtskim združenjem drugih usmeritev, pa čeprav imajo ta združenja in njihovi člani priznane evropske kvalifikacije! In če strokovnjaki ne morejo dati dovolj jasnega in zanesljivega odgovora na vprašanje, kaj je dobro in kaj ni, kako naj se znajde nestrokovnjak, človek, ki tako pomoč išče zase ali za druge?

Prav v široki ponudbi tako imenovanih »alternativnih« zdravljenj je čedalje več in več takih, ki vsaj na videz ustrezajo merilom celostnosti, ki pristopajo k človeku kot celostnemu bitju z njegovo telesno, duševno in duhovno dimenzijo in priznavajo tesno povezanost vseh teh treh dimenzij. Dokler gre za vprašanje samo nekih tradicionalnih zdravil (čajev, napitkov, mazil ...), si pač ljudje preprosto pomagajo s priporočili drugih – tistih, ki jim je zdravilo pomagalo, če so to seveda dovolj zaupanja vredni ljudje. Veliko težje in širše postane vprašanje, ko se srečamo s takim zdravilcem, ki nas obravnava kot celostno bitje. Običajno taki zdravilci poskušajo močno vplivati na naš življenjski slog. Izhodišče je nedvomno smotno – celoten način, slog življenja,

posameznikove navade, stališča, verovanja ... vse to vpliva na njegovo telesno in duševno počutje. Toda ...

Življenjski slog je in ostaja vprašanje vere, vprašanje osebne izbire, usmeritve ob vprašanjih, na katera človek ne ve dokončnega odgovora. Zakaj sem na svetu? Čemu živim? Od kod izviram, jaz in vse, kar me obdaja? Zakaj je toliko zla, gorja, hudega na tem svetu? Zakaj naj bi jaz delal dobro? Kaj sploh pomeni dobro in kaj sploh pomeni zlo? Zakaj moram umreti? Kaj bo z menoj po smrti? Kaj je to ljubezen? Vsa ta vprašanja in še nešteto drugih, njim podobnih, so vprašanja, ki jih uvrščamo v področje presežnih, transcendentnih vprašanj, ker presegajo zmožnost jasnega in dokončnega odgovora. So vprašanja, ki se porajajo v duhovni dimenziji človekovega bivanja – a iz te dimenzije bolj ali manj odločno vplivajo na človeka kot celoto, kot celostno bitje.

Vsa ta vprašanja se v človeku pojavljajo neodvisno od njegove volje in nikakor ni mogoče reči, da so zgolj naučena, da so zgolj stvar vzgoje. Najdemo jih pri vseh ljudeh, neodvisno od kulture, civilizacije, vere, rase – in tudi neodvisno od časa. Pri mladem človeku, že pri otroku se kar začnejo pojavljati, ko se jasneje zaveda samega sebe in svojega odnosa z okoljem, ki ga obdaja. Vzgoja, vplivi okolja, so tisti, ki odločilno vplivajo na to, kako in kje bo posameznik iskal odgovore na vsa ta vprašanja.

Če prebiramo etnološke in antropološke študije, če brskamo po starih verskih spisih, če prebiramo filozofsko literaturo – vsepovsod srečujemo ta temeljna bivanjska vprašanja. Razlike so le v odgovorih, ki jih ponujajo.

Pa tudi, če si področje zanimanja zožimo na konkretne družinske, vzgojne in nazorske modele, je situacija podobna. Pri svojem psihoterapevtskem delu se srečujem pretežno z mladimi, iz različnih okolij: od takih, ki so pri vzgoji bolj ali manj prepuščeni cesti in slučajnim, neorganiziranim vplivom, do takih, ki odraščajo v zelo togih, ozko verskih družinah, pa takih, ki odraščajo v nestrpno ateističnih družinah, ali spet v družinah, ki so »duhovno mrtve, ker se prepuščajo materialnemu potrošništvu moderne dobe, in tudi takimi, ki odraščajo ob starših, ki iščejo neko novo duhovnost z odklanjanjem vsega tradicionalnega ... V nekem obdobju odraščanja, v najstniškem obdobju, si ta temeljna bivanjska vprašanja zastavijo vsi. Razlika je le v tem, kako glasno si jih dovolijo izreči in koliko svoje energije so pripravljeni vložiti v iskanje odgovorov. Na to oboje pa seveda že odločno vpliva vzgojni model!

Človekovo ravnotežje, harmonija, polnost bivanja, so zelo odvisni tudi od tega, kako so vse te bivanjske dimenzije medsebojno povezane. Prav tu, prav pri vprašanju povezave vseh teh bivanjskih dimenzij, razsežnosti v skladno celoto, prihaja do pomembnih težav, ki botrujejo človekovim stiskam, dušev-

nim motnjam, nevrozam, depresiji, pa tudi veliki večini telesnih bolezni. Velika večina bolezni namreč nosi oznako »psihosomatske« – kar pomeni, da bolezen kot taka nima samo svojega telesnega, organskega vzroka, ampak tudi vsaj neko soudeležbo duševnega – in tudi duhovnega.

Modeli lažnega ravnovesja

Pri vzpostavljanju teh skladnih povezav med človekovimi bivanjskimi dimenzijami se pojavljajo različni vzorci, modeli, ki jim posameznik sledi, bolj ali manj zavedno in zavestno v pričakovanju, da bo na tak, preverjen in preizkušen način lažje dosegel skladnost, polnost bivanja. Vendar vsak človek živi svoje osebno življenje. Na tujih izkušnjah se lahko uči, bogati, svoje ravnotežje pa lahko doseže le sam. Če hoče posameznik doseči polnost, skladnost življenja le tako, da ponovi tujo izkušnjo, se izneveri sebi, in ne more doseči polnega, pristnega ravnotežja, skladnosti. Zato lahko govorimo tudi o modelih lažnega ravnotežja. Poglejmo si tri najbolj tipične:

– **Model togega posnemanja.** Oblikuje se v vzgojnem sistemu, kjer se otrokom odgovori staršev vsilijo kot dokončni, edini veljavni, edini dopustni. Starši svojim otrokom sploh ne dopuščajo postavljanja vprašanj, če pa jih že postavljajo, so nanje možni le odgovori, ki jih ponujajo starši. Gre za vzgojne vzorce, ki poznajo le oblikovanje zapovedi in prepovedi. Posameznik v vzgojnem procesu pa teh zapovedi ne more kvalitetno ponotranjiti, ampak jih sprejme take kot so, nepredelane, zato ostanejo v njem vedno tujki, introjekti. V preteklosti je bil pogosto to prevladujoči vzgojni model in tudi prevladujoči model odzivanja na temeljna bivanjska vprašanja. Ta model je pravzaprav temelj vseh religioznih sistemov, saj je vsak religiozni sistem praviloma tak sistem že pripravljenih odgovorov, o katerih naj ne bi več dvomili, razpravljali, jih spreminjali ... Iz tega zornega kota gledano je torej povsem upravičeno obravnavanje komunizma in »znanstvenega materializma« kot religioznega sistema. Ta model nudi razmeroma visok občutek varnosti, občutek poznavanja odgovorov. Istočasno pa je to model, ki vodi v večino pojavov rasne, verske, nacionalne in vsakršne druge nestrpnosti. Občutek varnosti, ki ga daje pripadnost lastni veri, narodu, plemenu, klanu, sekti ... namreč ogrožajo drugi, drugačni, drugače misleči. Ob srečanju z drugačnostjo se tak posameznik počuti ogrožen in zato reagira obrambno, a tudi nasilno, z željo spremeniti ali odstraniti vir ogroženosti. Vendar pa se takšna drža kaže tudi v odnosu do samega sebe, ne le v odnosu do drugih. Kadar prepozna v sebi dogajanja (potrebe, želje, misli, čustva ...), ki so v nasprotju s prevzetimi načeli, introjekti, se prav tako počuti ogrožen od teh dogajanj v sebi in se prav tako obrambno nasilno obnaša do

teh dogajanj v sebi. Zato tudi ne more rasti v harmonično celoto, saj del sebe (del potreb, želja, misli, čustev) nasilno zatira. To se pa pogosto odraža v takem ali drugačnem obolenju, v »dvojni morali« in podobno.

- **Model zanikanja.** Tudi to je, lahko bi temu tako rekli, že pramodel, saj že v najstarejših spisih lahko beremo o ljudeh, ki so tako ali drugače odklanjali, zanikali temeljna vprašanja. Kaže pa, da je ta model dobil še prav posebno veljavo v zadnjih nekaj stoletjih. Povezan je z razvojem znanosti in pozitivistične znanstvene misli – misli, ki priznava samo obstoj tistega, kar lahko vidim, okusim, izmerim ... kar lahko »znanstveno« dokažem. Tudi ta model daje navidezen občutek varnosti, daje občutek trdnosti, »prizemljenosti«, občutek resničnosti in nekega navideznega »realizma«. V novejšem času pa se je ta model nekako »prijel«, brez jasne vezanosti na znanstveni pozitivizem, ampak zgolj kot nek »praktični materializem«, kot »potrošniški življenjski slog«. Otrok, ki odrašča v okolju, kjer prevladuje ta model, sicer v obdobju odraščanja tudi začuti v sebi temeljna bivanjska vprašanja. Od staršev oz. iz okolja pa dobi »pojasnila«, da so ta vprašanja nepomembna, nepotrebna, nezrela, »zaostala«, nesodobna... Dobi pojasnila, da so pomembne druge stvari, materialne potrebe, zadovoljevanje svojih fizičnih, telesnih potreb, iskanje zadovoljstva, zabave, »samopotrditve« ... Na neki način je posameznik, ki odrašča v takem modelu, še na slabšem kot tisti, ki odrašča v togem modelu: če togo okolje dopušča samo ene odgovore na temeljna vprašanja – zanikajoče okolje sploh ne dopušča vprašanj. A vprašanja se javljajo, neodvisno od posameznikove volje. Zato je človek, ki pripada temu modelu, v bistvu zelo krhka, ranljiva osebnost. Nenehno mora bežati pred vprašanji. Beži pa na različne načine: bodisi z begom v uživaštvo, v iskanje užitka, bodisi z begom v iskanje uspeha, ugleda, moči in oblasti, bodisi z begom v asocialnost, kriminal, bodisi z begom v zanikanje vsega, nihilizem, splošen brezup...

- **Model igranja vlog.** Tudi ta model je očitno že zelo star. Izgleda, da je pravzaprav ta model večni sopotnik obeh prejšnjih modelov, zlasti, kjer se oba prejšnja modela stikata, ali pa na stičiščih kultur in civilizacij. Srečamo ga tem, kjer so temeljna bivanjska vprašanja sicer prisotna in dopustna, a istočasno je prisotno tudi zanikanje teh vprašanj. Posameznik je v zmedi, in se pač obnaša »situaciji in okoliščinam primerno«. Tudi za ta model je sodobna zahodna civilizacija s svojim velikim pretokom informacij in ljudi zelo prikladna. Primer pripadnika tega modela je »globoko veren« človek, in »zvest« pripadnik neke verske skupnosti, ki pa lahko vodi svoje posle, svojo poslovno dejavnost, svojo politično dejavnost ali svoje znanstvene raziskave povsem v nasprotju z vero, ki jo sicer sprejema. Ko opravlja svoje »verske dolžnosti« – takrat

igra vlogo vernega človeka, ko se ukvarja s posli, s politiko ali z znanostjo – takrat pač igra vlogo poslovneža, politika, znanstvenika, umetnika... To je model, ki je pravzaprav med ljudmi dokaj číslan, sprejet. Posamezniki, ki pripadajo temu modelu, uživajo pogosto ugled zmernih, razumnih, treznih ljudi. Navidezno prinaša posamezniku ta drža res nek občutek ravnotežja, stabilnosti. Včasih tak človek celo sam verjame v to svojo stabilnost in se zave navideznosti svojega ravnotežja šele ob neki veliki nesreči, ki ga zadene, ob neki veliki življenjski preizkušnji. Še pogostejše pa so to ljudje, ki so notranje vedno zelo nemirni, nezadovoljni, ki težko vzpostavljajo pristne stike z drugimi ljudmi, ker težko razmejujejo med pristnim in nepristnim. Pogosto so ti ljudje osamljeni, razočarani – kljub blišču navideznega življenja, ki ga živijo, kljub uspehom, ki jih dosegajo.

V življenju je težko razlikovati med temi modeli nepristnega doseganja življenjskega ravnotežja in resnično življenjsko uravnoteženostjo. Vendar se moramo zavedati, da so le redki posamezniki, ki neko resnično polno, bogato življenjsko ravnotežje dosežejo kot neko trajno, trdno razvojno stopnjo. »Veliko je poklicanih, a malo izvoljenih« so besede, ki jih beremo v Svetem pismu – in morda nas želijo opozoriti tudi na to! Velika večina ljudi pozna vzpone in padce, pozna obdobja ravnotežja, ki ga z muko in naporom dosežejo – in razočaranja, ki sledijo porušitvam tega ravnotežja. To pa tudi pomeni oboje: da je potrebno tudi padce sprejemati kot del življenja – in da si je potrebno nenehno prizadevati za vzpone, za ohranjanje ravnotežja.

Kršćanstvo in človekovo duševno ravnoesje

Kje je tu krščanstvo s svojim naukom?

Mnogi zagrizeni nasprotniki krščanstva se s svojimi kritikami napajajo prav ob tem, kar smo zapisali zgoraj. Če naj se pomudimo le ob tem, kar kritiki pogosto očitajo krščanstvu, se velja zaustaviti ob očitku, da krščanstvo zanemara zemeljsko, materialno življenje »tu in zdaj«, poveljuje nujnost trpljenja na zemlji za dosego večne blaženosti po smrti, v onostranstvu, da Cerkev drži svoje »ovčice« v pokornosti, poslušnosti, nesamostojnosti, nesvobodi. V polemikah so dovolj prepričljivi oboji – tako kritiki, ki najdejo za svoje kritike vedno dovolj argumentov, kot tudi zagovorniki Cerkve, ki prav tako razpolagajo z neizčrpnimi zalogami argumentov. Težava je v tem, da razpravljavci ne govorijo istega jezika in so zato polemike povsem brezplodne. Kritiki krščanstva vidijo v krščanstvu, predvsem pa v katoliški Cerkvi religiozni sistem, ki podpira prvega in dopušča tretjega od zgornjih treh modelov

lažnega ravnotežja. V praksi je velikokrat res tako – ali vsaj izgleda, če sklepamo iz posameznih dejanj, opredelitev, stališč ... Zagovorniki Cerkve se naslantajo na to, da je katoliška Cerkev predvsem Kristusova Cerkev, in torej po Kristusu predvsem Cerkev trpečih, nesrečnih, in njeno poslanstvo prinašati prav tem tolažbo in upanje, jih osvobajati. Vse te razprave se danes dogajajo praktično na vseh ravneh človekovega delovanja. Srečamo jih tako v visoko strokovnih, akademskih krogih, kot tudi v medijih, dostopnih tudi najpreprostejšemu bralcu ali gledalcu. V informacijski dobi pač težimo k temu, da bi bili vsi o vsem obveščeni. To je sicer dobro, preprečuje obvladovanje množice ljudi z nevednostjo – a posameznik se v preobilju informacij težko znajde!

Zdi se, da se z vsemi temi bolj ali manj novimi pojavi (v resnici niso novi, le ponujajo se v bolj »posodobljeni obleki«) Cerkev ukvarja predvsem na načelni, teološki in filozofski ravni, in jih na tej ravni tudi posplošeno odklanja kot neskladne z osnovnimi krščanskimi načeli. Tudi taka posplošena zavračanja bolj prispevajo k zmedbi pri preprostih kristjanih kot pa k jasnosti stališč. V tem pogledu bi torej najbrž smeli reči, da zmeda pri verujočih ni nič manjša od zmede pri neverujočih, včasih je celo še večja. Naj se kristjan vsemu, kar prinaša ta novi čas, odreče, naj se pred nevarnostmi skrije in umakne, tako kot so se rimski kristjani pred preganjanjem umaknili v katacombe?

Sodobnega kristjana ne preganjajo z mečem. Na vsakem koraku pa ga preganjajo mamljive ponudbe, ki mu obljublajo lepo, zdravo in srečno življenje, uspešnost, telesno zdravje, umsko prožnost, čustveno trdnost, učinkovitost v komuniciranju z okoljem, uspešno komuniciranje z drugimi ljudmi, sposobnost reševanja svojih problemov in problemov drugih... Pa ne gre le za golo ponujanje, vse to pogosto ponujajo ljudje, ki sami sebe dajejo kot zgled, dokaz resničnosti, pristnosti svoje trditve. »Imel sem raka, pa sem ozdravel«, »Zdravniki so obupali nad mano, pa sem se srečal s to skupino, in ozdravel«, »Bil sem na dnu, hotel sem narediti samomor, pa sem spoznal to gibanje – sedaj sem srečen človek, poln življenja« ... Kaj od vse te ponudbe lahko sprejme kristjan, brez tveganja, da s tem izgubi svojo dušo? Ali naj bo res kristjan mrk, zagrenjen, upognjen pod težo problemov in skrbi, da živi pristno krščansko življenje? Ali, še drugače, Mar takšnim znevrotiziranim, zagrenjenim, vase zaprtim ljudem, polnim strahov in predsodkov verni sploh lahko rečemo kristjani, pa čeprav so zelo pobožni? Mar ni prav Jezus neštetokrat pozival svoje učence: »Ne bojte se!« in »Veselite se!«

Že površen vpogled v Sveto pismo nam pove, da Jezus ni samo učil ljudi verskih resnic, ampak je tudi ozdravljaval vsakovrstne bolezni, celo neozdravljive, in izganjal hude duhove. Iz tega smemo zaključiti, da je tudi skrb za

trenutno zdravje, dobro psihofizično počutje, še kako v skladu s krščanskim naukom. Jezus je spodbujal svoje učence, naj tudi samo ozdravljajo bolnike in izganjajo hude duhove (Mt 10,5-15; Mr 6,7-13; Lk 9,1-6). Še več: ko so Jezusa učenci opozorili, da drugi posamezniki, ki niso izmed njegovih učencev, v njegovem imenu ozdravljajo ljudi in izganjajo hude duhove, jih je pomiril z besedami, ki jih danes nekako kar nočemo upoštevati: »Kdor ni proti nam, je za nas!« (Mr 9,38-41; Lk 9,49-50). In v priliki o ljuljki, ki se je razrasla med pšenico, Jezus opozarja pred pretirano zaskrbljenostjo. Ko so gospodarjevi hlapci želeli poruvati ljuljko in tako očistiti pšenico plevela, jih je gospodar zaustavil: »Nikakor, da morda med pobiranjem ljuljke ne izpulite z njo vred tudi pšenice!« Toda istočasno ne smemo pozabiti tudi na težka opozorila, ki se nanašajo na prihajajoče čase: »Veliko jih bo namreč nastopilo pod mojim imenom in bodo govorili ›Jaz sem Kristus‹, tako da bodo mnoge zavedli!« (Mt 24,3-14; Mr 13,3-13; Lk 21,7-19). Kako razmejevati med tem, kar je sprejemljivo in kar je zavajajoče?

Da bi se ob vsem tem vsaj nekoliko znašli, je potrebno dodati še en svetopisemski odlomek, ki zveni tako zelo sodobno: »Človeka ne omadežuje to, kar gre v usta, ampak kar prihaja iz ust ... Kar prihaja iz ust, pride iz srca, in to omadežuje človeka. Iz srca namreč prihajajo hudobne misli, umori, prešuštva, nečistovanja, tatvine, kriva pričevanja, kletve. To je tisto, kar omadežuje človeka ...« (Mt 15,1-20; Mr 7,1-23). Ni torej toliko problem v tem, kaj vse mi ponuja okolje, kako preprečiti, da mi okolje ne bo ponujalo neprimernih rešitev, kako spremeniti to okolje. Morda celo niti ni problem v tem, kaj od tega, kar mi okolje ponuja, sprejeti ali ne – vprašanje je, kako jaz sam vse to sprejem, s kakšnim namenom, s kakšno vero, in kaj s tem naredim (kaj gre iz mojih ust).

Katera vera zares ozdravlja

Zdaj se že lahko poskušamo vrniti k naslovnemu vprašanju: katera vera ozdravlja.

Jezus je ob tem, ko je oznanjal svoj evangelij, tudi zdravil ljudi vseh mogočih bolezni in izganjal hude duhove. Mar ne bi mogli sodobni kristjani to razumeti tudi kot napotilo, da je skrb za telesno in duševno zdravje nekaj, kar še kako sodi v krščanski življenjski slog? Trdi se sicer, da je skrb za telesno zdravje in dobro počutje, dobro telesno kondicijo, že postala tudi v krščanskem svetu nekaj samo po sebi umevnega. Ne bi pa mogli tega reči za skrb za zdravo duševno počutje, za psihohigieno. Marsikje še vedno prevladuje miselnost, da je sleherna psihohigiena nekaj ateističnega, ali vsaj nekaj povsem

odvečnega. Morda ima takšna miselnost korenine v psihohigieni sredine dvajsetega stoletja, pri nas pa vse tja do začetka devetdesetih, ko je bila zares pretežno ateistična, antiduhovna. Morda pa ima tudi globlje korenine v stari dualistični miselnosti, v delitvi na telo in duha, v kateri je beseda »duševno« pomenila isto kot »duhovno«, beseda »duševno zdravje« pa je pomenila isto kot »dušno zdravje« v teološkem smislu. V krščanskem svetu še vedno govorimo o »zdravju na duši in na telesu« – in v tem pomenu beseda »zdravje na duši« nikakor ne pomeni duševnega zdravja, ampak duhovno trdnost.

Morda prav ta pojmovna nejasnost prispeva še največ k temu, da se pri mnogih verujočih (mislim, da to ne velja samo za kristjane) enači skrb za duševno zdravje z versko vzgojo, verskim poglobljanjem, življenjem po veri, zakramenti. Vse to so vprašanja vere, veroizpovedi. Toda, ali smemo pričakovati, da bo takšna skrb za svoje duhovno zdravje prinesla tudi duševno ravnotežje, duševno zdravje?

Ne bi rad na to temo načenjal teoretičnih razprav. Praksa pa me uči, da v vsakdanjem življenju ni tako. Srečujem se z zelo vernimi ljudmi, z ljudmi, ki iskreno iščejo v veri tudi svoj duševni mir – pa ga ne najdejo. Srečujem se z iskreno vernimi, ljudmi, ki sprejemajo vse, kar krščanska vera uči o odnosu med možem in ženo – pa ne zmorejo ohranjati dobrega partnerskega odnosa s svojim zakoncem, pa čeprav si tega oba zakonca iskreno želita. Še več: iskanje družinske sreče na raznih duhovnih vajah in duhovnih poglobljanjih jih včasih privede do tega, da se pričnejo svojim partnerjem odtujevati in da se v njih še povečujejo agresivnost in avtoagresivnost v povezavi z občutki krivde. Srečujem se z mladimi, iskrenimi in pristnimi iskalci duhovnosti, ki jih to iskanje vodi v asocialnost, v odtujevanje sebi in zunanjemu svetu ter umikanje v neki namišljeni svet duhovnosti. Srečujem se z vernimi ljudmi vseh poklicev, tudi duhovniki, globoko in iskreno verujočimi, ki jim niti njihova vera in niti njihova verska izobrazba ne pomagata kaj prida, da bi našli zdravo duševno ravnovesje v pritiskih in obremenitvah, ki jim jih prinaša poklic – in zapadajo v depresije, odvisnosti ...

Ko govorimo o telesnem in duševnem zdravju pač nikakor ne bi mogli trditi, da »zdravi edino krščanska vera, ker je prava«. Obenem pa mislim, da smemo brez pridržkov pritrditi prepričanju, ki ga zasledimo tako v ljudski modrosti, kot v evangelijskem sporočilu – in v strokovnih psihoterapevtskih spoznanjih, da je namreč vera res tista, ki je pri zdravljenju in ohranjanju zdravja ključnega pomena. Za katero vero torej gre? Za vero, ki vključuje naslednje:

– **Vero v sebe.** Ne morem ozdraveti in ne morem ohranjati svojega telesnega in duševnega zdravja, če ne verjamem, da to zmorem. V življenju zelo

pogosto srečujemo ljudi, ki nimajo vere vase. To so zelo ranljivi, občutljivi ljudje, nesamostojni, odvisni od opore v drugih. Takoj, ko se jim zazdi, da je te opore premalo, se upognejo, klonejo, obupajo, se zlomijo – ali pa besno iščejo, celo zahtevajo takšno oporo. Takšne ljudi najdemo med zelo osamljenimi in nesrečnimi (ki so osamljeni in nesrečni ne glede na neke »objektivne« razmere, v katerih živijo), pa tudi med na videz zelo družabnimi, celo »veselimi« ljudmi, ki s to navidezno družabnostjo in veselostjo prikrivajo svojo notranjo osamljenost in občutljivost. Ko so se pred desetletji pričeli vse bolj uveljavljati pojmi, kot so »samozavest«, »samozaupanje«, »trdna samopodoba«, »asertivnost« in podobni, je na te »modne vrednote« tradicionalni krščanski svet gledal z nezaupanjem. Mnogokrat pa so celo učitelji teh »novih« vrednot nastopali s pozicije rušenja tradicionalnih krščanskih vrednot ponižnosti, potrpežljivosti, vdanosti, skromnosti in podobno. Toda v resnici so vse to lastnosti, ki so še kako združljive. Poglejmo samo res velike ljudi, od Jezusa, svetnikov, pa do, recimo, matere Tereze ali Gandhija v sodobnem času. Mar ni v teh ljudeh vse to združeno? V resnici je lahko res ponižen in skromen samo zelo samozavesten človek! V vsakdanjem življenju se pač pojmi zamenjujejo: tako kot se prava ponižnost zamenjuje s klečeplazenjem, se zamenjuje tudi samozavest s samoljubjem. Da bi pa človek, obremenjen s strahovi, razočaranji, občutki krivde, vsiljenimi občutki manjvrednosti ali brezvrednosti in z vsem tem povezanim nezaupanjem vase, zmoغل priti do takšne pristne vere vase, je potreben psihoterapevtski proces.

– **Vero v možnost.** Ne morem ozdraveti, če ne verjamem, da je ozdravitev možna – in da je možna tudi zame. V življenju zelo pogosto srečujemo ljudi, ki se »vdajo v usodo«, kot temu pravimo. Gre za ljudi, ki prenehajo verjeti v možnost ozdravitve – ali v možnost, da se sploh karkoli spremeni. Pri nekaterih je to stvar nekega bolj ali manj jasnega, zavestnega verskega sistema, pri čemer je pravzaprav vseeno, ali človek na vse gleda kot na »božjo voljo«, ali kot na nekaj, kar je »zapisano v zvezdah«, ali če gleda na človeka kot na nekaj računalnik, pri katerem so vsi programi že bolj ali manj dokončno zapisani v genih. Pri nekaterih pa gre za neko čisto drugačno odsotnost vere v možnost, za strah pred spremembo. Sprememba pomeni tudi tveganje, vera v možnost je v končni fazi vendarle vera, ni zanesljivo, trdno vedenje. Verovati v možnost pomeni tudi sprejetje tega tveganja. Nekateri prav tega ne zmorejo – v strahu pred razočaranjem raje ne storijo ničesar, raje preprosto ne verjamejo, da je sprememba, ozdravitev sploh mogoča! V psihoterapiji vemo, da ni mogoč nikakršen terapevtski napredek, če posameznik ne verjame v možnost, in če ne sprejme izziva, tveganja spremembe. Tudi ta vera v možnost je še kako

krščanska, saj so z njo prežeti vsi evangelijski spisi. Je pa morda manj prisotna v učenju posameznih verskih učiteljev, ki z učenjem enega samega vzorca življenja hote ali nehoti izključujejo sleherno možnost posamezniku, ki bi morda svojo možnost videl kako drugače!

– **Vero v pomoč.** Danes, v svetu informacijske tehnologije, v svetu mobilnih telefonov, interneta in vseh mogočih povezav, je začuda veliko ljudi, ki se počutijo sami in osamljeni. Še nikoli ni bilo toliko najrazličnejših humanitarnih organizacij, še nikoli v človeški zgodovini ni bilo toliko človeške solidarnosti, še nikoli v zgodovini ni bilo tako razdelanega sistema socialne varnosti, kot bi lahko neodvisni opazovalec ocenil našo zahodno civilizacijo. In vendar imamo toliko ljudi, ki so osamljeni, zapuščeni – ali se vsaj tako počutijo. Pravzaprav ne gre za ljudi, ki ne bi želeli pomoči, vsi ti ljudje si pomoči želijo. A ne verjamejo, da jim kdorkoli sploh lahko pomaga. Največkrat zato ne, ker niti sami ne vedo, kakšno pomoč pravzaprav sploh potrebujejo. Zato pa tudi ne zmorejo prepoznati, ne opazijo, da jim je ta pomoč pravzaprav že nudena. Verovati v pomoč pa pomeni tudi verovati v tistega, ki pomoč nudi. Če je nekdo npr. prepričan, da zdravnik »samo opravlja svojo službo«, mu bo ta zdravnik lahko kaj malo pomagal. Če je nekdo prepričan, da je nek terapevt le šarlatan, ki ljudem krade denar – mu ta terapevt ne bo v nobeno korist. Če nekdo ne verjame v moč psihoterapije ali v znanje psihoterapevta – mu psihoterapija ne more biti v pomoč ... Jezus v rodnem Nazaretu ni mogel zdraviti ljudi – pa ne zato, ker tega ne bi hotel, ali ker bi tam ne imel moči, pač zato, ker ljudje niso verjeli, da jim nek tesarjev sin lahko kaj pomaga.

– **Vero v povezanost telesnega, duševnega in duhovnega.** Ta povezanost je bila nekdaž nekaj samo po sebi umevnega, danes pa že ni več tako. Celo med ljudmi, ki se imajo sicer za verne, in ki govorijo o duhovnosti, najdemo »praktične materialiste«, ki človekov organizem pojmujejo le kot nekak stroj, pri katerem je treba vsako »okvaro« pač – popraviti. V prisposodbi bi lahko dejali, da so to ljudje, ki verjamejo le v tabletko ali kirurški poseg. Vse, kar ni konkretno, materialno, je zanje šarlatanstvo. Celo svojim duševnim stiskam ne verjamejo, ampak vidijo vzrok svojih težav v nekih »bolezenskih procesih«. Zase pravijo, da so »realisti« – in odklanjajo vse tisto, kar ni jasno, konkretno, dokazljivo, merljivo. Torej niso realisti, ampak racionalisti, ker verjamejo le v tisto, kar zaobsežejo s svojim razumom. Srečujemo ljudi, ki razvijajo samo eno od treh dimenzij: lahko služijo le svojemu telesu (užitku, zabavi, zadovoljitvi potreb ...), lahko svoji duševnosti (boju za moč, oblast, enostranski ustvarjalnosti, težnji po miru, sprostitvi...), ali duhovnosti, z zatiranjem telesnosti in duševnosti. Večinoma taki ljudje prej ali slej zaidejo v resne osebne težave –

ali zbolijo. Vendar se moramo zavedati, da smo tudi tu na mejnem področju vere. Življenje nas uči, da je mogoče doseči neko osebnostno skladnost, stabilnost, ravnotežje tudi povsem zunaj obstoječih religijskih sistemov – nikakor pa ne brez prisotnosti duhovne dimenzije. Srečujemo ljudi, ki nam zase povedo, da niso verni, da ne verjamejo v nikakršne duhovne sile, ne v takšna in ne drugačna božanstva, ne v takšno in ne v drugačno življenje zunaj tega zemeljskega, ki ga živijo sedaj, ob tem pa izpričujejo visoko mero življenjske polnosti, vedrine, uravnoveženosti. Poglobljen pogovor s temi ljudmi pa vendarle pokaže, da imajo nek svoj svet vrednot, v katerega verjamejo. Vrednote so pa vselej stvar duhovnosti, torej tudi vere! Ni vsak človek, ki zase trdi, da ga duhovnost ne zanima, ali da je ateist, tudi človek z moteno duhovnostjo. Na drugi strani pa so lahko tudi posamezniki, ki imajo sami sebe za zelo verne, ali so zagrizeni pristaši takega ali drugačnega verskega gibanja, duhovnega gibanja ali sekte, ljudje s hudimi motnjami na duševnem področju.

- **Vero v smisel ozdravitve.** To je najbrž najbolj občutljivo in tudi najbolj sporno področje, zato ker je v celoti zunaj dosega znanosti, psihološke stroke. Viktor Frankl je s svojo teorijo smisla sicer tudi to vprašanje prenesel v področje psihološke znanosti in na teoriji smisla zasnovano psihoterapevtsko usmeritev – logoterapijo med ostale strokovno utemeljene psihoterapevtske usmeritve. Za njim (in skupaj z njim) je Lukasova poskušala vprašanje smisla celo prenesti na področje znanstvene psihološke merljivosti. Vendar pa kljub temu ostaja vprašanje smisla strogo osebna, duhovna domena posameznika, za katero ni nekih objektivnih meril. V današnjem svetu potrošništva je veliko ljudi, ki so si dovolili, da jih je potrošništvo zasvojilo in omejilo. Tudi pod vplivom neke navidezne življenjske filozofije »živim samo enkrat«, »izkoristiti je treba vsak trenutek« in podobno. Ameriški psihoterapevt gestaltistične smeri je lepo razmejil to navidezno filozofijo od gestaltističnega načela »tu in zdaj«. Dejal je, da gre za razliko med »živeti v sedanjem trenutku« in »živeti samo za sedANJI trenutek«. »Živeti v sedanjem trenutku« je temeljno načelo gestalt terapije, ki poudarja dejstvo, da vse, kar lahko naredimo, spremenimo, naredimo le v sedanjem trenutku. Preteklosti ne moremo spreminjati, za prihodnost pa ne vemo, kaj bo z njo. »Tu in zdaj«, ki ga razglašala potrošniška filozofija kot izum moderne dobe, pa je utvara, da preteklosti sploh ni bilo in da prihodnosti ne bo. A preteklost je bila, vpliva na sedanost in iz nje se (lahko) učimo. Glede prihodnosti pa ... Francoski gestalt terapevt Jean Marie Robine pravi, da vse, kar počnemo tu in zdaj, ima svoj smisel samo v prihodnosti, v tem, kam vodi! V bolj vsakdanjem življenju vse pogosteje srečujemo ljudi, ki o prihodnosti ne razmišljajo. »Samo da ozdravim, potem bo že kako!« »Zdaj mi

je pomembno samo ozdraveti, potem bo vse dobro!« ... so izjave, ki zvenijo zelo pozitivno, spet bi rekli zelo realistično – a so zelo dvomljive. Kažejo na to, da je posameznik za takimi izjavami preveč usmerjen v sedanost – in torej izključuje svojo duhovnost (pa če še tako goreče moli za svoje zdravje). Rekli bi: če ne vem, kaj naj počnem s svojim zdravjem, je nesmiselno sploh ozdraveti! In še nekaj je: ko se človek sprašuje o smislu, o ciljih svojega življenja, o smislu svoje ozdravitve, se hote ali nehote sreča tudi z vprašanjem smisla svoje bolezni, svoje stiske. V psihoterapevtskem pomenu je neka huda duševna travma ozdravljena takrat, ko v njej prepoznamo neko pozitivno življenjsko izkušnjo, ko se iz nje nekaj pozitivnega naučimo. In ko se sprašujemo o smislu svoje bolezni in svoje ozdravitve, se hočeš nočeš zavemo, da bo prišel tudi trenutek, ko se nam bo življenje izteklo, trenutek smrti, trenutek resnice. Človek, ki se trudi živeti, kot da nikoli ne bo umrl, kot da bo večno živel – samega sebe vara, samemu sebi laže, in se nujno prej ali slej sreča s to svojo lažjo, iluzijo. Vsako zdravljenje, ki človeku posredno ali neposredno pomaga ostajati v tej iluziji, je lažno zdravljenje. Je sicer lahko trenutno in navidezno zelo uspešno, učinkovito, a vendarle lažno. Včasih pa ljudje sprejememo tudi to – tako kot popijemo tableto proti bolečini, pa čeprav vemo, da ta tableta le omili bolečino, zdravi pa ne ničesar!

Bogdan Žorž, psihoterapevt

Podobe Boga na poteh po svetu

Polet ob 10:10

Pogosto, ko ura pokaže deset minut čez deseto dopoldne, se pred mano izriše podoba razbeljenega letališča v Dubaiju, ob obalnem puščavskem delu Združenih arabskih emirатов. Orjaško letalo se je natančno ob tej uri rahlo streslo, ko ga je močno vozilo porinilo s parkirne ploščadi, motorji so se oglasili in letalo se je počasi odpeljalo proti vzletni stezi. Dolg, naporen teden je bil za menoj – pet dni zapored predavati skoraj deset ur na dan, pač ni enostavno. Zadovoljno sem se zleknil v vedno premajhne sedeže in si, kot nemalokrat prej in pozneje, hvaležno rekel: »Opravljeno je za tokrat.« Kmalu je letalo zahrumelo po vzletni stezi in oddrselo v brezkončnost prostora nad puščavo; le sem in tja je izgubljeno visel bel oblaček, nekje v daljavi na obzorju je vstalo pogorje Hajar. Sedemurni let, ki nas je ponesel, kot že tolikokrat doslej, preko skrivnostnih Perzijskih dolin in gora, se je pričel. Visoko

pod nebom, kjer zemeljske skrbi nenadoma postanejo tako majhne, odkoder dobi Zemlja podobo prijaznega, lepega prostora, pod nebeškim svodom, kjer se tudi Bog zdi bliže.

Pot domov

Čeprav poln pričakovanja pred odhodom na pot, včasih tudi tesnobnih občutkov, kako bom zdržal, pa sem vendarle daleč najbolj vznemirjeno in radostno čakal dneva, ko sem prišel na letališče, da se vrnem domov. In ko sem oddal prtljago, sem sedel, vzel v roke katero od knjig, ki so me vedno spremljale v neskončnih urah po letališčih in letalih, in si na mizico postavil še kozarček dobrega vina – saj sem si po napornem in uspešnem tednu vendarle moral nazdraviti. Sam sebi, v tujem svetu. In potem se je začela – pot domov. Neštetokrat. Denimo iz Amerike.

Pozen popoldanski vzlet iz San Franciscu. Prelesten dan se nagiba v večer, z juga se vlečejo oblaki – zahod je še jasen. Letalo poleti čez nebotičnike velikega mesta, tudi most Golden Gate ostane nekje spodaj. Smer je zdaj naravnost proti severu, nad pacifiško obalo. Na levi sonce tone v Tihi ocean, na desni v daljavi kmalu zažarijo zasneženi vrhovi Sierre Nevade. Spodaj nekje v mraku izginevajo vinorodna območja severne Kalifornije. Tudi vrhovi na meji z Nevado počasi ugasnejo, na nežni večerni modrini se sneg izriše v belo-sivi, še vedno izraziti barvi, ki s temnjenjem neba pridobiva moč. Gorá ne zmanjka, desno je že Kaskadno gorovje. Prelepi prizori me prilepijo na okno. In tedaj, ne morem si kaj, da ne bi še soseda pocukal za rokav, se v zamolklo modrem nebu, kar iz niča, pojavi rdeča, malo sploščena luna. Ogromna je, kar nekje sredi neba leze ven, kmalu se izmota vsa, oblika pa je prav pošteno čudna – z višine enajstih kilometrov se očitno drugače vidi. Sosed vzklikne v amerškem slogu seveda navdušeno: »Vau«. Veličasten prizor – na levi polovici letala pogled izgineva v svetlem večernem nebu brezkončnega Pacifika, na desni nas pozdravlja ne-

*Kraljica miru v cvetoči Kaliforniji
(Santa Clara)*

skončno lepa noč. Letalo neusmiljeno reže svojo pot preko neba, kmalu preleti kanadske narodne parke in se v noč izgubi nad prostranstvi Severne Kanade. Luna je zdaj že svetla, močan odblesk na krilih razsvetli noč. Neverjetno severna je današnja pot, dolg lok ubiramo in še kar nekaj časa bo trajalo, da bo minilo tistih dobrih enajst ur, kolikor nam jih je zaradi nevihtnega vremena nad Atlantikom tokrat namenjeno. Spet ne bom nič spal – vznemirjenost je prevelika, preveč stvari zamudim, če jih prespim. Nekje povsem na severu preletimo Grenlandijo in prav tedaj se oblaki raztrgajo in v bleščeči mesečevi svetlobi se pod mano razprostrejo neskončne planjave, ledeniške doline, nekakšni zalivi, visoke gore, povsem črne, kjer so viharji očistili sneg. Vzhodna pobočja so nenavadno bela, nekje je že slutiti jutro. Orjaška motorja in krilo režejo nebo, snežene planjave bežijo pod njimi in kmalu smo nad morjem – gladka bela ploskev do obzorja in dlje. Arktična zima je in do poletja, ko se bo led stalil, je še daleč. Luna počasi ostaja nekje zadaj, izgublja moč, na vzhodu pa je bleščava vse močnejša – rumeno nebo nad oblaki, ki izgubljeno povisevajo nad Atlantikom, naznanja konec kratke noči. Ledena ploskev se počasi trga in temina Atlatika je kar grozeča, posamezni kosi ledu nas spremljajo do južne norveške obale. Množica izgubljenih, stokrat zavitih fjordov z zasneženimi, svetlimi gorami, ki strmo padajo v morje, me še enkrat razveseli – toliko je lepih stvari na svetu. Gledam jih, tiho in z veseljem, s hvaležnostjo, da to lahko vidim. Letalo se že spušča, v Münchnu nas pričaka sneženje. Preveč podob zadnjega pol dneva se je nabralo, naj se uležijo, naj ostanejo še dolgo – zato jih zapišem.

In znova. Ena od tistih vrnitev iz Amerike, na kateri vseh dvanajst dolgih ur ne spim. Preveč pričakovanj, preveč lepih stvari je videti tam v zraku, da bi jih

Življenje se ne da niti v puščavi (Dubai)

lahko zamudil. Že vzlet, v tisto belo pernico pacifiške megle, ki vse poletje sili sem z morja, je kot v strašljivih filmih. Ko se letalo prebije skozi, sega pogled do neskončnosti le v belo nagubano pregrinjalo. Nekoliko proti severu se obrne pot in zeleni hrbet gore

Mt. Tamalpais, na katero sem včeraj zlezal, razkrije mojo pot. Navdušen sem. Zatem nad Nevada letimo nad ogromnimi gozdnimi požari. Večer se približa in sonce v nadzemski lepoti potone v Hudsonov zaliv. Obzorje vso noč obrobja rdečilo, ki z zahodne

Križišča sveta – kamele v Dubaiu

strani do jutra prileze povsem na vzhod. Hitro, skrajno hitro se sonce izvije izza obzorja in pod nami so že neverjetni krpasti vzorci čez in čez, v katerih se irsko zelenilo družijo z rjavo barvo njiv. Preletimo otok Man, zadnjo krpasto tvorbo pred zeleno Anglijo. Nad Nemčijo se orjaško letalo izogiba veličastnim nevihtnim tvorbam, vijugamo in letimo ob penečih se stebrih, ki kipijo v nebo. Nisem spal, seveda nisem, saj je vendar toliko lepega v teh neznanih višinah. Brezkončnost Atlantika in severa, prvi otočki, ki vzradostijo oko, beli oblaki, ki povisevajo nad globoko modrino ... Ne, sonce ne ugasne.

Med vsemi potmi domov pa najbolj sije tista noč, ko se je nad Grenlandijo več kot uro preko neba razlival nezemski prizor severnega sija (aurora borealis). Na več kot enajst kilometrih višine je letalo hitelo v noč, posuto z zvezdami; polna luna se je vztrajno skrivala za obzorjem. Drselo je tik nad megličasto plastjo oblakov, ki so prizoru dajali še bolj nebeški pridih. Nešteto barv se je v najbolj nenavadnih vzorcih prelivalo preko neba, ukrivljali so se v vse mogoče oblike, barve so zažarele in zbledele, od fosforno rumene do oranžno rdeče, tudi zelenkaste odtenke je bilo slutiti; podobe so se spreminjale včasih hitro, kot je bilo hitro letalo s svojimi tisoč kilometri na uro, spet drugačije so se leno razlezle preko neba. Prizori, ki so, tako se mi je zdelo, dani le izbrancem. Preprosto – nebeška lepota je sijala skozi tisto noč.

V dveh tednih okoli sveta

Naneslo je tako, da sem šel na službeno pot kar – okrog sveta. Tovrstne poti, ko po ves dan predavam, seveda ne omogočajo kakšnega »turističnega« razgledovanja – morda še največ iz zraka. Pa vendarle je bila pot, ki je vse moje dosedanje

poti sklenila v neko celoto, vse podobe zložila v mozaik, tja, kjer morajo biti. Za nameček je pot vodila skozi tri največje, najmočnejše, najdržave sveta: Ameriko, Japonsko in Kitajsko. Vajen sem dnevnih poletov v Ameriko. Ko se sredi dopoldneva odlepiš z enega od evropskih letališč in dan, sončen tam v višinah, traja, traja ... in ko po dvanajstih urah pristaneš nekje v Kaliforniji, se je tam dan nagnil komaj dobro čez poldne. Tokrat je bilo drugače, bila je decembrska zima. Nad Islandijo se je nenadoma začelo temniti, najprej sem pomislil, da pač letimo v kakšne visoke oblake, potem pa me je prešinilo – polarna noč. Sonce je polagoma utonilo za obzorje na jugu, ki je zatem nekaj ur ostalo le svetla ukrivljena obroba v neskončni daljavi. Nekje nad Hudsonovim zalivom je sonce ponovno »vzšlo«, seveda izza jugovzhodnega obzorja. Polarna zima je zamrznila vsa severno kanadska močvirja in jezera, belo-sive ploskve noče in noče zmanjkati. Počasi preko zelenih ob-pacifiških hrbtov pridrsimo nad Golden Gate in v sončnem kalifornijskem popoldnevu pristanemo v San Franciscu.

Po tednu dni v Ameriki sedem v boeing 777 japonske letalske družbe ANA, dva mogočna motorja, največja na svetu (tri metre premera), nas dvigneta nad Pacifik in skoraj dvanajst ur neumorno hrumita visoko pod nebom.

Jutro nas je ujelo nad turškimi gorami

Dober sake, imeniten japonski zeleni čaj in okusna japonska juha z algami nekako omogočijo, da preživim tisto strašno natrpanost »v embrionalnem položaju«. Japonci so majhni in je morda zato razmik med seдеži še manjši. Zemlja je ukrivljena in najbližja pot seveda ni po vzporednici na zemljevidu, pač pa jo najbolje pokaže napeta vrstica med točkama na globusu. Tako tudi mi ob pacifiški obali rinemo nekam gor proti Aljaski in šele nad Beringovim prelivom, v katerem leno plavajo ogromne ledenе plošče, se prične pot obračati »navzdol«. Tam nekje tudi preletimo datumsko mejo in – pomladim se za en dan. Ob Kamčatki in Sahalinu se približamo Tokiu, beli puhasti oblaki lebdijo v brezkončnosti Pacifika, v daljavi je videti obris Fudžijame.

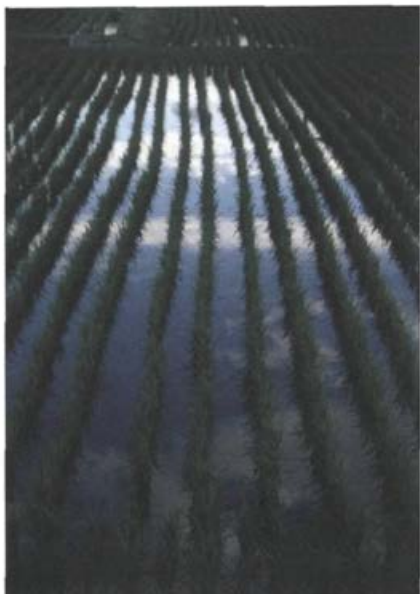
Naslednji dan nadaljujem pot v Peking. Posebno presenečenje je gorata in zasnežena pokrajina nad Korejo. Človek kar nekako ne pričakuje snega na tistem koncu. Tudi v Pekingu je nekaj ostankov snega pa pošteno hud mraz, ki reže v ušesa. Trg nebeškega miru. Največji na svetu, že tako izjemno široka avenija, ki prereže Peking, se tu nenadoma razširi. Na trgu ni več nobenega sledu strašnega pokola, ki ga je pred leti izvedla kitajska vojska. Tudi sedaj vojaki še patrolirajo, z ogromne slike ob vhodu v Prepovedano mesto še vedno gleda Mao. Na trgu pa neomajno prevladuje mladost – neskončne skupine šolske mladine se mešajo s turisti. Mladost, polna smeha, četudi je deset stopinj pod ničlo. Mladost, ki očitno vedno zmaga, ki žene svet naprej. Nasmejana dekleta so vsa zavita v debele volnene kape in šale lepih pisanih barv – še je čutiti nekaj tradicije, strašno prikupne so v svoji sproščenosti. Kitajski zid, odsek Mutianyu. Poskakujemo avtobus nas, tri osamljene duše sredi mrzle zime, v uri in pol pripelje pod strma pobočja. Na zid pelje žičnica, tisočletna tradicija se neusmiljeno sooča s sodobnimi pritiklinami. Komaj nam dovolijo, da se peljemo gor, saj je že popoldne, zimski čas, nobenega turista, in zaposleni bi radi zaključili za ta dan. Kako drugače je – popolna tišina, nikjer nikogar, rezek, mrzel zimski dan, kristalno čist, pogledi se izgubljajo v neskončni

*Starodavni kitajski vojščak
na kitajskem zidu*

*Mladost na Trgu nebeškega miru
(Peking)*

Japonsko nebo odseva v riževem polju

svet. Sneg je prekril neskončno puščavo Gobi, že je pod nami Sibirija, za nekaj ur poleta je je. Spet sonce zdrkne za južno obzorje, potem južna Finska in Nemčija ... Na Brniku me opolnoči, tik pred prazniki, pričaka rahlo sneženje. Na vsej poti sem letel proti zahodu in na koncu prišel spet domov. Res, svet je okrogel in kljub vsemu, kar se na njem dogaja, lep. Še posebej z višine.

Odblesk stvarstva na zemeljskih krilih

daljavi – na eni strani nižina, kjer leži Peking, na drugi strani strmi hribi, po njih pa beli zid, ki opleta po grebenih kot zmajev rep. Mojstrovina, nesmisel? Vsekakor občudovanja vredna dediščina, žal posuta z mnogimi žrtvami, ki niso vedele, za koga so zid sploh gradile – morda za današnje turiste?

Končno pride sobota pred božičem. Po vzletu iz Pekinga se pokrajina brž razgiba, grebeni, soteske, v njih velike kitajske reke. Kitajka s hčerko potuje preko Evrope v Mehiko k možu, ki tam dela. Pogovarjava se o otrocih, in jo vprašam, če je prikupna dvanajstletnica njen edini otrok. Glasno se nasmeje, saj sem čisto pozabil, da Kitajcem država prepoveduje imeti več otrok – čuden je ta

Missa Solemnis

Novo doživetje. Zdi se kot zaključek nekega obdobja, tako je lepo. Južna polobla, mesto Sydney v Avstraliji. Avstralska pomlad, sonce in češnje. Ne le izjemno sproščeno okolje mesta, ki me je navdušilo bolj

kot katero koli doslej, pač pa tudi hotel Ana Harbour. Ne vem, s čim sem si prislužil vogalno sobo, iz spalnice pogled na sloviti most, iz dneвне sobe na veličastno in razvpito stavbo opere, iz kopalnice na znamenito pristanišče Darling. Nekaj dni trdega dela, potem pa vrhunec. V veliki koncertni dvorani sydneyjske Opere sem poslušal Beethovnovno Misso solemnis, slavnostno mašo. Izjemno doživetje, do kraja polna dvorana, blizu tri tisoč duš gre vanjo. Sedel sem pod orgelskim korom, tako da sem dirigenta gledal v obraz, pod mano stočlanski zbor, naprej orkester, štirje solisti, potem temina parterja. Resnično, bil je večer, ki se ti za vedno vtisne v dušo. Glasovi, ki hvalijo božje veličastvo, so izzvenevali in se dvigali visoko pod svod kot školjka zasnovane stavbe, v mraku prostora je žarel le oder. Da, bila je to maša, slavnostna maša, hvalnica vsemu, kar sem v življenju na poteh sveta doživel. Tako sem to čutil, tako odzvanja še danes.

Pa spet vrnitev. Nekje nad osrednjo Avstralijo, večer se nagiba v noč ... Deželo prekrivata dve plasti oblakov, ki sta zlepljeni skupaj, in zadaj je slutiti zahajajoče sonce. Nenadoma pa se v tej sivi zavesi odpre špranja, ozka, nekoliko podolgovata, in skozi jo žareče, v krvavo-rdeči barvi, posije zadnji žarek dneva. Sonce se prepolovi – polovico ga je videti skozi špranjo, druga polovica je odsev na spodnji plasti oblakov. Nebeški prizor, ki traja dobro minuto – letalo je pač prehitro in nočna senca zagrne prelep dan, ki se je začel v Modrih gorah nad Sydneyjem, nadaljeval z

Razgled s hotelskega okna – sydneyjska Opera.

Luči Sydneya in most čez zaliv

V brezkončnost neba silijo stvaritve človeka (Sydney)

morja in Indonezijskih otokov, nad brezštevilnimi lučmi Singapurja, pa nad Malezijsko temino, ki je proti polnoči postala svetla, saj je na nebeški svod prilezla polna luna. Iz Kuala Lumpurja nas je spremljala vso pot čez Indijski ocean. Ko smo leteli ob Omanskih gorah, so se pobočja v lunini bleščavi svetila kot sredi dneva. Šele luči Muscata, ki se je zasvetil kot beli arabski biser, ko sem ravno sedel v pilotski kabini ogromnega Boeinga 777 in kramljal s pilotoma, so luni vzele nekoliko svetlobe. Preko Zaliva smo brž nad perzijskimi prostranstvi, proti zahodu v nebo sikajo plameni velikih naftnih rafinerij, za daljnimi gorami nekje je razvpiti Irak. S prvim snegom potresene iranske gore se slepeče svetijo v mesečini, brez števila jih je – gorovje se nadaljuje tja preko Zakavkazja in Turčije, še v Romuniji je že nekaj snega. Potem nas pričaka oblačna Evropa, skozi težke deževne oblake se ob petih spustimo na dunajsko letališče, ki se ravno prebuja v zgodnje jutro. Za nami je dvaindvajset ur, en postanek, eno letalo in dve posadki. In nova zakladnica prelestnih prizorov, podob Boga, kot jim pravim. To je še lažje čutiti tam visoko gori, na višinah, ki so za navadne

Most in Opera v Sydneyu

vročim soncem in dobro kavo pred slovito Opero, pa končal z zadnjim pogledom skozi okna letala na nepregledno množico nebotičnikov, ki se poganjajo visoko v avstralsko nebo. Potem je bila noč, dobrih dvajset ur noči, preko Timorskega

Zemljane že nebo samo. Neizmerna hvaležnost me prevzame.

Marjan Bradeško

Kengurujev otok

Neznan, oddaljen, prostran, skrivno-sten, predvsem pa drugačen svet je tisto, kar lahko rečemo za številne predele avstralske celine. Še bolj velja to za nekatere otoke, ki jo obdajajo, saj so svet zase. Tako tudi za Kengurujev otok – Kangaroo Island, ki leži v Južnem oceanu, nekaj deset kilometrov od polotoka, na čigar korenu je zraslo mesto Adelaide.

Ko smo ob pomolu čakali na ladjico, sem se šele začel zavedati, da gremo v neznano, čeprav mi Južna Avstralija že nekaj časa ni bila več tuja. Pust dan se je počasi bližal večeru, naša pot pa je bila negotova, saj so valovi neusmiljeno butali v obrežje in nasipe. Končno smo sredi živahnih valov zagledali ladijski kljun, ki se je strmo dvigal in zatem izginjal v razpenjenih kosmih. Po napornem pristanku in krajšem posvetu so se odločili, da nas prepeljejo na otok.

Spravili so nas v medkrovje, saj je bilo prenevarno, da bi kdo ostal zunaj. Razdelili so nam rešilne jopiče in odrinili smo od obale. To ni bila drseča vožnja, ampak pravi galop, saj je ladjica divje poskakovala kvišku, vmes pa smo padali, kot da nam je zmanjkalo tal pod nogami. Šele ko smo bili v zalivu, se je na blede obraze spet prikradel vedrejši pogled.

Na obali nas je čakal starejši možakar, Boris. S starim holdnom smo se odpeljali na njegov dom. Po upokojitvi se je z ženo naselil v kraju Kongsco-te in je zdaj priložnostni turistični vodič. Že v trdi temi smo se vrnili na obalo. Kengurujev otok je na manjšem delu posejan z vdolbinami, v katerih gnezdi pingvini. Svoje domovanje so si uredili pod rušami, med skalovjem in v nizkih pečinah. Pri opazovanju smo si pomagali s svetilkami. Sem in tja si lahko opazil mladička ali dva, ki sta stopicala v bližini svojega gnezda.

Pot do svetilnika

Mladi pingvini

izbruhamo pred svojega mladiča koščke najrazličnejših rib, ki so jih čez dan goltali na odprtem morju.

Večer smo nadaljevali s klepetom ob pečici. Viktorija, žena našega gostitelja, nam je pripovedovala o številnih pogovorih s priseljenci in o dokumentar-

Novo življenje na pogorišču

Čakala sta na starše s hrano. Najlepše jih je opazovati v mesečini. Ob določeni uri priplavajo v majhnih skupinah in ko se razgledajo po obali, se počasi, s polnimi trebui, zibajoče pomikajo po natančno določeni poti vsak do svojega gnezda. Tam

nem romanu *The Second Landing*, v katerem se zrcali tudi izkušnja slovenskih izseljencev. Čeprav je po rodu Bolgarka, je prek svojega moža postala del slovenske skupnosti. Poleg njiju na otoku živi še en Slovenec, ki pa se je umaknil v brezimnost in bi ga našli le po naključju.

Naslednji dan smo se odpravili raziskovat Kengurujev otok, ki je po velikosti tretji otok pete celine. V dolžino meri približno sto petdeset kilometrov, v širino trikrat manj. Poleg že omenjenega glavnega naselja, v katerem živi več tisoč ljudi, so na otoku še trije manjši kraji, nekaj zaselkov, večje število farm in trije svetilniki z bogato zgodovino. Velik del otoka je neobljuden, zdaj pa tudi zavarovan kot narodni park. Otok tisoč-

letja ni bil povezan s celino. Na njem ni dingov, ne zajcev in lisic. Tu so se ohranile rastline in živali, ki jih na celini ne najdeš.

Peljali smo se skozi predel, ki ga je zajel ogenj. Kakšna škoda! Naš spremljevalec se je samo nasmehnil. In res, ko smo pogledali bolj pazljivo, se nam je razkril čudež narave. Iz ožganih debel in vejevja so odgnale drobne vejice, polne življenja. Tako kot na celini, tudi tu pogosto divjajo požari, ki pa ne pomenijo uničenja. Kar nekaj rastlin ima seme v trdih ovojih, ki počijo šele pri visokih temperaturah. Tako požari služijo tudi obnovi rastlinstva. Evkaliptusi so namreč prepojeni s sokovi, ki preprečijo, da bi drevesa zgorela. Plameni jih največkrat le oplazijo. V nekaj mesecih pogorišče ozeleni, drevje se obraste, iz tal pa požene bujno zelenje. Ravno to se je zdaj dogajalo pred našimi očmi.

Pot nas je vodila po peščeni in prašni cesti na konec otoka, kjer stoji veličasten svetilnik Cape Borda. Postavili so ga na planoti nad skalno pečino, ki jo preletavajo ptice. Daleč spodaj se valovi divje zaganjajo v skale in ko obnemorejo, razpenjeni počasi zdrsijo nazaj v modri-

Pod svetilnikom

no morja. Svetilnik kot živa priča poldruega stoletja pripoveduje o številnih ladjah, ki so plule tam spodaj. Bil je čas, ko so svetilničarji dajali znamenja z zastavicami ter po potrebi uporabljali sirene in majhen top, ki še danes stoji na ploščadi pred stolpom. Mnogim so bili kažipot ter vremenska in pomorska napoved.

Ob drugem obisku otoka nam je šofer avtobusa navdušeno razlagal, kaj vse se je dogajalo na njem. Prvi raziskovalci niso naleteli na domorodce, saj so ti iz neznanega vzroka že pred tisočletji zapustili otok. O njihovem življenju govori kamnito orodje in še opazna taborišča, kjer so se zadrževali. Na otoku se je 1802 ustavil angleški raziskovalec kapitan Flinders. Pristal je na severnem delu in mu dal ime Kengurujev otok. Po nekaj tednih raziskovanja so njegovi možje na obzorju zagledali francosko ladjo. Čeprav sta bili državi takrat v vojni, se

Pečine Kengurujevega otoka

stoletja pridružile peči za kuhanje evkaliptusovega olja. Na otoku bujno uspeva košat grmičasti evkaliptus iz družine »mallee«. Njegovi listi vsebujejo posebno olje, ki ga ne najdeš drugod po svetu. Če list pogledaš proti soncu, opaziš temne zamaščene madeže, ki jih prekriva zelena površina. Ko ga zmečkaš, začutiš med prsti lepljivo in dišeče olje. Danes sta tako ovčereja kot kuhanje olja skoraj povsem zamrla. Le redki vztrajajo, in še to večinoma zaradi turistov. V zadnjih desetletjih se na otoku razvija čebelarstvo, saj odmaknjenost zagotavlja varno zavetje pred čebeljimi boleznimi, obenem pa je s pašo bogat otok idealen za vzrejo čebeljih rojev, ki jih izvažajo na vse celine.

Morska leva

posadki nista spopadli. V naslednjih letih so se na otok zatekli pobegli zaporniki, ki so jih Angleži dovažali zlasti z Irske; na njem so se naselili naveličani mornarji. Sredi devetnajstega stoletja so na otoku zaživele ovčje farme. Ker je cena volne začela padati, so se jim na prelomu

Na poti v Zaliv morskih levov smo ob cesti večkrat opazili živahnega »ježevca«. Avstralci mu pravijo »echinda«. Na celini ga redkokdaj opaziš, na Kengurujevem otoku pa je nekaj običajnega. Že to, da nese jajca, mladič pa sesa materino mleko, pove, da

gre za nenavadno žival. Pred nami se je odprla dolga peščena obala, na kateri domuje največja kolonija morskih levov na svetu. Starejši leno ležijo v pesku in se v primeru hude vročine zavlečejo v senco nizkega grmičevja, mlajši pa se igrajo na obali. Ko se več sto kilogramov težka žival dvigne pred tabo, jo začneš zares občudovati. Na drugi strani otoka živijo morskimi levom podobni novozelandski tjulnji. Ko se jim približaš, vidiš, da gre za nekoliko manjše in bolj temne živali, ki pa se najraje zadržujejo na skalnih gmotah.

Občudovanja vredne so tudi Remarkable Rocks, ki se kot katedrala dvigajo na pečini na jugozahodnem delu otoka. Veter in divji valovi so skozi tisočletja nadvse zanimivo obdelali kamnito gmoto, ki je razpadla na več manjših kosov. Če imaš srečo, na tem delu najlaže opaziš nekoliko večje rjave kenguruje, po katerih je otok dobil ime. Tod se plazijo tudi peš-

Remarkable Rocks

Goana

ne goane z razpo-
tegnjenim vratom,
ki jih v prvem hipu
lahko zamenjaš s
kačo. Šele ko se
ustaviš in se prepu-
stiš naravi, da sama
počasi razkriva svo-
je bogastvo, opaziš
pestrost živalskega
sveta na tem od-
maknjenem otoku.
Povsem drugače je
z »wolibiji«. To so
nekoliko manjši,

Wolibi

Black boy

večinoma sivi vrečarji, ki jih mnogi zamenjajo za kenguruje. Pogosto se približajo človeku, se z njim igrajo in čakajo na hrano.

Ko zdaj v mislih obiskujem Kengurujev otok, se mi zdi, da ni koščka sveta, ki bi te obsipal s tolikimi posebnostmi. Tam se čas ustavi, ti pa postaneš del divjine, saj se civilizacija s svojimi grobimi posegi še ni zajedla v ta čudež stvarstva.

Tone Gorjup

O njivah in poljih skozi zgodovino

»Kjer in kadar je vojna, je krušna njiva suha, božja njiva pa se redi.« Ta izrek dunajskega dvornega pridigarja Abrahama a Santa Clara (1644–1709) vsebuje kljub svoji kratkosti izčrpen odgovor na vprašanje ali je njiva (in z njo je treba razumeti polja, vinograde, sadovnjake, travnike, skratka vsa zemljišča za obdelavo) kraj ali mesto evropske zgodovine. Ta odgovor je posploševal

izkušnje vojn 17. stoletja – tridesetletne vojne, protiturških vojn, vojn Ludvika XIV.– in je razpel lok od njive, na kateri se pridelala živež in s tem omogoča življenje, do njive, ki sprejme mrtve. Tu je njiva »kraj« mnogoterega človeškega ravnanja in človeškega obstoja. »Človeška njiva« kot mesto dela, s katerim pridobivamo kruh, »božja njiva« kot kraj zadnjega počitka, ne le za tiste, ki jih je Bog »vzel« k sebi, temveč predvsem za žrtve vojn, ki uničujejo življenje.

V prazgodovini je do nedavnega veljalo, da sta bila nabiralništvo samoniklih (divjih) rastlin in lov arhetipska načina življenja ljudi, ki sta v zadnjih dveh milijonih let zajemala 99 odstotkov človeške kulturne zgodovine. Ljudje naj bi še zdaj po nekaterih antropoloških teorijah imeli v sebi instinkte lovcev, celo v medsebojnih odnosih. Toda te teorije so zdaj podvržene čedalje ostrejšim kritikam. Te trdijo, da so ljudje z nabiralništvom rastlin zadovoljevali večji del svojih potreb po hrani, da so torej rastline že v prazgodovinski dobi postale zanje čedalje pomembnejše, kar je bilo v zvezi z nezanesljivostjo plena pri lovu in s pojemajočim staležem lovne divjadi. Iz nabiralništva drevesnih sadežev, njihovih semen, klasov trav (iz katerih so se razvila strna žita), korenin ter korenin pa ni bila več dolga pot do setve in sajenja rastlin, torej do njihovega usmerjenega gojenja oz. pridelave. Iz tega gojenja rastlin in ne iz udomačenja dotlej divjih živali, kakor so domnevali še v 19. stoletju, naj bi se razvilo kmetijstvo. Odločilna prvina kmetijstva pa so njive – polja.

Sodobna, precej abstraktna zgodovinska znanost pa s težavo sprejema njivo kot zgodovinski kraj – če zgodovino razumemo kot ciljno usmerjeno in s tem spomina vredno ravnanje za oblikovanje tudi zelo preprostih življenjskih razmer. Večkrat pri oranju na njivah spravijo na svetlo nekoč zakopane tako imenovane zakladne najdbe večinoma starih kovancev, ki dovoljuje časovno ugotovitev, kdaj so bili zakopani in razlago o poteh nekdanjega gospodarskega ravnanja. Večkrat pa spravijo na svetlo tudi ostanke starih selišč, npr. pustot – človeških bivališč, ki so bila iz neznanih razlogov opuščena. S pomočjo zračnih fotografskih posnetkov lahko danes na žitnih poljih spoznamo taka naselja. Marsikatera zasnova vasi, ki je bila iz najrazličnejših razlogov opuščena, in zanjo že dolgo nihče več ne ve, je pustila svoje očitne sledove na odprtem polju. Posebnega zgodovinskega spomina vredne pa postanejo njive kot »bojna polja«, kjer so potekali krvavi spopadi evropskih in drugih držav, npr. Leško polje (ob reki Lech na Bavarskem), kjer so bili Ogrji po svojih zmagoslavnih pohodih leta 955 dokončno premagani, da so se morali vrniti na območja, ki jih zasedajo še zdaj, da ne omenjamo Kosovega polja, kjer so bili Srbi tako poraženi, da so jih za petsto let podjarmili Turki. Na takih poljih še zdaj pri obdelavi spravijo na svetlo človeške kosti in orožje.

Spori in dolgotrajna vojskovanja pa so dolgo časa potekala tudi za zemljo samo. Obdelovalna zemlja je bila z izjemo kakih redkih rudnikov bakra ali srebra do srednjega veka podlaga vsega bogastva in je bila zato posebej zaželena, kakor naj bi bili kmetje vsaj deklarativno vredni posebne zaščite, žal pa ne vedno. Toda tako njive kakor kmetje nastopajo v tem pogledu kot objekti tistih, ki delujejo na pravih prizoriščih zgodovine v gradovih, graščinah, vladnih palačah. Obema skupinama so dolgo časa odrekli zgodovinsko vrednost. Kmetje so postali antropološka konstanta, njive pa kulturna samoumevnost. Še pred nekaj leti so pestrost evropskih kmetijskih krajin, kar je prvovrstni zgodovinski dosežek, šteli za tako samoumevno, da so jih preprosto izenačevali z »naravo«. Vpogled, da gre za visoko razvite, zelo različne kultivirane krajine, ki so nastale v dolgem zgodovinskem procesu in so se neprestano spreminjale, se uveljavlja šele zdaj z ekološkim preobratom.

Tako dojemanje »njivskega sveta« je presenetljivo glede na dejstvo, da so bile evropske družbe – kot tudi vse druge družbe – skoraj do 19. stoletja agrarne (kmetijske) družbe. Torej družbe, v katerih je večina ljudi živela na deželi in od kmetijstva, torej od dela na njivah, travnikih, pašnikih, v vinogradih, sadovnjakih, hmeljiščih, gozdovih in zelenjadnih vrtovih. Krajina je bila vse leto obljudena od številnih ljudi, ki so v krajini delali ali so bili v njej na poti na druga delovna mesta v prvih ali tako imenovanih protoindustrijskih obratih ali v obrtnih delavnicah. O prvih pričajo od visokega srednjega veka naprej tako imenovane mesečne slike v koledarjih. Meseci od marca do septembra so bili upodobljeni s poljskimi deli: oranjem, brananjem, setvijo, spravilom sena, žetvijo žita, medtem ko so za jesen in zimo upodobljena druga kmetijska opravila – priprava lanu in konoplje za trenje, trgatav grozdja, obiranje sadja, priprava mošta, koline, podiranje gozdnega drevja in priprava drv ter drugega lesa in pletenje lesenih ograj okoli njiv (česar zdaj že dolgo ni več). Celó v dragocenem horariju (knjigi za vsako uro) iz 15. stoletja so za pomladanske in poletne mesece v ospredju kmečka opravila na poljih in v vinogradih. Prizori kmečkih opravil so upodobljeni tudi na poznosrednjeveških tabelnih podobah in spadajo med standardne teme žanrskega slikarstva 16. do 18. stoletja.

Pogled v zgodovinske priročnike kaže, da so bile njive in kmetje splošno priznано zgodovinsko pomembni le v prazgodovini in najstarejši zgodovini, ko so se potujoče (seleče) se skupine ljudi, dotlej lovcev in zbiralcev, za trajno naselile na enem mestu. Ta mladokamena (neolitska) revolucija se je dogodila v 9. do 7. tisočletju pred Kristusom skoraj hkrati v različnih območjih, od katerih je Medrečje (Mezopotamija) v Prednji Aziji odločilno za Evropo. S

tem je bila ustvarjena podlaga za razvoj visokih kultur. Kajti z donosi s polj se je lahko prehranilo več ljudi, kakor prej z nabiralništvom in lovom, tudi ljudi, ki sami niso delali, in so za družbo prevzeli druge naloge, kot npr. vodstvene – kralji ali cesarji, pokrajinski namestniki, duhovne – duhovniki in vojaške – vojščaki. Izvor pojma »kultura« od latinske besede *agricultura* zelo jedrnato izraža temeljno odvisnost vse kulture v ožjem smislu od »oskrbe in obdelave njiv«.

Splošno razvidna je ta »revolucija« v zgodovini človeštva v bibliji, ki spada k dediščini evropskih narodov po njihovem pokristjanjenju. Po izvirnem grehu Adama in Eve in njenem izgonu iz rajskega vrta je Bog rekel Adamu: »....naj bo zaradi tebe prekleta zemlja; s trudom boš jedel od nje vse dni svojega življenja. Trnje in osat ti bo rodila in jedel boš poljsko rastlinje. V potu svojega obraza boš jedel kruh, dokler se ne povrneš v zemljo, kajti iz nje si bil vzet. Zares, prah si in v prah se povrneš.« (1. Mojzes, 3). S tem je postala njiva prizorišče zgodovine za izraelski narod, zgodovina, ki se naj razume tudi kot spoprijem z naravnimi razmerami in z med seboj konkurirajočimi si zahtevami soljudi. Drama prvega umora se je dogodila na odprtem polju – danes bi rekli pred vso javnostjo – ko je Kajn ubil svojega brata Abela, ker se je Bogu Abelov žrtveni dar bolj dopadel kakor Kajnov.

Biblija je tukaj mnogo bolj realistična kakor znanstvene predstave o »miroljubnih poljedelcih«. Kajti menjava od nomadskega (selečega se) načina bivanja k trajni naselitvi je pomenila vsestransko spremembo celotnega življenja. Bivanje, delo in socialno sožitje so bili odslej v znamenju prostorske bližine, k čemur so spadale tudi nove oblike okrepljene gospodstvene (oblastne) nad- in podrejenosti. Njiva je bila sicer najprej mesto sodelovanja (kooperacije) in pridelave, hkrati pa tudi mesto konfrontacije med kmeti, kakor tudi med kmeti in tistimi, ki so si lastili pravice prisvajanja njihovih donosov (pridelkov).

Kakor se nam lahko zdijo ta nasprotja interesov samoumevna, pa so bile oblike, v katerih so se izražala, sila različne. Od poznega srednjega veka do obdobja francoske revolucije je spadal boj za razdelitev agrarnih donosov med velike konflikte evropske zgodovine. To dokazujejo kmečki upori poznega srednjega veka in zgodnjega novega veka. Na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem so bili prvi upori leta 1478 in 1490 v Škofji Loki, 1495 v Gornjem gradu. Leta 1515 je izbruhnil velik upor na Kranjskem, ki se je razširil tudi na Spodnjo Štajersko. Uporni kmetje so se zbrali v velikem številu v Slovenskih Konjicah in Brežicah in so požgali tamkajšnje mesto in grad. Omeniti velja tudi veliki slovensko-hrvaški kmečki upor iz leta 1573, ki je dovolj dobro znan. Bilo pa je še precej drugih manjših uporov. Evropsko pomembna je bila nemška kmečka

vojna 1525/26, ki je omenjena v večini zgodovinskih knjig. Kmetje so bili sicer na vseh bojiščih kmečkih uporov poraženi, maščevanje zemljiških gospodov in deželnih knezov je bilo strašno, polja so bila prekrita z mrličmi, v krajini so ostala le pogorišča in pustote. Če niso bili zmagoviti v teh velikih uporih, pa so bili bolj uspešni v številnih manjših uporniških akcijah in niso prav redko, zlasti od 16. do 18. stoletja, uspeli preprečiti poslabšanje svojih odnosov z zemljiškimi gospodi. Vsekakor mora biti nekaj posebnega s »to njivo« v evropskih deželah srednjega in zgodnjega novega veka, kar razjasnjuje to upornost.

Evropske dežele so bile v zelo različnih časih pritegnjene v razvoj visoke kulture. Prvi vrhunci so bili doseženi z grškimi državicami (polisi) in rimskim imperijem. Širjenje rimskih poljedelskih in sploh kmetijskih dosežkov je sledilo ekspanziji rimskega gospodstva na sever in zahod. Medtem ko je Španija s prodirajočo arabsko ekspanzijo najprej doživela okrepitev svojega sredozemsko oblikovanega kmetijstva, se je velika doba njive (kmetijstva) v srednji, srednje-vzhodni in delno tudi v zahodni Evropi začela šele v 8. stoletju. Preobrazba gozdov, naplavnih nižin in rečnih lok v agrarno in naseljeno krajino s čedalje bolj intenzivno rabljenimi njivami z večpoljnim gospodarjenjem se je dogodila predvsem od 11. do 13. stoletja. Ta preobrazba je odločilno spremenila družbo kakor tudi gospostvene razmere. Na njivah so v čedalje večjem obsegu začeli pridelovati žita, hkrati so v kultivirani krajini ustanavljali čedalje več vasi, v bolj središčnih krajih pa so nastala številna mesta in trgi, kar je bil začetek urbanizacije. Prav mesta pa so postavljala nove zahteve kmetijstvu. Ni šlo le za to, da bi se lahko prehranilo naraščajoče število ljudi, temveč je bilo tudi veliko povpraševanje obrtnikov po surovinah, kot npr. po lanu, konoplji in barvilnih rastlinah, ki so jih pridelovali na njivah ter po kožah za strojenje, po loju za milo itd. Ne nazadnje je bila dobava energije odločilno odvisna od kmetijstva, ker so bile živali poleg človeka edini mobilni vir energije. Te pa so bile v precejšnjem obsegu tudi konkurenti človeku za hrano.

Podoba kultivirane krajine, kakor nam je zdaj domača, razdelitev gozdov, njiv, travnikov, pašnikov in redkega neobdelanega sveta, razčlenjena s pasovi grmovja ob posestnih mejah, s potoki, potočki, z nasipi, skupinami drevja ali grmovja, tudi s posameznimi osamelimi drevesi, izhaja v bistvu iz srednjeveškega oblikovanja podeželja, ki se je sicer v naslednjih stoletjih precej spreminjalo, vendar je bila začetna podoba v osnovi do pred nekaj desetletji še vidna. Tedaj se je pa začelo tako naglo zaraščanje z grmovjem, iz katerega bo postopoma nastal gozd, da se bo omenjena podoba povsem zabrisala. Opisane spremembe še zdaj lahko vidimo po zaraščajočih se gozdnih jasah ali pa kar v gozdovih, kjer še najdemo ostanke razpadlih zidov nekdanjih selišč, ali pa v

ravninskem svetu lahko v gozdu, ki je zrasel na opuščenih njivah, še vidimo nekdanje ogone.

Spoprijem z vsakokratnimi klimatskimi, geološkimi in drugimi naravnimi razmerami je bil tesno povezan z gospodvom nad ljudmi. Kajti nove njive je bilo treba s težavnim delom iztrgati gozdu, močvirju, v drugih deželah tudi morju. Tega izjemno trdega dela se ljudje niso lotili brez nuje in dokler pritisk zemljiškega gospoda ni postal skoraj nevzdržen. Dokler je bilo mogoče shajati z donosi z obstoječih njiv, od živine in nabiralništva v gozdovih (ki je v nekaterih bolj redkih krajih trajalo kar do zemljiške odveze 1848), tudi ni bilo prave potrebe po obsežnejšem krčenju gozdov in osuševanju močvirij. Najprej so poskušali že obstoječe njive in druga zemljišča deliti, jih bolj intenzivno obdelovati, da bi dosegli večje pridelke. Potreba po novem njivskem svetu je nastala šele tedaj, ko so bile omenjene možnosti izčrpane. Po eni strani so začele skupine ljudi, najbrž sorodnikov ali krajanov, krčiti gozdove na lastno pest, ker so s tem pridobile pravice na izkrčenem svetu, po drugi strani pa so zemljiški gospodje usmerjeno zahtevali od svojih podložnikov, predvsem od njihovih sinov, da so krčili gozd in si s tem pridobili nova kmetijska zemljišča, ki so jim omogočila, da so si lahko ustvarili lasten dom in s tem za gospode

Cerkniško polje. (Foto: A. Veber)

nov vir dohodkov. V začetku je bilo še nekaj svobodnjakov, ki so vse delali samostojno, od 13. ali 14. stoletja pa so bili skoraj vsi ljudje, ki so se ukvarjali s kmetijstvom v podložnosti-odvisnosti od velikih, tako imenovanih teritorialnih zemljiških gospodov, pozneje tudi sodnih gospodov ter deželnih knezov. Ti so iz pravnega naslova lastnine nad obdelovalnimi zemljišči od podložnikov dobivali dajatve, ki so jim omogočale, da so lahko živeli njihovemu stanu primerno.

Seveda pa ti veliki zemljiški gospodje, ki jim je ogromne zemljiške komplekse podaril sam cesar, organizacije krčenja gozdov, ustanavljanja vasi in zaselkov ne bi mogli izvesti sami. Zato so svojim zaupnikom, lastnim visokim služabnikom oddelili posamezna območja, kjer so to organizacijo izvedli na račun teritorialnega zemljiškega gospoda in so ga na tem območju tudi zastopali. Ti so seveda v začetku bili popolnoma odvisni od svojega gospodarja, pozneje se je ta odvisnost zrahljala in iz prvotnih služabnikov teritorialnih zemljiških gospodov so nastali majhni zemljiški gospodje z dvorci in graščinami. Sčasoma so si prilastili nižje upravne, policijske in sodne pristojnosti, medtem ko je ostalo visoko, tako imenovano krvno sodstvo (pravica obsodbe obdolženca na smrt) še naprej v rokah teritorialnih zemljiških gospodov. Seveda so si podložniki prizadevali za svoje pravice na zemljiščih, ki so jih sami izkrčili, in so jih ti mali graščaki omejevali, kjer so le mogli, in to je seveda vodilo do napetih razmerij med obema skupinama, ki so v večjem ali manjšem obsegu trajala do zemljiške odveze leta 1848. V vaseh pa je obstajala še neke vrsta vaška skupnost, ki je imela na skrbi uravnavanje medsebojnih odnosov, kajti pri dnevnih in od letnega časa odvisnih kmečkih opravilih je pogosto prihajalo do sporov, ki jih je bilo treba rešiti med seboj, da ne bi spor prešel v pristojnost graščaka, kar bi bilo v škodo obeh strank in naposled vseh vaščanov.

Vedeti namreč moramo, da podložniki niso bili pravi lastniki zemljišč, temveč v najboljšem primeru le trajni zakupniki, da posestne meje niso bile dobro označene in je kakega pogoltnega sosedu rada prijala skušnjava, da je svojo njivo povečal za nekaj brazd na račun sosedove. V sistemu tripoljnega gospodarjenja (ozimina, jarina, praha) so vsa vaška njivska zemljišča razdelili na tri dele. V vsakem delu pa je imel vsak podložnik oddeljeno svojo njivo. Na prvem vaškem njivskem kompleksu so morali vsi vaščani sejati ozimine, na drugem jarine, tretji kompleks pa je ostal v zeleni prahi, na kateri so vaščani pasli svojo živino. Na obeh prvih kompleksih seveda ni bilo nobenih poljskih poti in tako je moral sosed, ki je imel njivo najbližje obstoječi poljski poti požeti žito prvi, nato drugi, tretji itd., da so lahko naslednji vozili svoje žitno

snopje po že požetem strnišču domov. V srednjem in v novem veku je bila navada, da so kobile, ki so vozile snopje domov, spremljala žrebeta, in ta so seveda s svojim tekanjem in igro lahko delala škodo po nepožetem žitu ali tudi po bližnjih posevkih. Skratka snovi za spore je bilo več kakor dovolj. Posebej zapleteno je bilo v vinogradih, kjer so morali vsi vinogradniki začeti trgati grozdje naenkrat, čeprav komu to ni bilo prav, ker se mu je zdelo še prekislo. Toda tisti, ki bi ta rok zamudil in čakal, bi mu ptice pozobale vse grozdje, ker ga v drugih vinogradih ni bilo več. Posestne razmere pa so bile v vinogradih še bolj zapletene kakor na njivah. Da so se dogajale poljske kraje, med sprtimi sosedi tudi pustošenja polj, se vidi iz tega, da so te vaške skupnosti morale nastavlјati in plačevati poljske in vinogradne čuvaje, da so ostajale škode v znosnih mejah. Njive in vinogradi torej tudi v odnosih med podložniki nikakor niso bili mirni kraji, na njih so se v skrajnem primeru dogajali tudi uboji in umori.

Njive in polja pa so bila tudi prizorišča številnih sporov med podložniki in zemljiškimi gospodi oz. njihovimi uradniki. Če so desetino s kmečkih njiv oddajali v naravi, kar se je marsikje dogajalo do prve polovice 19. stoletja, je moralo snopje ostati na njivi, dokler niso prišli pobiralci desetine in so vzeli in odpeljali vsak deseti snop. Zato so morali kmetje pogosto z žetvijo odlašati in nato čakati še s snopjem. Medtem se je lahko vreme poslabšalo, začeli so se nalivi, celo toča je lahko sklestila snopje, da so bili podložniki resno gospodarsko prizadeti. Kjer so imele graščine znatne svoje (dominikalne) zemljiške komplekse, na katerih so morali podložniki delati tlako, je redno prihajalo do sporov glede opravil, ki so strogo vezana na čas, npr. žetev žita ali košnja in spravilo sena. Graščinski uradniki so zahtevali, da podložniki v najugodnejšem času delajo na graščinskih zemljiščih, šele nato na svojih, s čimer so bili ti seveda prizadeti. Seveda so se v nemali prepiri glede trajanja tlake in seveda kakovosti in zavzetosti pri tem delu. Pogosto tudi ni bilo jasno ali so podložniki in njihova živina dolžni delati ob svoji hrani in krmi ali jo je dolžan dati zemljiški gospod. Ti spori so se neredko končali s telesnim kaznovanjem podložnikov, kar so radi delali graščinski biriči. Zelo napete razmere so bile v 17. in 18. stoletju, in sicer do take stopnje, da so bile ponekod tako kmečke kakor graščinske njive slabo obdelane ali celo zapuščene. To je vse nakazovalo, da se bliža konec fevdalnemu redu, ki je temeljil predvsem na odvzemanju donosov iz kmetijstva (ker so bile druge gospodarske panoge še slabo razvite). Poskusi, da bi odpravili naturalno tlako, so bili sicer precej pogosti in intenzivni, vendar se je to uresničilo proti koncu 18. stoletja le na državnih, prejšnjih samostanskih gospodstvih, ki so bila odvzeta ukinjenim samostanom.

Šele tik pred zemljiško odvezo je bila tlaka večinsko prevedena v denarne dajatve.

Njive in polja so bile hkrati mesto, kjer se je stanovski red (razmerje med zemljiškim gospodom in podložniki) kot izraz socialne neenakosti vzpostavljalo vedno znova. Kmečko delo je veljalo kot znamenje nesvobode in je utemeljevalo nizko stopnjo podložnikov v rangu tedanjih stanov. Podložniki so bili tako rekoč »zvezani z grudo« (*glebae adscriptio*). Pozabiti pa ne smemo tudi dejstva, da so bile graščinske njive in druga zemljišča vedno v najboljših legah in najbolj rodovitna, podložniška pa tam, kjer za graščine niso bila zanimive. Že zgoraj smo omenili tlako, ki so jo morali opravljati gospodarji kmetij, njihove žene in odrasli otroci ali pa hlapci in dekle, ki ni bila veliko breme le z gospodarskega vidika, temveč jo je zaradi številnih šikan ves podložniški stan občutil kot skrajno poniževalno, ker so bile za vsak najmanjši prestopok zagrožene telesne kazni. Seveda pa so bile tudi izjeme. Ko je cesar Jožef II. leta 1782 predpisal, da je treba prevesti naturalno tlako na državnih in cerkvenih posestvih (tudi na večjih župnijskih posestvih), so se ponekod, zlasti v Beli krajini, podložniki branili prevedbe in so zatrjevali, da radi hodijo na tlako, ker se tam saj pošteno najejo. Toda to so bile pač le bolj častne izjeme.

Tej sorazmerno žalostni zgodbi, ki je trajala kakih osem stoletij, do leta 1848, je storila konec zemljiška odveza. Ta sicer ni bila izvedena po željah kmetov, torej brezplačno, temveč so se po zelo zmernih cenah obračunale dajatve kmetov graščinam in po drugi strani pravice, ki so jih imele graščine do kmetov. Razliko, ki bi jo praviloma morali plačati kmetje, so razdelili na tri dele. En del je na škodo zemljiških gospodov država črtala, en del so morali v dvajsetih letih po obrokih plačati prejšnji podložniki – novi kmetje, en del pa je z državnimi obveznicami, ki so se iztekle v dvajsetih letih, plačala država iz proračuna. Kmetje so tako v letih 1852–1853, ko je bila dejansko izvedena zemljiška odveza, postali polnopravni lastniki svojih kmetij, na katerih so dotlej gospodarili v bistvu kot nekaki dedni zakupniki. Polnopravno lastništvo pa pomeni, da so lahko kmetijo prodali, jo razkosali, se nanjo zadolževali, jo podarili in podobno. V nasprotju s prejšnjimi časi, ko vsega tega niso smeli delati, je bila to kar velika skušnjava, ki so ji številni kmetje podlegli in skupaj z zapadlimi obroki za odplačilo zemljiške odveze je bil to vzrok, da je marsikatera kmetija v prvih dveh ali treh desetletjih po zemljiški odvezi šla na boben. V nasprotju z drugimi državami, kjer so take kmetije pokupili veleposestniki so to pri nas storili večinoma bolj gospodarni sosedje, tako da je ostala agrarna struktura v bistvu nespremenjena. Izjema so bile le gorske kmetije, zlasti na Koroškem, ki so jih pokupili zemljiški veleposestniki, in industrialci, kakor

guštanjski grof Thurn-Valsassina, in to predvsem zato, da so zaokrožili svoje lovske revirje.

Njive, polja in sploh vsa kmetijska zemljišča so imela vsaj do srede 19. stoletja (marsikje pa še dlje) za vse prebivalce neke dežele še poseben pomen. Omogočala so samooskrbo zaokroženih okolišev z živežem oz. hrano, ker je bilo dotlej zaradi izjemno slabih poti nemogoče prevažati ali prenašati živež (večinoma žito) na večje razdalje. Neredko so zaradi slabih letin žita izbruhnile v nekaterih krajih lakote, čeprav ga je bilo drugod, morda v danes povsem zanemarljivi oddaljenosti 150 ali 200 km dovolj. Seveda so bile v takih primerih tudi težave s plačilom, toda ker je bila v prejšnjih časih na podeželju pa tudi v trgih in mestih zelo razvita dobrodelnost in solidarnost, bi se to že nekako uredilo. Oskrba z živežem iz okolice je omejevala številčno rast ljudi v trgih in mestih. Izjema od tega pravila je bila pri nas v Idriji, kjer je morala uprava živosrebrnega rudnika na svoje (velike) stroške oskrbovati delavce z živežem od drugod. Od uvedbe železniškega prometa, pri nas pred dobrimi 150 leti, je ta krajevna vezanost prebivalstva na pridelke iz domačega kraja izginila. Cenen ladijski in železniški prevoz žita iz prekomorskih dežel ali iz Rusije je v drugi polovici 19. stoletja v zvezi z liberalno gospodarsko politiko Avstro-Ogrske povzročil znano agrarno krizo v osemdesetih letih omenjenega stoletja, ko je šlo precej kmetij pri nas na boben, posebej tistih, ki so v večjem obsegu pridelovale žito za prodajo. Zaradi neugodnih naravnih razmer (v primerjavi s prekomorskimi državami) so bili pri nas nizki pridelki, naše cene pa so seveda morale zdrkniti na raven uvoženega žita. Nizki pridelki in nizke cene so povzročile propad marsikatere kmetije.

Samooskrbno vrednost njiv za prebivalstvo je od sedemdesetih let prejšnjega stoletja začela ceniti tudi sicer zmedena socialistična agrarna politika. Samooskrba je bila med najpomembnejšimi razlogi, da je v kmetijstvu v nasprotju s časom po drugi svetovni vojni začelo iti bistveno na bolje. V Sloveniji zaradi povečanja prebivalstva in zaradi majhnega deleža njiv med kmetijskimi zemljišči popolne samooskrbe v novjšem času sicer ni mogoče več doseči. Pomemben pa je tudi kakršen koli manjši delež, kar se je posebej občutilo v vojnih časih, ko so meščani s podeželja dobivali v zamenjavo za obleko ali kake druge dobrine živež, ki je vsaj malo olajšal njihovo prehransko stisko.

Vidik samooskrbe pa zdaj v gospodarski politiki nima več nikakršne vloge, kar je vsekakor narobe. Svet se z globalizacijo sicer čedalje tesneje povezuje, toda prav lahko se zgodi, da iz kakršnihkoli, gotovo predvsem političnih razlogov – kot neke vrste kazen – oskrba z živežem v kaki državi začne šepati. Toda vera v mednarodne povezave in v aksiom ponudbe in povpraše-

vanja na svetovnem trgu živeža je tako močna, da vsi pomisleki zbledijo. Pričakujemo torej lahko, da bo postopoma pri nas skoraj prenehala pridelava žit, živinoreja se bo tudi močno zmanjšala, ostala ali pa celo razširila pa se bo pridelava sadja, grozdja in vrtnin, za kar ima Slovenija precejšnje možnosti. To pa se ujema tudi s spremembami prehranskih navad, kajti zdaj se čedalje bolj oddaljujemo od uživanja kruha, ki je omenjen v očenašu in pri krščanskih obredih. Toda takšna so pota časa.

Jože Maček

O dedovanju zasebne lastnine

Uvod

Dedovanje je zakonita pridobitev lastninske pravice po umrlem lastniku zasebnega premoženja. Predstavlja prehod imetja od pokojnega zapustnika na določene dediče. Je univerzalno nasledstvo z vsemi aktivi in pasivi premoženja. Nastopa kot *pravni naslov /titulus/ za pridobitev lastnine*. Po 39. členu Stvarno-pravnega zakonika se lastninska pravica pridobiva na podlagi pravnega posla, zakona, odločbe državnega organa in sklepa o dedovanju.

Po slovenski politični osamosvojitvi je na osnovi obstoječega republiškega Zakona o dedovanju iz leta 1976 izšel novelirani *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o dedovanju* /okrajšano ZD, Ur. list RS št. 67/01. Veljati je začel 25. avgusta 2001.

Po 2. členu ZD se dedujejo *stvari in pravice*, ki pripadajo posameznikom. Po pravnem pravilu iz 9. in 10. člena Zveznega zakona o temeljnih lastninsko-pravnih razmerjih (Ur. list SFRJ št. 6/80) se opredeljuje lastninsko pravico kot upravičenost posameznika /fizične osebe/, da ima stvar v svoji posesti, jo uživa *ter z njo razpolaga* (odsvoji, odstopi ali zastavi drugemu ali celo zavrže). Podobno uživanje ter razpolaganje s stvarjo velja *za sodno priznano dedno pravico fizične osebe*.

Po navedenem pravnem pravilu iz leta 1980 so predmet lastninske tudi dedne pravice *zasebne nepremičnine ter premičnine*, to je stvari za zadovoljevanje osebnih interesov fizičnih oseb in njihovih družinskih članov.

Med nepremičnine je šteti:

- kmetijskoobdelovalna, stavbna, gozdna in druga zemljišča,
- enodružinske, večstanovanjske in počitniške hiše,
- etažna stanovanja, poslovne stavbe in prostore,

- ostale zasebne nepremičnine, npr. garaže, klonice, koče, ute in podobno.

Med premičnine štejemo:

- inventar zasebnih obrtnih, trgovskih in drugih podjetij,
- vsa večja zasebna motorna vozila z različnimi prikolicami,
- mnogovrstna vodna ter zračna plovila.

Med sestav zasebnih kmetijskih gospodarstev še spadajo:

- stanovanjske hiše ter razna gospodarska poslopja in druge provizorne stavbe,
- domača živina,
- razni vozni ter poljedelsko-strojni inventar z orodjem.

Ostale premičnine so:

- zapustnikova denarna gotovina, njegove nesporne terjatve, njegovi vrednostni papirji (delnice, obveznice in drugi),
- osebna zlatnina, razni izkazi o njegovem dobroimetju ter druge dragocenosti in predmeti kulturne in zgodovinske vrednosti - še v času njegove smrti.

Poleg lastninske pravice se podeljujejo še druge z njo povezane stvarne pravice: zastavna, pravice raznih služnosti na tuji nepremičnini, stvarno breme užitka, nova stavbna pravica in prednostni zemljiški dolg. Navedene stvarne pravice so razen zemljiških služnosti običajno *vknjižene* v sodni zemljiški knjigi.

1. Dedni naslovi in zapuščinski postopek

Nastop dedovanja je poleg lastninske pravice ustavno zajamčena pravica po 33. členu slovenske ustave.

Po 7. členu ZD se deduje *na podlagi zakona* ali *na temelju oporoke* (testamenta). Alternativno je lahko dedni naslov še *dedni dogovor* dedičev o razdelitvi zapuščine zasebnega premoženja, dogovorjen po smrti zapustnika.

Ta predhodni sporazum med pričakovanimi dediči se zapiše na sodni zapuščinski obravnavi. Po vsebini izraža poslednjo voljo pokojnega lastnika premoženja z upoštevanjem zasebnih interesov dedičev in zakonskih določil, predvsem o nujnih dedičih.

Pravica do dedovanja preide na dediče takoj *po smrti lastnika zasebnega imetja - zapustnika* in sicer *na osnovi dveh alternativnih dokumentov*: poročila matičnega urada o dnevu smrti zapustnika ali sodne odločbe o razglasitvi osebe za mrtvega (pravnomočne).

Dedič kot naslednik zapustnikovega premoženja je le tisti, *ki je živ v času uvedbe zapuščinskega postopka*. Otroci, ki so spočet ob sodni uvedbi tega postopka, velja za dediča, *če se rodi živ* (2. odst. 125. čl. ZD).

Pri dedovanju so vsi državljani *enakopravni*. To velja tudi za otroke, ne glede na to, ali so rojeni v zakonu ali kot nezakonski (4. člen ZD). Mladoletne dediče zastopata oče ali mati kot zakonita zastopnika. Ravno tako je dedič posvojenec zapustnika (21. člen ZD), izenačen z njegovim potomcem.

Po 2. odstavku 10. člena ZD sta zakonita ali oporočna dediča moški in ženska, ki že dalj časa živita v življenjski skupnosti ter nista sklenila zakonske zveze. To velja le v primeru, če ni razlogov, zaradi katerih bi bila zakonska zveza med njima neveljavna.

Sodišče uvede zapuščinski postopek z vabilom na zapuščinsko obravnavo potem, ko prejme od matičnega urada smrtovnico s podatki o zapuščini ter o dedičih s točnimi naslovi. Smrtovnico kot predhodno upravno listino *izpolni matičar na uradu*, kamor povabi najbližjega svojca umrlega zapustnika in s svojcem sestavi smrtovnico s podatki, potrebnimi za sodno obravnavo. V smrtovnici matičar med drugim zaznamuje približno vrednost zapuščine, omenja morebitno oporoko ali dednopravno pogodbo ali predhodni ustni dedni dogovor med dediči. Zapiše tudi, da nek zapustnik ni imel posebnega imetja (182. člen ZD).

Sledi sodni postopek na prvostopnem sodišču vpricho priglašениh dedičev in konča z izdajo *sklepa o dedovanju*. Sklep mora vsebovati zadostno *utemeljitev* o pravicah dedičev in volilojemnikov ter *pravni pouk* o možnosti pritožbe na višje sodišče.

Ko postane sklep *pravnomočen* (brez pritožbe), odredi sodišče po uradni dolžnosti *vknjižbo lastninske pravice* v zemljiško knjigo na dediče in na vpis drugih pravic za ostale udeležence.

Z veljavno oporoko lahko zapustnik določi za dediča tudi *pravno osebo*, če ni s posebnimi predpisi določeno kaj drugega (3. odstavek 125. člena ZD).

Če so dediči neznani ali je neznano tudi njihovo prebivališče (domicil) ter v nujnih primerih, *postavi sodišče* tudi *začasnega skrbnika zapuščine*, ki zastopa dediče v civilni pravdi.

O tej postavitvi obveščeni center za socialno delo lahko z odločbo postavi *dr drugega skrbnika* (131. člen ZD).

Sodišče sme postaviti tudi *upravitelja zapuščine* na predlog dedičev ali v primeru, da zapuščina brez dedičev postane državna lastnina po 9. členu ZD.

2. Dedni redi po zakonu

Zasnovo zakonitih dednih redov za določanje dedičev zasledimo že v starodavnem *rimskem pravu* pred Kr. To rimsko pravo je poznalo poleg različnih oblik oporoke tudi *pretorsko intestatno* (brezoporočno) pravo. Na tem pravu je

slonelo zakonito dedovanje *s štirimi dednimi redi*, od katerih so v prvem bili poklicani k dedovanju samo zapustnikovi otroci (liberi), preživeči zakonec pa šele v četrtem dednem redu (*vir et uxor*).

Kakor v rimskem pravu tudi sodobni dedni redi *izhajajo iz stopenj krvnega sorodstva* (cognati).

Če zapustnik ni napravil oporoke, nastopa *dedni naslov po zakonu v treh dednih redih*, kjer bližnji dedni red izključuje naslednjega s tem, da ima *prednost pred njim*.

Po dednem redu deduje *zakoniti dedič* namesto oporočnega.

Prvi dedni red v 11. členu ZD predpisuje, da zapuščino podedujejo zapustnikovi otroci oziroma posvojenci (adoptiranci) ter preživeči zakonec (vdovec ali vdova) ali zunajzakonski tovariš ali tovarišica – *po enakih delih*.

Drugi dedni red v 14. členu ZD določa, da zapuščino podedujejo *starši zapustnika ter preživeči zakonec* po enakih delih v primeru, da pokojnik ni zapustil nobenih potomcev ali posvojencev ali njihovih potomcev. Če so pa zapustnikovi starši že prej umrli (oba), dedujejo *njuni potomci: bratje in sestre zapustnika* ali njihovi potomci, to je *nečaki ali nečakinje po enakih delih*.

Zapustnikovi polbratje in polsestre dedujejo po očetu po enakih delih očetov delež zapuščine, polbratje in polsestre po materi po enakih delih materin delež. Pravi bratje in sestre zapustnika dedujejo po enakih delih s polbrati in sestrami očetov delež, s polbrati in polsestrami po materi pa materin delež.

Tretji dedni red se po 18. členu ZD glasi, da dedujejo zapuščino zapustnikovi morebiti *še živeči dedje in babice* po enakih delih v primeru, da pokojni zapustnik ni zapustil zakonca ali zunajzakonskega tovariša ali tovarišice in tudi nobenih potomcev in posvojencev ali svojih staršev brez potomstva.

V primeru, da so še pred zapustnikom umrli edini samski dedič ali posvojenec brez potomcev ali staršev, pripada zapuščina po 9. členu ZD *Republiki Sloveniji* po zakonitem pravnem nasledstvu posebne vrste. Gre za *zapuščino brez dedičev, kjer pa ni dedovanja*. Sodišče *podržavi zapuščino tudi* v primeru, da se nihče ne prikladi sodniku za dediča *v roku enega leta* po brezuspešnem sodnem oklicu neznanim dedičem (130. člen ZD).

Če dedič umrje pred zapustnikom, dedujejo dedičevi otroci *po enakih delih*, to je *zapustnikovi vnuki in vnukinje*. Če bi kdo od vnukov in vnukinj umrl pred zapustnikom, dedujejo delež pokojnega vnuka njegovi otroci (zapustnikovi pravnuki in pravnuKinje) po enakih delih vse dotlej, dokler je kaj potomcev (12. člen ZD). To je *vstopna ali reprezentacijska dedna pravica* potomcev namesto pokojnega dediča ali naslednika.

Po posvojitvi imajo posvojenec in njegovi potomci do posvojitelja in njegovih sorodnikov *enake dedne pravice kakor posvojiteljevi otroci in njihovi potomci*.

Pri posvojitvi posvojenec in njegovi potomci *nimajo zakonite dedne pravice* po svojih starših, njihovih sorodnikih in potomcih in tudi nimajo dedne pravice po posvojencu in po njegovih potomcih (21. člen ZD).

Dedovanje osebe, ki je uživala pomoč v skladu s predpisi o socialnem varstvu, *se omeji* do višine vrednosti prejete pomoči. Vsota obračunane socialne pomoči naj ustreza delu zapuščine, ki postane lastnina Republike Slovenije oz. občine (128. člen ZD).

Če starši zapustnika, *ki nimajo potrebnih sredstev za življenje* in dedujejo z zapustnikovim preživečim zakoncem ali zunajzakonskim partnerjem, lahko sodišče na njihovo zahtevo odloči, da dedujejo tudi tisti del zapuščine, ki bi ga dedoval preživeči zakonec oziroma partner. Ali pa *vso zapuščino*, če je njena vrednost tako majhna, da bi starši zašli v pomanjkanje, če bi se delila. (1. odstavek 24. člena ZD). To je spet eden od socialnih korektivov z etičnim poudarkom.

3. Oblike oporoke

Oporoka ali testament je *enostransko obvezen pravni posel*, s katerim lastnik za primer svoje smrti določi enega ali več dedičev *kot nove lastnike* svojega imetja – zapuščine.

ZD predpisuje štiri *redne alternativno izbrane oblike oporoke*.

Prva je *ročno zapisana ter lastnoročno podpisana oporoka brez prič* v obliki zasebnega pisma, ki vsebuje zasebno izjavo (testamentum holographum). Zaradi morebitne poznejše oporoke se priporoča *navedba datuma* v zapisu, kajti *vsaka poznejša oporoka razveljavlja prejšnjo*, ki velja za preklicano. To pravilo zadeva tudi druge oblike testamenta. Kot zasebno pisana oporoka pa ne velja, če je izdelana na pisalnem stroju (63. člen ZD).

V drugi obliki je dovoljena *sodna oporoka brez prič*, ki jo na prošnjo zapustnika in v pričo njega narekuje *sodnik na zapisnik*. Ko oporočitelj narekovano oporoko *glasno prebere in podpiše*, jo potrdi sodnik z izjavo na oporoki, da jo je zapustnik v njegovi navzočnosti prebral in lastnoročno podpisal (testamentum iudiciale 65. člen ZD).

V tretji obliki je predpisana *posebna sodna oporoka*, v navzočnosti *dveh prič*, sestavljena za primer, da jo zapustnik *ne zna ali ne more prebrati*. Po sestavi sodnega zapisa jo *prebere sodnik* v navzočnosti navedenih izbranih prič. Nato prebrano oporoko zapustnik podpiše ali napravi svoje ročno znamenje na zapisnik in obenem izjavi, da je na oporoki zapisana njegova resnična poslednja volja (66. člen ZD).

Četrta je *zasebna pismena oporoka*, sestavljena pred dvema izbranimi in navzočima pričama, ki jo ročno ali na pisalnem stroju sestavi kdo drug oziroma zaupna oseba v primeru, da navzoči zapustnik *zna pisati in brati*. Ko zapustnik *glasno prebere besedilo zapisa*, mora hkrati *izrecno izjaviti*, da zapisano velja in izraža njegovo zadnjo voljo. Nato priči izjavita, da sta dobro razumeli vsebino zapisa in se podpišeta poleg zapustnika in zapisovalca (testamentum allographum 64. člen ZD).

Izredne oblike oporoke so: oporoka sestavljena v tujini, na slovenski ladji, v izrednih ali vojnih razmerah in mednarodna oporoka (69–71g člen ZD)

Pri pismeni oporoki pred pričami in pri posebni sodni oporoki so priče lahko *polnoletne osebe*, ki jim ni odvzeta poslovna sposobnost in *ki znajo brati in pisati*, pri sodni oporoki pa morajo priče razumeti tudi jezik, v katerem je zapisana.

Pri zgoraj navedenih oporokah pa *ne smejo biti priče* in ne more sodnik sestaviti oporoke: oporočiteljevi potomci, njegovi posvojenci in njih potomci, zapustnikovi predniki in posvojitelji in njihovi sorodniki v stranski vrsti do vštetega tretjega kolena, zakonci vseh teh oseb in zakonec oporočitelja (67. člen ZD).

Zaradi napak v oporoki lahko vsakdo, ki ima pravni interes, *uveljavlja spodbornost oporoke v enem letu*, odkar je zvedel za napravljeno oporoko, a najpozneje v *desetih letih* po sodni razglasitvi testamenta (76. člen ZD).

Neveljavna so določila oporoke, *s katerimi se kaj zapušča* sodniku, oporočnim pričam, njihovim zakoncem, prednikom ali potomcem, bratom in sestram ali zakoncem vseh teh oseb (68. člen ZD).

Verodostojnost in nepristranost celotne vsebine v oporoki zahteva, da pri testamentu sodelujejo priče *resda zaupne osebe in nesorodniki*, npr. dobri sosedje ali znanci zapustnika, ne pa oporočiteljev zakonec in bližnji sorodniki s svojimi prikritimi interesi.

Zapustnik sme sestavljeno oporoko *dati v hrambo (depozit) pri prvostopnem sodišču*, seveda proti potrdilu. Na njegovo zahtevo mu sodišče oporoko vrne (155.–156. člen ZD).

Zapustnik lahko oporoko prekliče v obliki, v kateri je sestavljena.

Izjemna *ustna oporoka*, ki jo *izjavi zapustnik v izrednih razmerah pred dvema izbranimi pričama* med izrednim ali vojnim stanjem ali v osebni telesni ali duševni stiski zapustnika. Priči sta lahko samo tisti *polnoletni osebi*, ki smeta pričati pri sodni oporoki, tudi nepismene (73. člen ZD). Priči lahko zapišeta izjavo zapustnika po spominu in jo nemudoma predložita sodišču. Namesto spominskega zapisa priči smeta zapustnikovo izjavo potrditi pred sodnikom s

pojasnilom, kdaj in v kakšnih okoliščinah je oporočitelj izjavil svojo zadnjo voljo. Med izredne razmere je šteti požar in druge elementarne nezgode in vremenske ujme, tudi nemirne in vojne čase (72.–74. člen ZD – testamentum nuncupativum extrajudiciale). Taka oporoka *preneha veljati*, ko preteče 30 dni od prenehanja izrednih razmer (2. odstavek 72. člena ZD).

Neveljavna so določila v ustni oporoki, s katerimi se kaj zapušča pričam, njihovim zakoncem, prednikom in potomcem ter njihovim sorodnikom v stranski vrsti do vštetega tretjega kolena sorodstva ali zakoncem vseh teh oseb (75. člen ZD).

Med izjemne oporoke smemo šteti tudi *pismeno vzajemno oporoko osamelih zakoncev* ali zunajzakonskih tovarišev, ki sta ostala brez nujnih dedičev, staršev ali njihovih potomcev. Tako oporoko lahko zapišeta in podpišeta *kot zasebno pismeno oporoko brez prič* in tako dedujeta eden za drugim. To je podvrsta lastnoročno pisane oporoke.

Po 46. členu Zakona o notariatu (Ur. list RS 13/94) je dovoljena še *javna notarska oporoka* v dveh oblikah: *z notarskim zapisom* po neposredni ustni izjavi oporočitelja ali *pismena oporoka*, ki jo zapustnik izroči notarju z notarskim zapisom. Obe obliki notarske oporoke imata *enake pravne učinke kot sodna oporoka*. V 53. členu Zakona o notariatu je predpisano, katere izbrane priče ne smejo sodelovati pri sestavi notarske oporoke. Morajo pa biti priče pismene in razumeti jezik, v katerem je testament sestavljen (52. člen ZN).

Zapustnik sme v oporoki določiti osebo, kateri naj gre dediščina, če določeni dedič umrje pred njim, če se odpove svoji pravici ali če postane nevreden, da bi dedoval. Isto velja za volila.

To je *nadomestitev dedovanja* (substitucija).

Izjemne oblike oporoke so: oporoka, sestavljena v tujini, na slovenski ladji, v izrednih ali vojnih razmerah ter mednarodna oporoka (69. do 71g člen ZD).

Pri pismeni zasebni oporoki in pri sodni oporoki pred dvema pričama smejo pričati samo *odrasle poslovno sposobne osebe*, ne pa zapustnikovi potomci, posvojenci in njihovi potomci, predniki in posvojitelji, njihovi sorodniki v stranski vrsti do vštetega tretjega kolena, zakonci vseh teh oseb, zakonec oporočitelja ter sodnik, ki sestavlja testament (67. člen ZD).

4. Oporočno volilo

V veljavnem testamentu ali na zapuščinski obravnavi lahko zapustnik izjavi, da *podari* dedičem, volilojemnikom ali tretji osebi *določeno stvar* ali *odstopi svojo pravico*.

Volilo (legatum) je lahko *lastninsko* (vindikacijsko) ali *obveznostno* (damnacijsko). Lastninsko volilo je, če oporočitelj podari neko stvar *brez izročitve volilojemniku ali komu drugemu*. Obveznostno pa je, ako *obremeni svojega dolžnika*, da naj ta po smrti zapustnika izpolni pokojnikovo obstoječo obveznost v korist določenim dedičem ali drugim osebam ali pa odstopi svojo obstoječo terjatev določenim osebam (cessio, 85. člen ZD).

Pri lastninskem volilu sme volilojemnik kot obdarjenec zahtevati od imetnika izročitev voljene stvari *v teku enega leta*, od kar je zvedel za svojo pravico (94. člen ZD).

V testamentu sme zapustnik odrediti dediču ali določeni osebi, *da nekaj stori ali dopusti*, npr. da izplača zapustnikove dolgove ali da po smrti zapustnika oskrbi dostojen pogreb ali pogrebščino po krajevnem običaju. V takem oporočnem naročilu (modus) lahko zapustnik postavlja *samo smiselne pogoje ali omejitve*.

Volilo ugasne, če volilojemnik (legatar) umre pred zapustnikom, če se vabilu odpove ali če postane nevreden volila po odločitvi sodišča.

Volilojemnik ni odgovoren za zapustnikove dolgove, razen če zapustnik v oporoki odredi, da je zanje vseeno odgovoren (92. člen ZD).

Upniki oporočitelja imajo pravico zahtevati od dedičev poplačilo dolga še pred volilojemniki (87. člen ZD).

Oporočitelj lahko določi v oporoki *enega ali več izvršiteljev oporoke*. Izvršitelji o svojem delu podajo sodišču poročilo in obračun z zahtevo za povračilo stroškov (95. in 97. člen ZD).

Volilojemnik sme zahtevati izpolnitev volila samo iz razpoložljivega dela zapuščine (50. člen ZD).

5. Razdelitev zapuščine in odpoved dedni pravici

Liberalna zasnova in praksa oporočnega dedovanja s prevlado zapustnikove svobodne volje in želje bi lahko zapostavljala zapustnikov družinski krog prihodnjih dedičev. Zato je zakonodajalec tej dedni zasnovi *zoperstavil* pravno *ustanovo nujnih dedičev: zapustnikovih potomcev, posvojencev, zakonca in bližnjih sorodnikov*. V členih 25. do 26. ZD je namreč predpisano, da naj znaša nujni delež svojcev, potomcev, posvojencev, potomcev, njegovih staršev ter zakonca ali partnerja *polovico aktivne zapuščinske mase*, izračunane po 1. dednem redu, *nujni, to je minimalni delež* ostalih bližnjih sorodnikov: bratov sester in starih staršev zapustnika pa *eno tretjino zakonitega deleža*. Ti nujni dedni deleži pa gredo sorodnikom samo, *če so upravičeni po zakonitem dednem redu*. *Tretjinski nujni delež* pripada bratom, sestram, dedom in babicam zapustnika le, če

so *nesposobni za pridobivanje*. Nujnim dedičem gre polovični ali tretjinski delež zakonitega dela del vsake stvari ali pravice, preračunano v denarju (27. člen ZD). Ne vračuna se v dedni delež, kar je bilo že plačano za preživljanje dediča za njegovo šolanje ali sprejeta manjša darila.

Nujni delež uveljavljajo zapustnikovi svojci kot omejitev zakonitega ali oporočnega dedovanja. Če nujni dedič prezre navedeno zaščito, tvega, da bodo prizadeti svojci na sodišču oporekali ali izpodbijali veljavnost testamenta.

Oporoko lahko napravi ali da sestavi vsakdo, ki je dopolnil *15. leto starosti* in je *sposoben za razsojanje*. Testament pa postane *neveljaven*, če je sestavljen pod silo, grožnjo, v očitni zmoti ali zvijači ali pod vplivom druge osebe.

Vsebina oporoke se naj razlaga po pravem in resničnem namenu oporočitelja.

Na sodni obravnavi, ki se začne z branjem oporoke ali brez nje, mora vsak povabljeni dedič na poziv sodnika *podati izjavo, da sprejme v zakonu predvideni delež zapuščine* (po dednem redu) ali *delež, zapisan v testamentu ali pa ga odkloni na en ali drug način*. Ali se odpove predvidenemu deležu ali pa ga *odstopi* sodediču ali komu drugemu.

Nujnemu dediču gre določen del vsake stvari ali pravice. Zapustnik pa lahko v oporoki določi, da dobi nujni dedič svoj delež v določenih stvareh ali v denarju (27. člen ZD). Nujni delež določa sodišče.

Nujni delež se izračuna *na podlagi vrednosti zapuščine*. Kar ostane po izračunu nujnih deležev, se imenuje *čista zapuščina kot razpoložljiva aktiva premoženja* (3. odstavek 26. člena ZD).

Vrednost zapuščine se ugotavlja s popisom in cenitvijo zapustnikovih stvari všteti njegove terjatve, od česar se odšteje vse cenilne in pogrebne stroške. K tej razliki *se prištejejo* sprejeta darila zapustnika in oporočna volila, dalje vrednost dednih deležev od dedičev, ki so se odpovedali dednim pravicam ter tista darila, ki jih je zapustnik daroval zadnje leto življenja drugim osebam, ki niso bili dediči (28. člen ZD).

Pri tem izračunu pa se *ne upošteva in dodaja vrednost daril*, ki jih je pokojnik dal *v dobrotne in v druge človekoljubne namene* (28. člen ZD).

Če je prikrajšan nujni delež, se oporočna razpolaganja, npr. *volila zmanjšajo, darila pa vrnejo* (razen manjših, običajnih) tako, kolikor je treba, da se *dopolni nujni delež*.

Zmanjšanje (redukcija) *oporočnih razpolaganj* in vrnitev daril smejo od sodišča zahtevati *samo nujni dediči* (40. člen ZD).

Vračunanje daril ter volil se imenuje *kolacija* (collatio bonorum). Zahtevajo jo sodediči. Volilo se vračuna v dedni delež le na *zahtevo sodedičev*.

Vsako darilo se oceni glede po stanju ob daritvi in po vrednosti ob zapustniškovi smrti. Darilo ni samo *materialni predmet ali stvar*, ampak tudi odpoved neki pravici, ali kar je zapustnik za življenja dal za ustanovitev dedičevega gospodinjstva ali za opravljanje poklica in vsako drugo neodplačano zastojno razpolaganje v prid dediču (29. člen ZD).

Popis in cenitev pokojnikovega imetja se opravi po odločbi zapuščinskega sodišča na zahtevo dedičev, voliljemnikov in upnikov, brez sodne odločbe tudi na predlog pričakovanega dediča pri sestavi smrtovnice na matičnem uradu.

Popis in cenitev pa običajno zahteva skrbnik, če gre za primer po 128. členu ZD (dedovanje po osebi, ki je uživala pomoč socialnega varstva), ali v *drugih nujnih primerih* (184. člen ZD).

Če po zapustniku deduje več oseb, gre za *skupno lastnino sodedičev* na vsej zapuščini.

Še pred delitvijo zapuščine sme dedič svoj dedni delež odstopiti *samo sodediču s pogodbo*, ki mora biti notarsko overovljena (146. člen 1–2 ZD).

Vsak dedič ima nezastarljivo pravico, da o pravem času zahteva *delitev zapuščinske mase* (144. člen ZD).

Do začetka delitve sodediči upravljajo zapuščino *skupno in soglasno*. Če se dediči ne morejo sporazumeti glede razumne delitve zapuščine, postavi sodišče *upravnika*, tudi koga izmed dedičev (145. člen ZD).

Šele *po delitvi zapuščine* sme dedič odstopiti svoj delež tretji osebi (146. člen 3. odst. ZD).

Na zahtevo dediča, ki je živel in pridobival skupaj z zapustnikom, sme po potrebi sodišče odločiti, da se mu *pustijo v lasti skupne ali posamezne stvari* (tudi nepremičnine), ki bi pripadale *drugim sodedičem*. Obenem lahko sodišče odredi, da mora predlagatelj v postavljenem roku sodedičem *izplačati razliko vrednosti prejetih stvari v denarju*. Če jim pravočasno ne izplača izračunane razlike, lahko sodediči pri sodišču zahtevajo plačilo denarne terjatve ali pa takojšnjo izročitev določenih stvari (147. člen ZD).

Delež oporočnega dediča, ki se je odpovedal deležu, gre zapustnikovim *zakonitim dedičem*, če iz testamenta ne izhaja, da je imel oporočitelj drug namen (139. člen ZD). Delež zakonitega dediča, ki se je odpovedal svoji pravici *samo v svojem imenu*, gre *ostalim dedičem* in se šteje, da je dedič umrl še pred zapustnikom (140. člen ZD). V obeh zgornjih primerih gre za *prirast* (akrescenco) v *prid deležem drugih dedičev*.

Izjava o odpovedi dediščini ali o sprejemu dedne pravice se ne more preklicati. Samo izjemoma *se lahko prekliče*, če je bila izjava (na zapuščinski

obravnavi) predhodno povzročena s silo, grožnjo ali zvijačo drugega ali če je bila podana v dedičevi očitni zmoti (138. člen ZD).

Če se pa odpovedo svoji pravici vsi dediči, ki ob zapustnikovi smrti pripadajo najbližjemu dednemu redu, so poklicani k dedovanju *dediči naslednjega dednega reda*. Na primer: namesto dedičev prvega dednega reda dedujejo po temtaka dediči *drugega dednega reda*.

Pravica zahtevati dediščino zastara dediču v *enem letu*, odkar je zvedel za svojo pravico in za posestnika stvari. Ta pravica pa zastara najpozneje v *dese-tih letih* računajoč za zakonitega dediča od dneva zapustnikove smrti, za oporočnega dediča od dneva sodne razglasitve oporoke dalje (141. člen ZD).

Odpoved v korist določenemu dediču, vsem dedičem ali v korist koga drugega, se ne šteje za odpoved dedni pravici, temveč za *odstop svojega deleža* (2. odstavek 136. člena ZD).

6. Prenehanje dedne pravice in odgovornost za zapustnikove dolgove

Oporočna ali zakonska ali sporazumna dedna pravica *preneha* v naslednjih primerih:

- če je postal dedič *nevreden* dedovanja po ugotovitvi sodišča,
- če je zapustnik dediča v oporoki *popolnoma ali delno razdedinil*,
- če je bila zakonska zveza preživečega zakonca *sodno razvezana ali razveljavljena* (s sodbo),
- če je zapustnikova zakonska zveza po krivdi preživečega zakonca ali sporazumno z zapustnikom *prenehala*,
- če se je dedič do konca obravnave *nepreklicno v celoti odpovedal dedni pravici ali odstopil dedni delež dediču ali komu drugemu*,
- če se je dedič *še pred uvedbo dedovanja* sporazumno z zapustnikom odpovedal svoji dedni pravici v *celoti in brezpogojno*.

Navedena predhodna odpoved *velja tudi za vse njegove potomce*, razen če ni s poznejšim sporazumom med dediči določeno kaj drugega (137. člen ZD).

Delna ali pogojna odpoved dedovanju nima pravnega učinka in je nična.

Odpoved v korist določenega sodediča ali vsem sodedičem ali v prid koga drugega se ne šteje za odpoved dedni pravici, ampak za *odstop svojega deleža* (136. člen ZD).

Dedič se ne more odpovedati dediščini, če je z njo delno ali docela razpolagal (135. člen ZD).

Vsak dedič je odgovoren za nesporne zapustnikove dolgove samo *do višine vrednosti podedovanega dela zapuščine*. Ni pa odgovoren, če se je odpovedal svoji dedni pravici (142. člen ZD). Sme pa obdržati zapustnikovo darilo.

V roku treh mesecev od uvedbe dedovanja lahko zapustnikov upniki zahtevajo od sodišča, da se zapuščina loči od dedičevega premoženja. V tem primeru dedič ne more razpolagati s stvarmi in pravicami iz zapuščine in se dedičevi upniki ne smejo poplačati, dokler se ne poplačajo upniki, ki so zahtevali ločitve. Predlagatelji ločitve lahko zahtevajo poravnavo svojih terjatev *samo iz zapuščinske mase* (aktive). *Ločeni zapuščini* sme sodišče postaviti *skrbnika* (143. člen ZD).

7. Izločitveni zahtevki dedičev iz zapuščine

Na zapuščinski obravnavi imajo dediči pravico, da zahtevajo *izločitev nekaterih premičnin* iz zapuščinske mase. To so predmeti, namenjeni za zadovoljitev vsakdanjih potreb. Sem pa *ne spadajo stvari večje vrednosti*, npr. kmetijski in obrtniški strojni inventar, osebni avtomobili s prikolicami, plovila, večja glasbila, dragocene podobe, redke knjige in drugi umetniški predmeti.

Premičnine manjše vrednosti se izločijo kot:

a) *Vsakdanji gospodinjski in sobni predmeti*: razni kuhinjski in pralni stroji in druge naprave, pohištvo, posteljnina in druga hišna oprema, kar so uporabljali *zapustnikov svoji*, ki so živeli s pokojnikom v skupnem gospodinjstvu: preživeči zakonec ali zunajzakonski tovariš ali tovarišica, zapustnikov potomci, posvojenci ali njih potomci. Kot dediči smejo prevzeti navedene vsakdanje stvari v svojo ali skupno last *kot zakonito predvolilo (prealegatum)*. Ta pravica jim pripada ne glede na to, ali so zapisani v oporoki kot upravičenci ali ne (33. člen ZD).

b) *Navedeni gospodinjski in sobni predmeti* preidejo v last na *izrecno zahtevano dediča*, ki ni *zapustnikov potomec*, posvojenec ali preživeči zakonec ali partner in je živel s pokojnikom v skupnem gospodinjstvu.

V obeh primerih (pod a in b) se naštetih predmeti *ne vračunajo v dedni delež navedenih oseb*. Če pa vrednost predmetov presega vrednost deleža, navedenega pod b, mora upravičenec po prevzemu stvari sodedičem izplačati razliko vrednosti v denarju (148. člen ZD).

Če so zapustnikov potomci, posvojenci in njih potomci iz svojih sredstev prispevali k povečanju ali ohranitvi zapustnikovega premoženja in so živeli s pokojnikom v skupnem gospodinjstvu, lahko na obravnavi zahtevajo *izločitev ustreznega prispevka* iz svojega dela ali zaslužka k povečanju zapuščine (32. člen ZD).

Vdovec ali vdova ali življenjski partner zapustnika sme zahtevati kot dedič *izločitev dela skupnega premoženja* po Zakonu o zakonski zvezi z navedbo vrednosti. Gre namreč za *zakonito skupno premoženje moža in žene*, ki je bilo

pridobljeno s skupnim delom v času trajanja zakonske zveze oz. skupnega gospodinjstva.

8. Razdedinjenje in nevrednost dediča

Zakon o dedovanju navaja tudi morebitne *dedičeve zločine* s področja kazenskega prava, predvidene v Kazenskem zakoniku RS. V tem primeru lahko zapustnik v oporoki **razdedini** dediča ali ga sodišče *spozna za nevrednega dedovanja*. S tem ti dve sankciji (kazni) varujeta civilizacijske etične vrednote prava v smeri poštenja in tradicionalne socialne politike še iz časov starodavnega rimskega prava.

V oporoki zapustnik popolno ali delno **razdedini** dediča v primerih (42. člen ZD):

- kdor je prekršil kakšno zakonito ali moralno dolžnost proti zapustniku ali se je vdal brezdelju in nepoštenemu življenju ali
- kdor je storil hujše kaznivo dejanje (zločin) proti zapustniku, proti njegovemu zakoncu, otroku, posvojencu ali njegovim staršem.

Sodišče mora po uradni dolžnosti razglasiti dediča ali volilojemnika *za nevrednega* v primerih:

- kdor je naklepno umoril zapustnika ali poskusil to storiti,
- kdor je s silo, grožnjo ali zvijačo prisilil zapustnika, da je napravil ali preklical testament,
- kdor zapustniku ni hotel dati potrebne pomoči ali je zanemaril svojo dolžnost preživljanja,
- kdor je uničil ali skril zapustnikovo oporoko in
- kdor je ponaredil oporoko (126. člen ZD).

Nevrednost takega storilca ni ovira za dedovanje potomcev nevrednega dediča (127. člen ZD). Pri razdedinjenju pa se pravice drugih oseb (sodedičev) določijo kot da bi razdedinjeni umrl pred zapustnikom (44. člen ZD).

Sodišče prekine zapuščinsko obravnavo ter *napoti dediče z določitvijo roka na pravdo ali na upravni postopek*, če ugotovi *sporna dejstva*, od katerih je odvisna njihova pravica. Dokler ni pravični ali upravni postopek pravnomočno končan (z odločbo), *zapuščinski postopek počiva*. Po pravnomočnosti sodbe ali upravne odločbe se postopek *nadaljuje* (210. člen ZD).

Zakon posebej *prepoveduje sklepanje tistih dednopравnih pogodb*, s katerimi kdo hoče odtujiti pričakovano dediščino ali volilo dediču ali komu drugemu. Nična je tudi pogodba, s katero se kdo zaveže, da bo preklical kaj v oporoki ali da ne bo preklical (104–105. člen ZD).

Če se je zapustnik glede vsebine testamenta kaj premislil, oporoko lahko prekliče ali pa napravi drugo.

Sklep

Če pokojni zapustnik po podatkih iz smrtovnice ni zapustil *nobenh nepremičnin* (zemljišč, stavb ali etažne lastnine) ali če je zapustil samo razne premičnine, a nobeden od svojcev ne zahteva zapuščinske obravnave, odloči sodišče, *da se zapuščinska obravnava ne opravi*. Tudi *ni obravnave*, če pokojnik ni zapustil večjega premoženja ali samo premičnine, pa nobeden od svojcev ne zahteva zapuščinskega postopka. Če so v tem primeru med dediči *poslovno nesposobne osebe brez staršev*, sodišče o tem obvesti pristojni center za socialno delo (203. člen ZD).

Navedeni dispozitivni (razpoložljivi) del dednega prava se razodeva tudi v tem, da omogoči zapustniku, da sklene s sorodniki ali z drugimi *eno od treh*, po učinku *obligacijskih pogodb, po določbah Obligacijskega zakonika* (OZ, Ur. list RS št. 83/01).

Zapustnik sme *z najbližjimi svojci* skleniti *izročilno pogodbo o popolni ali delni izročitvi in razdelitvi svojega sedanjega* (ne pozneje pridobljenega) imetja še za časa življenja (intervivos), vendar morajo ostali potomci in zapustnikov zakonec *soglašati z vsebino pogodbe v korist prevzemnikov*. Če zakonec ne soglaša, obdrži pravico do nujnega deleža (552. člen OZ).

Za vnaprejšnje dedovanje gre tudi v primeru, da zapustnik kot lastnik sklene s svojcem ali z nesorodnikom *pogodbo o dosmrtnem preživljanju lastnika*. Dejanska izročitev premoženja se tako preloži *do smrti zapustnika* in se lastninska pravica na preživjalca vknjiži šele po zapustnikovi smrti.

Zapuščinski postopek se lahko nadomesti tudi z *darilno pogodbo za primer smrti* (donatio post obitum) s pogojem, da se po sklenitvi pogodbe izvod iste takoj izroči obdarjencu (245. člen ZO).

Vsako od navedenih pogodb lahko zapustnik *prekliče* zaradi nehvaležnosti sopogodbenika ali zavoljo neizpolnjevanja pogodbениh obveznosti (preživljanja ali pod.). Vsaka od teh pogodb je veljavna samo, če jo skleneta sopogodbenika v obliki *notarskega zapisa*, sicer je nična.

Izročilna pogodba se običajno kombinira z ustanovitvijo *stvarnega bremena preužitka v korist izročitelja*, tudi njegovega zakonca kot *služnost dosmrtnega stanovanja in brezplačne preskrbe* obeh starih zakoncev.

Po tradiciji ostajajo omenjene tri *dovoljene dednopravne pogodbe*, saj so sklenjene za primer lastnikove smrti. Tako se pogodbениki izognejo opisane-mu zapuščinskemu postopku.

Končno naj še omenim hudomušni izrek iz zbirke pregovorov starorimskega pesnika Publiusa Syriusa iz zadnjega stoletja pred Kr. Izrek se glasi: »Heredis flectus sub persona risus est.« ali po naše: Jok dedičev po smrti zapustnika je pod masko prikrit smeh. Žalujoči pač s solzami izraža veselo zadovoljstvo, da bo podedoval donosno premoženje.

Drago Felicijan

Ravena poldrugo tisočletje pozneje

Vsesplošna kriza evropske civilizacije je bila po propadu zahodnorimskega cesarstva (l. 476) tako globoka, da so nekatera področja šele tisoč let pozneje znova dosegla raven, ki jo je obvladovala že antika. Zato se zdi domala neverjetno, da se je prav v težkih časih 5. in 6. stoletja razcvetela v Raveni vrhunska umetnost, in to na stopnji, ki pomeni enega absolutnih svetovnih dosežkov. Poleg duhovne podlage mladega, revolucionarno novega krščanstva, razlaga ta pojav posebni položaj tega mesta: najprej je postalo zaradi večje strateške varnosti nadomestna rimska prestolnica, po vmesnih obdobjih, v katerih so se »barbarski« osvajalci obnašali zelo kulturno, pa je prišla pod bizantinsko oblast in bila njen sedež za zahodna ozemlja. V tako nastali oazi relativnega miru so našli plodna tla za svoje delo in razvoj številni razumniki in umetniki. Spomeniki, ki so jih tedaj ustvarili in zapustili naslednjim rodovom, so dokaj srečno prestali vsa pustošenja naslednjih stoletij in razmeroma nepoškodovani preživeli do našega časa. Iz leta v leto jih obiskuje več ljudi. Iz Slovenije so dosegljivi že v okroglih petih urah avtomobilske vožnje, zato kar takoj vabimo na pot.

Med vožnjo od Benetk proti Raveni vodi cesta čez vrsto mostov prek manjših in večjih rokavov, s katerimi se izliva s 652 km najdaljša italijanska reka Pad (ital. Po) v Jadransko morje. Ravena je nastala na nizki morski obali sredi rečne delte in je postala za cesarja Avgusta rimsko vojno пристanišče, v katerem je bilo 250 bojnih galej. Dandanes je morje oddaljeno okoli 10 kilometrov, ta razdalja pa se zaradi rečnih nanosov neprestano povečuje (površina celotne padske delte se vsako leto poveča za okoli 100 hektarjev). Mesto ima blizu 150.000 prebivalcev, ki živijo od lastnih pridelkov in izdelkov, trgovine in turizma, ter kaže v širših primerjavah dokaj povprečen, čeprav urejen in človeku prijazen videz. Vendar pa ima Ravena ...

... na kvadratni površini s stranico poldrugega kilometra okoli dvajset nad vse ogleda vrednih spomenikov, od tega je polovica vrhunskih! V glavnem gre

za cerkvene zgradbe iz 5. in 6. stoletja, pretežno zidane iz opeke in centralnega tipa ali za bazilike. Centralne stavbe so organizirane na mnogokotnem tlorisu okoli središčne točke in so imele/imajo vlogo krstilnic – ortodoksna in arijanska, ali grobnic – mavzolej Gale Placidije, Teodorikov mavzolej. Bazilike so stavbe podolgovatega tlorisa, glavna ladja dobiva svetlobo skozi okna nad streho stranskih ladij, obiskovalca pa kar vabijo, da se po podolžni osi približa oltarju – v Ravenni sta umetnostno-zgodovinsko najpomembnejši bazilika Sveti Apolinarij Novi in istemu svetniku posvečena cerkev, prav tako bazilika, v Classe. Znamenito cerkev Sveti Vital imenujejo Italijani baziliko, čeprav je grajena na osmerokotnem tlorisu, res pa ima poudarjeno os vhod – oltar. Ravenske cerkve imajo praviloma cilindrične zvonike (v obliki valjev). Kar pri vseh teh spomenikih preseneča, je razmeroma krhka opečna gradnja, ki pa je preživela že poldrugo tisočletje, in navidezna zunanja skromnost teh sicer izjemno zasnovanih arhitektur, ki v svoji notranjosti skrivajo neverjetno bogastvo kiparske in druge opreme, predvsem pa mozaikov. Ob vstopu se celo nevrnim in malo posvečenim v umetnost zazdi, kot da so se znašli v nadzemeljskem svetu.

Prvi spomenik, ki si ga večina obiskovalcev Ravene zaradi neposredne bližine izhodiščnega parkirišča najprej ogleda, je Teodorikov mavzolej. Ta v nasprotju z večino drugih ni opečna stavba, marveč kamnita. Na deseterokotnem tlorisu stoji masivna stavba, pokrita s plitvo kupolo iz enega kosa istrskega apnenca. Kupola s premerom 11 metrov je kdo ve kdaj počila, vendar naprej služi svojemu namenu. Marsikdo se sprašuje, kako so 300 ton težko gmoto leta 520 dvignili in postavili na njeno ležišče. Legenda pripoveduje, da se je vzhodnogotski kralj Teodorik Veliki, od leta 493 do smrti leta 526 kralj Italije, zašel v to zgradbo pred nevihto in si jo je izbral za grobnico. Dandanes je njegov banji podoben sarkofag iz rdečega porfirja – prazen.

Teodorikov mavzolej

Prazne so tudi stene Teodorikove grobnice, na njih ni za Raveno sicer tako značilnih »zlatih mozaikov«. Ker bomo nanje naleteli pri naslednjih spomenikih, nekaj vrstic o tem. Mozaiki so iz raznobarnih kamenčkov sestavljene dekoracije in slike. To zvrst umetnosti so poznali že v antiki, najprej so tako okraševali tlake, pozneje pa stene, svode in kupole. Ravenski mozaiki se odlikujejo po zlati in izrednem bogastvu vseh drugih barv. Zlata barva simbolizira nebesa, večnost. Ko vstopamo iz sončne zunanosti v zatemnjeno notranjost, se znajdemo v docela drugačnem, posvečenem vzdušju, ne le zaradi zlatega sevanja, marveč tudi zaradi svetlobnega trepeta, ki ga povzročajo v zlate ploskve večše vloženi kamenčki drugih barv. Takšen »impresionistični prijem« je značilen tudi za druge barvne ploskve. Povsod so osnovni barvi dodali drugačne kamenčke. Ob ogledu mozaikov se je težko odločiti, ali se posvetiš celoti ali detajlu, ali čudovitemu barvnemu razpoloženju prostora ali ikonografiji (prepoznavanju pomena posameznih podob) in občudovanju čudovitih nadrobnosti. Ravenski mozaiki ostanejo vsakomur trajno v spominu. Tega si bo pozneje mogoče osvežiti s ponovnim ogledom kakovostnih razglednic in s pomočjo bogato ilustrirane literature, a tudi odlične barvne reprodukcije so lahko le skromen povzetek originalov, posebej za tiste, ki v Raveni še niso bili.

Baziliko Sv. Vitala označujejo kot enega najlepših spomenikov bizantinske umetnosti v Italiji. Omejitev na Italijo se zdi skoraj odveč, ker bi iz tega časa tudi v svetovnih primerjavah težko našli kaj podobnega. Osmerokotna stavba je od zunaj podprta z oporniki, kot jih bo v ta namen pol tisočletja pozneje uporabljalo gotsko stavbarstvo. Pogled v oltarni del pojasni, zakaj imenujejo domačini to

»Bazilika« svetega Vitala

centralno stavbo baziliko. Tu je nakopičeno največ mozaikov, ki so zaradi pogostih reprodukcij mnogim poznani že pred neposrednim ogledom. Ta pa presega vsa pričakovanja. Z osrednjega mesta v polkupoli nad oltarjem zre v večnost mladi Kristus v ikonografski obliki vesoljnega

vladarja (Pantokrator). Slovenci pa se ob dveh mozaičnih podobah spominjamo Finžgarjevega zgodovinskega romana Pod svobodnim soncem, kajti z ene stranske stene v apsidi zre na obiskovalce pod seboj cesar Justinijan (527–565), z druge pa Teodora, vsak s svojim odličnim spremstvom. Spominjamo se graditelja Hagie Sofie, in cesarice, ki je začela v cirkusu, v zakonu z bizantinskim vladarjem pa je močno vplivala na potek zgodovinskih dogodkov. Oba sta bila vneta podpornika Ravene in ta se jima je oddolžila s trajnim spomenikom.

V neposredni bližini Sv. Vitala je mavzolej Gale Placidije, spomenik, katerega veličastnost ne more izhajati iz njegovih majhnih razsežnosti, marveč je ustvarjena s pretanjeno večino umetnikov pri podajanju vsebinskih sestavin. Po drugi strani pa dajejo prav obvladljive razsežnosti te arhitekture in njene notranjosti umetnini intimnost, nadvse primerno za cesaričino poslednje domovanje (do njenega pokopa v tej stavbi pa ni prišlo). Kapelo so v drugi polovici 5. stoletja zgradili na tlorisu latinskega križa. Kupola je vidna le v notranjščini, pokrita je z mozaikom, na katerem se s temnega zvezdnega neba odraža apokaliptični križ. Med mozaičnimi podobami posebno slovi Dobri pastir, poleg figurativnih prizorov pa je izredno tudi bogastvo dekorativnih elementov in barvnega sveta. Kot drugod v Raveni, naletimo tudi tu na izredne primerke sarkofagov. Zgodnejši (5. stol.) so v duhu antičnega umetnostnega izročila figurativni, poznejši (od 6. stol.) se izražajo bolj s simboli in znaki.

Znameniti ravenški krstilnici, ortodoksna iz prve polovice 5. stoletja in arijanska iz ok. leta 500, obe centralni stavbi na osmerokotnem tlorisu, imata v skladu s svojo osnovno funkcijo na osrednjem mestu v kupoli prizora Krsta v reki Jordan. Obredu prisostvuje v obeh primerih Sve-ta Trojica, vendar je Oče na mozaiku v starejši krstilnici prisoten le s simbolom križa (na tej freski je zanimiva še personifikacija Jordana), v mlajši pa poosebljeno, kar je

Del mozaikov v ortodoksni krstilnici

v skladu s pojmovanji posameznih smeri: arijanci, ki jim je pripadal tudi kralj Teodorik, so imeli na Sveto Trojico posebne poglede.

Ortodoksna krstilnica spada v sklop nadškofijskega sedeža s katedralo, ki ima začetke v 5. stoletju, današnja stavba je baročna, starejše obdobje pa je v njej zastopano predvsem z imenitnimi sarkofagi, ki so v umetnostni zgodovini postali že pojem. V tem spomeniškem sklopu je tudi nadškofijski muzej, njegov najbolj dragoceni predmet pa je Maksimiljanova katedra, iz slonove kosti izrezljani sedež iz 6. stoletja. V kapeli poleg muzeja je znamenita podoba Kristusa Vojščaka, ki drži v rokah Sveto pismo in križ, stoji pa na levu in kači, očitnih simbolih neprave vere in zla. Ob tej sliki pogosto razlagajo slogovne značilnosti te umetnosti, ki jo označujejo izrazi kot frontalnost, togost, statičnost, kompozicijska simetrija, predvsem pa jasnost sporočila in monumentalnost.

Sveti Apolinarij z mozaika v Classe

Svetemu Apolinariju, prvemu ravnenskemu škofu, ki je umrl mučeniške smrti l. 79 in ima svojo cerkev tudi v Rimu, sta posvečeni dve ravenski baziliki. Tisto z imenom Nuova, ki stoji v mestu, so zgradili v prvi tretjini 6. stoletja. Nad arkadnim stebriščem v ladji je na levi strani mozaik s sprevedom

devic, ki jih vodijo proti najsvetejšemu Trije modri, na desni pa se v isti smeri giblje spreved mučenikov. Upodobljena sta še ciklusa s prizori iz Stare in Nove zaveze. Apolinarijeva cerkev v Classe, ki stoji nekaj kilometrov zunaj mesta, je najbolje ohranjena ravenska bazilika, posvetili so jo leta 549, razlagalci pa opozarjajo na eno izmed njenih posebnosti: na mozaikih v polkupoli nad oltarjem med 12 ovcami, ki ponazarjajo apostole, ni upodobljen Kristus, kot bi pričakovali, ampak sveti Apolinarij, Kristusa pa nad njim označuje le simbol (križ).

Zunaj časovne in tematske pripadnosti opisanih spomenikov, pa vendar neodtujljiva sestavina kulturne zakladnice Ravene in obvezni cilj obiskovalcev tega mesta je Dantejeva grobnica. Med našim obiskom Ravene se je večkrat

spontano oglasila tiha slovenska narodna pesem, iz Dantejeve spomin-ske stavbe pa so za-doneli verzi velike-ga pesnika Božan-ske komedije (napi-sane v letih 1307-1321). Na križnem hodniku bližnjega frančiškanskega sa-mostana smo si ogledali razstavo moderne male pla-stike na tematiko iz Dantejevega življenja in opusa. Dobili smo še eno potrdi-lo, da velika umetnost iz preteklih obdobij ni le muzejska dragocenost, mar-več tudi živ izziv moderni ustvarjalnosti.

Dvodnevni izlet smo sklenili z obi-skom delte Pada. Po njegovih kanalih smo se popeljali z ladjo. Plovba skozi zaščiteni naravni park bi se nam zde-la idilična, ko bi ne bilo zraven misli o strupih, ki pritekajo z rečnimi vodami iz visoko industrializi-ranih ali s kemika-

lijami prepojenih poljedelskih območij v notranjosti Italije in grozljivo zastrup-ljajo Jadransko morje. Problem kratkoročno ni rešljiv, le upamo pa lahko, da ga bo mogoče obvladati vsaj dolgoročno, a še pravočasno. S to mislijo o krhkosti človeške civilizacije, ki je sposobna tako najvišjih duhovnih dosežkov kot sa-mouničenja, prehaja obisk Ravene v trajno zakladnico naših spominov.

Sandi Sitar

Dantejev spomenik v ravenskem frančiškanskem samostanu

Med plovbo v delti Pada

Bojan Koželj iz Stahovice, naš edini mojster skodlarstva

Skodlarstvo – prastara lesna obrt

Beseda teče o delu alpske stavbarske dediščine – o skodlarstvu. Vloga lesa je bila pri pokrivanju streh skozi stoletja izjemno pomembna tudi na območju Kamniško-Savinjskih Alp. Včasih so bile namreč stavbe v mnogih naših krajih v celoti lesene. V Stahovici živi Bojan Koželj, ki se danes edini v Sloveniji ponaša z nazivom mojster skodlarstva.

Pri nas čedalje bolj skrbimo za ohranitev prvobitne stavbarske dediščine. In Bojan Koželj je doslej prekril s skodlami na desetine cerkva, gradov, pastirskih staj na Veliki Planini. Pomagajo mu starši in mlajši člani družine. Sicer pa sta to delo opravljala že njegov ded in oče. Slednji mu še vedno pridno pomaga.

*Edini slovenski mojster skodlarstva
Bojan Koželj iz Stahovice pri Kamniku
cepi skodle pozimi. (Foto: F. Štefanec)*

*Skodlar Koželj je obnovil tudi zvonik
cerkve sv. Trojice pri Semiču.
Fotografija je iz mojstrovega arhiva.*

Bojan ima obrt od leta 1987. Leta 2002 je prejel na gradbenem sejmu Megra v Gornji Radgoni znak kakovosti za najboljše dosežke v graditeljstvu v Sloveniji. Oče Franc se je s skodlarstvom ukvarjal kot s popoldansko obrtjo. Bojan pa je sprva vgrajeval lesne obloge, zatem pa se je povsem lotil te prastare lesne obrti.

Nad Koželjevo delavnico v Stahovici, ki jo vidimo na sredini posnetka, so vzorno zložene skodle. Do jeseni bodo povsem pošle in narediti bo treba nove. (Foto: F. Štefanec)

Obnavlja kulturnozgodovinske spomenike v slovenskem alpskem prostoru in tudi zunaj njega. Streham starožitnih poslopij vrača prvobitno podobo. Tako je s skodlami prekril Predjamski in Celjski grad, cerkve sv. Trojice v Semiču, na Jezerskem, rusko kapelo na Vršiču, svetišče v Dovjem. In s skodlami je kar troslojno zaščitil in polepšal zapornice na reki Bistrici v bližini domačije. Na Ajdnu nad Žirovnico je pokrival rekonstruirana izjemno stara poslopja. Še marsikaj je postoril in po vsej verjetnosti še bo.

Za skodle uporablja smrekov in macesnov »resonančni« les. Ta ima goste letnice in je bolj odporen na vremenske vplive. Drevesa seka decembra oziroma v »starem mesecu«. To je v času mlaja, ko drevesa nimajo v sebi sokov. Hlude še »frišne« razreže na poljubno dolžino. Tako dobljene kose razcepi na osem »krljev« oziroma delov. Sredino (srce) izloči, ker je tam les »zanéč«. Lubje (kožo) s »krljev« odstrani (obeli). Zdaj je les pripravljen za cepljenje skodel. To delo poteka pozimi. Debelina skodel je od 13 do 14 mm, širina od 10 do 14 cm. Les zloži v »štose« in ga primerno obteži. Po nekaj mesecih so skodle pripravljene za pokrivanje streh, kar poteka od aprila do novembra.

Poleg očeta mu pri delu občasno pomagajo mama Monika, žena Jasna in hčerki Nina ter Manca. Potrebni so moč, znanje, spretnost. Slednja pride predvsem do veljave, ko se je treba povzpeti na visok in zaobljen zvonik. Teh spretnosti se je včasih lotevala celo mama Monika.

Edini slovenski »uradni« skodlar Bojan Koželj začne delati ob šestih zjutraj in konča pozno v noč. Koža na rokah mu je trda, žuljava. Dnevno oblikuje

do 800 skodel. Za kvadratni meter strehe potrebuje 40 skodel, ob dvojnem in trojnem kritju pa seveda znatno več. Troslojno kritje drži do 50 ali 60 let. Bojan zagotavlja, da njegovo kritje zdrži najmanj 30 let.

Za pokrivanje baročno oblikovanih oziroma čebulastih zvonikov uporablja macesnove skodle, ki jih skuha v lanenem olju. Tako postane les voljan za krivljenje. V drugih primerih uporablja naraven, neprepojen les. Taka streha je primerna predvsem tam, kjer uporabljajo deževnico za kuhanje ali pitje. To na primer velja za Veliko planino.

Podjetni Koželj zna tudi tržiti. Tradicionalno družinsko dejavnost predstavlja na obrtnem sejmu v Celju, na gradbenem sejmu v Gornji Radgoni, na srednjeveških dnevih v Kamniku, na viteških igrah v Predjamskem gradu in še kje. Za mnoge Slovenke in Slovence pa je njegov poklic danes že skoraj neznan.

Franček Štefanec

Romarska pot Štajercev in Prekmurcev

Polepšana Sv. Trojica v Slovenskih goricah

V osrčju Slovenskih goric oziroma v osrednjem delu Pesniške doline se z rahle vzpetine razgledujeta tristolpna baročna cerkev Sv. Trojice in frančiškanski samostan.

Obnovljen križev pot pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah vodi od jezera navzgor proti cerkvi. (Foto: F. Štefanec)

Njun odsev se koplje v jezeru pod gričem. Na drugi strani pa se naslanjata na lepo oblikovano trško naselje. To je romarska pot Štajercev in Prekmurcev.

Hrib, na katerem sta pozidana cerkev in samostan, se je prvotno imenoval Porčki vrh,

kraj pa že leta 1419 Gradischen. Leta 1631 je bila tu postavljena lesena kapela, posvečena sv. Duhu. Prihajalo je veliko romarjev in so kmalu začeli graditi cerkev. Legenda pravi, da so se na tem območju v nočeh pojavljale tri lučke in so cerkev posvetili Sv. Trojici.

Prvotna cerkev je bila postavljena med letoma 1636 do 1640 in se je kraj začelo imenovati po Patrociniju. Leta 1663 so cerkev prevzeli avguštinci in jo obnovili. Trideset let pozneje je bila na severni strani ladje prizidana loretska kapela. Med letoma 1735 do 1740 je bila cerkev povsem prezidana. Obnovljena ji je bila smer tako, da se je njen fasadni zvonik znašel na oltarnem koncu. Staro ladjo so graditelji spremenili v prezbiterij in ob njegovo južno stran prizidali zakristijo. Leta 1780 sta bila na vzhodni strani dograjena še dva zvonika.

Cerkvena ladja danes oblikuje mogočen dvoranski prostor, ki ga spremlja pet parov plitvih kapel. Ob zunanjih stenah so štiri kapele zadnjih postaj križevega pota in ena je posvečena Materi Božji. Bogata notranja oprema je delo kakovostnih graških, furlanskih in domačih mojstrov.

Po razpustu avguštinskega samostana leta 1787 so ga od 1812 upravljali svetni duhovniki, leta 1854 pa prevzeli frančiškani. Njihov je še danes. Naselbina, samostan in cerkev oblikujejo domiselno urejeno celoto, ki obvladuje ves osrednji del Pesniške doline. Razvila se je ob stari cesti, vodeči iz Ptuja in Maribora v Radgono. Naselje je postalo leta 1872 trg, ki se odlikuje s čednimi, klasicističnimi hišami.

Božjepotno cerkev Sv. Trojice v Slovenskih goricah večinoma obiskujejo romarji iz Prekmurja in Štajerske. In danes se sem vozijo z avtobusi številni izletniki iz domovine in zamejstva. V cerkvi in zunaj nje se da videti mnogo lepega.

Tukajšnja loretska kapela je bila zgrajena leta 1693 s

*Na božjo pot k Sv. Trojici pride največ Prekmurcev in Štajercev.
In takrat je tudi priložnost za drobne nakupe.
(Foto: F. Štefanec)*

Pod trojiško cerkvijo in samostanom se je oblikovalo lepo urejeno naselje. (Foto: F. Štefanec)

prispevki žene negovskega grofa Marije Elizabete Trautmansdorf. In leto pozneje so sem prenesli, iz znamenite poznogotske cerkve Sv. treh kraljev, ki stoji nad Benediktom v Slovenskih goricah, stari kip črne Marije. V procesiji je bilo takrat 12.000 vernikov. Nepretrgano se je vila med obema

takratnima romarskima cerkvama, v razdalji kakih pet kilometrov. Takratni papež Inocenc XII. je dovolil popolni odpustek vernikom, ki obiščejo loretsko kapelo v nedeljo po osmini Marijinega rojstva. Leta 1904 so prvotni starožitni kip črne Marije zaradi dotrajanosti nadomestili z novim. Izdelal ga je dokaj uveljavljen domači podobar Perko.

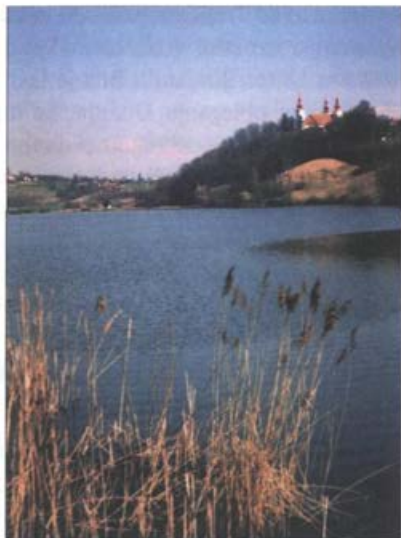
Prvotni kip črne Marije so ob cerkvenih praznikih oblačili v posebna liturgična oblačila, ki so bogato vezena z zlatim in srebrnim vezom. Glavi Marije in Jezusa sta krasili kroni in Jezus je držal v roki žezlo. Dva plašča in opisana dodatka so zdaj razstavljeni v samostanskem muzeju. Odprli so ga leta 1992 v počastitev 300-letnice cerkve. V njem so razstavljene votivne podohe, relikvije in bogato vezeni obredni plašči.

Največ romarjev se zbere pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah 15. avgusta, na dan velike maše, in ob jesenski kvatrnici. Včasih so prihajali v dolgih procesijah, danes se pripeljejo z osebnimi avtomobili, avtobusi. Zbere se jih do tri tisoč.

Pred dvema letoma so na novo zgradili stopnice, vodeče od cerkve do kapele, ki stoji v vznožju ob jezeru. Prejšnje, že povsem uničene, so bile stare 120 let. Ob stopnišču pa so tako kot nekoč postavili križev pot. Po tem bregu so se namreč včasih bosonogi romarji kleče počasi pomikali iz doline na breg in molili. Prejšnje postaje križevega pota je uničil zob časa. Povsem dotrajani so bili tudi prvotni deli stopnic. Gradnja stopnišča je potekala v okviru domačega turističnega društva. Okoli 30 članov je opravilo tudi po več kot 30 ur prostovoljnega dela. Ob vzpetini so zdaj razvrščene tudi električne svetilke.

*V trojiškem samostanu so bili sprva avguštinci, zdaj so frančiškani.
(Foto: F. Štefanec)*

*Idilična podoba ob Trojiškem jezeru.
(Foto: F. Štefanec)*

Tako je sprehod po stopnicah prijeten tudi zvečer. Stopnišče je lepše in trdnjše kot je bilo nekoč. Nekdanje je bilo zgrajeno iz dokaj krhkega domačega apnenca. Sedanje so iz trdega pohorskega granita. Nekateri so to trojiško pridobitev poimenovali stopnišče miru, upanja, doživetij. Skozi prijetno senčno gozdno alejo se vzpenja 157 stopnic.

In slikovita podoba tristolpne trojiške cerkve odseva na jezerski gladini. Zadnjih štirideset let je podoba kraja izjemno spremenjena, polepšana. Kmalu po drugi svetovni vojni je bilo izpod trojiškega brega še mogoče slišati glas pastirjeve trobente. Na nekdanjem skupnem pašniku, ki so ga domačini imenovali gmajna in je bil skupna last tamkajšnjih kmetov, je bilo zgrajeno umetno jezero. Zgradili so ga ob regulaciji reke Pesnice in njenih pritokov.

Zadnji pastir na trojiški gmajni je bil ostareli trški posebnež Južek. Preko sedemdeset let je bil »bošnar«, kot so domačini pravili svojim pastirjem. Izmenično se je prehranjeval pri lastnikih živine, ki jo je pasel. Zjutraj in ob popoldnevih je zbiral govedo po trgu tako, da je trobil na staro, obtolčeno trobento. Po paši, ko se je vračal, pa je svoj prihod spet oznanjal s trobilom od hiše do hiše. In lastniki so prihajali po svojo živino ter jo odvedli v hleve.

In kako so Trojičani prišli do nekdanje skupne in zdaj poplavljenе zemlje? Na manjši vzpetini v bližnjem Spodnjem Porčiču je nekoč stala pristava z imenom Unter Burgatall. Bila je last Stubenbergov. Poslopje so uničili Turki ob zadnjem obleganju Dunaja. Še danes na tistem območju, med oranjem, kmetje naletijo na ostaline nekdanjih poslopij. Tukajšnjemu marofu pripada-jo zemljo so razdelili podložnikom. Nekaj hektarjev veliko površino pod trojiškim holmom pa so lastniki poklonili kmetom za skupno pašo.

Franček Štefanec

Korenine problema

Damien Meerman: Tony Anatrella, v svoji zadnji knjigi (*La liberté détruite* – Uničena svoboda, Flammarion, 2000) obsojate intelektualno in moralno zaslepljenost družbe, ki uživanje drog dojema kot simbol svobode in pristno človekovo pravico. Kako pojasnujete tovrstno slepoto?

Tony Anatrella: Priče smo enaki zaslepljenosti, kot je bila tista ob spolni revoluciji, katere uničujoče posledice na posameznikovo osebnost in družbo ugotavljamo danes (*Prim. La différence interdite* – Prepovedana drugačnost, Flammarion, 1998). Drogo pogosto predstavljajo in doživljajo kot novo obliko svobode pri uveljavljanju vladajočega individualizma in brezmejnega subjektivizma. Trenutno vlada velika naklonjenost vrednotenju občutkov in čustev – na račun razuma in razmišljanja. Značilen je način govorjenja, ki dobro ponazarja zaton razuma v prid občutjem. Ljudje rečejo »čutim« namesto »mislim«. Tako ustvarjamo narcističnega človeka, ki zazrt sam vase zunanjo resničnost omeji na tisto, kar sam občuti. Obstaja zgolj to, kar lahko občutiš. In zato je treba s pomočjo psihostimulansov ustvarjati čedalje več občutij.

D. M.: Veliko strani posvečate konoplji in opozarjate na njeno toksičnost. Številni ljudje ne vedo, kako nevarno je to mamilo, znano kot mamilo z zabav in brez tveganja odvisnosti. Vendar pa pravite tudi, da »glavni problem toksi-komanije ni v samih drogah, marveč v tem, kaj posameznika vodi v uživanje drog«. Kaj mislite s tem?

T. A.: Konoplja je nevarna in ima lahko enake posledice kot tobak in privede do pljučnega raka. En »džoint« ustreza štirim do petim cigaretam oziroma zaužitju dveh kozarcev viskija. Uživanje konoplje ima zlasti negativni učinek na spolne celice, saj slabi nastajanje semenčic, kot so to pokazale raziskave Francoskega inštituta za zdravje in medicinske študije (enota 26)

pod vodstvom Marcela Bessisa v 80-ih letih. Ima pa tudi nevrološke in psihološke posledice: spremenjena čuječnost, koncentracija, motnje v pomnjenju, v čutnem in kognitivnem zaznavanju, motnje v dojemaju časa, prostora in zvokov. Vse te znake je moč opazovati pri mladostnikih, po tem, kako se vedejo po zaužitju konoplje. Med poukom dremljejo in se stežka zberejo. Pri slabotnejših osebnostih lahko to izzove obdobja depresivnosti in druge duševne motnje. Konoplja je pomirjevalo, zato daje občutek lagodja. Vendar pa je to lagodje umetno in ni trajno, saj ne temelji na koherentnosti in psihični dinamičnosti. Bistveni problem je torej v tem, da ugotovimo, zakaj posameznik seže po drogah. Kako je lahko v razdobju 40-ih let uživanje drog postalo zadeva mladostnikov in zdaj celo otrok, ki s tem začenjajo pri 12-ih letih? Poleg vladajočega stanja narcisističnega duha obstajajo za to tudi številni drugi razlogi. Zatekanje k pomirjevalom, kot je konoplja, je znamenje pomanjkanja notranjih virov, s katerimi bi pomirili svoje notranje napetosti, stiske in strahove. In celo več: to pomeni, da za življenje in rast potrebnih virov ne znamo več najti v kulturi, veri in morali.

Liberalizacija drog

D. M.: Vsi argumenti zagovornikov liberalizacije drog se pravzaprav nanašajo na enega samega: da problem drog ni v toksičnosti izdelkov (dovolj je le razlikovati med uporabo in zlorabo, kot to počne Francoski vladni urad za boj proti drogam in toksikomaniji), temveč v represivnosti do malih uživalcev, ki jih obravnavajo kot prave prestopnike, ki jim (po zakonu iz leta 1970) grozi celo zaporna kazen. Kaj bi odgovorili tistim, ki zahtevajo depenalizacijo uživanja, kot so to npr. storili v Belgiji?

T. A.: Težava drog ni le v njihovi toksičnosti, marveč tudi v psiholoških in socialnih posledicah za zahodne družbe, ki zato, da preživijo, pristajajo v odvisnost od psihostimulansov. To kaže na nelagodje v civilizaciji in pri vzgoji mladih. Depenalizacija bi bila nevarna, saj bi uzakonila toksikomanske vzgibe in vedenjske vzorce. Vendar pa dejanska depenalizacija že obstaja, kar dovolj zgovorno kaže na protislovnost družbe glede pomena zakonodaje, ki naj ne bi več uravnavala družbenih navad. Poleg tega pa semantika, ki jo uporablja Francoski vladni urad za boj proti drogam in toksikomaniji, zamegljuje resničnost; z besedami pa je vedno mogoče zavajati. Razlikovanje med uporabo in zlorabo ne vzdrži razlogov, ki vodijo v željo po drogah. Ne gre za vprašanje količine, temveč za duhovno naravnost.

D. M.: S stališča preproste človeške ekologije smo danes priče izrazitemu protislovju: po eni strani povsod zahtevajo liberalizacijo drog, po drugi pa

zahtevajo prepoved vsega, kar bi lahko pomenilo tudi najmanjše tveganje v prehrani. V čem je to sistematično zatekanje k načelu previdnosti po vašem mnenju znamenje nelagodja?

T. A.: Načelo previdnosti je pojem strahu, ki ga je ustvaril svet, ki mu vladajo tehnične znanosti in agroživilski tehnokrati, ki so bili slabi svetovalci za kmetovalce. Intenzivna proizvodnja pridelkov, ki so postali bolj »živila-zdravila« kot živila, je bila posledica kar najbolj celostne kratkovidnosti. To je ena od značilnosti tistih, ki odločajo, in današnjih politikov, ki sploh ne upoštevajo dolgoročnih posledic svojih dejanj. Po dvajsetih ali tridesetih letih pa se zbudijo in se začno vpraševati, kako smo lahko prišli tako daleč, ko je bilo to vendar moč predvideti. Pa niso hoteli poslušati. Razni jezikovni barbarizmi, ki si jih trenutno izmišljajo po vzoru instrumentalnega »načela preprečevanja«, kot so »izsledljivost«, »storljivost« ... dobro kažejo na to, da nam te resničnosti, ki smo jih ustvarili, uhajajo iz rok. Načelo preprečevanja je sledilo obdobju, ko se je človek čutil prost sleherne prisile. Res pa je, da higienska norma nadomešča moralno normo. Danes želijo uveljaviti »načelo preprečevanja« pri vsem, kar je povezano z živili; pri drogah in številnih drugih nevarnih vedenjskih vzorcih, ki se množijo na prenekaterih področjih, zlasti na področju spolnosti, pa to ne pride v poštev. V imenu načela preprečevanja vzdržujemo obsežno družbeno hinavščino, ki vsiljuje higienski red in z njim intelektualno hromi posameznika.

D. M.: Ali ne bi bilo, prav nasprotno, treba načela preprečevanja izvajati bolj dosledno in prenehati s sleherno strpnostjo do tako imenovanih »mehkih« drog, kot to priporočajo številni strokovnjaki?

T. A.: Razlikovanje med mehkiimi in trdimi drogami ne vzdrži. Tudi tu trčimo ob jezikovno zavajanje: droga vedno ostane droga, ki deluje neposredno na nevrottransmitterje in jih tudi spremeni. Trditev, da sta tobak in alkohol, ki tudi – na drugačen način – delujeta na organizem, bolj škodljiva od konoplje, je netočna. Tako govorjenje je neodgovorno in izniči vsako sporočilo preprečevanja. Seveda tobak in alkohol povzročata smrtno nevarne bolezni. Vendar pa ne smemo pozabiti, da konoplja učinkuje neurofiziološko in povzroča spremembe v vedenju. Nekdo, ki sede za volan po zaužitju konoplje, je nevarnejši voznik od tistega, ki je pred tem pokadil cigareto. Problematika uživanja drog je najprej psihološka, saj posameznik z drogami skuša pomiriti svoje strahove oz. v drogah išče vzpodbudo, ker je sam ne najde. Išče zadovoljstvo, saj se mu zdi, da mu manjka oz. da ga je izgubil; vendar pa ga ni nikoli poznal in ga tako tudi nikoli ne bo poznal. Zdi se mu, da je dosegel konec svojih pričakovanj, v resnici pa je zgrešil svoj cilj. V tem je vsa drama

toksikomanije: droga posamezniku protislovno pomaga, da ne prepozna več svojih želja in da pred njimi beži. Konoplja je postala opij sreče.

Politika preprečevanja

D. M.: Oblasti že nekaj let vodijo politiko tako imenovanega »znižanega tveganja«. V preteklem letu je Francoski vladni urad za boj proti drogam in toksikomaniji sprožil uradno kampanjo informiranja o mamilih z naslovom: »Več veste, manj tvegate«. Izhajajoč iz ugotovitve, da »družbe brez droge preprosto ni«, si je urad zadal nalogo, da bo mlade s higienskimi priporočili naučil »obvladovati« načeloma nedovoljeno uživanje. Kaj vi menite o takem pristopu?

T. A.: Ob soočenju z drogami oblastem manjka politični pogum. Namesto da bi se spraševali o vzrokih te navade, urejajo simptome. Živimo v prepričanju, da je za to, da bodo mladi nehali uživati droge, dovolj, da jim razložimo, kakšna je narava teh snovi in zakaj so nevarne. Dogaja pa se ravno nasprotno. Boljše ko je poznavanje snovi, večja je med mladimi želja po njihovem uživanju. Odgovor, ki ga dajejo svojim vzgojiteljem, potrjuje ta odnos, saj zatrjujejo: »Ja, saj vem«, ob tem pa še naprej uživajo konopljo in druge snovi.

D. M.: Kaj ni tako imenovana politika »znižanega tveganja« pri drogah dediščina obdobja aidsa? Kampanja Francoskega vladnega urada za boj proti drogam in toksikomaniji je dejansko prej propagandna kampanja za boljše uživanje drog kot prava kampanja za preprečevanje. Ali nimata politika kondomov in politika Francoskega vladnega urada za boj proti drogam in toksikomaniji veliko skupnih točk?

T. A.: Preprečevanje je poraz, saj se v družbi, ki ne zna več vzgajati svojih otrok in jih opominjati na osnovne konstruktivne prepovedi, drogo banalizira. Odrasli nimajo moči, da bi droge označili za prepovedane. Svoje zadržke do zakona racionalizirajo in se vdajajo v usodo, da te prepovedi ni mogoče izreči. Če je res tako, ali to pomeni, da pri vzgoji otrok ne sme biti nobenih prepovedi več? Kako se naj potem čudimo, da se čedalje več mladih ne zmore več nadzirati in notranje obvladovati. Današnji odrasli so še vedno zaznamovani z idejami iz leta 1968 o brezmejni svobodi brez meja, kjer je možno vse. Politiki o drogah govorijo na enak način kot o spolni revoluciji, ko so trdili, da se otroci in mladostniki lahko spolno izražajo in imajo lahko celo spolne odnose z odraslimi. Tabletki, ki je temu sledila, in mladostnicam dovoljen splav brez starševskega privoljenja sta korak v to smer. Tudi ko se je pojavil aids se ni nihče hotel vprašati o pomenu spolnega vedenja. V imenu higienske norme kondoma so vse poenotili in sprejeli, poleg tega pa zagotovili še promocijo homoseksualno-

sti. Vzpostavljena je bila enakost med parom, ki ga tvorita moški in ženska, in odnosom med istospolnima partnerjema, ki nikakor ne more predstavljati odnosa para in nima nobenega pomena glede zakonskosti in starševstva. Še vedno smo v propagandni miselnosti. Ta zaslepljenost je prav tako huda, kot je bilo še pred nedavnim govorjenjem nekaterih zagovornikov pederastije (spolnih odnosov med mladostniki in odraslimi). Tisti, ki so si tedaj upali ugovarjati, so bili hitro označeni za fašiste ali vsaj za staromodne. Družba je znova podlegla anesteziji. Čez nekaj časa in po očitni psihični škodi zaradi drog pa se bodo spet vsi čudili in spraševali, kaj se je vendar zgodilo, zakaj ni nihče nič storil, zakaj si ni nihče upal spregovoriti. In vendar je že marsikaj povedano – pa družba to sploh želi slišati? Družbi vselej vladajo politiki, ki si jih zasluži; ustvarjeni so po njeni podobi. In spet bo prišel čas, ko se bo iskalo krivce, sprožene bodo tožbe in spet bo slišati: »Nikoli več!« Družba pozablja, da se z njo manipulira. Namesto da bi se soočili s težavami, ostajamo v fazi zanikanja.

D. M.: Ali lahko nekoč upamo v svet brez drog?

T. A.: Droge so vedno obstajale. Vendar pa so bile dejstvo manjšine odraslih. Današnja drama je, da so droge stvar ljudi od 12. do 40. leta starosti, zlasti pa mladostnikov, ki se uničujejo z uživanjem konoplje in drugih strupov. To priča o krizi v njihovi notranjosti – ne znajo več razpolagati s svojo notranjostjo; o krizi glede njihove telesne podobe – stežka se sprijaznijo s svojim telesom pubertetnika; o krizi glede smisla njihovega življenja – tonejo v bivanjski depresiji in ne vedo, kako bi znova našli stik z resničnostjo; o krizi glede njihovega lastnega pomena – strah jih je čustev in občutij, ki se porajajo iz življenjskih izkušenj, zato se pred njimi zavarujejo z umetnimi občutji. Družba brez drog je možna, kadar odrasli obdržijo svojo vlogo in imajo občutek za vzgojo in posredovanje. Vendar danes temu ni tako, saj je vzgojo nadomestil intrasubjektivni odnos med odraslimi in otroki. Otroci in mladostniki so se torej prisiljeni nenehno soočati sami s sabo in ostajajo znotraj zaprtega sveta brez duhovnega in moralnega obzorja. Znova je treba vzpostaviti izziv vzgoje in pretrgati čedalje bolj nazadujoče in samomorilsko manično vzdušje.

S Tonyjem Anatrello se je pogovarjal Damien Meerman

Prevedla Tadeja Petrovčič Jerina

Duhovnik Tony Anatrella je psihoanalitik in strokovnjak za socialno psihijatrijo. Poleg klinične prakse sodeluje pri različnih raziskavah na področju mladostne psihologije in družbenih problemov (družina, par, ločitev, preprečevanje aidsa, toksikomanija, ...) in poučuje klinično psihologijo. Priznan in cenjen je kot strokovnjak za vprašanja odraščanja.

Je član znanstvenega sveta revije o etiki in moralni teologiji Le Supplément (Éditions du Cerf), svetovalec pri Papeškem svetu za družino, in zadolžen za misijo o drogah in toksikomaniji pri Papeškem zdravstvenem svetu v Rimu.

Naši odzivi na življenjske preizkušnje

Skoraj vsako obdobje v našem življenju je zaznamovano z nekimi posebnimi dogodki, ki v naše odnose in ravnanja nujno prinesejo spremembe. Mislim na dogodke, ki so sestavni, tako rekoč nujni del našega vsakdana, npr. rojstvo otroka, poroka, vstop v šolo, zaposlitev, selitev, osamosvojitvev otrok, upokojitvev in številni drugi.

Vse te dogodke ponavadi zaznamujemo z bolj ali manj vidnimi praznovanji, saj se zavedamo, da so prelomnica v našem življenju, in najbrž tudi zato, ker pomenijo neke nove življenjske odločitve, ki so tesno povezane z našo osebnostno zrelostjo.

Skoraj pri vseh naštetih dogodkih bi lahko nekje iz ozadja zaslišali tudi svarilni glas, ki bi nam želel sporočiti, da bo »od zdaj naprej vse drugače«. Zakaj ob tako lepih, novih in spodbudnih dogodkih tudi neko opozorilo, ki nam želi povečati odgovornost za nadaljnja ravnanja?

Verjetno zaradi slabih izkušenj, ki so se pokazale in se še pokažejo, ko želimo pomagati ljudem, ki se znajdejo v krizi. Ravno ti najlepši trenutki, na katere vsi čakamo, se nanje pripravljamo in se jih veselimo, se izkažejo kot vzroki za krize v zakonu, za slabe odnose med starši in otroki, na delovnih mestih ali na osebni ravni in za depresivna stanja, iz katerih ne najdemo izhoda.

Poglejmo si npr., kaj pomeni rojstvo otroka za dva mlada, verjetno še zaljubljena posameznika. Čeprav sta se otroka veselila in ga sprejela z največjim veseljem, se z njegovim rojstvom prav vse spremeni. Dnevni in nočni ritem dela, spanja in počitka pravzaprav določa otrok.

To pomeni, da sta starša tudi bolj utrujena in se morata znati sproti dogovarjati za osnovna gospodinjstva dela in razporeditev preostalega časa. Če si mlade žene naložijo preveč dela, se hitro izčrpajo, zato trpijo partnerski odnosi. Morda pa so službene obveznosti za katerega od partnerjev na prvem mestu in tako mora avtomatično drugi prevzeti vso skrb za družino.

Poznam tudi primere, ko sta dobila mlada in nepripravljena starša otroka, ki je bil napoti kariere, študiju ali osebnim interesom enega ali obeh zakoncev.

Seveda pridejo vsi ti razlogi za krizo v partnerskem ali družinskem odnosu na dan šele takrat, ko se v odnosu ne počutimo več dobro, ko vidimo, da smo izkoriščani, izolirani od preostalega sveta, stalno napeti in brez prave volje za delo.

Na tej točki obstajata samo dve možnosti ali se z nastalim stanjem sprijaznimo ali pa poiščemo pomoč in začnemo tako rekoč od začetka.

Ko se odločimo za to možnost, potem zahteva to predvsem delo na sebi. Najprej je treba biti odkrit do samega sebe, si nastaviti zrcalo in pogledati, ali smo si takšni sploh všeč, potem pa sprejeti odločitve za drugačna ravnanja. Drugačna ravnanja so mogoča šele po drugačnih odločitvah.

Težava je v tem, da večina misli, da se mora najprej spremeniti partner, otrok, sodelavec ali prijatelj. Seveda imajo tudi ti »drugi« v odnosu svoje napa-ke in tudi zasluge za neuspele odnose, vendar bodo lahko z njimi opravili samo oni sami in takrat, ko jih bodo uvideli in se odločili za spremembo.

Ko si upamo videti svoje pomanjkljivosti, imamo s sabo kar veliko dela, poleg tega pa spremenjena razmišljanja, stališča in obnašanja niso še nobeno jamstvo, da bodo res tudi kaj spremenila v odnosu. Z lastno spremembo samo povečamo možnost, da se tudi na drugi strani odnosa kaj spremeni.

Odnos je zelo živa in nepredvidljiva kategorija, v kateri morajo biti upošte-vane vse zakonitosti življenja in velika pripravljenost vseh udeležениh, da uspe-va, skoraj nikoli pa ne more temeljiti na nekem izračunu, koliko in kaj bo kdo prispeval.

Razmišljanje mora potekati v drugačni smeri – če nam je ta odnos res dragocenost, bomo vanj vložili vse, kar dobrega premoremo.

Treba je narediti le miselni preobrat in se odločiti, kaj pravzaprav želimo. Vsako konfliktno stanje zahteva njegovo razrešitev, vendar ne v tem smislu, da se samo otresemo svojih čustvenih prizadetosti – z raznimi besednimi obračuni, po katerih se sicer trenutno dobro počutimo –, ampak v smislu dokončne rešitve, ki bo pozitivna za vse udeležene.

Kar pogosto so mi predvsem prizadete žene rekle: »Zdaj sem mu poveda-la vse, kar mi je ležalo na duši.« Potem so bile prepričane, da je to že rešitev njihove krize. Na ta način so se rešile samo svoje jeze, užaljenosti, strahu, ko pa je partner premislil o tem, kar mu je bilo povedano, je sledil povračilni udarec, ki je nastalo stanje samo še poslabšal.

Ravno zaradi tega je pomembno, da se zavedamo, da so konfliktna stanja v odnosih nujna, kako jih bomo reševali in koliko bomo pri tem uspešni, pa je odvisno predvsem od nas samih.

Če nam bo uspevalo reševanje v dobro vseh, ki jih vsebina zajema, potem bomo v svoji osebnostni zrelosti vedno trdni, ker nam bodo pozitivne izkušnje merilo naših prizadevanj in sposobnosti za reševanje kriznih stanj.

Ko se vrtimo v krogu neuspelih poskusov, nam samozavest in zaupanje v lastne sposobnosti vedno bolj upadata, to pa pomeni, da osebno nazadujemo, da postajamo tudi čedalje dojemljivejši za razne vplive od strani ali se zatekamo v telesno in psihično bolezen.

Takrat je dobro imeti ob sebi ljudi, ki nam bodo pomagali pri iskanju drugačnih možnosti in rešitev.

Tudi prenašanje porazov je lastnost, ki jo je treba vključiti v širši okvir osebnostne zrelosti iz preprostega razloga, ker ima lahko njena negativna plat za posameznika usodne posledice.

Seveda so ljudje, katerim je že samo po sebi dano, da se znajo »izvleči« iz vsakega položaja, katerim so ovire in neuspehi pravi motivi za akcijo in iskanje boljših rešitev, toda takšni so v manjšini.

Večina posameznikov se na različne ovire najprej odzove s čustvene plati in problem nastane, če na tej ravni tudi poskušajo ukrepati. Vemo pa, da z jezo, nestrpnostjo, evforijo in strahom ne moremo videti najboljših rešitev položaja v celoti, ampak se nanj na svoj način samo odzovemo.

Rezultati takšnih odzivov so neuspele rešitve oziroma porazi na osebni ravni. Poraz pa zopet spodbudi čustvene reakcije in tako nastane začaran krog s posledicami za celotno osebnost.

Najpogostejše posamezni neuspehi tako znižajo samozaupanje in lastno vrednost, da je vsak ponoven poskus že vnaprej obsojen na propad zaradi veliko negotovosti, strahu in negativnih pričakovanj.

Če želimo ohraniti svoje osebno ravnotežje, se moramo naučiti sproti obračunavati s svojimi dejanji, ne pa šele takrat, ko smo v tako veliki krizi, da so nam pošle že vse moči.

Ko človek reče »Ne zmorem več«, »Pokuril(a) sem že vso energijo« ali »Vsega imam dovolj«, je mnogo težje reševati probleme, saj je treba najprej zbrati telesne in duhovne moči.

Kje so rešitve? Če želimo razmišljati in delovati preventivno, potem je pomembno, kako se naravnamo na reševanje problemov že od otroštva naprej. Veliko staršev v svoji pretirani skrbi za otroka vnaša vanj visoka pričakovanja, in če je le mogoče, odstranijo vse ovire, ki prežijo na otroka ali mladostnika.

Spomnim se mame, ki je že v osnovni šoli sinu vedno napisala opravičilo, ko je kaj pozabil narediti za šolo, v prepričanju, da bi ga graja ali slaba ocena »preveč prizadela«. Končalo se je tako, da je v srednji šoli toliko manjkalo, da je

izgubil stik s šolo in jo tudi zapustil. Zakaj se starši tako bojimo, da bo otroke prizadelo njihovo nedelo? Na to si moramo odgovoriti, če želimo ravnati prav.

K odraščanju in zorenju otrokove osebnosti spada tudi nabiranje izkušenj. Že pri najmanjših otrocih je takoj vidno, kateri se lahko plazijo, preizkušajo svoje sposobnosti in se dobro gibalno razvijajo in kateri so zaščiteni in varovani in se pred najmanjšo oviro zjočejo ali prestrašijo in tako postajajo tudi nespretni in nerodni.

Preizkušanje samega sebe in izkušnje so tiste, ki nam povedo, kakšne so naše sposobnosti, kje lahko kaj popravimo in kakšne cilje si lahko postavimo. Starši ali učitelji lahko govorijo, kako so njihovi otroci sposobni, toda dokler otrok sam v sebi ne doživi uspeha in se ne preizkusi v različnih položajih, mu to ne pomeni veliko.

Veliko pa pomeni, da imajo otroci ob svojih ponesrečenih poizkusih ob sebi ljudi, ki jih znajo najprej potolažiti, potem pa jim takoj tudi dajo vedeti, da so porazi sestavni del opravljanja različnih nalog, tako rekoč nujni za napredovanje.

Na ta način se otroci osebno krepijo in se bodo tudi kot odrasli ne samo čustveno, ampak tudi razumsko lotevali reševanja nastalih problemov.

Kako pa si lahko pomagamo takrat, ko smo že odrasli in se neuspehi kar vrstijo? Najprej je treba pogledati v svojo notranjost in pokazati pripravljenost, da spremenimo svoje odločitve.

Ko smo v stiski, ponavadi ne vidimo veliko možnosti, zato si je treba najprej razširiti krog različnih možnosti, ki jih življenje ponuja vsakemu človeku.

Zanimivo je namreč, da si vzamemo za ponovne možnosti ravno tiste, ki so nas privedle do poraza, zato je tudi rezultat podoben. Največja težava je premik od ustaljenih navad razmišljanja. Pravimo, da se mora najprej nekaj spremeniti »v glavi«, in to popolnoma drži.

Nihče drug se namreč ne more namesto nas spopadati z izzivi življenja in tudi rešitve so vedno le v nas samih, čeprav si poskušamo z raznimi obrambami olajšati poti tako, da iščemo najprej krivce, potem pa rešitve zunaj sebe. Seveda so potem razočaranja še večja.

Duhovna naravnost nam omogoča, da iščemo in tudi najdemo rešitve, ki bodo uspešne.

Ko pride v človeku do takšnega preobrata, se tudi najdejo načini, kako takšne odločitve udejanjiti v vsakdanjem življenju.

Zopet gre za staro logoterapevtsko pravilo, ki pravi, da se vedno najde pot k rešitvi, če vemo, kakšen pomen oziroma smisel ima za nas neki cilj.

K načinom reševanja spada predvsem nadzor nad svojimi čustvi. Praktično to pomeni, da se moramo naučiti prepoznavati svoja čustva, jih na prime-

ren način izražati in nadzorovati. To je koristno početje že zaradi vseh odnosov, v katere vstopamo, predvsem pa nujno za reševanje dilem in problemov, ki zahtevajo umirjenost, zbranost in razsodnost.

Ko se nakopiči preveč malodušja, naveličanosti, brezvoljnosti in nejasnega obupa, je treba naše razmišljanje najprej preusmeriti k različnim smiselnim nalogam – partnerju, otrokom, delu.

Pomembno je, da se ne ukvarjamo sami s sabo, temveč svojo aktivnost usmerimo k nalogam, ki čakajo prav na nas, da jih opravimo. Namesto nas npr. ne more nihče drug »pocrkljati« otroka, ga potolažiti, mu skuhati najljubšo jed.

V praksi nam prizadeti ljudje to povedo približno takole: »Sedaj vem, kaj moram storiti, in veseli me, da sem se naučil(a) odzivati brez kričanja, solz in žaljivih besed.«

Gre torej za rešitev in način, ki ne bosta nikogar dodatno prizadela ali osiromašila v njegovem osebnem dostojanstvu.

Naslednji prav tako pomemben uvid v določen položaj je spoznavanje realnosti. Ko imamo kakšno dilemo ali stisko, si podzavestno želimo, da je sploh ne bi bilo, da se to ne bi dogajalo nam, da bi se je na neki način čim prej rešili, samo da nas ne bi več vznemirjala.

Realnost pa je vedno takšna, kot je, to pomeni, da je nobene želje, grožnje in zanikanja ne morejo odstraniti ali zmanjšati težav, ki so nastale. Spoznavanje realnosti je prvi korak k reševanju stiske. Dokler sanjamo o drugačnih rešitvah, so to res samo dobre želje in poskusi zanikanja realnosti.

Ravno to dejstvo nas mora pripraviti na drugačen odnos do realnosti. Ker je ne moremo spremeniti ali celo obvladovati, se od nje lahko učimo, kako se lotiti reševanja določenih problemov.

Pripravljenost za učenje iz nastalega položaja pomeni že določeno stopnjo osebnostne zrelosti. Pomeni, da se za problem zanimamo, da smo pripravljeni vložiti v njegovo reševanje vse razpoložljive danosti.

Takrat ko se obnašamo do nastalega položaja indiferentno ali celo vzvišeno in pričakujemo, da se bodo stvari uredile same, ponavadi sledi razočaranje.

V vsakdanu so torej naše naravnosti in dejanja vedno na preizkušnji. Ko nam uspeva sproti ustvarjati čedalje boljše odnose in reševati čedalje težje naloge, se osebnostno krepimo in rastemo, skratka v svoji koži se dobro počutimo. Takšnemu stanju bi najbrž že lahko rekli – osebna sreča.

doc. dr. Zdenka Zalokar Divjak, specialistka logoterapije

Marija in Slovenci

(Na praznik Marijinega vnebovzetja)

Praznik Marijinega vnebovzetja je dobil v svoji zgodovini štiri latinska imena: *assumptio*, *dormitio*, *migratio*, *pausatio*. Za Slovence je to poleg verskega praznika tudi narodni in državni praznik, ne glede na to, ali se ga narod in država spominjata, saj je bila prva slovenska cerkev, po kateri in iz katere smo Slovenci dobivali oznanjenje prave vere v lastnem jeziku, cerkev pri Gospe Sveti, posvečena Mariji v nebo vzeti, z njo pa pozneje še 86 drugih cerkva na Slovenskem. In Marija ne neha biti in delovati kot »kraljica Slovencev« tudi na dan, ko se spominjamo njene celovite poti v nebo, ko ji je bilo brez čakanja na poslednjo sodbo dano poveljčano telo, s katerim je po pričevanju očetov prve Cerkve odšla k svojemu Sinu. Kakor je njena molitev, njena hvalnica po angelovem oznanjenju, njen *Magnificat*, tudi najčistejša poezija in najoprijemljivejša in najradikalnejša politika obenem, tako je skrita poezija tudi v vsebini današnjega praznika – in tako je v njej skrita tudi politika; ne politikantstvo dneva in ozke lokalnosti, temveč resnična, platonsko pojmovana in evangelijsko blagoslovljena politika vesoljnosti, h kateri mora biti usmerjena tudi vsaka narodnost, če naj se ne sprevrže v pogansko čaščenje rodu in njegove vedno le delne pravice.

V Svetem pismu je mogoče najti namig na to, kaj je Bog namenil materi njegovega Sina, zaman pa bi tam našli zapisano resnico o njenem vnebovzetju, kakor se ga danes spominjamo. O tem pišejo apokrif in cerkveni očetje, na to je mogoče tudi razumsko sklepati iz tega, kar je v Svetem pismu vendarle napisano. Efeški koncil iz leta 431 je razglasil Marijo za *Theotokos*, mater Božjo, in s tem dal podlago njenemu čaščenju, a tega je napovedala sama: »Glej, odslej me bodo blagrovali vsi rodovi ...« (Lk 1,48) Na dan 15. avgusta je Cerkev na začetku slavila spomin na tisti dan, ko je Marija zaspala v Bogu, kakor poroča Jacobus de Voragine v svojem spisu *Legenda Aurea* (Zlata legenda). Cesar Maurikios, ki je umrl v letu 602, je določil 15. avgust za dan spomina na Marijino vnebovzetje. Bizantinsko ikonopisje je na to odgovorilo s svojimi fantastičnimi podobami Marijine zaspalosti v Gospodu. Papež Pij XII. pa je 1. novembra 1950 razglasil dogmo o vnebovzetju Marije, pri čemer ni izhajal iz lastne volje, temveč iz številnih prošenj vernega ljudstva v 19. stoletju in iz povpraševanja pri škofih vsega sveta. Tako beremo v apostolski konstituciji 1. novembra 1950 z imenom *Munificentissimus Deus* (Najradodarnější Bog): »... v čast vsemogočnega Boga (...) razgllašamo, pojasnjujemo in določamo zato (...):

od Boga razodet nauk vere je, da je bila brezmadežna Božja porodnica in vseskozi devica Marija po dopolnitvi zemeljskega življenja s telesom in dušo vzeta v nebeško slavo.« Celo nekatoličan, komajda še nekako protestant Carl Gustav Jung, eden največjih psihologov po Freudu, je razglasitev te katoliške dogme označil kot »najpomembnejši verski dogodek po reformaciji«.

Mogoče se zdi ta praznik, verska resnica tega praznika, precej manj pomemben od drugih praznikov v cerkvenem letu, predvsem seveda še od največjega, velike noči, ki je praznik Jezusove zmage nad smrtjo in njegovega vstajenja, ko je človek v Bogočloveku Jezusu Kristusu, pravem Bogu in pravem človeku, pravem in polnem človeku, torej tudi človeku razuma, volje in občutja, človeku interesa, poezije in zanosa, strasti in veselja, pozabil in zbrisal smrt v svojem telesu in se pridružil Božjemu deležu iste Jezusove osebe. Mogoče se to tako zdi. A če pomislimo, da Kristusovo vstajenje ne bi bilo resnično in polno vstajenje, temveč kvečjemu ponovna oživitev, ko ne bi odprlo mogočne vrste vstajenj, obljubljen in odkupljen človeškemu rodu, potem je prvo vstajenje človeka, ki je samo človek, povsem čist in nedolžen človek, kakor je bila to Marija, Jezusova mati, v svoji pionirski izvirnosti privilegirano z izbrisom časa med smrtjo in poslednjo sodbo, precedens kozmosa, nezaslišan primer v vsej ustvarjeni biti, telesni in duhovni, in je tako praznik tega vstalega in s poveljanim telesom združenega človeka, ženskega človeka, materinskega človeka, človeka nežne poezije in nezaslišano radikalnega politikuma v *Magnificatu*, skoraj izenačeno z vstajenjem Božjega Sina samega, saj je ta moral in hotel vstati, da bi njegova mati Marija za njim in vsi drugi sveti za njo smeli in mogli vstati, kakor je obljubljeno in odkupljeno v govorici in ceni žrtvene Sinove krvi. Če je *pasha* velika noč Bogočloveka, Jezusa Kristusa, pa je *asumpcija* velika noč brez greha rojenega in v istem stanju v Bogu zaspalega človeka – Marije.

Štiri latinska imena ima ta praznik, štiri pomenske poudarke, v svoji nanižanosti pravi program človekovega zorenja: *assumptio* (privzetost, vnebovzetost), *dormitio* (zaspalost), *migratio* (preseljenost), *pausatio* (počitek).

Asumpcija, ki je samo prispodobno vnebovzetost, sicer pa pomeni vsakršno privzemanje, je samo drugi izraz za vse, kar človek v svojem življenju sprejema: naravnega in nadnaravnega, v nadnaravi pa dobrega ali zlega. *Asumpcija* dobrega odpre človeku milost za poslednjo *asumpcijo* blaženosti in vstajenja, kakor jo je pred nami vsemi že dosegla Marija.

Dormicija, zaspalost, je lahko dremavost utrujenih in preplašenih Jezusovih učencev, lahko pa je to tudi zaspalost Marijinega soproga Jožefa, v katerem sliši angelovo pojasnilo o Mariji in svarilo o Herodu – in nazadnje zaspalost

lost v Gospodu, po mali smrti vsake noči, ko nas vzame spanec, v veliko in zadnjo smrt noči našega življenja, ko nas vzame Gospodov angel in nas privede pred njegovo obličje. Človeku se dogaja oboje: ves čas je zaspan in ves čas se odteguje spanju. V svoji majhni dormiciji velja spoštovati uro noči in zaspati, da bi bili ob luči dneva budni – in pripraviti se kaže na veliko dormicijo, ko bomo zaspali v Gospodu, da bi se v Gospodu tudi prebudili v večno življenje in večno budnost.

Migracija, pa naj bo s predpono poti v svet emigracija ali s predpono prihajanja imigracija, ni bila le usoda svete družine, pred njo pa že vsega Izraelovega ljudstva, ni bila le usoda Jezusovih apostolov in učencev in same njegove matere, ki ji nekateri domnevajo grob v maloazijskem Efezu, temveč je to tudi naša usoda, pa naj bo v majhni poti od doma do šole, od doma do delovišča, od doma do urada v prestolnici, ali pa v velikih poteh iskanja kruha, sreče ali civilne svobode. Kdo bi razumel to besedo, če ne Slovenec, ki sta ga potreba in grožnja, pomanjkanje in diktatura pognali v svet in je bil še ob svoji vrnitvi zavržen, kakor da je večkratni tujec med svojimi. A zadnji izgon, zadnja emigracija, odplutje v smrt, bo tudi zadnja imigracija, zadnje dospetje na kopno večno odrešenega in neskončno milostnega, kjer ne bodo le otrte vse solze, temveč bodo odložene tudi vse bisage našega zemeljskega nemira in preseljevanja. Na Mariji se je uresničilo, tudi nas čaka, migracija na ono stran, ki v resnici ni stran, ampak neskončna in popolna celota.

Pauzacija, počitek – kaj niso vsa naša hrepenenja in prizadevanja, razumna in nerazumna, smiselna in nesmiselna, nazadnje le iskanje počitka v hoji neprestane migracije, neprestanega preseljevanja? Čemu denar, če ne, da bi na njem počivali? Čemu posest, če ne, da bi si ob njej oddahnili? Čemu slava in veljava, če ne, da bi si spočili na lovoriki? Čemu oblast, če ne za to, da bi smeli neovirano počivati v njenem dozdevnem varstvu in dozdevni pomembnosti? Avguštin, morda najbolj nemiren med duhovi, je moral povedati resnico miru in nemira: Nemirno je naše srce, dokler ne počije v Bogu, svojem rešitelju ... Počivanje je, kar pride nazadnje. *Requiescat in pace* – počivaj v miru, ni ukaz za trohnenje umrlega, kakor menijo pogrebci, temveč klic v cvetenje odrešenega in od smrti vstalega, kakor bodo peli sveti zbori. Bog sam je počival, ko je končal stvarjenje. In počivanje v Bogu ni, kakor počivanje od napora uničenega človeka, je kakor počivanje nad ustvarjeno rečjo zadovoljnega Boga. Tako počiva Marija, tako bodo počivali sveti.

Kakor je zadnja in najvišja usoda in oblika človeka odrešena duša z odrešenim prenovljenim telesom, tako je zadnja in najvišja usoda in oblika naroda prenovljeno Božje ljudstvo, ki z vsemi jeziki hvali Stvarnika. V moškem ali ženski,

otroku ali odraslem, človeku s tem ali s kakim drugim imenom, je toliko večnega, kolikor je v njem Božjega otroka, ki je pravo okostje in pravo meso in vezivo duše. V Slovencih ali Nemcih, v katerem koli narodu na obliču Zemlje, je toliko večnega, kolikor je v njih za Kristusa pridobljenega ljudstva. Narodnost je učilnica vsečlovečnosti. Marija je kraljica Slovencev, Marija je Patrona Bavariae, Marija je kraljica katerega koli naroda na Zemlji, ker je pred tem in po tem kraljica vsega Božjega ljudstva, ker je duhovna mati človeškega rodu. Zato je treba biti, če si Kristusov, če si tudi Marijin, moški ali ženska, otrok ali odrasel, zdrav ali bolan ali pohabljen, vse to v vsej samoumevnosti in preprostosti tega naravnega dejstva, si zaradi tega nič umišljati, se z ničemer od tega ponašati, z ničemer od tega pritiskati na drugega ali na samega sebe. Zato je treba biti, če si Kristusov, če si tudi Marijin, Slovenec ali Nemec, pripadnik bele ali črne ali kake druge rase, govorec tega ali onega jezika, vse to mirno v uvidu in sprejemanju danega dejstva, ne da bi si človek na osnovi tega kaj umišljal ali domišljal, se imel za kaj več ali za kaj manj, pritiskal s tem na druge ali nase, popuščal zaradi tega drugim ali sebi. Vse to namreč, da je človek spol med obema spoloma, da je starost med vsemi starostmi, da je stan med stanovi, da je narodnost med narodnostmi, da je obarvanost med obarvanostmi, celo da je vera med verami, miselnost med miselnostmi, ljudski običaj med ljudskimi običaji – vse to namreč nima nobenega drugega namena, kakor pa, da bi v uporabi teh vodil in oprijemov, teh naslonov in privezov, ne padel na poti in ne zašel s poti, ki pelje k odrešitvi človeku in poveljčanemu Božjemu ljudstvu.

Priklonimo se Kraljici Slovencev – in darovi Kraljice sveta nam bodo navrženi; počastimo Kraljico sveta – in navržene nam bodo naklonjenosti in pomoči Kraljice Slovencev!

Vinko Ošlak

Prebrano na veliki šmaren na Lovrencu na Pohorju v petek, 15. avgusta 2003.

Voda – naše modro zlato

Leta 2003, v mednarodnem letu sladke vode, smo v dnevnem časopisju lahko pogosto brali take vesti:

Strokovnjaki se boje, da bo leta 2025 približno 5 milijard ljudi na svetu skoraj brez čiste pitne vode.

V Nigeriji je v zvezni državi Jigawa zaradi umazane pitne vode iz vodnjaka, ki ga že dolgo niso več uporabljali, junija umrlo 80 prebivalcev

vasi Janki. Pred tem je namreč usahnila voda iz edinega čistega studenca v vasi.

V Afriki, Aziji, Srednji in Južni Ameriki se grozljivo niža raven talne vode, približno za 3 m vsako leto.

Zaradi znižanja ravni talne vode v obalnih predelih morska voda pronica v tla in kvari talno vodo, ker vnaša vanjo soli iz morja, ki jih dobra pitna voda ne sme vsebovati.

Take in podobne novice nas – hočeš nočeš – spodbujajo k razmišljanju o vodi. Pa pogledjmo, kaj pravzaprav že vemo o njej in o čem naj bi v zvezi z njo zavestno razmišljali.

Naj osvežimo nekaj osnovnega znanja:

Leta 334 pred Kristusom. Grški filozof Aristotel trdi, da je voda eden osnovnih nedeljivih elementov na Zemlji.

18. stoletje, leto 1766. Angleški kemik Henry Cavendish spozna, da je vodo mogoče razkrojiti, pri čemer odkrije element vodik.

Leta 1770. Istočasno in neodvisno drug od drugega odkrijeta švedski kemik Karl Wilhelm Scheele in angleški naravoslovec Joseph Priestly drugi sestavni element vode – kisik.

Voda je torej spojina vodika in kisika: H_2O . Danes vemo, da ima celo vrsto specifičnih lastnosti, po katerih se razlikuje od vseh drugih snovi na zemlji. Na primer – istočasno nastopa v vseh treh agregatnih stanjih.

Tekočine so navadno najgostejše tik preden se strdijo. Voda pa je najgostejša pri $4^{\circ}C$, njeno ledišče pa je pri $0^{\circ}C$. Ta njena posebnost omogoča življenje v vodi. Zaradi nje led plava na vodi in pod ledom se voda ne ohladi pod $4^{\circ}C$.

Voda je prozorna, vendar v debelejši plasti modrikasta; najgloblje vanjo namreč prodre modri del svetlobe. Zvočni valovi se v vodi širijo 4,5 x hitreje kot v zraku. Razlike dojemanja zvoka med levim in desnim ušesom v vodi pa ne zaznamo in zato pod vodo ne moremo določiti smeri, iz katere zvok prihaja.

Voda je temeljna sestavina vsega živega na zemlji. Približno 70 % telesa odraslega človeka predstavlja voda. Je topilo in transportno sredstvo za hranljive snovi in zbiralnica odpadkov, ki jih je treba odplakniti iz telesa. Le v vodi lahko potekajo v bitjih vseživljenjsko pomembne kemijske reakcije. Če človek zgubi približno 10 % telesne vode, je v smrtni nevarnosti, če je pravočasno ne nadomesti. S starostjo počasi zgublamo sposobnost vezanja vode, zato njena količina v telesu procentualno pada in to je eden glavnih vzrokov staranja. Naravna smrt je pravzaprav izsušitev organizma, kar so že zdavnaj vedeli naši predniki; za človeka, ki je umrl naravne smrti od starosti, so imeli navado reči: »Ne, nič ni bil bolan, kar posušil se je.«

Zemlja se mora za vzdevek »modri planet« zahvaliti vodi, ki pokriva približno 70 % njene površine. Ta osnovni podatek o količini vode na Zemlji bi na prvi pogled še danes marsikoga privedel do napačnega zaključka, da vode ne more primanjkovati ali celo zmanjkati, čeprav je vedno več porabimo. Stoletja dolgo so bili ljudje prepričani, da je voda poleg zraka edina dobrina, ki nam je podarjena v neomejenih količinah.

Danes nam počasi prihaja do zavesti, da temu ni tako. V resnici postaja pomanjkanje pitne vode na svetu vedno bolj pereče; njene naravne zaloge se krčijo. Vzroke lahko odkrijemo brez posebnega truda. Voda je snov, ki jo je na Zemlji največ. Toda 92,2 % njene celotne količine je v oceanih in v morjih. Morska voda sicer omogoča življenje morskim bitjem, za človeka pa je neposredno skoraj neuporabna. Ljudje in vse kopenske rastline in živali potrebujemo za življenje sladko vodo, ki je je slabe 3 %. Pa tudi s to ne moremo razpolagati v celoti. Ogromne količine so vezane v obliki snega in ledu na obeh zemeljskih polih in v gorah nad ločnico večnega snega.

Preostanejo nam torej le dragocene zaloge talne vode (0,625 % vse vode na Zemlji) in površinska voda rek, potokov in jezer (0,017 %). Povrh vsega pa je ta po zemeljski površini tudi zelo neenakomerno porazdeljena: nekje je je veliko, včasih celo preveč, drugod premalo.

Krnsko jezero. (Foto A. Veber)

Od tega porabi danes v svetovnem merilu kmetijstvo 70 % (predvsem za namakanje), industrija 20 % (predvsem kot topilo in sredstvo za hlajenje), preostalih 10 % pa porabimo v gospodinjstvih, kjer so seveda skoraj neverjetne razlike. Prebivalec Amerike porabi npr. 460 l na dan. Prebivalec Japonske 379 l, Švice 270 l, Nemčije in Avstrije 145 l, prebivalec Indije 25 l in prebivalec Madagaskarja 5 l dnevno.

Imamo srečo, da živimo v deželi, kjer se nam - vsaj zaenkrat - ni treba bati, da bi - žejni - zaman iskali požirek vode. Njeno pomanjkanje zaznamo le v izjemno hudih sušnih obdobjih in še to le zaradi opozoril, da naj do nadaljnjega ne zalivamo vrtov in ne peremo avtomobilov.

To pa seveda ne pomeni, da smemo vodo lahkomišno in razsipno polivati. Nasprotno, zelo premišljeno jo moramo uporabljati in skrbno ravnati z njo.

V nekaterih deželah, npr. v Čadu, Sudanu in Afganistanu 70 % prebivalstva trpi zaradi pomanjkanja pitne vode, drugod, npr. v Nigeriji, Maroku, Jordaniji, Burundiju, Ruandi in še marsikje umre do 6000 ljudi dnevno zaradi okužb z onesnaženo vodo, ker dobre pitne vode enostavno ni. V svetovnem merilu je pomanjkanje vode čedalje večje. V letošnjem poročilu Združenih narodov beremo, da utegne že sredi tega stoletja trpeti zaradi pomanjkanja vode 7 milijard ljudi.

Eden osnovnih vzrokov so velike podnebne spremembe, ki so deloma posledice naravnih dogajanj, deloma pa jih s svojim ravnanjem povzročamo tudi mi sami (na primer učinek tople grede, izsekavanje gozdov itd.). Tudi izvor drugih nevarnosti, ki ogrožajo pitno vodo, je v početju nas samih.

Svetovno prebivalstvo nezadržno narašča in poraba vode v gospodinjstvih, kmetijstvu in industriji se je v zadnjih petdeset letih skoraj podvojila. Kvaliteto vode zmanjšuje vedno močnejše onesnaževanje, čiščenju odpadnih voda pa posvečamo v svetovnem merilu veliko premalo pozornosti.

Pitna voda se z naravnim kroženjem do neke mere res stalno obnavlja. Neprestano izhlapeva in se v obliki padavin spet vrača na zemljo. Toda strokovnjaki so ugotovili, da se na kopno vrne le približno 1/5 izhlapele vode in poleg tega so padavine v različnih podnebnih razmerah zelo različno razporejene. V aridnih (suhih) predelih več vode izhlapi, kot se je v obliki padavin vrne na zemljo, v humidnih (vlažnih) predelih pa je padavin več, kot vode izhlapi. Le redko kje so padavine v ravnovesju z izhlapelo vodo.

Najbolj zaskrbljujoče pa je dejstvo, da zaradi vedno večje porabe vode raven podtalnice, ki je glavni vir pitne vode v številnih deželah, nezadržno pada (npr. v Kaliforniji, severozahodni Indiji, Mehiki, Pekingu in drugod). V Afriki, Aziji, Srednji in Južni Ameriki se ponekod zniža skoraj za tri metre na

leto. To povzroča tudi zaraščanje velikih jezer (npr. Aralsko jezero se čedalje bolj krči).

V industrijskih deželah, kjer ni potrebe, da bi kmetijske površine namakali (npr. Nemčija, Kanada, Velika Britanija), pa porabi največ vode (do 70 %) industrija. Tu je tudi poraba vode v gospodinjstvih največja.

Kaj torej storiti?

Z vodo moramo ravnati kakor z največjo dragocenostjo. Čas je, da se zavemo odgovornosti, ki jo nosimo v zvezi z njo. V kmetijstvu, industriji in tudi v gospodinjstvih moramo omejiti uporabo strupenih snovi, ki onesnažujejo reke, potoke in končno podtalnico. Futurologi napovedujejo, da je voda tista dobrina, zaradi katere v prihodnosti lahko vzplamte vojne. To seveda lahko preprečimo z razsodnim ravnanjem posameznih dežel in posameznikov, z dogovarjanjem med njimi in z inovativnimi skupnimi reševanji problemov.

»Poleg dobre, sveže pitne vode nujno potrebujemo tudi svež, nov način razmišljanja o njeni ohranitvi,« je ob svetovnem dnevu okolja rekel generalni sekretar Združenih narodov Kofi Annan. Razmišljajmo in ukrepajmo v malem, da pridemo do rešitev v velikem obsegu!

Tatjana Angerer

Nove zbirke v prenovljenem tolminskem muzeju

Tolminski muzej je bil uradno odprt 21. maja 1955 po petletnih prizadevanjih muzejskega pripravljalnega odbora s predsednico, kasnejšo zaslužno muzejsko delavko Marijo Rutar. Skromne prostore je dobil v pritličju Coroninijevega gradu. Obe nadstropji so tedaj zasedali razni uradi in nekaj razredov učiteljsišča. Postopoma, v treh desetletjih, sta se nadstropji izpraznili, zadnji so odšli leta 1985. Tedaj so se začela prizadevanja, da bi celotna zgodovinska stavba, ki so jo grofje Coronini dogradili leta 1660, postala muzej. A šele v samostojni državi, leta 1992, se je po prizadevanjih Zdravka Likarja, vodje upravne enote Tolmin, in Silvestra Gabersčka, sekretarja na ministrstvu za kulturo, začela obnavljati za potrebe muzeja celotna stavba. Po svojih močeh je to akcijo podpiral tudi Goriški muzej, v katerega okviru je tedaj Tolminski muzej deloval. Leta 2001 se je Tolminski muzej osamosvojil, stavba je bila lepo obnovljena. Postaviti pa je bilo treba vse predvidene zbirke. Pošteno so morali zagrabiti za delo ravnateljica

Tolminski muzej se je sčasoma razširil v vse prostore nekdanje Coroninijeve graščine, zgrajene leta 1660. (Foto: J. Dolenc)

1200 m² razstavnih površin. Zbirke so skupno poimenovali NAPLAVINE OB-SOŠKE ZGODOVINE. V petek, 6. junija, je predsednik RS dr. Janez Drnovšek odprl prenovljeni Tolminski muzej. Slovesne otvoritve so se udeležili tudi gostje iz Benečije in Režije. To je bil nepozaben dan za Tolminsko.

Odprtje prenovljenega Tolminskega muzeja 6. junija 2003. Govoril je predsednik RS dr. Janez Drnovšek, pred vrati sta »oživljena« tolminski grof in grofica, tolminski župan E. Kemperle, ravnateljica muzeja Damjana Fortunat Černilogar in drugi gostje. (Foto: J. Dolenc)

mag. Damjana Fortunat Černilogar, oba etnologa Karla Kofol in Marko Grego ter arheolog Miha Mlinar. S pomočjo kolegov iz Goriškega muzeja so vzorno pripravili arheološko, zgodovinsko-etnološko zbirko in zbirko sakralne umetnosti ter z njimi napolnili vso stavbo Coroninijeve graščine na

Sedaj si pa ogledjmo Tolminski muzej. Ko vstopimo v vežo pritličja, je na levi vhod v poročno sobo, na desni pa je vstopna blagajna, kjer je na prodaj tudi literatura, povezana s Tolminsko. Na koncu veže je vhod v prostore občasnih razstav, desno pa nas vodijo stopnice v prvo nadstropje. Ogled začnemo na levi, kjer prvi pro-

stor, predviden za predavanja, predstavitve in projekcije, še ni urejen in dostopen. V drugem prostoru pa se začena arheološki del razstave, ki zajema vse ostale prostore nadstropja. Ta prostor je poimenovan *Krasna si, bistra hči planin* in zajema arheološko bogastvo reke Soče in njenih pritokov. Soča ni le kulturna reka sedanjosti, ampak so jo častili, kot dokazujejo arheološke najdbe, že v davni preteklosti. V antiki je ime njenega božanstva, Aesontija, že krasilo kamnite posvetilne spomenike. Sočin tok nas pripelje do

kulture neandertalcev, prvih Posočanov. Med paleolitskimi najdišči je najpomembnejša in najbolj raziskana jama Divje babe v dolini Idrijce, v katere bogatih sedimentih je bilo odkritega veliko kamnitega in koščenega orodja, ostankov človekovih kurišč in kosti jamskega medveda. Najdišču je sloves prinesla iz kosti mladiča jamskega medveda izdelana piščal, ki je s 45 tisoč leti najstarejša tovrstna najdba na svetu. Video naprava na steni prikazuje, kako je tedanji človek izdelal to piščal. Razstavljena je njena kopija. Skromne najdbe kamnitih orodij iz mezolitika (8. do 5. tisočletje pr. Kr.) so našli v toliminskih planinah Kašina in Petrovč. V neolitiku (6. do 4. tisočletje pr. Kr.) so kot drvarsko orodje že uporabljali kamnite sekire.

Drugi prostor prikazuje eneolitik ali bronasto dobo od začetka uporabe bakra do iznajdbe brona. Razmahnila se je zlasti v 3. tisočletju pr. Kr., ko so verjetno izkoriščali tudi domača nahajališča bakrove rude (Cerkaljansko). Svoje ime *Sonce – vir življenja* nosi soba po najdbah bronastih kolesastih obeskov iz depojske najdbe s Kanalskega vrha, ki simbolizira čarobno energijo sonca. Depojska najdba je najdba namernega zakopa večjega števila kovinskih predmetov na posebej izbranih mestih. Druga depojska najdba je iz Turjeve jame pri Robiču, kjer je bilo zakopanih večje število srpov. Sredi sobe je maketa zelo preproste hiše iz te dobe.

Tretji prostor predstavlja železno dobo v Posočju, ki je najbogatejša po številu in kvaliteti najdb. Delimo jo na starejšo železno dobo (od leta 1000 do leta 400

*Ravnateljica Damjana razkuje
predsedniku Drnovšku, S. Gaberščku
in ostalim gostom etnografski del muzeja.
(Foto: L. Červ)*

Bronasta doba v arheološkem delu. Levo maketa preprostega bivališča, desno vitrina z bakreno žaro, zraven bronasta kolesca iz depojske najdbe s Kanalskega Vrha. Ženska figura v sredini ima ovratnico iz teh koles, ki so simbol sonca. (Foto: J. Dolenc)

Četrty prostor je posvečen naselbinam železne dobe. Raziskane so bile ostaline skoraj 40 železnodobnih stavb, ki so kazale enotno gradnjo s kamnitimi temelji, leseno konstrukcijo in slamnato streho. V prostoru je maketa halštatske hiše, v šoli na Mostu na Soči pa je rekonstrukcija dolge hiše, ki je že zameetek urbanizma. Naselbina je ležala na skrajnem vzhodnem robu venetskega prostora, o njenem imenu so samo domneve.

Peti prostor je namenjen spoznavanju halštatskih grobišč. Pokojne so sežigali, ostanke kosti in oglje so navadno razsuli po dnu grobne jame, le desetina grobov je vsebovala lončene ali bronaste žare. Grobove so skrbno pokrili s kamnito ploščo. Kustosa Josef Szombathy z dunajskega muzeja in Carlo Marchesetti sta v zadnji četrtini 19. stoletja izkopala v Posočju na tisoče grobov in vse najdbe odpeljala na Dunaj oz. v Trst. Doslej je bilo odkritih že okrog 9000 halštatskih grobov. Mladi arheolog Miha Mlinar iz Tolminskega muzeja izkopava še sedaj. Nedavno je na najdišču Repelc našel grško posodico skifos, okrašeno s podobo mlade sovce. Pri Grkih je bila sova simbol boginje modrosti Atene, zaščitnice pokopališč.

Zadnji prostor prvega nadstropja je poimenovan *Od murusa do mirišča* in prikazuje Posočje od Rimljanov do Slovanov. Časovni in kulturni preskok iz prazgodovinske dobe v zgodovinsko predstavlja kamnita sončna ura z najdišča Loke pri Novi Gorici. V letih 35–33 pred Kr. je bil del Posočja priključen rimskemu imperiju. Na Mostu je ohranjen temelj rimske atrijske stavbe, ki je

pr. Kr.), ki zajema gradivo halštatske kulture, in na mlajšo železno dobo, ki zajema latensko kulturo (od leta 400 do prihoda Rimljanov). Središče halštata pri nas je svetolucijska kultura na Mostu na Soči, središče latenske kulture pa Idrija pri Bači. O najdbah teh dveh kultur sta pisala že mostarska župnika Tomaž Rutar in Alojzij Carli.

imela centralno ogrevanje prostorov (hipokavst). Poselitvena slika se je močno spremenila v burnih časih pozne antike (4. do 6. stoletje), ko so se naselbine zaradi prehodov tujih vojsk po dolinah premaknile na višje, naravno bolj zaščitena območja. Ena pomembnejših postojank je bila na Tonovcovem gradu nad Kobaridom. Največji stavbni sklop na skalnem platoju ob prepadni steni sestoji iz treh zgodnjekršćanskih cerkva, ki naselbini dajejo tudi pečat verskega središća. Arheološko pripoved zaključujejo najdbe z Mosta na Soči, Kobarida, Tolmina in vipavskih najdišč.

Drugo nadstropje zajema zgodovinsko in etnološko postavitev. Prva soba je puntarska, saj je bilo na Tolminskem po letu 1500, ko se je položaj tolminskih kmetov s preходом pod oblast Habsburžanov zelo poslabšal, kar okrog 200 manjših in večjih kmećkih uporov. Nemški Rut se ni upiral, ker je bil oprošćen dajatev in rabote, vladal mu je pa rihtar. Tu je razstavljen rihtarjev meć iz 15. stoletja, sicer pa je poudarek na velikem tolminskem puntu iz leta 1713, ki je predstavljen tudi z dokumentarnim filmom. Začetek punta kaŹe velika slika Toneta Kralja, srećanje tolminskega grofa Coroninija s puntarji v Solkanu 27. marca 1713, konec pa nekoliko manjša slika Jane Dolenc Usmrtitev štirih tolminskih puntarjev 20. aprila 1714. Zanj je zmanjkalo prostora v tej dvorani, vidimo jo lahko na vrhu stopnišća.

Naslednji trije prostori so etnološki in se loćijo od drugih s kmećkim podom iz smrekovih desk. Naćin preŹivljanja kmetov in obrtnikov. Znaćilna bivalna kultura ljuďi se je oblikovala skozi stoletja. Kolovrati in stavbe, stara kuhinja z odprtim ognjišćem in posodjem, izba s staro kmećko pećjo, kamra z eno samo zakonsko posteljo. Sirarski kotel

Nova slika akad. slikarke Jane Dolenc za zgodovinski del muzeja: Usmrtitev štirih tolminskih puntarjev 20. aprila 1714 na Travniku pred palaćo grofa Thurna. Ivan Gradnik je Źe obglavljen in izpostavljen na mućilnem kolesu na vrhu droga; Gregor Kobal kleće ćaka na rabljev udarec z mećem; Lovro Kragulj slećen do pasu ćaka, da ga rabelj všćipne z razbeljenimi klešćami; Martin Munih ćaka v spremstvu dveh straŹarjev pred odrom. (Foto: J. Dolenc)

nas opozarja, da je za Tolminsko izredno važna živinoreja. Poleti je živina na pašnih planinah, v stanu pa sirar vsak dan dela sir tolminc in skuto. Tretja soba je posvečena starim gostilnam, kjer so se zbirali zlasti moški, se pomenkovali in peli. Naslednji prostor narodne prebuje prikazuje, kako se je v šestdesetih letih 19. stoletja razmahnilo slovensko narodno politično gibanje. Čitalnica v Tolminu je bila kot prva na Goriškem odprta že 20. febr. 1862, svileni prapor Narodne čitalnice je dragocen spomin na tiste čase. Narodni tabor 1870 v Tolminu je med drugim postavil zahtevo po rabi slovenskega jezika v šolah in uradih. Iz te sobe lahko vstopimo v prostor v grajskem stolpu, ki je posvečen zgodovini Tolmina, ki je bil skozi stoletja pomembno upravno, kulturno in gošpodarsko središče.

Tolminska kuhinja z odprtim ognjiščem na prehodu v 20. stoletje v etnografskem delu muzeja. (Foto: J. Dolenc)

Predzadnji razstavni prostor je namenjen prvi polovici 20. stoletja, obdobju, ki je močno vplivalo na življenje ljudi ob Soči. To je bil prihod prvega vlaka na Most na Soči leta 1906, izbruh prve svetovne vojne in soška fronta. Po njej pa italijanska okupacija, pojav fašizma, uničenje slovenskega šolstva in slovenskih društev ter premestitev slovenskih učiteljev v Italijo. Posledica je organiziran odpor, prvi in drugi tržaški proces. Sledila je druga svetovna vojna in osvobodilni boj. Okupatorji so zapirali in internirali zavedne ljudi, lastnica razstavljene taboriščne obleke je delila usodo mnogih Slovencev v italijanskih in nemških taboriščih.

V zadnjem razstavnem prostoru nas tabla z napisom *Začasna meja Jugoslavija - Italija* opozarja na dolgotrajni proces oblikovanja meje z zahodno sosedo. Sledila je priključitev matici 1947, a brez Trsta in Gorice. Sicer pa je Posočje v drugi polovici 20. stoletja doživelo veliko sprememb. Hitra industrializacija večjih krajev je pospešila odseljevanje ljudi iz hribovskih vasi. Zadele so ga tudi naravne nesreče, snežni plazovi 1952 ter potresa 1976 in

1998. Po mnogih preizkušnjah so prebivalci Posočja doživeli uresničitev svoje lastne države Republike Slovenije.

Na podstrešju so upravni prostori, knjižnica, arhiv in depo. Posebne stopnice pa nas iz drugega nadstropja vodijo v lepo urejene kletne prostore, kjer je zbirka sakralne umetnosti. Za to zbirko si je posebej prizadeval umetnostni zgodovinar Silvester Gabersček. Pomembnejši eksponati so procesijski križ iz 14. stol., ki simbolično predstavlja pokristjanjevanje Posočja iz mesta Čedad. Vrste se okrasni sklepniki gotskih prezbiterijev cerkva iz 15. stoletja, lesene plastike, bandera, baročne slike. Dragocena sta gotska keliha in gotska monštranca iz prve polovice 15. stoletja. Izdelki samoukov podobarjev, npr. naivna tehnika Trentarske Marije ali Marije na kolenc s Šentviške planote (18. stoletje) nas kar očarajo. Posebna mojstrovina je sv. Ana Samotretja (15. stol.). Odlitka Izgubljenega sina in Dobrega pastirja iz cerkve sv. Lucije na Mostu nas opozarjata na velikanski likovni opus Toneta Kralja, ki je od 1921 do 1969 od Višarj do Trsta poslikal okrog 40 cerkva. Iz njegovih likov odseva protifašistično sporočilo, npr. Mussolini kot hudobni duh. Ko odhajamo, pritegnejo našo pozornost še freske na stenah stopnišč, nekatere odkrite po zadnjem potresu.

Tolminski muzej prikazuje toliko zanimivega, da je z enim samim obiskom nemogoče vse dojeti. Treba se je vanj še in še vračati.

Janez Dolenc

VIRI

– Damjana Fortunat Černilogar. Muzej v Tolminu od prvih zametkov do nove podobe in moderne postavitve. *Tolminski zbornik* 3, 1997.

– Tolminski muzej. Besedilo K. Kofol, M. Mlinar. Tolmin 2002. Prospekt.

V sakralni zbirki muzeja je kip sv. Ane Samotretje iz Kobarida, izdelan v 15. stoletju. Sveto Ano so nekdanj pogosto upodabljali, ko objema svojo hčer Marijo, Mater Božjo, in Dete Jezusa.
(Foto: J. Dolenc)

- Stalna razstava *Naplavine obsoške zgodovine*. Prospekt ob odprtju muzeja 6. junija 2003. Silvester *Gaberšček*: Sakralna zbirka Tolminskega muzeja. Tipkopis, junij 2003.
- Miha *Mlinar*: Nove zanke svetolucijske uganke. *Katalog razstave v Tolminskem muzeju* 2002.

Orožje iz slovenskih dežel za prvi srbski upor

(Ob 200. obletnici)

S padcem Smedereva leta 1459 je srbska despotovina dokončno prišla pod turško nadoblast. Srbija je izgubila samostojnost. Srbsko ozemlje so Turki razdelili na več upravnih enot – sandžakov. Višji fevdalci so bili pobiti ali so pobegnili, nižji fevdalci pa so bili kot krščanski spahije vključeni v turški fevdalni sistem, odvisno kmečko prebivalstvo je postalo raja. Edino živinorejci – vlahi so obdržali status svobodnih ljudi in zaradi vključevanja v turško vojaško organizacijo ohranili privilegirani položaj. Po osvojitvi Srbije Turki niso odpravili pravoslavne cerkve, odvzeli pa so ji za nekaj desetletij samostojnost. Obnovljena peška patriarhija leta 1557 je vse Srbe povezala v eno versko skupnost in ohranjala staro srbsko državno izročilo ter na ta način preprečevala islamizacijo srbskega ljudstva. V času krize osmanske države v 17. in 18. stoletju so se začela v Srbiji uporniška gibanja. Konec 18. stoletja je bila večina Srbov v turški državi združena v beograjskem pašaluku, začelo se je osvobajanje naroda.

Znamenje za upor je bilo dano, ko so konec januarja 1804 janičarji v beograjskem pašaluku uprizorili pokol knezov. Pobili so okrog 70 uglednih srbskih knezov in veljakov. Tako so hoteli obglaviti srbski narod in ga prestrašiti. Nekaterim srbskim voditeljem se je posrečilo pobegniti, med njimi tudi Đorđu Petroviću – Karadordu, ki je prevzel vodstvo upora. Zagorele so hiše Turkov in iz Šumadije se je razširil upor po vsej Srbiji. V začetku je bil naperjen le proti nasilju janičarjev, pozneje pa se je obrnil tudi proti sultanu. Srbski uporniki so začeli vstajo skoraj goloroki, kajti vera v svobodo jim je dvigala zavest in upornost.

Zaradi naglega naraščanja števila upornikov je preskrba uporniške vojske s puškami, topovi in municijo postajala čedalje težja, pomanjkanje orožja pa

je bilo čedalje večje. To je bila ena največjih težav upornikov. Od tega je bilo tudi odvisno nadaljevanje boja proti Turkom. Pomanjkanje orožja se je posebno pokazalo konec leta 1805 in v začetku leta 1806, ko so uporniki dosegli pomembne zmage. Takrat so v uporniški vojski, ki je štela kakih 40.000 borcev, imeli 15.000 do 20.000 pomanjkljivo oboroženih ljudi. Ker ni bilo dovolj strelnega orožja, so se borci borili s sekirami, kosami, kopji in celo s pračami, kot v srednjem veku.

Po izbruhu upora in po njegovih prvih uspehih so se voditelji obrnili za pomoč na tedanji dve velesili, na Avstrijo in Rusijo. Avstrijski dvor se je izgovarjal, da je v prijateljskih odnosih s sultanom in da ne more pomagati. Rusi pa so boj Srbov izkoriščali za svoje cilje, pomoči pa dolgo niso poslali. Srbi so kmalu uvideli, da lahko računajo le na lastne sile in na pomoč drugih južnoslovanskih narodov. In res so Srbi v Vojvodini, ki je bila tedaj pod avstrijsko oblastjo, ter Hrvati in Slovenci podprli ta pravični boj za osvoboditev izpod tujega jarma. Zbirali so denar, pošiljali orožje in municijo, prihajali pa so tudi kot prostovoljci, znani pod imenom »golači«.

Že kmalu po začetku upora so vojvode poslali svoje odposlance prek Save in Donave, da bi organizirali nabavo orožja in municije. Najprej so kupovali rabljeno orožje, ki so ga ljudje skrivali in hranili po svojih domovih. Glavno zbirališče orožja za srbske upornike je bil Zemun. Toda srbski uporniki so se bojevali tudi s čisto novimi puškami, topovi in možnarji. To orožje je v velikih količinah prihajalo zaradi nevarnosti na skrivaj iz slovenskih dežel.

Središče za tihotapljenje tega orožja je bilo v Osijeku. Avstrijske oblasti so kasneje ugotovile, da so leta 1806 prihajale puške v zabojih na naslov nekega osiješkega steklarja. Oktobra istega leta so oblasti v Sisku zadržale 250 pušk, ki so jih iz Kranja skrivno poslali v Zemun. Velike količine raznega orožja so po tajnih kanalih pošiljali iz Ptuja in Ljubljane v Novi Sad, Osijek in Karlovac. Samo v juniju 1806 so iz teh krajev poslali upornikom 1261 karabink. Kljub skrbnim preiskavam na mejah se je avstrijskim oblastem le redkokdaj posrečilo odkriti tihotapsko orožje.

Uporniški voditelji so dobro poznali industrijski razvoj slovenskih dežel, predvsem na široko razvito železarstvo. Srbi so namreč že pred uporom hodili kupovat v slovenske dežele hladno orožje, meče in sablje, predvsem v kraje ob Krki. V času upora je bila v slovenskih deželah zelo razvita črna metalurgija, topilništvo in predelava železa. Samo na Kranjskem je takrat delovalo 164 železarn, med njimi 12 topilnic in livarn in skoraj 70 večjih fužin (kovačij). Razen tega so bile železarne še na Štajerskem, puškarska obrt pa je bila razvita na Koroškem. Poslanci srbskega sovjeta (vlade) so prihajali v Suho krajino,

tj. na področje doline Krke, tam pa so tudi organizirali nabavo in prevoz orožja v Srbijo.

Ena največjih topilnic in livarn je bila v Dvoru pri Žužemberku. Povezana je bila z bližnjim rudnikom železa. Leta 1795 je dobil grof Karel Viljem Auersperg dovoljenje za ustanovitev nove železarne. Najprej je delala kovačija z 20 delavci. Leta 1797 so bile zgrajene fužine, leta 1803 pa livarna. V teh obratih je bilo zaposlenih okrog 170 delavcev. Leta 1840 je bila ustanovljena velika tovarna za železne izdelke. Podjetje je najbolje uspevalo od 1850 do 1860. Tu so izdelovali strojne dele za papirnice, topovske krogle, parne kotle, križe za pokopališča, štedilnike in železne mostove. Kot zanimivost naj omenim, da je bil tu izdelan stari ljubljanski »čevljarški most« (kasneje so ga predstavili za bolnišnico ob Zaloški cesti, kjer je še danes) in železni most v Olomucu na Moravskem. Po letu 1869, ko je tovarna pogorela, so obrat zmanjšali, leta 1893 pa zaradi slabih prometnih povezav opustili vso proizvodnjo.

Železarna v Dvoru je bila v bližini Vojne krajine, zato so Srbi kmalu zvedeli zanjo. Ker je imel lastnik pravico vlivati topove in možnarje, so se Srbi zanjo še posebej zanimali. Že prej so bili v tesnih stikih s sosednjo železarno v Zagradcu, ki je bila starejša od one v Dvoru. Bila je last Slovenca Ivana Tomana. Ta je že desetletja pošiljal v Srbijo podkve in žeblje. Na pobudo Srbov je napravil Toman načrt za gradnjo lastne tovarne orožja. Poklical je v Zagradec več kot 50 mojstrov puškarjev iz Borovelj na Koroškem. Njegove namere je preprečil grof Auersperg, ker se je bal konkurence. Pri avstrijskih oblasteh ga je obtožil sode-

lovanja s srbskimi uporniki. Toman se je s prošnjami zaman obračal na cesarski dvor. Do zgraditve te tovarne, ki bi srbsko uporniško vojsko oskrbovala s topovi in puškami, ni nikoli prišlo.

Koroški puškarji so deloma našli zaposlitev v železarni v Dvoru, deloma pa so se nase-

Ostanki Auerspergovega dvorca v Soteski na Dolenjskem.

(Foto: I. Voje)

lili v bližnjih vaseh. Izdelovanje pušk je postala domača obrt. Puške so namreč zelo dobro prodajali srbskim trgovcem. Posamezne hiše v teh vaseh imajo še danes domače nazive iz tega časa: »pri Puškarji«, »pri Kopitarju«.

V začetku leta 1806 so prišli srbski odposlanci v Dvor, kjer so v tamošnji železarni naročili okrog 60 topov in možnarjev. Uprava železarne je o tem naročilu obvestila cesarja na Dunaju. Čez mesec dni je prišel iz dvorne pisarne odgovor, da je prodaja orožja Srbom prepovedana. Ker pa srbski odposlanci niso uspeli priti do orožja po redni poti, so se poslužili zvijače. Karadordevi odposlanci so ustanovili skrivno organizacijo, ki se je imenovala »Veza«. Prek te organizacije, v katero so bili vključeni skoraj vsi delavci dvorske železarne, so prišli do prepotrebne orožja. Delavci so iz dvorske železarne skrivno odnašali velike količine municije, večrat pa jim je uspelo pretihotapiti celo možnarje. Tradicija teh junaških dejanj še danes živi med ljudstvom Suhe krajine in se zrcali v mnogih pregovorih, npr: »držiš se sključeno, kot bi imel krogle v žepih«, ali »grob si, kot bi k hiši prinesel možnar«.

Pomen artilerije je v vojaških operacijah srbskih upornikov nenehno naraščala, saj je igrala veliko vlogo pri obleganju mest. Ker dotedanji načini preskrbovanja vojske s topovi niso zadoščali, so Srbi iskali novih možnosti. Auerspergova železarna v Dvoru je izdelovala topove za avstrijsko mornarico. Voznike, ki so prevažali topove v Trst, so kmalu vključili v skrivno organizacijo »Vezo«. Vozniki so med vožnjo v Trst iz vsakega transporta odvzeli nekaj topov za srbske upornike. Ker so bili v tem času ropi na cestah vsakdanji pojav, ni bilo voznikom težko najti izgovora za »ukradene« topove. Topovi pa niso izginjali samo na poti v Trst. Zmanjkovali so tudi v skladiščih. V Trstu je bila že takrat močna naselbina srbskih trgovcev. Ti so zbirali denar, s katerim so pokupili ukradeno blago in ga pošiljali z ladjami prek Boke Kotorske v Srbijo.

Orožje in municija za srbske upornike sta odhajala iz slovenskih dežel po več skrivnih kanalih. Iz Suhe krajine je šlo orožje prek Metlike in Karlovca v Sisak. Orožje, ki so ga tihotapili iz Štajerske, so iz železarne v Muti prevažali večinoma z vozmi do Ptuja, kjer so ga pretovorili v čolne in pošiljali v zbirališče v Osijeku. Iz Borovelj na Koroškem pa so puške prenašali prek Kranja in Ljubljane v Dvor. Tu jih je prevzemal puškar Valant, priseljen iz Borovelj, in jih izročal srbskim odposlancem.

Srbski odposlanci so plačevali orožje in municijo s srebrom, svinjami in konji. V Soteski, kjer je stal imeniten grad grofov Auerspergov, so imeli Srbi velik hlev, kamor so gonili velike črede konj in trope svinj. Tu so živino in srebro menjali za orožje. V zameno za orožje so pritovorili tudi vreče volne.

Srbi so naučili slovenske kmete, kako se izdeluje domače sukno. Na Krki blizu Šmihela so po navodilih Srbov zgradili veliko valjarno sukna, ki je bila združna last tkalcev. Tako so se srbski odposlanci tesno povezali z domačim prebivalstvom.

Kljub začetnim uspehom uporniške vojske pod Karadordevim vodstvom je pomanjkanje orožja odločilo usodo prvega upora. Turki so z veliko vojaško silo leta 1813 upornikom zadejali odločilen udarec. Razblinile so se sanje o svobodi. Voditelji upora s Karadorcem na čelu pa so pobegnili na avstrijsko ozemlje. Leta 1817 se je Karadorde skrivoma vrnil v Srbijo, vendar je postal žrtev atentata zaradi notranjih sporov med srbskimi prvaki.

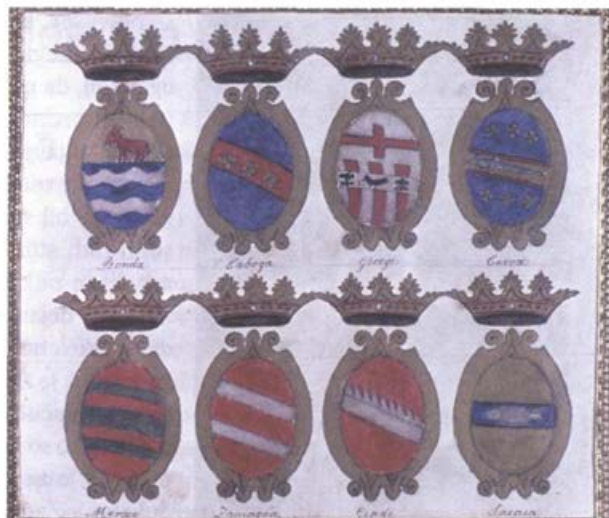
dr. Ignacij Voje

Volilni škandal v dubrovniškem Velikem svetu

Vstopamo v volilno leto. Sredi prihodnjega leta bomo volili poslance v Evropski parlament, jeseni pa poslance v Državni zbor. V sodobni demokraciji so volitve eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti. Po načinu so volitve lahko posredne (npr. za Državni svet) in neposredne (npr. za Državni zbor ali predsednika republike), lahko so javne (z dvigom rok) ali tajne (z volilnimi lističi ali kroglicami). V okviru države volimo poslance, v okviru društev odbornike. Morda so starejši generaciji še ostale v spominu volitve jeseni leta 1945. Takrat je bila aktualna t. i. »črna skrinjica«. 11. novembra 1945 so bile v Jugoslaviji volitve v ustavodajno skupščino, s čimer so volilci odločali tudi o ohranitvi predvojnega monarhističnega državnega sistema ali uvedbi republikanskega državnega sistema. Zaradi lažjega nadzora in vpliva na volitve je takratna oblast uvedla volitve z volilnimi kroglicami in skrinjicami z listo kandidatov poslancev t. i. Ljudske fronte in skrinjicami brez liste (t. i. »črne skrinjice«). Zadnje so omogočale razne manipulacije. Mnogi, ki so vrgli kroglico vanjo, so kmalu čutili posledice, čeprav je bila »tajnost« zagotovljena.

V našem Državnem zboru pogosto glasujejo, ko sprejemajo zakone ali izbirajo kakšnega pomembnega državnega funkcionarja. Glasujejo javno na elektronski način, pa tudi tajno z volilnimi lističi. Na podoben način so v srednjem veku pred 600 leti in več glasovali tudi v dubrovniškem Velikem svetu. Takratni način glasovanja je bil zelo podoben današnjemu, javen z dvigom rok ali tajen s krogli-

cam. Leta 1332 je prišlo v Dubrovniku do »zapiranja« Velikega sveta. Sestavljali so ga vsi polnoletni člani plemiških rodbin, ki so bili takrat popisani ali sprejeti v krog plemstva. Plemstvo se je polastilo vseh funkcij mestne uprave in državnih služb. Ker so bili plemiči dovolj bogati, saj so se ukvarjali predvsem s trgovino in pomorstvom, so bile vse funkcije

Grbi najimenitnejših dubrovniških plemiških rodbin.

(Foto: I. Voje)

častne, zato za svojo službo niso prejemali plačila. Takšno državno ureditev, na čelu katere je bilo plemstvo, imenujemo aristokratsko ureditev, ki se je v Dubrovniku obdržala do propada.

Veliki svet je bil zakonodajni organ in se je sestajal po potrebi. Člani sveta so volili državne funkcionarje, sprejemali nove zakone, razpisovali dajatve, odločali o vojni in miru, imenovali diplomatske zastopnike in podeljevali dubrovniško državljanstvo. Sklepi so bili sprejeti s tajnimi volitvami, s spuščanjem kroglic v volilno skrinjico. Pričakovali bi, da je bil Veliki svet tisti vrhovni, državni organ, v katerem naj bi vladalo dostojanstvo in resnost, toda tudi v državi, kjer so spoštovali pravni red in zakonitost, ni bilo vedno tako. O tem pričata dva dogodka povezana z glasovanjem v Velikem svetu. Oba dogodka sta se ohranila v sejhah zapisnikih.

Dan pred novim letom 1450. leta se je zbralo na zasedanju Velikega sveta 136 članov. Na dnevnem redu so bile, kot običajno v tem času, volitve državnih uradnikov. Med drugim naj bi opravili tudi volitev enega člana Malega sveta, izvršilnega organa Republike, ki je štel 11 članov. Prav v zvezi z izvolitvijo tega člana pa je prišlo do naslednjega incidenta. Pri preštevanju glasov za kandidata, ko so iz skrinjice stresli glasovalne kroglice, se je med njimi prikazala prava pravcata igralna kockica. Navzočim svetnikom je zastal dih, doživeli

*Tolkač v obliki levje glave na vratih
Knežjega dvora v Dubrovniku
(konec 15. stoletja). (Foto: I. Voje)*

Velikega sveta glasovali za izpraznjeno mesto člana Malega sveta. Tudi takrat se je med glasovalnimi kroglicami pojavila osovražena igralna kockica. Člani Velikega sveta so takrat to dejanje še strožje ocenili. V sklepu je poudarjeno, da to odurno in sramotno dejanje ne bremeni samo sedanjosti, ampak bo odmevalo tudi v prihodnosti. Poziv je namenjen tudi v tem primeru tistemu svetniku, ki bi odkril povzročitelja sramote, saj ga čaka nagrada v višini 300 ducatov. Ne v prvem, ne v drugem primeru niso odkrili povzročitelja volilnega delikta. Visoka nagrada ni premamila morebitne priče. Mentaliteta ljudi se skozi stoletja ni veliko spremenila!

so pravi šok, kajti zgodilo se je nekaj nezaslišanega. Svetniki so najprej ugotovili, da najdena igralna kockica pomeni prezir do države in da je to dejanje naperjeno proti dostojanstvu in častitljivosti Velikega sveta. Eno-glasno je bil sprejet sklep (za je gla-soval tudi storilec), da bo tisti svet-nik, ki bi odkril izvršitelja tega sra-motnega dejanja, dobil nagrado 300 ducatov (letna plača dubrovniškega kancelarja je znašala okrog 150 duka-tov, plača učitelja okrog 100 ducatov, medtem ko so imeli zdravniki najvišjo plačo in je znašala med 250 do 400 ducatov). Zapisano je še, da bo svet-nik, ki je storil ta prekršek, zelo stro-go kaznovan. Odsekali bi mu desno roko, in dosmrtno bi mu bile odvze-te vse državljske pravice.

Podoben primer se je zgodil petdeset let kasneje. 29. novembra 1496, ko so prav tako na zasedanju

dr. Ignacij Voje

Pošlji mi nekoga, da ga ljubim

Gospod, ko sem lačen,
mi daj nekoga, ki potrebuje hrano;
ko sem žejen,
nekoga, ki potrebuje pijačo;
ko me zebe,
mi pošlji nekoga, da ga ogrejem;
ko sem razočaran,
mi ponudi nekoga, da ga potolažim;
ko moj križ postane težak,
stori, da pomagam nositi križ nekemu drugemu;
ko sem ubog,
me usmeri k nekemu v potrebi;
ko nimam časa,
mi daj nekoga, ki mu lahko pomagam za nekaj trenutkov;
ko sem ponižan,
mi priskrbi nekoga, da ga hvalim;
ko sem potrč,
mi pošlji nekoga, da ga opogumim;
ko potrebujem razumevanje od drugih,
mi daj nekoga, ki potrebuje moje razumevanje;
ko potrebujem nekoga, ki bi pazil name,
mi pošlji nekoga, na katerega bom pazil;
ko mislim le nase,
pritegni mojo pozornost na drugo osebo.

Naredi nas vredne, Gospod,
da služimo našim bratom in sestram,
ki živijo in umirajo povsod po svetu,
ubogi in lačni.

Daj jim danes, po naših rokah,
njihov vsakdanji kruh;
in daj jim,
po tvoji razumevajoči ljubezni,
mir in veselje.

Bil sem lačen
in ustanovili ste humanitarno skupino,
ki je razpravljala o moji lakoti.
V ječi sem bil
in vi ste odšli v vašo kapelo
in molili za mojo osvoboditev.
Nag sem bil
in v svojih mislih ste razpravljali
o moralnosti takšne moje pojave.
Bolan sem bil
in ste pokleknili,
hvalili Boga za vaše zdravje.
Brez doma sem bil
in ste mi pridigali
o duhovnem zavetišču Božje ljubezni.
Sam sem bil
in ste me pustili samega,
da ste molili zame.
Izgledate zato sveti,
zelo blizu Boga.
Toda jaz sem še vedno zelo lačen
in sam
in premražen.

*Mati Terezija
1910-1997*

Ekumenski pogovori v Prekmurju

V času po 2. vatikanskem vesoljnem cerkvenem zboru (1962–1965) je duh ekumenizma segel tudi v najbolj ekumensko področje Slovenije – v Prekmurje, kjer že vse od 16. stoletja, časa reformacije, živijo v medsebojni prepletenosti pripadniki katoliške in protestantske veroizpovedi – katoličani, evangeličani (luterani), kalvinci (reformirani kristjani); v 20. stoletju tudi binkoštniki in nekaj kristjanov drugih poimenovanj.

V zadnjih 30 letih 20. stoletja so se v tem prostoru utrdili zlasti tako imenovani *Ekumenski pogovori* – pogovorna in molitvena srečanja mladih kristjanov, predvsem katoliških in evangeličanskih.

Začetki *Ekumenskih pogovorov* segajo v leto 1972 in so bili pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah (17. julija). Sodelovali so študentje, bogoslovci in mlajši duhovniki, kot poroča *Ekumenski zbornik V EDINOSTI 1973* (str. 134), ki je tudi v naslednjih letnikih redno spremljal razvoj in potek teh pogovorov. Podobni *Ekumenski pogovori* so bili naslednje leto (julija 1973) prav tako pri Sv. Trojici. Leta 1974 so bili ti mladinski pogovori (tudi v juliju) v Nazarjah v Savinjski dolini kot priprava na koncil mladih v Taizéju v Franciji (udeležilo se ga je okrog 50 mladih iz Slovenije).

Od leta 1975 naprej pa so potekali *Ekumenski pogovori* v Prekmurju, kjer so se kot gostiteljice menjavale katoliške in evangeličanske župnije (cerkvene občine), le v letu 1981 je mlade goste sprejela binkoštna skupnost v Ženavljah, dvakrat (1988 in 2000) pa so bili pogovori v dveh župnijah v Slovenskih goricah.

Pogovori so najprej trajali dva dni (v soboto popoldne in v nedeljo ves dan, vselej v juliju), zadnja leta pa so strnjeni na en dan (nedelja). Razdeljeni so bili na liturgični in študijsko-pogovorni del.

Na *Ekumenskih pogovorih*, ki so se jih večkrat udeležili tudi predstavniki pravoslavne Cerkve v Sloveniji in adventisti, smo obravnavali teološke temelje krščanskega verovanja, različne poglede na verske resnice, skupna stališča in medsebojne razlike, pomen Svetega pisma, vlogo zakramentov in krščanskega izročila – vse v povezanosti z ekumenskim dogajanjem po svetu, zlasti v organizaciji Ekumenskega sveta Cerkva. Predvsem pa smo skušali reševati skupne probleme življenja in v pestrosti različnih molitev klicali božji blagoslov na naše delo in življenje, vselej usmerjeni k iskanju popolnejše edinosti med nami in krščanskimi Cerkvami nasploh. Veliko je bilo tudi petja in glasbe. Vselej je zaživela gostoljubnost posameznih župnij in skupnosti, dosti je bilo dobre volje, spleta in utrjevala so se vedno nova poznanstva.

Tako je krajevna Cerkev v Prekmurju in Pomurju s svojimi skupnostmi in zlasti mladimi v njih izpričala, da je ekumenizem nekaj živega in pomembnega in da ga je mogoče uresničevati.

Na teh mladinskih ekumenskih srečanjih je bila večkrat izražena želja, da bi naj takšni ekumenski pogovori zaživeli tudi po drugih krajih Slovenije in da bi ekumenski dialog segal tudi na pastoralno področje in prehajal v dejansko uresničevanje vsekrščanske edinosti in ljubezni.

To je tudi moja iskrena želja. Pri *Ekumenskih pogovorih* sem sodeloval vse od začetka, vsako leto, vse do danes. Bogu hvala za to milost, hvala pa tudi vsem, ki so pri tem z dobro voljo in prizadevnostjo sodelovali. Naj rast ekumenizma in krščanske edinosti v Prekmurju, po vsej Sloveniji in povsod po svetu podpira troedini Bog s svojimi obilnimi blagoslovi.

Stanko Janežič

Morilci in samomorilci na cesti

Nesreče s smrtnim izidom so na naših cestah zelo pogoste. Znova in znova beremo v dnevnem časopisju, slišimo v radiu in gledamo na televizijskih zaslonih prizore, ki nam sporočajo, da je zopet ugasnilo v nesreči na cesti človeško življenje. Rekli bi tudi lahko, da se nihče posebej ne vznemirja zaradi tega. Zgodilo se je, bila je nesreča, ki nikoli ne počiva, kakor pravimo. Samo tisti, ki so ob takšnem dogodku posebej prizadeti, se ob njem morda zamislijo in največkrat sploh ne morejo razumeti, kako se je moglo to zgoditi.

Res je, da je pogosto ob nesrečah na naših cestah tako, da se človek tudi nehote sprašuje, kako je mogoče, da se ob takšnem prometu in takšnih cestnih razmerah, kakršne so, ne zgodi še več nesreč. So torej objektivni vzroki za nesreče, ki se jim človek težko izogne. Toda še večkrat pa je prav človek sam kriv za nesrečo. Predpise, ki bi se jih morali držati, gotovo še vedno premalo resno jemljemo, kaj šele, da bi kdo pomislil na greh, ki ga lahko stori, če premalo resno upošteva prometne predpise. Pomislimo samo, koliko nesreč se zgodi zaradi takšne malomarnosti, predrznosti in naravnost izzivanja nesreče na cesti. Nekateri vozniki avtomobilov in motornih koles so nerazumljivo napadalni, drugi pa vsaj popolnoma neprevidni. Da med vožnjo ne bi govorili z voznikom ali da ne bi voznik uporabljal mobitela, nekaj takega mnogim sploh ne pride na pamet. Najhuje pa je seveda, če kdo vinjen sede za volan. In prav v takšnih primerih se zgodi največ nesreč. Če bi nekdo izpostav-

ljal v največjo nevarnost samo svoje življenje, bi še bilo mogoče razumeti, da v resnici postavlja v nevarnost življenje drugih, povsem nedolžnih in otrok, tako da bi lahko vinjenega voznika imenovali ne samo naklepnega samomorilca, temveč prav tako morilca, napadalca, terorista v pravem pomenu. In največkrat takšni ljudje niti malo ne pomislijo, kaj v resnici počnejo. Res pa je, da včasih lahko tudi na videz malenkostni prekrški povzročijo največjo nesrečo. Zato v tem pogledu nikoli ne smemo misliti, da neki prometni predpis ni pomemben. Nikdar ne bomo na cesti preveč previdni, če se resno hočemo izogniti nesrečam in odgovornosti zanje. Ker nismo sami na cesti, moramo pomisliti tudi na zgled, ki ga dajemo drugim, posebno otrokom, s svojim vedenjem.

Res pa je, da za varnost ali za preprečevanje nesreč v prometu ni mogoče vsega doseči s predpisi in kaznimi za tiste, ki predpise kršijo, naj so te kazni še tako stroge. Potrebna je ustrezna morala, ustrezna miselnost, kultura, vzgoja vesti ali prebujena vest. Etika ima svoje mesto tudi na tem področju, da, ima čedalje odločilnejše mesto, čim večje so nevarnosti, ki ogrožajo človeško življenje na cesti. Hudo odgovorno je torej naše vedenje na cesti. Sicer najbrž nihče ne bi rad veljal za nemoralnega voznika, a vendar si takšen očitek lahko hitro zasluži.

Je pač tako, da današnje razmere zahtevajo od nas posebno vsestransko moralno zrelost, čeprav se zdi, da smo na to zelo malo pripravljeni. Nekateri misleci našega časa povedo, da se zdi, kakor da ne bi bili programirani za današnji čas. Pomisliti namreč moramo pri uporabi avtomobila ali motornega kolesa, da ogrožamo tudi življenje živali in rastlin, da zastrupljamo naravo z izpušnimi plini in zato naj bi sploh premislili, ali je res nujno, da tako uporabljamo takšna prevozna sredstva, kakor jih dejansko uporabljamo, ali ne bi bilo večkrat mogoče opraviti svojo dolžnost ali uporabiti čas za razvedrilo tudi drugače. Toda kdo se sploh spomni, da bi na to pomislil. In vendar je tako, da bi že danes uničili življenje na zemlji, če bi ves svet bil tako razvit kakor npr. Evropa in bi tudi na isti način zastrupljal okolje kakor npr. ZDA. Tudi odpoved, premagovanje samega sebe, ni brez pomena, čeprav se komu zdi še tako čudno, da na to pomislimo.

Tako pa smo prišli v tem razmišljanju tudi do pomena vzgoje za današnji čas glede prometa, na kar bi morali pomisliti tako starši kakor sploh odrasli ljudje ob svojem vedenju na cesti. Najbrž se niti malo ne zavedamo, koliko lahko v tem pogledu storimo s svojim zgledom, koliko lahko na tak način prispevamo k zbolšanju razmer ali preprečevanju nesreč in skrbi za zdravo okolje v najširšem pomenu, za kulturo vedenja in življenja, resnično človeške-

ga življenja. Ne bodimo morilci in samomorilci na cesti, temveč ljudje, dobri, obzirni in strpni ljudje. Tudi takšno vedenje je dokaz resnične iskrene vere in molitev.

Vekoslav Grmič

Jaslice iz Slovenije med najlepšimi

Na tradicionalni mednarodni razstavi jaslic v Rimu v božičnem času 2001–2002.

Sodelovalo je 25 narodov z vseh celin z 250 jasljami. Ob koncu razstavne prireditve je sekcija za tuje razstavljalce podelila Ambasadi Republike Slovenije pri Svetem sedežu bronasto odličje za mojstrsko uporabo lesa in gline pri izdelavi jaslic.

Sijajno priznanje so si prislužili naši jasličarji Viktor Konjedic iz Kranja, Ana Češarek iz Dolenje vasi pri Ribnici, Mateja Kozmus iz Sela pri Žirovnici, Janez Debeljak iz Ribnice in Jasna Merku iz Trsta.

Vsak od teh naših mojstrov zasluži svojo pozornost.

Ana Češarek je že na začetku, ko se je lotila gline, naredila več, kot je mislila, da lahko naredi. Najtežje stvari, recimo obrazi z življenjem v sebi, so ji pomenili izziv, zato so živeli. Ana je bila nagrajena s prvim mestom že na začetku, ko je prinesla svoje prve jaslice v Ljubljano, v Mestno hišo. Zatem so

Jaslice, barvasta glina; izd. Ana Češarek. (Foto: A. Tomšič)

sledile pohvale in zmagovalne nagrade doma in na tujem. – »Najprej, za začetek, sem naredila enega majhnega Ribničana. Z obrazom nisem imela težav. Naredila sem še enega, večjega, ki naj bi bil en stric iz vasi. Zdelo se mi je zanimivo vzeti nekaj iz pravljič in to postaviti v glino.

Potem so se začele oglašati jaslice, niso mi dale miru. Najprej sem naredila »jutrovske«. Take so vsi poznali, zdele so se jim najbolj prave. Naredila sem še »ribniške«, z značilnimi potezami ljudi in njihovih oblačil. Zanimiv je bil začetek »slovenskih« jaslic; rojstvo Deteta so prišli pastirji pozdravit v naših nošah. Ana vsakokrat dokazuje, da je mojstrica v oblikovanju potez, gibov, obraznih razpoznavnosti. V zadnjem času so ljudje sprejeli jaslice kot primerno darilo za posebne priložnosti, največkrat jih poklonijo ob porokah. »To pa pomeni toliko dela, da moram še med letom delati jaslice,« pravi Ana.

Mateja Kozmus iz Sel pri Žirovnici je tudi med nagrajenimi slovenskimi jasličarji

»Kot mlad in komaj poročen par sva si z možem želela, da za srečno skupno življenje poskusiva narediti jaslice. Kakšne naj bi bile, se še nisva odločila kar prvi dan, potem pa sva rekla, naj bodo kotne in figure preproste, take, da bi bile jaslice slovenske. Glina mi je bila že od nekdaj pri srcu; prvi poizkusi so mi dajali voljo za naprej. Križani v kotu nad mizo je skoraj prvi prišel izpod mojih rok. Danes so dobre možnosti pri nakupu gline, saj je že pripravljena za obdelavo; dobiš jo tudi v naravnih barvnih odtenkih. Razmišljanja, kakšne naj bodo jaslice, so se kmalu razjasnila, zato začetek ni bil težak. Spoznala sem odnos barv v glini in spremembe, ki nastanejo v posebni peči za žganje gline. Tako sem »oblekla« figure v pobarvano glino, prav tako so tudi obrazi in roke dobili svojo polt.«

Matejine kotne jaslice so lep primer dokazane spretnosti rok in velike volje. Drobne figurice Svete družine, pastirjev, treh kraljev, živali – vsi so razpoznavni. V ozadju se jaslice zaključujejo v slikovito pokrajino Julijcev. Gore so razporejene tako kot v naravi, saj jih je Miran, Matejin soprog, ho-

*Kotne jaslice, barvasta glina; izd. Mateja Kozmus.
(Foto: A. Tomšič)*

dil risat na teren, da ne bi bilo kaj narobe. Pod planine je postavljena vasica s cerkvico. »Z vsem tem in s takim ozadjem sem želela, da bi jaslice res dihale v slovenskem okolju. Saj drugje v svetu nimajo takih pokrajin. Za drevesa sem uporabila borovničevje in lišaje, hlevček je lesena rogovila, najdena v plazu med šodrom. Z razpokanim lubjem stare trte sem naredila streho. Vse te drobne materiale sva z Miranom prinesla iz naše hribovske okolice, saj živimo skoraj pod Stolom,« pojasnjuje Mateja.

Janez Debeljak iz Ribnice

»Kar je naravnih dobrin, imam najraje les,« pripoveduje Janez Debeljak, upokojeni slavist. Ni mu do tega, da bi mu v brezdelju mineval čas, ampak pridno rezbari. Med drugim izrezuje jaslice, pa ne v klasični izvedbi. Čeprav načina in figur ne spreminja, so te jaslice izredno prijetne, z vsebino, ki jo imajo jaslice po vsem svetu. Debeljak jih pokloni prijateljem in znancem. Doslej jih je več kot 40 šlo v roke ljudi, ki so si želeli njegovih jaslic. So mehkih oblik, toplih barv lesov in kot celota tiho spodbujajo zbranost božičnega časa.

»Za jaslice vzamem več vrst lesa, tudi do deset vrst. Vsaka vrsta ima svojo privlačno barvo in vonj, ima svoj zven in svojo težnost. V lesu je veliko tega, lahko zaznamo, če mu prisluhnemo s svojo notranjo občutljivostjo. Za jaslice uporabljam hruškov les, pa slivov, orehov, javorov, brezov. Včasih sem dobil tudi oljko, pa hrast. Največkrat vzamem hruško, oreh in slivo. Hruška ima rumen in rjav odtenek, javor je bel, sliva rdečkasta. Izrisal sem samo eno vrsto jaslic, kakršne delam že vrsto let. Niso v nobeni potezi podobne klasičnim;

Jaslice, les; izd. Janez Debeljak. (Foto: A. Tomšič)

imam svoj način izdelave in oblikovanje. Figure so mehkih oblin, zaobljene in kot v enem kosu postavljene v okroglo votlino, ki je bila nekoč deblo stare hruške.

Posebnost mojih jaslic so okrogline, ki izhajajo iz moje notranje čutnosti, saj sem iz družine posodar-

jev. Sam sem naredil na stotine čebrov in škafov, da sem kot študent lahko živel. Zato so moje jaslice v mehkih lesenih okroglinah in so bile kot take, skupaj s slovensko ekipo jasličarjev, nagrajene v Rimu.»

Božji grob – velikonočne jaslice

»Po starem so hodili na veliki četrtak k večerni pobožnosti pred božji grob v cerkvi.« (N. Kuret Praznično leto Slovencev I.) Velikonočno praznovanje je včasih bilo dopolnjeno z nekaterimi obredi. Postavljali so božje grobove, ne samo v cerkvah ampak tudi po domovih. Običaj je bil razširjen, de-

*Velikonočne jaslice, barvasta glina; izd. Ana Češarek.
(Foto: A. Tomšič)*

loma pa še živi, po nekaterih slovenskih pokrajinah, pa tudi v zamejstvu.

Zato ni slučaj, da je znana jasličarka Ana Češarek iz Dolenje vasi, po nasvetu p. dr. Grčarja iz Brezij, dodala v svoj ustvarjalni del tudi božji grob – velikonočne jaslice. Kakor tudi sicer pri jaslicah tudi pri tem izraža svojo nadarjenost v oblikovanju; figure so zgovorne v gibih in izraznosti obrazov. Božji grob predstavlja odvaljeno veliko skalo od groba, iz katerega je pravkar vstal Kristus. Navzoče so tri žalostne žene, presenečene in boječe; prišle so, da bi mazilile Kristusovo telo; namesto tega vidijo svojega Gospoda, ki je vstal iz groba. Grob sta stražila dva vojaka, ki sta ob veličastnem prizoru zgubila vojaški pogum in omedlela ter padla po tleh. Nežna angelova postava v beli tančici dopolnjuje veličasten prizor.

Velikonočne jaslice – božji grob, so enkratno delo z neponovljivo sceno, ki jo je Ana Češarek postavila v prostor s stalno razstavo jaslic na Brezjah.

Ančka Tomšič

250 let astronomije v Trstu

Pred tremi stoletji je bil Trst majhno obalno mesto s približno 5000 prebivalci. Njegova vloga na kopnem je bila zanemarljiva, pomorstvo na Jadranskem morju pa je bilo v rokah Benečanov. Pomemben mejnik predstavlja leto 1717, ko je cesar Karel VI. izdal odločbo, s katero je odredil prosto plovbo po Jadranu. Dve leti kasneje je Trst postal svobodna luka. Kjer so se nekoč širile soline, so v času vladanja Marije Terezije zgradili novo četrt, ki ji pravimo »terezijanska«, nove pomole in velik kanal.

20. avgusta leta 1753 je bila v Trstu ustanovljena prva višja šola, ki naj bi usposobila kadre za nastajajočo avstrijsko mornarico, v skladu s potrebo in smernicami razvoja mesta. Šola je sicer zaživela šele naslednje leto, točneje 10. junija 1754, v okviru jezuitskega zavoda. Glavni organizator je bil pater F. S. Orlando. Kasneje, ko je leta 1773 papež Klement XIV. odpravil jezuitski red, so pomorsko šolo premestili na Reko. Njeno različico so v Trstu odprli deset let kasneje z nazivom »Matematična in navtična šola«. V predmetnik je spadala seveda tudi astronomija, saj so morali kapetani tudi na prostranem oceanu izračunati koordinate položaja ladje.

Študij astronomije je bil drugod povezan z obstojem univerze, začetku in razvoju tržaške astronomije so torej botrovali čisto praktični razlogi.

Vemo, da je šola imela meridianski teleskop, ki je služil za opazovanje nebesnih teles in sicer v trenutku, ko prečkajo krajevni poldnevnik (drugače povedano: teleskop je usmerjen točno proti jugu in ga lahko premikamo le v višino). S temi opazovanji so določali točen čas. Tedaj je v vsakem mestu ura kazala različen čas. Časovne pasove so vpeljali šele leta 1884.

Leta 1817 je bila ustanovljena »Kraljeva pomorska akademija« s sedežem na trgu Leipzig (danes trg Hortis) in leta 1844 so šolo preimenovali v »Akademijo za trgovino in pomorstvo«. Učenci so vadili uporabo preprostih astronomskih naprav ter preučevali gradnjo ladij. Leta 1839 so v mestu ustanovili ladjedelnico »Sv. Marka«; že leto prej je J. Ressel v tržaškem zalivu delal prve poskuse z ladjo, ki jo je poganjal vijak.

Vzporedno s proučevanjem astronomskih pojavov se je, podobno kot drugod v Evropi, tudi v Trstu vse bolj večalo zanimanje za naravoslovje. Lekarnar B. Biasoletto je leta 1828 ustanovil botanični vrt na Škorklji. H. Koch, ki se je zanimal za življenje v morju, in fiziolog C. E. von Baer sta leta 1846, s pomočjo guvernerja grofa Stadion, ustanovila naravoslovni muzej. Leta 1874 so muzej povečali in ustanovili nov botanični vrt.

Profesor V. Gallo, ki si je prizadeval, da bi mesto dobilo svojo astronomsko opazovalnico, se je leta 1846 začel ukvarjati tudi z vremenoslovnimi opazovanji. Z Dunaja je dospel astronom F. Schaub, da bi ugotovil, ali obstajajo stvarne možnosti za ustanovitev zvezdarne. Odgovor je bil pozitiven in kmalu zatem, 20. septembra 1850, je bila ustanovljena »Astronomsko-pomorska opazovalnica«, ki je imela sedež na griču Sv. Vida. Schaub, ki je postal njen prvi ravnatelj, je s pomočjo novega teleskopa znamke Plössl natančno določil zemljepisni položaj Trsta. Za njegovo delo se je zanimal tudi nadvojvoda Maksimilijan, ki si je tedaj gradil grad v Miramaru. Schaub je tudi opazoval in meril gibanje kometa Encke, ki je bil takrat najbolj zanimivo nebesno telo. Na podlagi podatkov, ki so jih dobili v Trstu in na Dunaju, je astronomom uspelo določiti tirnico kometa, kar je bil za tiste čase zanimiv in pomemben dosežek.

Tehnični napredek je prispeval, da so ladje lahko plule vse hitreje in tudi na dolge proge. Posledično je nastala potreba po točnejšem določanju položaja ladje na odprtem morju na podlagi zemljepisne širine ter dolžine. Prvo so določali s pomočjo sekstanta, tako da so izmerili višino Sonca ali znanih zvezd. Vsaka ladja je imela točno uro, ki je kazala čas matičnega (ali kakega drugega) pristanišča. Časovna razlika med izmerjenim prehodom Sonca preko krajevnega poldnevnik in časom, ki ga je kazala omenjena ura, je bila temeljne važnosti za določitev zemljepisne dolžine položaja ladje glede na koordinate pristanišča (seveda so bile te dobro znane). Zato ni čudno, da je bila glavna naloga tržaške zvezdarne merjenje točnega časa. To so dosegli s pomočjo že prej omenjenega meridianskega teleskopa. Obstaja dokument iz leta 1850, kjer beremo, da je stala nastavitev točnega časa in pregled ladijske ure 5 florintov.

Leta 1866 je zvezdarna, ki so jo preimenovali v »Cesarsko-kraljevo pomorsko opazovalnico«, prešla pod okrilje »Akademije za trgovino in pomorstvo«. Shaubove organizacijske zmožnosti, poznanstva in navdušenje za astronomijo so bile velikega pomena za uveljavitev zvezdarne kot »znanstvenega zavoda, ki je tesno povezan s pomorstvom«. Od leta 1869 so letno objavljali efemeride (astronomske podatke za opazovanje nebesih teles), ki so bile dragocen vir informacij za pomorščake ter ljubitelje astronomije. V začetku so si pomagali s podatki, ki so jih dobivali iz Berlina, kasneje pa so jih pripravljali sami, in to do leta 1919.

Med raznimi obveznostmi, za katere je bila zadolžena opazovalnica, naj omenim tudi »opoldanski strel«. V stavbi na pomolu Sv. Tereze (blizu svetilnika »Lanterna«) so elektromagneti zadrževali posebno kovinsko kroglo na višini 5 metrov. Električni signal, ki so ga točno opoldne poslali iz zvezdarne,

je povzročil padec krogle in pri tem vključil stikalo, kar je imelo za posledico izstrelitev salve. Ker ima zvok razmeroma majhno hitrost, je bilo potrebno izračunati zamudo, s katero so ljudje v različnih mestnih četrtih slišali strel. Tako si je lahko vsakdo nastavil uro do sekunde točno. Ta znak za poldne so Tržačani slišali vsak dan do druge svetovne vojne.

Ob posebnih priložnostih so astronomi organizirali opazovanja tudi zunaj Trsta. Leta 1867 so na primer organizirali odpravo v bližino Dubrovnika, da bi opazovali sončev mrk. Zaradi slabega vremena je bila le ena od treh skupin, ki so sestavljale odpravo, uspešna in to le deloma. Med opazovanjem mrka v Adnu so v naslednjem letu dosegli pozitivne rezultate, saj je astronomom uspelo videti in narisati korono ter protuberance (to so deli zgornje atmosfere Sonca, ki niso normalno vidni zaradi njih relativne šibke svetlosti glede na močno svetlobo, ki jo izžareva fotosfera). V tisti dobi so lastnosti Sončeve korone poznali zelo slabo in vsak popoln mrk, ko je bila ta vidna, je bil zelo dobrodošel.

Schaub je umrl leta 1871. Med njegovimi nasledniki naj omenimo Čeha F. Antona, ki si je prizadeval, da bi tržaški observatorij imel na razpolago boljše naprave in primernejše prostore. Aprila 1895 je Tržačane prestrašil potres in osebju zvezdarne so poverili nalogo, naj pomiri prebivalstvo. Anton je izrabil priložnost in seznanil oblasti s potrebami ustanove, med drugim z zahtevo, da bi seizmografe postavili na primeren kraj. Sklenjeno je bilo, da opazovalnico preselijo v opuščeno utrdbo na griču Sv. Vida. Otvoritev je bila napovedana za 2. december 1898, ko je cesar Franc Jožef slavil 50-letnico vladanja, vendar so se dogodki razvili drugače.

Tovarnar sveč G. Basevi si je na gričku med Sv. Justom in Sv. Jakobom kupil hišo, jo obnovil in povečal. Dela so se zaključila leta 1897 in lastnik je dal stavbo v najem državi. Dokaj prostoren »gradič« z lepim vrtom (v sedanji ulici Tiepolo) se je tedaj nahajal zunaj mesta in je bil dokaj primeren za astronomska opazovanja. Teleskope so namestili na najbolj primerne položaje, seizmografe so pa postavili v klet. Najemniško pogodbo so podpisali 27. maja 1898 (opazovalnica je postala lastnik prostorov in vrta šele leta 1952). Ustanova se je leta 1903 ločila od »Akademije za trgovino in pomorstvo« in dobila naziv »Cesar-sko-kraljeva astronomska in vremenoslovska opazovalnica«. Poleg ravnatelja so bili zaposleni še trije astronomi in štirje nameščenci. Nekateri astronomi so imeli tipično slovenske priimke, kot na primer Fajdiga in Mihelič. Od leta 1903 do konca prve svetovne vojne je bil ravnatelj zvezdarne v Samoboru rojeni E. Mazelle; zelo si je prizadeval, da bi imel na razpolago dobre opazovalne naprave. Iz poročil tiste dobe izvemo, da je bilo delovanje članov ustanove zelo živahno.

Njih zanimanje se ni bilo osredotočalo le na astronomijo, saj so gojili tudi geofiziko (že prej smo omenili potresomerne naprave), vremenoslovje in oceanografijo. Za popolnejšo sliko vremena so trikrat dnevno merili temperaturo, oblačnost, veter in padavine, in sicer ne le na sedežu ustanove,

*»Gradič«, kjer je že več kot 100 let sedež tržaške zvezdarne.
(Foto: T. Valente)*

ampak tudi na Opčinah, v Bazovici, Barkovljah in Škednju, ki so takrat bile popolnoma slovenske vasi. V letopisih je zabeleženo, da so merjenja v okoliških krajih opravljali predvsem domači (torej slovenski) učitelji.

Uspešno je deloval tudi ljubitelj astronomije J. N. Krieger. Rojen je bil na Bavarskem kot sin pivovarnarja. V Trst se je preselil zaradi ugodnejšega podnebja. Nedaleč od zvezdarne je v letih 1895–1901 imel lastno opazovalnico »Pia Sternwarte«. V njej je nastavil zelo dober teleskop nemške izdelave (3.5 metrov dolgi Reinfelder s premerom leče 26 cm), ki ga je uporabljal bodisi za fotografiranje bodisi za natančno risanje luninega površja. Z istočasno uporabo obeh tehnik je pripravil karte za lunin atlas (Mond Atlas), ki je bil za tisto dobo originalno in prvovrstno delo. Zaradi nočnega mraza in neutrudnega dela podnevi je zbolel in umrl, star 37 let. Dunajska akademija znanosti je leta 1912 objavila njegov atlas v še lepši in izpopolnjeni izdaji. Omenjeni teleskop je po njegovi smrti zvezdarna odkupila in je bil še dolga leta njen največji in najbolj uporabljen inštrument za opazovanje. Trenutno ga restavrirajo in bo postal eden glavnih eksponatov astronomskega muzeja.

Na kratko naj omenimo še, da je bila leta 1871 ustanovljena tudi opazovalnica v Pulju in sicer pod okriljem avstrijske vojne mornarice. To ni nič čudnega, saj je bila v mestu njena glavna luka. Nameščenci opazovalnice so bili zadolženi za določanje točnega časa in za meritev vremenoslovskih podatkov. Zanimivo je, da so uporabljali tudi napravo, ki je merila zemeljski magnetizem in njegove spremembe; takrat so take podatke preučevali le v redkih znanstvenih sre-

diščih. Ob koncu prve svetovne vojne so puljsko zvezdarno ukinili, njeno knjižnico in naprave pa prenesli v Trst.

Med astronomi, ki so službovali v Pulju, naj omenimo J. Paliso, ki je v šestih letih odkril kar 28 asteroidov in jih poimenoval (Avstrija, Istra, Dunaj ...). Asteroidi so drobni planeti, skoraj bi rekli veliki kamni, ki krožijo okoli Sonca v razdalji 2,3 – 3 astronomskih enot (1 a. e. je srednja razdalja med Zemljo in Soncem). Kasneje, leta 1880, se je preselil na Dunaj, kjer je imel boljše delovne pogoje in odkril je še kakih 90 podobnih nebesnih teles.

Povojne razmere so bile za tržaško zvezdarno neugodne. Nameščencev in sredstev je bilo manj kot pred vojno, bližnje območje so pozidali, tako da je bilo opazovanje zelo otežkočeno, če že ne nemogoče. Na voljo sta bila teleskopa iz predvojne dobe (omenjeni Reinfelder in manjši Steinheil z lečo premera 16 cm). Tehnično opremo je sicer obogatilo Zeissovo zrcalo s premerom 50 cm (vojna odškodnina), a bilo je brez primerne nastavitve, torej neuporabno. Rodila se je zamisel, da bi zvezdarno preselili na Kras, a ostalo je le pri besedah.

Prvi povojni ravnatelj je bil Tržačan L. Carnera, ki se je leta 1932 preselil v Neapelj. Nasledil ga je G. Favaro, ki so ga zanimale zlasti lege zvezd, tej problematiki pa se v Trstu ni mogel posvečati, zato je bil večkrat odsoten. Od leta 1933 je vodilno mesto zasedel G. B. Lachini, ki je bil v bistvu samouk. Posvečal se je merjenju svetlobe spremenljivih zvezd in pri tem uporabljal zelo preprost svetlomer. Njegova zasluga je, da je skušal približati astronomijo širokemu občinstvu.

Pogost gost zvezdarne je bil mons. J. Ukmar, zelo sposoben in učen tržaški duhovnik, med drugim jezikoslovec in član cerkvenega sodišča v Benetkah. V arhivu zvezdarne hranijo njegovo delo jezikovno-znanstvene vsebine iz leta 1943, ki obravnava izvor imen dni v tednu. Mons. Ukmar je danes kandidat za blaženega.

Leta 1921 so vremenoslovske in potresomerne naprave prenesli v novo ustanovljeni »Geofizikalni zavod« pri Sv. Andreju. Tri leta kasneje so ustanovili »Fakulteto za ekonomijo in trgovstvo«, v okviru katere sta delovala posebna inštituta za kemijo in matematiko. To je bil zametek tržaške univerze.

Med drugo svetovno vojno je zvezdarna utrpela precej škode, teleskope so pa spravili na varno. Prva skrb novega ravnatelja E. L. Martina (leta 1947) so bila popravila; bil je tudi prvi profesor astronomije na novo ustanovljeni znanstveni fakulteti. Najpomembnejši teleskop je bil še vedno Reinfelder, za katerega so zgradili novo kupolo in ga dopolnili z novim fotoelektričnim svetlome-rom, kar je omogočilo hitrejše in zanesljivejše zbiranje podatkov. Astronoma,

zaposlena v zvezdarni, sta ga uporabljala predvsem za merjenje svetlobe dvozvezdij (za časa mrkov) ter za preučevanje spremenjivk.

Do pomembnih sprememb je prišlo šele leta 1964, ko je nastopila nova ravnateljica M. Hack. Njeno zanimanje za spektrografijo (študij zvezdnih spektrov) je odprlo novo

poglavje raziskav, saj ta študij omogoča »fizikalni« pristop k astronomiji: predvideva namreč določanje temperature zvezd, njih kemično sestavo, magnetno polje, težnost ... Za to »astrofizikalno« stroko so se začeli zanimati številni mladi raziskovalci. Ustanovljena je bila tudi skupina za preučevanje Sončeve aktivnosti. Število zaposlenih je hitro naraščalo in že leta 1969 je v zvezdarni delovalo 9 astronomov, 15 tehnikov, 6 uradnikov in nekaj pomožnega osebja. Takrat je bila zgrajena tudi opazovalnica pri Bazovici z 10-metrsko anteno (za preučevanje Sončeve aktivnosti) in tremi teleskopi; največji je imel zrcalo s premerom enega metra. Danes služita v tej opazovalnici znanstvenim namenom le dva radioteleskopa: velika antena sprejema radijske valove, ki prihajajo s Sonca v območju 1.2 – 0.5 metra, novejša, 3-meterska, pa valove med 30 in 10 centimetri.

V zadnjih desetletjih, z napredkom tehnologije, se je delo v zvezdarni zelo spremenilo. Podatke zbirajo večinoma z velikimi teleskopi v krajih, ki imajo edinstvene značilnosti (Kanarski otoki, Havaji, Andi v Čilu), ter z napravami na umetnih satelitih. Trenutno je na zvezdarni zaposlenih okoli 70 oseb; od teh je približno tretjina astronomov, ki se zanimajo za zelo različne stroke: Sonce, kometi, zvezde, medzvezdni prostor, galaksije, jate galaksij, kozmologija ...

Pred kratkim so z namenom, da bi astronomijo približali ljudem in predvsem šolarjem in dijakom, v opazovalnici pri Bazovici uredili manjši muzej in

*Antena radioteleskopa, ki sprejema radijske signale s Sonca.
Na levi strani slike je kupola, kjer je reflektor-teleskop
z zrcalom premera 0,5m. (Foto: T. Valente)*

na novo namestili dva teleskopa. Kmalu bodo učenci v šolskih prostorih preko medmrežja imeli možnost prisluhniti predavatelju, ki bo pri teleskopu razlagal astronomske pojave. Lahko bodo tudi videli nebesno telo, proti kateremu je teleskop usmerjen, vprašali bodo za pojasnila in dobili odgovor.

Pavel Zlobec

Cerkev svetega Martina v Sežani

Martinova nedelja, 10. novembra 2002. Prečudovit dan – pravo Martinovo poletje. Sonce blagohotno razdaja svoje žarke in kar vabi ljudi, da pridejo k cerkvi svetega Martina škofa, patrona Sežane in sežanske župnije, ki je to postala pred sto in štiridesetimi leti. Vabi jih, naj pridejo in skupaj praznujejo zaključek obnovitvenih del na sežanski farni cerkvi, ki naj bi jo blagoslovil koprski škof, msgr. Metod Pirih.

Res se je zbralo veliko ljudi. Veliko je bilo vernikov pa tudi nekaj takih, ki niso prav pogosto pri službi božji, so pa zadovoljni, če se v domačem kraju kaj postori, kaj novega naredi. Okrašena cerkev, transparent nad zidoma na obeh straneh ceste ob prihodu v Sežano ter vrvež na nedeljo, kar ni povsem običajno, sta dajala Sežani mladosten videz. Čutiti je bilo, da se nekaj posebnega dogaja. Ljudje so prihajali, se pozdravljali, se rokovali. Ustvarjale so se male gruče in se predajale pogovorom. Ti so se v glavnem vrteli okoli cerkve. Na dan so prišli že skoraj pozabljeni dogodki. Nekateri povezani s skrbmi, drugi spet smešni in prijetni, spet nekateri zelo resni o gradnji, o delu in o življenju v Sežani. Marsikdo je postal pred vhodom in pogledal na ploščo, postavljeno nad vhod s polkrožnim napisom: GLEJ DOM BOŽJI! in z manjšimi črkami spodaj ravno: DODELAN 1889. Kdo ve, koliko teh, ki so prišli, ve, da je bila plošča v času 25-letne italijanske okupacije obrnjena, da bi tistih nekaj Italijanov, ki jih je italijanska fašistična oblast namestila v Sežani, ne motila slovenska beseda.

Potem se je začelo. V spremstvu je iz zakristije po zunanji poti ob starem britofu prihajal koprski škof, msgr. Metod Pirih. Blagoslovil je cerkev. Opravil je slovesno mašo in v nagovoru pohvalil Kraševce, ki da ne slovijo ravno po pretirani vernosti, da pa so dobri in delavni. In tudi to je vera. Pohvalil je Gospodarski svet, ki je znal krmariti med potrebami in denarjem in na koncu še izrekel pohvalo posameznikom, ki so se pri delu in organizaciji posebej izkazali.

Ob tej priložnosti so obiskovalci prejeli zgibanko, v kateri so lahko razbrali, da šteje župnija Sežana 5621 prebivalcev (podatki so iz popisa 2002); da ima mesto Sežana 4801 prebivalca, Dane pri Sežani 395 prebivalcev, Orlek 164 prebivalcev in Šmarje pri Sežani 261 prebivalcev. Nadalje so se seznanili z vsemi deli, kako so potekala in koliko so stala: skupaj nad 22 milijonov slovenskih tolarjev. Na zunanji strani pa so lahko prebrali, kdo je bil sveti Martin, ki mu je posvečena sežanska fara.

Uradne slovesnosti je bilo konec, godba na pihala je zaigrala in precej ljudi je družno odšlo na srečanje v šotor ob vinski kleti.

Sežana, danes metropola Krasa, je bila nekoč skromna vas, pravzaprav več gruč hiš, ki so tvorile naselje pod hribom Tabor – imenovali so ga »Gradišče« – in naselje pod hribom Planino – imenovali so ga »Vas«.

Nekateri trdijo, da je najstarejši naseljeni del Sežane predel pod hribom Tabor, kjer je bilo nekoč prazgodovinsko gradišče.

Gradišče je bil ograjen in varovan prostor, kjer so živeli ljudje in kjer so bile tudi njihove živali. Po tej utrdbi na hribu Tabor, ki premore 485 metrov nadmorske višine, naj bi hrib dobil tudi ime.

V času Rimljanov se je pod Taborom vila zelo obiskana pot, ki je vodila od Repentabra, pod Taborom, kjer naj bi stalo naselje – nekakšna predhodnica današnje Sežane, ob samem robu današnje vasi Šmarje, skozi Dane, vse tja do Povirja in naprej proti Divači in Rodiku.

Potem se je moralo nekaj zgoditi, da so prebivalci tega naselja prostor zapustili in se preselili na drugo stran hriba, kjer stoji današnje mesto, to je med hriboma Taborom in Planino, ki sta jima nudila naravno zatočišče, vsaj v tem pogledu, da se je kraj začel razvijati mirneje.

Prebivalci obeh sicer zelo blizu postavljenih naselij so se srečevali nekje v sredini, kjer se je stekala voda z obeh hribov in je nastal ogromen naravni kal, ki so ga še poglobili. Za tiste, ki kraških kalov ne poznajo, samo opomba, da je kal neke vrste zbiralnik vode, kajti na Krasu ni tekočih voda in vso vodo so prebivalci »pridobili« tako, da so deževnico usmerjali v za to pripravljene kotanje in so jim pravili »kali«. Sem so torej gnali prebivalci svojo drobnico in živino, kjer so jo napojili in tu je bil primeren prostor tudi za siceršnja srečanja.

Ta prostor oziroma predel je imel tako pomembno povezovalno vlogo, da so v neposredni bližini kala postavili cerkvico, ki jo je postopoma začelo oklepati majhno pokopališče in že je predel Sežane dobil ime: »Britof«.

Sežanci vemo, da je današnja cerkev posvečena svetemu Martinu škofu, ki praznuje svoj god 11. novembra, vendar je le malo ljudi seznanjenih s tem, da je na mestu, kjer danes stoji ta cerkev, stala nekoč cerkva, skoraj enaka tisti,

kakršna še danes stoji v Šmarjah pri Sežani in so jo zgradili leta 1509, torej le štiri leta potem, ko so dokončali šmarsko cerkev.

Sežanska cerkev je stala na zelo pomembnem križišču poti, ki so peljale tako proti Krasu na eni strani in proti Brkinom, na drugi strani pa proti morju oziroma proti celini. Kot smo omenili, je bilo v neposredni bližini veliko napajališče za živali, kar je bila zelo pomembna prednost.

Cerkev je bila krita s kamnitimi skrlami. Zidana je bila iz kamna, kot so bile vse stare zgradbe na Krasu. Zgrajena je bila v gotškem slogu in z mrežasto rebrastim obokom na stropu. Zvonik je bil sestavni del cerkve in je, tako kot v sosednjih Šmarjah ali Merčah, tudi v Sežani imel spredaj vhodno cerkveno lopo. Kamen je bil klesan in zidava zelo natančna.

Toda ta cerkev je bila posvečena Svetemu Križu.

Vendar tudi ta cerkev ni bila prva sakralna zgradba v Sežani.

Komaj kaj malega vemo o tem. Samo toliko, kolikor nam povedo dokumenti iz leta 1440, ki pripovedujejo, da je v predelu Sežane, imenovanem Gradišče pod hribom Tabor, rasla vinska trta, ki so jo gojili člani verske skupnosti »fraternitas S. Crucis de Sexana«. Ti so postavili sakralni objekt, ki je bil posvečen Svetemu Križu, ne vemo pa, ali je bila to mala cerkvica ali le kapelica.

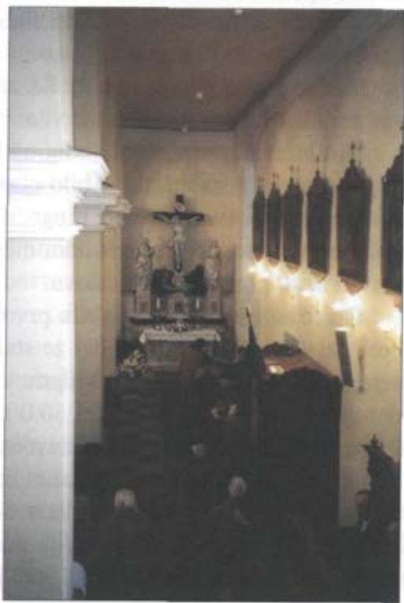
Zaradi naraščajočega prebivalstva so menda na mestu, kjer je bila prejšnja cerkev, leta 1509 zgradili cerkev, ki smo jo že opisali. O stari cerkvi vemo še to, da je bil glavni oltar posvečen Križanemu, stranski oltar pa sveti Suzani. Leto 1694 omenja pisni vir kaplana, ki ga vzdržuje soseska, leto 1782 pa se že omenja kot kaplanija.

Stari Sežanci so znali povedati, da so ob podiranju Delenove hiše (Delenovi so bili oskrbniki grofa Petača) ob današnji Partizanski cesti oziroma glavni cesti, ki pelje od Ljubljane proti Trstu, naleteli na podobo svete Suzane, kar naj bi pričalo, da je bila tam nekoč kapelica, posvečena tej svetnici. Prav tako so zatrjevali, da izvira ime Sežana iz imena te svetnice, kar pa menda ne bo držalo. Italijanski zgodovinarji trdijo, da je ime Sežana nastalo po rimski rodbini Cesia, ki je menda ustanovila postojanko na današnjem prostoru Sežane. Res še vedno lahko najdemo v Istri ta priimek, vendar bi težko rekli, da je bilo naselje postavljeno v ta čas. Zanimivo pa je razglabljanje starega Sežanca, ki je modroval, da je ime današnjega naselja Sežana pravzaprav posledica požiga tistega starega naselja pod Taborom ob stari rimski cesti. »Sežgana« ali »šežgana« – »Šežana«, kot so stari Sežanci govorili. Tako bi lahko tudi preprosto rešili uganko, zakaj so Sežanci zapustili naselje na drugi strani Tabora.

Naj bo kakor koli, dejstvo je, da se je Sežana začela prvič prav razvijati v začetku 18. stoletja.

Trije pogledi na sežansko cerkev in spomin s posvetitvene slovesnosti. (Foto: P. Skrinjar)

Leto 1713 je bilo tisto leto, ki je bilo v primorskih krajih prelomno. Že od leta 1708 dalje so se vrstile slabe letine, ki se jim je v letih od 1711 do 1714 pridružila še živinska kuga. V marcu 1713 se je začel »veliki tolminski punt«, ki je konec aprila in v začetku maja istega leta dosegel tržaški Kras in s tem tudi Sežano in Brkine, ki sta bila del gospostva Švarcenek, katerega gospod je bil grof Petač. Tudi njemu so se kmetje uprli in v naskoku 11. maja 1713 grad Švarcenek v Brkinih zavzeli in pobrali urbarje, grad hudo razdejali in grof je z družino komaj uspel pobegniti v Trst. V končni fazi se upor ni posrečil, saj so ob razglasitvi sodb, sicer šele v letu 1717, uporni švarceneški kmetje morali plačati kar dodatnih 650 goldinarjev globe, da ne govorimo o mukah, ki so doletele nekatere upornike.

Seveda je bil grad Švarcenek uničen in grofa Petača ni prav nič mikalo oditi v Brkine, ki so bili za tisti čas res zelo oddaljeni od Trsta, in tam obnavljati porušeni grad. Raje se je odločil za bivanje v Sežani. Nenadoma je Sežana postala zelo pomembna točka in pomembna vas. Ne samo dejstvo, da je v njej začel prebivati grof Petač, pač pa to, da se je z grofom preselila v Sežano tudi sodna oblast, je dalo kraju popolnoma novo dimenzijo.

Z obnovitvijo in dograditvijo sodobnejše ceste od Dunaja do Trsta, je Sežana samo še pridobila. Ni bila več ena tistih vasi, ki so le ob poti, postala je neobhodno potrebno postajališče na poti od morja proti kopnemu in nazaj in križišče poti. Vzdolž ceste so rasle hiše in vile bogatih tržaških trgovcev, ki so želeli vsake toliko ulti zatohlosti mesta Trsta in se naučiti sveže kraške pokrajine in njenih dobrot.

Močna poštna postojanka v Sežani je bila samo dokaz več, kako se je ta vas zaradi velikega prometa razvila.

Grofje Petači so v Sežani odigrali bolj pozitivno vlogo kot v Brkinih. Seveda ne smemo pozabiti, da je bilo obdobje, ko so fevdalci imeli vse pravice in privilegije, že v zatonu, in je mogoče tudi to vplivalo, da so postajali čedalje bolj podobni bogatejšim tržaškim meščanom, a so imeli še nekaj modre krvi, kar pa se je poznalo le v naslovu.

Držeč se tradicije, da je bila prvotna cerkev posvečena svetemu Križu, je grof Adelmo Petač, ki je tedaj že stalno živel v Sežani in poslednji sežanske veje grofov Petačev, kupil v Milanu kamniti oltar, posvečen Križanemu in ga daroval cerkvi. Zanj je odštél 30.000 goldinarjev. Na dan najdenja svetega križa, 3. maja 1816. leta so oltar svečano predstavili javnosti in ga blagoslovili. 3. maj je bil tudi dan, ko so Sežanci že od nekdanj prirejali semnje. Res so se na ta dan velike trume ljudi zgrnile v Sežano. Kmalu potem pa ne samo za ta praznik, temveč tudi sicer, saj je čudoviti kamniti oltar privabljal romarje, nastala je nekakšna božja pot. Ljudi je bilo čedalje več.

V stari cerkvi so ležali tudi posmrtni ostanki grofa Benvenuta Petača. Ti sedaj počivajo v armenski cerkvi v Trstu, o čemer priča zelo dobro ohranjena nagrobna – spominska plošča. Na njej je v latinščini zapisano, da je to pravzaprav spomin na grofa Benvenuta Petača. Sredi plošče je odlično izklesana reliefna podoba grba grofa Petača. Po drugi svetovni vojni je bila skrita za spovednico. Dolgoletni sežanski župnik Josip Glažar se je namreč bal, da bi jo takoj po priključitvi matični domovini 1947 leta ne razbili, ker je pač pomenila spomin na fevdalno preteklost. Le tu in tam je kdo od ministrantov zvedel zanj.

Tomajski župnik Matija Sila, sicer doma iz Povirja, je zaprosil zgodovinarja Simona Rutarja, naj mu predstavi rodovino grofov Petačev, kar je ta rad storil in je napisal krajše delo.

Tako zvemo, da je grb – vsaj v prvotni obliki – ščit v barvi terre rosse s sedmimi belimi (srebrnimi) kolobarji v obliki podkve, kar Matija Sila tolmači kot sedem žeblicev v čevljevi peti – od tod naj bi izviralo ime, namreč: peta, petač (tisti, ki ima okovano peto). Možna pa je tudi druga varianta: beli (srebrni) krogci naj bi predstavljali srebrnike – petake – od tod ime petak-Petač, to je tisti, ki ima srebrnike. Na tržaškem gradu, kjer je ob vhodu v grad kamnita plošča z napisi vseh trinajstih tržaških plemiških rodbin, najdemo vklesano ime petačev kot PETACHY, kar naj bi se izgovarjalo Petači.

S povečevanjem posestev, se je večala tudi simbolika grba. Najprej se v grofovski grb »naseli« orel in takega vidimo tudi v sežanski cerkvi. Kasneje se grb spremeni v štiridelnega z dodatkom. Desno zgornje in levo spodnje polje sta osnovna grba, torej ščita z barvo terrae rossae in s po sedmimi srebrnimi – belimi krogci; levo zgornje in desno spodnje polje pa sta zlate barve in nosita črnega enoglavega orla, ki gleda proti levi strani in ima zlato krono. Sredi celotnega grba je še manjši ščit v modri podlagi, na katerem je velika šesterokraka zlata zvezda. Torej je grb v pravih heraldičnih barvah (terra rossa je rdeča barva, bela barva je srebrna barva, rumena pa zlata). Nad grbom je še šlem s šlemnim okrasjem in šlemnim pokrivalom, nad njim pa dvoje rok, ki molita kvišku.

Grofje so bili po hierarhični lestvici takoj za vojvodo in knezom, vsi pa za cesarjem.

Sežanska veja grofov Petačev je izumrla leta 1818, torej le dve leti po postavitvi in posvetitvi oltarja Križanemu.

To pa so že bila tista leta, ko je stara cerkev začenjala postajati premajhna in zato so jo Sežanci sklenili razširiti. Stvar ni bila tako preprosta, saj je bilo okoli cerkve pokopališče, ki ga je bilo potrebno najprej prestaviti. Prostor, kjer je

sedaj pokopališče, se je zdel tedanjim prebivalcem ravno dovolj oddaljen, a še vedno dovolj blizu, da ga spremenijo v kraj zadnjega zemeljskega počitka. To naj bi se zgodilo leta 1587, če smemo verjeti letnici, ki označuje vhod na staro sežansko pokopališče. Od tedaj dalje naj bi pokopavali pokojne na novem pokopališču. Staro sežansko pokopališče naj bi dokončno opustili leta 1793.

Potem je prišel na vrsto zvonik. Tega so začeli graditi nekoliko oddaljene- ga od cerkve in ne tako majhnega kot je v Šmarjah. Zvonik je bil zgrajen 1794 v oglejskem slogu, je iz belega kamna in je visok 36 metrov. Trije zvonovi v njem naj bi prvič zazvonili 1799, torej pet let kasneje. Dva zvonova sta služila za pozvanjanje k bogoslužju in za zvonjenje ob velikih praznikih, mali pa je oznanjal smrt. Dobrih sto let so zvonovi vabili k službi božji in zvonili ob različnih dogodkih. Potem pa je prišel veliki »dogodek«, ki je hudo prizadel vso Evropo, Slovence v tem delu Evrope pa še prav posebno. Temni dnevi prve svetovne vojne so tudi k nam prinesli nemir, žalost in pustošenje. Za potrebe vojske je avstrijska oblast dne 7. septembra 1916 vzela z zvonika sred- nji in mali zvon. Zgodilo se je to tudi drugim cerkvam po celem Krasu. Vojska je sicer obljubila vrnitev podobnih zvonov po končani vojni, toda ob koncu prve svetovne vojne avstrijske oblasti pri nas ni bilo več. Zamenjala jo je ita- lijanska 1918, ki je res že po štirih letih, leta 1922, z velikim slavljem nadome- stila oba zvonova s približno enakima premeroma in težama. V nečem pa sta se nova zvonova bistveno razlikovala od prejšnjih starih. Prejšnji zvonovi so imeli podobe z napisi v slovenskem jeziku, ti pa so bili v italijanskem. Oba zvonova sta nosila napis: ASPORTATA DAGLI AUSTRIACI / IL GIORNO 7. 9. 1916 / RIFUSA COL BOTINO / DELLA VITTORIA NELL'ANNO 1922. Srednji zvon je nosil napis: S. CIRILLO E METODO / ORATE PRO NOBIS / S.ANTONI ORA PRO NOBIS. Na malem zvonu pa je pisalo: S.JOSEPH ORA PRO NOBIS / S.MARIA ORA PRO NOBIS.

Toda tudi ta dva zvonova sta doživela isto usodo, kot njuna predhodnika. Po dvajsetih letih zvonjenja, 23.oktobra 1942, je Italija prav ta zvonova zase- gla za potrebe vojske. Vojne vihre je bilo konec, zvonov pa niso vrnili niti poraženci niti zmagovalci.

Nova zvonova so Sežanci dobili leta 1992. Pravzaprav so zbrali dovolj sred- stev, da so naročili en zvon s premerom 1070 mm, ton F, s težo 685 kg – t. i. »srednji« in manjšega s premerom 850 mm, ton A, s težo 345 kg – t. i. »mali«.

Načrt za opremo in slike je izdelal domači umetnik Leopold Strnad in to na obeh zvonovih: predstavljena sta brata Ciril in Metod, besedilo pa se glasi: KRAJANI V LETU OSAMOSVOJITVE SLOVENIJE 1990 – 91. Zvonove je 30. 8. 1992 pred cerkvijo blagoslovil koprski škof msgr.Metod Pirih.

Kljub temu da je zvonik samostojna »zgradba«, je vendarle »povezan« s cerkvijo s pločnikom, ki ga sestavljajo obdelane kamnite plošče, ki so postavljene od vhoda v cerkev do vhoda v zvonik.

Na gradnjo cerkve so se temeljito pripravili in iskali najboljše načrte in variante. Obstajajo načrti, ki nam prikazujejo podobo cerkve, ki naj bi bila taka, kakršna je današnja cerkev v Štorjah pri Sežani, vendar do realizacije takega projekta ni prišlo.

Leta so tekla. Kar več kot pol stoletja so se Sežanci pripravljali in cerkev začeli obnavljati – graditi po letu 1860. Staro cerkev so porušili le delno. Vhod v današnjo cerkev je v bistvu še obstoječi del stare 1509. leta zgrajene cerkve, ki so ji odstranili težko, s skrlami krito streho. Zato so mogli tudi glavno ladjo zvišati (škriljaste kamnite strehe so bolj šiljaste), saj so jo prekrili z opečnatimi korci. Cerkvi so dodali dve stranski ladji in tako pridobili precej prostora. Dela so bila popolnoma dokončana šele leta 1889, kar priča tudi plošča nad vhodnimi cerkvenimi vrati. V bistvu pa je bila cerkev nared že leta 1862. Do tega leta je bila namreč sežanska cerkev podružnica župnije sv. Petra apostola v Povirju, ki je znana kot pražupnija in sega tja v trinajsto stoletje. Nova cerkev je bila blagoslovljena na martinovo 1879, posvečena pa 1883.

Glavni oltar nosi podobo svetega Martina škofa, ki s pomočjo angelov odhaja v nebesa. Slikar Josip Tomc je model za levega angela (gledano proti glavnemu oltarju oziroma v sliko) našel v Franji Koširjevi, poročeni Gulič, ki je bila zelo lepa in znana gostilničarka v Sežani. Guličevi so imeli gostilno tam, kjer je danes lekarna. Pogorela pa je med vojno, ko so bili v hiši nastanjeni nemški vojaki in se je menda zaradi dotrajanega dimnika vnelo podstrešje. Pravzaprav je bila model Franja tisto dekle, ki jo je tedaj 16-letno, spoznal pisatelj Fran Levstik na vižmarskem taboru 17. maja 1869, kjer je bilo zbranih približno 30.000 ljudi. Tam je Franja pozdravila udeležence s slavnostnim govorom, ki ga je napisal prav Fran Levstik. Dekle je bilo očetu literarnega junaka Martina Krpana tako všeč, da se je pisatelj vse bolj čustveno navezal na Franjo, hčer gostilničarja Jožefa Malenška, ki je imel gostilno »Pri Koširju« v Tacnu. Na svečnico 1876 se je Franja poročila s posestnikom in gostilničarjem Karlom Guličem v Sežano in poslej tu bivala. Čeprav sta se kasneje z Levstikom videla le nekajkrat, pa ji je Fran Levstik posvetil svoje najlepše ljubezenske pesmi. Franja je bila tudi v Sežani zelo dejavna ženska in članica številnih slovenskih društev, ki jih je tudi gmotno podpirala. Niti štiri-deset let ji ni bilo, ko je že postala vdova in preselila se je k hčerki Vidi v Ljubljano. Umrla je julija 1927. Hči Vida pa se je poročila z Vladkom Baltičem, velikim županom v Užicah in kasnejšim banom Savske banovine.

Sežanska cerkev je bila povzdignjena v župnijo 1862.

Prvi župnik, ki je vodil sežansko župnijo, je bil Jožef Koman, ki je bil umeščen na dan spreobrnjenja svetega Pavla – 25. januarja 1863. leta, opravil pa jo je tržaški škof Jernej Legat v slovenskem jeziku. To je bilo nekaj posebnega, saj je bil običajni jezik pri takih umestitvah izključno latinski.

Tomajski župnik in nekaj časa apostolski administrator Albin Kjuder nam je zapustil sporočilo, kako se je vse skupaj odvijalo. Pravi, da je tistega dne močno deževalo, kar pa ni motilo sežanskih fantov, da ne bi silovito pokali z možnarji, ko je tržaški škof spremil bodočega sežanskega župnika Jožefa Komana iz župnišča v cerkev. Tam si je nadel slovesna škofovska oblačila, medtem ko je bil bodoči župnik samo v talarju. Škof je najprej zahteval ustanovno pismo nove župnije, ki so ga nato slovesno in glasno prebrali v slovenskem jeziku, prav tako tudi predstavno pismo. Nato je novi župnik molil apostolsko vero in izjavljal, kako se bo te vere držal in jo razlagal svojim vernikom. Škof je nato novega župnika začel oblačiti v roket (kratko belo obredno oblačilo), mu dal štolo (ovratni obredni trak, ki se uporablja tudi pri spovedi) in biret (duhovnikovo pokrivalo) ter mu izročil cerkvene ključe in ključek tabernaklja (omarice na glavnem oltarju, v kateri je shranjena monštranca s hostijo, ki se jo izpostavi javnemu čaščenju), ga poljubil in zaželel, da župnik in z njim vsi verniki v novi župniji dosežejo nebesa.

Tako je pred 140 leti Sežana postala župnija.

Celih trideset let je župnijo vodil prvi sežanski župnik Jožef Koman, do leta 1893, ko jo je prevzel Omersa, ki je župnikoval do leta 1923.

Tega leta je župnijo prevzel Jožef Glažar in jo vodil do 1961, ko je njegovo delo nadaljeval župnik Ivan Mavrič do 1976. Nato je postal župnik Ivan Maslo, za njim vodi župnijo Jožko Bric.

V teh letih je cerkvena stavba prestala dve svetovni vojni in kar nekaj milijonov potnikov, tovornih vozil, kočij, avtomobilov in težkih vojaških vozil je šlo mimo cerkve. Seveda je to začelo puščati sledove časa in utrujenosti. Stavba je bila sicer popravljena leta 1962, vendar je bilo potrebno cerkev temeljito obnoviti.

Prav 140. obletnica ustanovitve sežanske župnije je bila prava vzpodbuda za prenovo. Ta se je začela in tudi končala v predvidenem roku. Pokazala so se tudi nekatera dela, ki niso bila načrtovana, vendar jih je gospodarski svet soglasno odobril in tako zagotovil brez dvoma zelo potrebna sicer manjša popravila, ki pa spadajo v posodobitev celotne cerkvene stavbe.

Pavel Skrinjar

Prerok za naš čas

Dr. Franc Rode, ljubljanski nadškof in metropolit stopa v 70. leto svojega življenja

Iz zgodovine starozaveznega Božjega ljudstva je znana vloga in usoda prerokov. Bili so to božji ljudje, katerih naloga ni bila prvenstveno odkrivati prihodnje dogodke, ampak zastopati božjo stran v zavezi, ki jo je Bog sklenil s tem ljudstvom. Zato so preroki grajali malikovalstvo in nezvestobo tega ljudstva. Pri voditeljih Izraela niso bili priljubljeni, ti so jih preganjali in jih skušali na ta ali oni način onemogočiti. Preroki so se sklicevali na svojo poklicanost in dolžnost, da oznanjajo Božjo resnico.

V novi zavezi ima novoizvoljeno Božje ljudstvo samo enega učitelja in enega preroka Jezusa Kristusa. On deluje v Cerkvi in po Cerkvi. Deluje v celotni Cerkvi in posebej po službah, ki jih je postavil v Cerkvi in so v stoletjih dobile posebno obliko. Ena takih služb je škofovska služba. Škofje so dolžni oznanjati Božjo resnico, opozarjati na krivice, zmote in pomanjkljivosti, ki se javljajo v konkretni družbeni skupnosti, kjer živi in deluje Cerkve. Njihova beseda je v prvi vrsti namenjena ljudem novozaveznega Božjega ljudstva, predložena pa mora biti tudi vsem drugim, zlasti tistim, ki delajo krivico, ne spoštujejo svobode in dostojanstva človekove osebe in zametajo Božje pravice in Božje postave v družbi.

Ker je danes veliko takih, ki ne verujejo ne v Boga, ne v neko osnovno Božjo postavo, vzbuja preroška služba Cerkve in škofov pogosta nasprotovanja. Neki branijo domnevno pravico človeka do popolne svobode na vseh, tudi na moralnih področjih odločanja. Zato naj bi bil nauk Cerkve nazadnjaški, nasproten današnji usmerjenosti človeka, ki v imenu svobode noče upoštevati nobenih zunanjih norm na področju morale. Dejansko se tako človek podreja

in usužnjuje normam individualizma in skrajnega liberalizma, ki ga vodijo v propad. Cerkev in njeni predstavniki škofje so dolžni, ne v svojem, ampak v Božjem imenu, opozarjati na usodne pojave in zmote v sodobni družbi.

Pogosto se slišijo očitki, da se Cerkev vmešava v politiko, to očitajo večkrat tudi nadškofu Rodetu. Največkrat je to ostanek družbene sprevrženosti v času komunističnega nasilja, ko so hoteli Cerkev povsem izriniti iz javnosti. Bognedaj, da bi s strani Cerkve slišali kakšno kritično pripombo. To so ocenjevali kot protidržavno, sovražno dejanje. Časi so se spremenili, nekaterim pa je še žal za temi časi komunističnega nasilja nad Cerkvijo. Cerkev pa je del družbe in kot taka ima tudi pravico do kritike te družbe in njenega vodstva. Politika ni rezervirana za nekatere, kakor je bilo včasih, ampak je stvar celotne družbe. V žlahtnem pomenu je politika skrb za skupni blagor, to pa je stvar vsakega človeka.

Cerkev se ne vmešava v dnevno politiko strank in nobene politične stranke nima za svojo. Zaradi svojega poslanstva, ki ji ga daje Kristus, pa se zaveda, da ima pravico in dolžnost z moralnoverskega stališča presojati tudi politične odločitve. Te pravice ji ne more nihče odvzeti. Nadškof Rode se te pravice in dolžnosti poslužuje kljub očitkom, ki prihajajo včasih tudi s strani neozaveščenih vernih.

Svojo najvišjo službo je nastopil v Cerkvi na Slovenskem v času, ko se je Cerkev po zlomu komunistične diktature in ob politični osamosvojitvi Slovenije morala otresti utesnjenosti iz komunističnih časov in zavzeti mesto, ki ji v civilni družbi, v kateri je večina katoličanov, po vseh pravilih gre. Za tako službo je Bog Rodeta pripravljal, lahko rečemo, od spočetja naprej.

Gospod Franc Rode je bil rojen v Ljubljani 23. septembra 1934. V Ljubljani je bil tudi krščen, njegova družina pa je živela na Rodici pri Domžalah. Njegov rod po očetu izhaja iz Stoba, ki je danes del Domžal. Priimek Rode se javlja v maticah mengeške župnije, kamor je spadal Stob, že v 15. stoletju. Ob koncu 18. stoletja pa se je Martin Rode priženil na Rodico, vzel je vdovo Heleno Levč. Od takrat, to je že več kot 200 let, so Rodeti na Rodici. Bili so umerjeni, varčni, delavni, trezno pobožni in srčno dobri ljudje. Rodetov stari oče je bil ključar v grobeljski cerkvi. Rodetov oče Andrej se je poročil s Frančiško Breznik iz Ihana, ki je bila sestra slavnega jezikoslovca Antona Breznika. Imela sta 7 otrok, pet sinov in dve hčeri. Rodetov starejši brat Andrej je bil po vojni ubit. Sestra Francka je redovnica – usmiljenka. Franc je bil najmlajši. Obiskoval je šolo v Jaršah in Domžalah. Maja 1945. je z družino zapustil Slovenijo in odšel v Avstrijo. Bivali so po raznih taboriščih, končno pa so odšli v Argentino.

Franc je nadaljeval šolanje in leta 1952. v Buenos Airesu stopil v Misijonsko družbo, k lazaristom, ki jih je poznal od doma iz bližnjih Grobelj. V Buenos Airesu je končal gimnazijo in filozofijo. Nato so ga predstojniki poslali v Rim na Gregoriano. Tu je naredil zaobljube, nato je odšel v Pariz, kjer je na Kato-liškem inštitutu končal študije in leta 1960. je bil 29. junija posvečen za duhov-nika. Leta 1963. je na teološki fakulteti Katoliškega inštituta v Parizu doktori-ral. Tako se je izobraževal v raznih deželah, v raznih jezikih in širil svoje ob-zorje. Vse to je bila posebna priprava za službo ljubljanskega nadškofa.

V času, ko so začele popuščati vezi, s katerimi je bila Cerkev v Sloveniji zvezana, se je Rode leta 1965 vrnil v Slovenijo. Njegovo prvo službeno mesto je bilo pri Sv. Jožefu v Celju. Leta 1967. je prišel v Ljubljano, postal ravnatelj bogoslovcev iz družbe lazaristov, pozneje tudi vizitator (provincial) lazari-stov. Začel je predavati na Teološki fakulteti praktično apologetiko, misiolo-gijo, teologijo nekrščanskih verstev, uvod v moderni ateizem in osnovno bogo-slovje. Obenem je veliko pisal v raznih revijah, pri Mohorjevi družbi ter pre-daval na Teoloških tečajih. S svojo pronicljivostjo je vzbujal pozornost in pokazal, da se je dodobra inkulturiral v našo takratno slovensko stvarnost.

Po 16-tih letih bivanja v domovini je bil poklican v Rim. Deloval je najprej v papeškem Tajništvu za dialog z neverujočimi, ki ga je vodil kardinal Paul Poupard. To Tajništvo je bilo leta 1993 pridruženo novoustanovljenemu pape-škemu Svetu za kulturo, kjer je bil Rode pod vodstvom kardinala Pouparda tajnik. V tem delu je bil izredno aktiven, veliko je potoval po svetu, bil je v Moskvi, Hongkongu, na Tajvanu, v Quitu, Parizu, Oslu, Ottawi in še marsikje drugod. Bil je v stiku s škofovskimi konferencami, z različnimi mednarodnimi ustanovami, z Evropskim svetom in Unescom. Predaval je, pisal in organiziral razna srečanja. Užival je velik mednarodni ugled in leta 1996. mu je francoski predsednik Jacques Chirac podelil visoko odlikovanje, red viteza za zasluge. Pridobil si je veliko mednarodnih zvez in poznanstev. Vse to je bila tudi po-membna priprava za službo ljubljanskega nadškofa in metropolita.

Tudi v slovenščini je veliko pisal po raznih revijah. Izšla so tudi mnoga samostojna dela: *Spomin, zavest, načrt Cerkve na Slovenskem*, *Za čast dežele*, intervju *Stati inu obstat*i in druga, v katerih je nakazal tudi svoj škofovski program. Potrudil se je, da je uspela Sinoda – Cerkven izbor Cerkve na Slo-venskem, ki je v odobrenem dokumentu prinesel pomembne analize in per-spektive naše Cerkve.

5. marca 1997. je papež Janez Pavel II. Franca Rodeta imenoval za ljub-ljanskega nadškofa in metropolita. Dr. Rode je 33. redni škof ljubljanske ško-fije, ki sta jo ustanovila cesar Friderik III. z ustanovno listino 6. decembra

1461. in papež Pij II. z listino 6. septembra 1462. Nasledil je prvega ljubljanskega škofa Žiga Lamberga in vrsto odličnih škofov, med katerimi so bili v zadnjem stoletju Anton Bonaventura Jeglič (1898–1930), Gregorij Rožman (1930–45/59), ki je preživel težko izkušnjo 2. svetovne vojne in povojnega izgnanstva, svetniški kandidat Anton Vovk (1945/59–63), Jožef Pogačnik (1963–80) in Alojzij Šuštar (1980–97). Rode je peti ljubljanski nadškof, prvi je bil Mihael Brigido (1788–1806), potem Anton Vovk po letu 1961. in nato Pogačnik in Šuštar. Je tretji ljubljanski metropolit, voditelj samostojne ljubljanske pokrajine, ki jo je ustanovil papež Pavel VI. 22. novembra 1968.

Za škofa je bil g. Rode posvečen na belo nedeljo 6. aprila 1997. Glavni posvečevalec je bil njegov predhodnik nadškof Alojzij Šuštar, soposvečevalca pa dva druga slovenska nadškofa: torontski nadškof Alojzij Ambrožič in beograjski nadškof Franc Perko. Slovenska škofovska konferenca je Rodeta izvolila za svojega predsednika. Tako je najvišji predstavnik Cerkve na Slovenskem, z veliko odgovornostjo pred Bogom in Kristusom, glavo vesoljne Cerkve, pred slovenskimi katoličani in pred slovenskim narodom in slovensko družbo.

Jezus Kristus, ki uči in vodi Cerkev ter v njej uresničuje Očetov načrt odrešenja, na poseben način deluje po škofih in tako tudi po najvišjem predstavniku Cerkve na Slovenskem, po nadškofu Francu Rodetu. Živimo v značilnih časih prehoda iz komunističnega totalitarizma v svobodo samostojne Slovenije in združene Evrope. Kdo bi dejal, da smo že daleč od komunizma in njegovih metod, saj se celo nekateri nekdanji komunisti sramujejo tega imena in vseh zločinov, ki so se dogajali v imenu komunizma; vendar temu ni tako. Marsikateri pojavi v naši družbi izhajajo iz komunistične miselnosti, med njimi tudi nasprotovanje Cerкви in njenim predstavnikom. Cerkev je bila edina sila, ki je od začetka komunistične revolucije pri nas razkrinkavala komunistične metode in potem desetletja z ogromnimi žrtvami vztrajala v odporu proti komunistični diktaturi. Zato je bila takratnim oblastnikom sovražnik številka ena. Veliko tega je še ostalo v miselnosti mnogih tudi preprostih ljudi, ki se jim zdi, da je podrejeni položaj Cerkve v družbi normalen. Tej miselnosti se je pridružil totalitarizem liberalizma, ne samo v gospodarstvu, ampak tudi v družbenem presojanju. Nihče naj ne bi imel pravice javno razglašati moralne norme ter grajati napake in pomanjkljivosti. Toda Cerkev ima prav to nalogo, da preroško zastopa in oznanja Božjo postavo. To nalogo zelo resno v naši družbi opravlja ljubljanski nadškof Rode.

Ravna se po navodilu apostola Pavla Timoteju, ki pravi: »Rotim te pri Bogu in Jezusu Kristusu, ki bo sodil žive in mrtve, pri njegovi pojavitvi in njegovem kraljestvu: Oznanjuj besedo, vztrajaj v ugodnih in neugodnih oko-

liščinah. Prepričaj, grajaj, spodbujaj z vso potrpežljivostjo in poučevanjem. Prišel bo namreč čas, ko nekateri ne bodo prenesli zdravega nauka, ampak si bodo po svojih željah poiskali veliko učiteljev, ker hočejo ustreči svojim ušesom. Ušesa bodo obračali proč od resnice in zabredli v bajke. Ti pa bodi v vsem trezen, pretrpi nadloge, opravi poslanstvo evangelista in izpolni svojo službo» (2Tim 4,1-7). Po tem konkretnem Božjem navodilu dela nadškof Rode. Zato mu nasprotujejo otroci tega sveta, ki so otroci teme.

Ob njegovi 70. obletnici ga podprimo vsi, ki nam je še kaj mar Kristusovega evangelija in krščanske kulture. Zaželimo mu, da bi še naprej tako hrabro, modro in vztrajno izvrševal preroško službo Cerkve, da bi bil res prerok za naš čas v dobro Božjega ljudstva in slovenskega naroda.

Franc Perko, upokojeni beograjski nadškof

Ob osemdesetletnici dr. Zmage Kumer, raziskovalke slovenske ljudske pesmi

Visoke obletnice velikih ljudi navadno zaznamujemo tako, da opozorimo na njihova velika dela, ki so zaznamovala čas. Iščemo sledi, s katerimi so se zapisali v dediščino svojega naroda, iščemo velike dosežke, s katerimi bi izmerili težo njihovega dela.

Za Zmago Kumer bi bilo na pragu njene osemdesetletnice dovolj, da bi se molče ozrli na stopnice, ki jih je prehodila v svojem življenju. Na tiste prave stopnice, ki že desetletja vodijo do njenega domovanja in do Glasbenonarodopisnega inštituta, ki je, čeprav se je večkrat z njo vred selil po stari Ljubljani, postal njen drugi dom. In na tiste velike in male stopnice, ki jih vsak dan znova meri na poti do svojih ciljev. Do tistih, ki si jih ob začetku leta, vsako leto znova, zapiše v svoj koledar in jim med letom vedno znova dopisuje nove naloge. Te naloge ne smejo ostati in ne ostajajo nedokončane, ne glede na število stopnic, ki vodijo do konca, in ne glede na napore, ki jih zahtevajo.

Njena pot se je začela 24. aprila 1924 v Ribnici. Prva leta, ki jih je tam preživela do vojnih pretresov, so zaznamovala njen pogled na svet, jo naučila gledati življenje in iskati bogastvo malih ljudi. Vojna, čas, ki ga je kot gimnazijka preživljala v Celju in kot maturantka zaključila v Kočevju, jo je naučila razumeti in ceniti moč slovenstva. Bogastvo duha in v ljudski spomin zapisane stopinje slovenstva jo je učila odkrivati tudi izobrazba, ki je bila deležna kot študentka slavistike, po slavistični diplomi pa še študij na folklorno-zgodovinskem oddelku Akademije za glasbo. Tem stopinjam je sledila vsa desetletja, ki jih je posvetila raziskovanju ljudske glasbe. Sledila pa je tudi vrednotam krščanstva in njena doktorska disertacija, posvečena slovenski priredbi srednjeveške božične pesmi »Puer natus in Betlehem«, s katero je doktorirala leta 1955, je nakazala spoštovanje obojega. V njenem življenju sta se namreč njena zasebna in njena raziskovalna pot vedno oplajali in se prekrivali.

Slovensko ljudsko pesemsko izročilo ni bilo samo predmet njenega raziskovanja. Bilo je veliko več. Le tako mu je lahko posvetila toliko svojih življenjskih moči in svojim delom dala tolikšno težo. Niz njenih del je namreč izjemen: okrog 450 naslovov raznih del, 32 samostojnih knjižnih izdaj. Svoje poslanstvo je videla povsod, kjer je čutila vrzel, in teh vrzeli je bilo v vseh letih, kar se je kot raziskovalka lotila ljudske pesmi, na vseh področjih dovolj. Prav zato se je vsa leta, odkar je že med študijem, leta 1948, na Glasbenonarodopisnem inštitutu začela delati kot asistentka za tekstno analizo ljudske pesmi, posvečala vsem področjem etnomuzikologije.

Največ svojih raziskovalnih moči je posvetila slovenskim pripovednim pesmim; po njeni zaslugi so prav po pripovednih pesmih po svetu najbolj spoznali slovensko ljudsko pesem, hkrati pa tudi slovensko redoljubnost. Z njenim velikim slovensko-nemškim delom Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi (1974), prvotno namenjenim poglobljeni mednarodni primerjavi, smo Slovenci med prvimi dobili izčrpen, vsestransko razčlenjen pregled našega pripovednega izročila. Velikega pomena je bila njena vloga pri sistematičnem izdajanju slovenskih pripovednih pesmi, pri zbirki Slovenske ljudske pesmi, ki je imela prav tako vzorčni pomen za druge narode. Svoje zanimanje za pripovedne pesmi je pokazala tudi v številnih razpravah, kot je na primer Balada o nevesti detomorilki (1963), ki so sistematično razkrivale področja naše najdragocenejše pesemske dediščine.

Med njenimi najpomembnejšimi nalogami je bilo tudi izdajanje slovenskih ljudskih pesmi. Že omenjena zbirka Slovenske ljudske pesmi, znanstveno-kritična izdaja vseh doslej znanih slovenskih ljudskih pesmi z napevi, je začela izhajati na njeno pobudo. Ta zbirka naj bi nadgradila monumentalno

Štrekljevo zbirko, vendar so doslej izšle štiri knjige pripovednih pesmi: ritem izhajanja posamičnih knjig namreč odseva težave skupinskega dela, ki jih sama sicer ni vajena. Njena skrb pa je bila izdaja zbirke Ljudske pesmi Koroške, ki je nastajala na podlagi starejšega gradiva in gradiva, zbranega v okviru raziskav Glasbeno-narodopisnega inštituta. Zbirka obsega pet knjig: Kanalska dolina (1986), Ziljska dolina (1986), Spodnji Rož (1992), Zgornji Rož (1996) in Podjuna (1998).

Pri raziskovanju ljudske pesmi se je dr. Zmaga Kumer srečevala z vsemi področji življenja v preteklosti in sedanjosti, vendar je bilo to spoznavanje v veliki meri pot, po kateri je odkrivala ljudsko pesem. S temi spoznanji je v svojih razpravah dopolnjevala razumevanje ljudske pesmi. Izjemoma je o življenju spregovorila tudi neposredno, prav posebno z ljubeznijo pa o svoji rodni Ribnici: pripadnost Ribnici je na najgloblji način izrazila z delom Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini (1969), s katerim je prikazala kraje svojega otroštva skozi ljudsko pesem. Na svoj način se čuti povezano še z Ziljsko dolino, kamor zahaja že desetletja; o življenju Ziljanov je spregovorila v knjižici Od Dolan do Šmohorja (1981).

Čeprav se je posvečala predvsem ljudski pesmi, se je zaradi potrebe po raziskavah godčevstva lotila tudi tega področja. Na podlagi obsežnega gradiva o ljudskih inštrumentih, zbranega z dolgoletnim raziskovalnim delom na terenu, jih je opisala, opredelila in razvrstila po mednarodni klasifikaciji. Delo Slovenska ljudska glasbila in godci (1972) je, obogateno in dopolnjeno z novimi spoznanji, ponovno izšlo čez dobro desetletje (Ljudska glasbila in godci na Slovenskem, 1983), v nekoliko predelani obliki v nemškem jeziku pa tudi v okviru mednarodne zbirke Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente (Die Volksmusikinstrumente in Slowenien, 1986). S sistematičnimi pregledi godčevstva na Slovenskem je ustvarila pomembno podlago za nadaljnje etnomuzikološke raziskave.

Poleg svojega rednega dela na Glasbeno-narodopisnem inštitutu se je posvečala pedagoškemu delu. Med letoma 1953 in 1989 je predavala na Oddelku za muzikologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, nekaj let pa tudi na Akademiji za glasbo. Leta 1977 je bila gostujoča profesorica v Innsbrucku, predavala pa je še v Münchnu in Sarajevu. Svoje pedagoško delo je podprla z ustrežno literaturo: Uvodu v glasbeno narodopisje (1969) je tako sledila veliko bolj izčrpna Etnomuzikologija (1977, 1988), kjer je strnila spoznanja etnomuzikološke znanosti doma in na tujem, obogatena z lastnimi raziskovalnimi izkušnjami. To je temeljno delo te vrste na Slovenskem.

Zadnjih petnajst let, po uradni upokojitvi, svoje moči posveča obravnavi posamičnih zvrsti ljudskih pesmi, torej tistim področjem ljudskega pesemskega izročila, kamor dela iz zbirke Slovenske ljudske pesmi prav gotovo še dolgo ne bodo segla. Na ta način so nastale zbirke, ki ne predstavljajo le naše pesemske dediščine, temveč imajo tudi veliko uporabno vlogo. To so zbirka slovenskih ljudskih pesmi o Mariji, Lepa si, roža Marija (1988), zbirka slovenskih ljudskih pesmi o vojaščini in vojskovanju Oj ta vojaški boben (1992), zbirka nabožnih pripovednih pesmi Čez polje pa svetinja gre (1994), zbirka kolednic Mi smo prišli nócoj k vam (1995); slovenski ljudski pasjon je podlaga zbirki Zlati očenaš (1999), svatovske pesmi so zbrane v knjigi Je ohcet vesela (2001), že dlje časa pripravljena zbirka mrljskih pesmi pa je tik pred izidom. Na poti do bralcev je tudi njen izbor novoletnih kolednic, prilagojen potrebam današnjega časa; ta knjižica bo na svoj način dopolnila njeni zelo odmevni pesmarici slovenskih ljudskih pesmi Eno si zapojmo (1995) in Še eno si zapojmo (1999).

Velikega pomena so njena sintetična dela, celoviti pregledi slovenske ljudske pesemske dediščine, kot sta antologijsko zasnovana Pesem slovenske dežele (1975) in najnovejši celoviti pregled vseh spoznanj s tega področja Slovenska ljudska pesem (2002). Vrednost takšnih zaključenih del je v tem, da na izčrpen, vendar dovolj poljuden način omogočajo razumevanje slovenske pesemske dediščine tudi tistim, ki se z ljudsko pesmijo ukvarjajo le ljubiteljsko, hkrati pa ustrezajo potrebam stroke. Na zelo izčrpen in pregleden način je o ljudski pesmi spregovorila še v javnosti manj znani knjigi Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi (1996).

Njeni sintetični pregledi bogastva slovenske ljudske glasbe so izhajali tudi v tujini (Das slowenische Volkslied in seiner Mannigfaltigkeit, München 1968; Slovenačko narodno pesništvo, Novi Sad 1987). V tujini so bile njene objave zelo odmevne, tako tiste, ki so bile izdane doma, kot tiste, ki so bile izdane na tujem, in teh ni bilo malo: na tujem je namreč izdala skoraj tretjino svojih del. Sodelovala je z najpomembnejšimi raziskovalci ljudske pesmi drugih narodov, v okviru alpskega kulturnega območja se je povezovala z raziskovalci sorodnih strok. Skoraj dvajset let je sodelovala pri izdaji Jahresbibliographie der Volksballadenforschung in v okviru združenja ICTM delovala v okviru skupin za ljudske balade in ljudske inštrumente, bila pa je tudi članica različnih uredniških odborov. Mednarodno priznanje za njeno delo, Hederjeva nagrada leta 1992, je zgovoren dokaz mednarodne odmevnosti njenega raziskovanja. Doma je bila leta 1998 za življenjsko delo nagrajena s Zoisovo nagrado, pred tem pa v okviru stroke že z Murkovim priznanjem (1989). Leta 1996 pa je postala častna članica Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU.

Ves arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta nosi sledove nešteti ur njene- ga nevidnega dela. Tistega dela, ki se ni merilo po današnjih merilih, z merili danes razumljene učinkovitosti: merilo se je le z njenim lastnim občutkom dolžnosti do stroke, do ljudske pesmi in do ustanove, ki jim je zavezana. Njeno največje priznanje sta namreč opravljeno delo in občutek, da ni delala zaman. Prav zato jo tako boli, kadar čuti, da je ljudska pesem prezrta ali zapostavljena.

Veliko ljudi istoveti ime Zmage Kumer z ljudsko pesmijo: poznali so jo in jo še poznajo v nešteti vseh, saj je sama ali kot del ekip Glasbenonarodopisnega inštituta z mikrofonom v roki in s terenskim zvezkom tja zahajala desetletja. Poznajo jo s številnih srečanj ljudskih pevcev in godcev, kamor so jo vabili kot opazovalko in razsodnico. Poznajo jo z radijskih oddaj, kjer je predstavljal zaklade slovenskega pesemskega izročila, in s številnih predavanj in strokovnih srečanj, kjer je z vsem znano borbenostjo skrbela za ustrezno umeščenost ljudske pesmi v javno strokovno zavest. Poznajo jo tudi iz marsikaterega prispevka v javnosti, kjer še danes z odločnim nastopom zagovarja vrednote, ki so ji napolnjevale življenje. V imenu teh vrednot je znala in še zna pomagati ljudem na številnih področjih, skritih očem javnosti.

Tudi ljudska pesem, zapisana v spomin, je bila nosilka teh vrednot. Nosi- lka davnih stisk in radosti, izraz sprejemanja življenja, odsev življenja samega. Vanjo se je zapisovala zgodovina, hkrati je presegla čas. Vanjo so se vtisnile svetinje, ki so se prenašale iz roda v rod, ostajale in se izgubljale.

Morda tudi jubilej dr. Zmage Kumer ponuja priložnost, da jim ponovno prisluhnemo. To bo ob njenem praznovanju zanj najlepše voščilo.

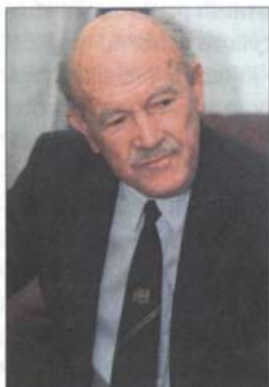
dr. Marija Klobčar

Dr. France Bučar – intelektualec, upornik in državnik

Ob njegovi 80-letnici

»Zaradi poguma, s katerim nastopa sredi naše preplašenosti, zaradi etičnosti, ki jo vnaša v naš cinizem, zaradi intelektualne evropskosti, s katero govori sredi naše provincialnosti, moram čutiti do njega samo najvišje spoštovanje.«

(Iz Dnevnika A. Rebule, 8. maja 1988)

Pred osemdesetimi leti se je na svečnico, 2. februarja, v Bohinjski Bistrici rodil France Bučar. Gore Bohinjskega kota, ki so obkrožale otroštvo prihodnjega slovenskega in evropskega razumnika, so že simbolizirale njegov pokončni značaj, smelost njegovih pogledov, tudi strmine življenja, na katere so bo podajal.

Osebnost dr. Franceta Bučarja je zaznamovana z upornim duhom. Vendar to uporništvo ne izhaja iz mladostne jeze nad svetom, še manj iz neprilagodljivega značaja. Bučarjevo uporništvo poraja ena izmed štirih glavnih etičnih kreposti, ki so jih poznali že stari Grki, to je *pravičnost*. Zavest, ki pove, kaj je prav in kaj ne, kaj je pošteno in kaj ne, je mladega Franceta spremljala že v šolskih in dijaških klopeh. Le etični drži in duhovni širini njegovih vzgojiteljev, ki so prepoznali v drznih nastopih dijaka Franceta Bučarja izostren čut za pravičnost, gre pripisati, da ni bil izključen iz ustanove. Takšnega se spominja mladostni prijatelj iz šentviških zavodov, akademik Stane Gabrovec.

Iz moralnega občutka za pravičnost se je pri mladem Francetu rojevala tudi miselna zvedavost in seveda navdušenje nad novimi idejami. Kot mislec in znanstvenik je Bučar vedel, da se vsaka novost v znanosti poraja kot zanikanje ustaljenih pogledov. Že zaradi miselnega poštenja je postal intelektualni upornik v socialistični Jugoslaviji. Upal je povedati resnico in zato je leta 1978 izgubil službo. Da bi bila ironija še večja, je bil etično pokončni pravnik postavljen na rob takratne družbe iz »moralno političnih razlogov«.

Vendar se takrat ni zgodilo prvič, da je bila Pravna fakulteta za Franceta Bučarja zaprta. Prvič mu je delovanje na njej, čeprav kot študentu, preprečila

vojna vihra. Kot veliko mladih razumnikov je tudi on pozdravil zamisel o OF in je z njo sodeloval. Doletela ga je enaka usoda kot mnoge slovenske intelektualce in je bil odveden v taborišče Gonars. Bučar se je torej znašel v italijanskem taborišču, kjer je snoval pobeg in upor, vse to pa mu je uspelo šele, ko je bil premeščen v nemško ujetništvo. Na smrt obsojen se je »čudežno« rešil in po takšni negativni izkušnji z okupacijskimi silami se mu je vključitev v partizansko gibanje pokazala kot edina možna rešitev. Ostati kristjan v tistem okolju in družbi ni bilo lahko. France Bučar je večkrat tvegat glavo in pričakal novo Jugoslavijo. Po partizanski izkušnji so ga skušali obdržati v vladajočem aparatu, a je njegov uporniški duh znova zaživel. V svojem mladostno-uporniškem zagonu sam ni vedel, kaj tvega.

Uspelo mu je in postal je civilna oseba ter se je ponovno predal študiju. Kot sposoben pravnik je postal profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani in si ustvaril družino. Postal je strokovnjak za javno upravo in se posvetil predvsem sodobni organizaciji podjetij in gospodarstva. Takratni študentje se ga spominjajo kot sijajnega profesorja, ki svojih predavanj ni bral s porumenelih listov, ampak je venomer na novo razvijal svojo misel. Napisal je enajst učbenikov, strokovnih in znanstvenih knjig. Prelomnico med njegovimi knjigami predstavlja *Podjetje in družba* iz leta 1972, ki je skušala v slovenski prostor prinesiti sistemsko teorijo in sodobne organizacijske teorije. Žal je zaradi prekrateke sape takratne liberalizacije postala glavni očitke zoper njega. To je toliko bolj ironično, ker je profesor Zadel, ki je pisal mnenje o knjigi, takrat jasno zatrdil, da v njej ni ničesar spornega. Toda profesorja Bučarja je bilo potrebno odstraniti za vsako ceno. Druge knjige, kot sta npr. *Javna uprava in občan* (1975) ter *Upravljanje* (1989) so imele več sreče, vse pa še danes ohranjajo svoj pomen. Kljub nenaklonjenosti javnega tiska in politike so ga njegovi študentje neodvisno od javnih kritik ohranili v spominu kot izredno doslednega predavatelja, ki je že z razlago vprašanj nakazoval nove probleme in jih v svobodnem duhu znova razreševal.

Toda kaj je nagnilo Franceta Bučarja, da je ugledno mesto profesorja, ki mu je odpiralo vsa vrata v takratno politično življenje in tudi k službam državnega vrha, zamenjal za brezizhodno hojo po mestu, v katerem so se ga bivši prijatelji in tovariši izogibali?

Z leti je njegov uporniški duh dobil novo dimenzijo. Mladostna želja po miselni doslednosti in intelektualnem poštenju, tudi zahteva po večji socialni pravičnosti je dobila novo konkretno vsebino. Bučarja je začela na nov način zanimati usoda slovenskega naroda in v njem se je rodilo nekaj več kot zgolj slutnja. Jasna razčlenitev in ocena svetovnih dogodkov mu je narekovala drz-

no misel: prišel je čas za slovensko osamosvojitev. Njegovo uporništvu je dozorelo v državniško držo. Vedel je, da se določeni zgodovinski trenutki ne ponovijo več. Svoja dolgoletna razmišljanja je strnil v knjigah *Resničnost in utvara* (1986) ter *Usodne odločitve* (1988).

V analizah svetovnega gospodarstva je preroško še pred zahodnimi analitiki predvidel sesutje ekonomije vzhodnih socialističnih držav. Njegovi jasni zaključki presenečajo, saj sam ni bil ekonomist. Vendar Bučarjeve razčlenitve ne slonijo zgolj na poznavanju ekonomije, ampak so veliko globlje. Slovenski upornik je uvidel, da nespoštovanje človekove osebe, njenega dostojanstva, enkratnosti in neponovljivosti preprečuje nastop in uveljavljanje osebnega ustvarjalnega duha. V novi, postmoderni in postindustrijski družbi pa sta edino ustvarjalnost in iznajditeljstvo tista, ki omogočata razcvet. Obe veliki odliki človeka se po Bučarjevem prepričanju ne moreta uveljaviti brez etike. Le družba, ki predpostavlja človekovo etičnost, ki človeka ne kontrolira na vsakem koraku in ki mu pušča svobodo, je možna ustvariti ozračje svobodnega iskanja in ustvarjanja. In obratno, človek, ki je svoboden in ki je tudi sam etično odgovoren, ne potrebuje za svoje poštenje neprestane policijske preiskave in družbene prisile. Bučarjeve analize se torej ne ustavijo ob izraziti ekonomski neuspešnosti vzhodnega evropskega gospodarstva. Njegove analize opozarjajo na napačno pojmovanje človeka, kažejo na okrnjeno vizijo, ki je vzrok vseh anomalij v gospodarstvu in širši družbi. V tem globokem uvidu profesor France Bučar vrsto let vnaprej naznanja kasnejše dogodke in tudi svetovne analize teh dogodkov, kot je npr. papeževa socialna okrožnica *Ob stoletnici*, ki daje presenetljivo podobno razlago padca Berlinskega zidu.

France Bučar je kot izvrstni poznavalec zgodovine vedel, da so veliki gospodarski zlomi sočasni velikim političnim odločitvam. Padca vzhodnega ekonomskega in družbenega sistema ne smemo pričakati nepripravljeni. To bo priлика, da ponovimo pomlad narodov iz leta 1848 in tudi priložnost za ponovno odločitev narodov, ki je nismo izkoristili leta 1919. Notranje je bil Bučar prepričan, da bo to zadnja zgodovinska priložnost za Slovence. Zato je zastavil svojo veliko voljo in intelekt, tvegala prelom tudi s svojimi tovariši iz vojnih let ter zaradi nerazumevanja prenašal ponižanja in osamo. Toda jasna vizija je Francetu Bučarju pomagala, da ni postal zagrenjen. Našel je krog novih prijateljev med krščanskimi izobraženci, ki jih je poznal iz svoje mladosti (med njimi tudi nadškofa Šuštarja) in ki so od vsega začetka delili njegovo vizijo. Posebej pa se je povezal s skupino prijateljev, ki so jo imenovali kar »Trnovski krog«, in ki ga je predlagala, da je zastopal slovenske kristjane na Evropskem ekumenskem zboru v Baslu leta 1989. Z uglednim pravnikom in teologom

Renéjem Costo sta bila kot katoličana med urejevalci sklepnega dokumenta, ki je postavil jasna načela za ohranitev zdravega okolja in celotnega stvarstva. Kakor da bi še pred nastankom slovenske države po profesorju Bučarju Slovenija, njen pogled na kulturo in naravo, že vstopila v evropske dokumente.

Vendar pa zbor v Baslu ni bil prvi odmevni Bučarjev evropski nastop. Vsem bo ostal v spominu zgodovinski datum 20. januarja 1988 v Strasbourgu, ko je pred Evropskim parlamentom razgrnil poglede Slovenije na takratno Jugoslavijo in ko je smelo pokazal, kje je edino uspešna pot demokratizacije. Danes so Bučarjevi pogledi postali uradna doktrina združene Evrope za izvajanje pritiska na totalitarne režime ne samo na Balkanu, ampak povsod v Evropi in v svetu. Takrat pa so evropske vlade počele ravno obratno. Vlada Michela Rocard se je na primer morala zamenjati, da je Francija spremenila svojo politiko do demokratizacije v prostoru Jugoslavije. Tokrat pod vplivom uglednega pravnika, francoskega ustavnega sodnika Roberta Badinterja, predsednika evropske arbitražne komisije, katerega pogledi na jugoslovansko ustavno ureditev so se ujemali z Bučarjevo analizo iz 57. številke Nove revije.

Sodelovanje s krogom Nove revije je dr. Francetu Bučarju omogočilo verjetno najvažnejša uresničenja njegovih idej. V krogu intelektualcev okoli Nove revije je namreč našel izvrstne sogovornike. Od drugega letnika revije, leta 1983, je v njej objavil največ svojih člankov in razprav o slovenskih, evropskih in svetovnih vprašanjih. Misli, ki jih je prej nakazal že v Dragi in Zbornikih Mohorjeve družbe, so v razpravah Nove revije dobivale dokončno obliko. Vendar pa uredništvo in svet Nove revije nista bila zgolj krog naključno zbranih razumnikov. Razvili so pravo prijateljstvo in ustvarili tisto intelektualno klimo, iz katere so se porodile konkretne pobude za vzpostavitev slovenske državnosti. France Bučar se je v svojih ocenah in napovedih razvoja dogodkov lahko soočil s kritično mislijo ter navezal dialog z drugimi postmodernimi misleci.

Današnji slovenski intelektualci srednje generacije priznavajo, da so rasli in se miselno prebujali ob branju Bučarjevih razprav v Novi reviji. Morda se slavljenelec ne zaveda, da je še odločilnejšo pedagoško vlogo kakor s svojimi bleščečimi predavanji na Pravni fakulteti odigral kot publicist pri Novi reviji. Revijo so si študentje izposojali, članke fotokopirali in skorajda kot prepovedano čtivo širili med prijatelji. Tako je profesor Bučar s svojimi objavljenimi razmišljanji in analizami skupaj z drugimi razumniki Nove revije prebudil tisto plast slovenskih intelektualcev, ki je porodila pluralnost slovenskega političnega prostora in omogočila parlamentarno demokracijo. Profesora Bučarja najdemo med ustanovitelji ene prvih političnih strank, Slovenske demokrat-

ske zveze in malo kasneje tudi Demosa. Vendar pa se Bučar ni zapisal strankarskemu življenju. Vedno je odklanjal, da bi stopil na čelo katere koli stranke. Kot neodvisni intelektualec je skušal biti odprt v ves slovenski kulturni prostor. V izjemnem letu 1987 najdemo njegove članke v skoraj vseh neodvisnih slovenskih revijah in publikacijah: poleg osmih člankov v Novi reviji tudi razprave v Celovškem zvonu (bil je tudi član njegovega uredništva), v Reviji 2000, tržaškem Mostu, Znamenju, v Cerkvi v sedanjem svetu, Naših razgledih, zborniku Teologija za laike, zborniku Mohorjeve *Na pragu tretjega tisočletja*, njegove članke je začelo objavljati tudi Delo.

France Bučar je vedel, da mora poiskati široko soglasje z vsemi slovenskimi kulturnimi krogi, ki bo omogočilo nastanek slovenske države in pospešilo proces demokratizacije. Zato se je povezal tudi s slovenskimi pisatelji in nastala je Pisateljska ustava in eden njenih glavnih tvorcev je bil profesor Bučar. Ta je bila tudi osnutek današnji slovenski ustavi, pri snovanju katere ima profesor Bučar prav tako neizmeren delež. France Bučar je menil, da bi lahko bila razglasitev te ustave pravni akt, ki bi Slovence ustoličil kot državotvorni narod. Toda razmere so pokazale, da to ni mogoče. Zato je sprejel pobudo za referendum in ga zastavil tako, da je dosegel najširše soglasje. Bil je prepričan, da se država najprej spočne v glavah nekaj zanesenjakov, potem pa se rodi le ob splošnem navdušenju in dobri volji vsega naroda. Tukaj je dr. France Bučar kot prvi predsednik slovenskega parlamenta, takrat še tridomne ljudske skupščine, pokazal izredno modrost. Njegov uporniški duh je nasprotoval mlahavosti in neinteligentni preračunljivosti nekaterih politikov ter je nastopil zoper premajhno narodno samozavest nekaterih novinarskih peres. Dogodki, ki so sledili, so znani.

Bralci del profesorja Bučarja, občudovalci njegove državniške drže in tudi osebni znanci in prijatelji si želimo, da bi on sam objavil beležke iz teh presunljivih dni, zgodovinsko pomembnih za vse Slovence doma in v tujini. Dokler tega ne stori, lahko o nekaterih dogodkih samo ugibamo. V skladu z njegovo pokončno etično držo upornika in državnika tvegamo hipotezo, da je on tisti, ki je povzdignil svoj glas in usodnega 27. junija 1991. leta dosegel soglasno odločitev razširjenega predsedstva Republike Slovenije, da se upremo invaziji JLA. To je bila zrela odločitev, ki je zahtevala mladostno držo, polno zaupanja v slovensko narodno zavest, sposobno tudi žrtev.

To mladostno držo ohranja profesor Bučar tudi v svojih današnjih spisih. V njih se zrcali etična zavest, ki se znova upira ustaljenim mnenjem in modnim teorijam. Ponovno uporniško postavlja na prvo mesto vrednote, kot so prijateljstvo med vsemi ljudmi, poštenje v gospodarstvu in kulturno zaščito

vsakega naroda. Pravna država, za katero se je vedno zavzemal, je le odsev teh vrednot. Profesor Bučar ostaja zvest sebi, svoji uporniški in državniški drži, ki bi jo lahko povedali takole: Naša gospodarska uspešnost je samo navidezna. Trditev, da bodo tujci bolje gospodarili z našimi velikimi podjetji in našimi bankami, je glede na prihodnost naše države sporna. Kot državljani moramo ohraniti vzrode nacionalne neodvisnosti v svojih rokah, sicer bomo postali folklorna zanimivost, ki jo bodo raziskovali etnologi in turistični sladokusci. Le državniški elementi našega naroda lahko ohranijo naš jezik na vseh stopnjah in področjih kulture in znanosti, parlamenta in javne govorice, najbolj finih osebnih odnosov, tudi verskih, in evropske javnosti.

Te misli profesor Bučar še naprej razvija v krogu svojih prijateljev, zlasti Panevropskega gibanja v Sloveniji, ki ga je obnovil že leta 1991. Osebnost je prepričan, da smo Slovenci bili znotraj kulturne Evrope že od Trubarja in Dalmatina dalje in da smo skozi stoletja razvijali svojo identiteto znotraj svoje besede in najširšega kulturnega utripa. Zato ni pomembno samo vprašanje, kaj bomo našli v združenih Evropi, ampak tudi, kaj bomo vanjo prinesli. France Bučar verjame v slovensko ustvarjalnost in mu relativna majhnost slovenske države ni ovira, ampak vzpodbuda za kulturno ustvarjanje in miselno snovanje. V svojih trditvah je zelo smel in odločen: reši nas lahko samozavest, kaj smo in kaj hočemo še biti. To jasno misel zahteva tudi od današnjega državnega vrha in današnje politične elite.

Dr. France Bučar ni želel zasedi najvišjega državniskega mesta zaradi osebnega stremljenja, ampak le zato, da nam preko javnih nastopov sporoči veliko misel: dostojanstvo človeka in vsake osebe je v tem, da izreka pristno Besedo. Zato mora živeti v dejanski demokraciji in ne v navidezni ali celo v prikitem enostrankarskem sistemu. Ustvarjati mora v svoji kulturi in omiki ter ne zgolj kot uslužbenec delavske hale velikih svetovnih tvrdk in podjetij. Govoriti mora svoj jezik na vseh ravneh svojega bivanja in se ne zadovoljiti s svetovno latovščino letališč in trgovinskih središč. Najpomembnejše Bučarjevo sporočilo je: Slovenec ne more biti Slovenec, če ne ostane hkrati razmišljajoč, uporniški in državniški.

Viljem Kovač

Mož beseda

Janko Moder – devetdesetletnik

»Zanj velja, da je prevedel več, kot lahko normalen človek v svojem življenju prebere,« je o Janku Modru dejal filozof Frane Jerman. In sam Moder pravi, da je o sebi slišal že vse mogoče, tudi to, da ima tovarno za prevajanje, v kateri delajo sužnji, med drugim tudi hči in sin, čeprav o tem sama nič ne vesta. A zares se ga te govorice niso dotaknile, »ker vem, da prevajam – mogoče res prehitro, morda res ne dobro, ampak prevajam po svoji vesti, kar najboljše in kar najvestneje«.

Knjige rad berem tako počasi, da jih lahko sproti hitro prevajam.

(misel iz Samopodobe Janka Modra)

Seveda pa Janko Moder, rekorder med prevajalci, ni samo posredovalec tujih mojstrov, s katerim se tudi v svetovnem merilu bržkone nihče ne more kosati. Njegovi kolegi šaljivo trdijo, da je prevedel več kot sedem ton knjig, čisto res je, da obsega njegov prevajalski opus več kot sedemsto naslovov. Izjemen je tudi po številu jezikov, iz katerih prevaja, večine se jih je naučil kar sam po svojih metodah. Vsega skupaj jih je naštel 25 in nekatere se je moral učiti kar dvakrat, saj je huda izkušnja zapora povzročila, »da so mu kar izpuhteli iz možganov«. Zanima ga vse, kar je v zvezi z jezikom in književnostjo, zato se je preizkusil na mnogih področjih, kljub temu, da je bil kot mlad fant prepričan, da bo v življenju počel povsem nekaj drugega.

Njegov ded po materini strani, Anton Mejač in njegova mama Jerica sta se ukvarjala s slavnikaarstvom in v ta namen je leta 1913 ded kupil na Dolu pri Ljubljani nekdanjo graščinsko pristavo baronov Erbergov, izjemno izobražene in kulturne rodbine, ki je dala vrsto odličnih znanstvenikov in razgledanih mož. Najbolj znan med njimi je bil Prešernov sodobnik, Jožef Kalasanc Erberg, ki je bil velik zbiratelj knjig in umetnin ter celo pisec nemškega Poskusa osnutka za literarno zgodovino Kranjske. V dveh paviljonih ob graščini je zapustil bogato zapuščino, med drugim tudi enega od izvodov Valvasorjevega izvirnika.

Janko Moder pravi zase, da je otrok prve svetovne vojne in da je bilo zanj bridko doživetje, da je bil oče, ki je moral v vojsko in se nato znašel v ujetništvu, zanj po vrnitvi popoln tujec, ki mu je prevzel mamó. To občutenje je za vedno zaznamovalo njun odnos. V najzgodnejših letih je odsotnega očeta nadomeščal graščinski oskrbnik Jože, ki je prihajal v njihovo hišo in je z malim dečkom preživil veliko časa, ker je imela mama pač polne roke dela. Bil je tisti, ki mu je odpiral prve knjige in mu odkrival prepolni svet besed in pomenov. Ob njem se je naučil brati in to ne iz kakršnekoli knjige, ampak kar iz Dalmatinove Biblije, v kateri si je še posebno zapomnil imenitno izpisane inicialke.

V nasprotju z oskrbnikom, je bil Modrov oče izjemno molčeč človek, ki zlepa ni spregovoril nepotrebne besede, zato pa je bil izredno marljiv. Eden najmočnejših mladostnih spominov je podoba, ko sta se z očetom peljala na vozu od doma v Šentvid, kamor se je vpisal na klasično gimnazijo, v Škofove zavode, pa nista med seboj spregovorila niti pet besed. Očetova redkobesednost je povzročila, da je prepričan, da tudi sam ni ne vem kako zgovoren. Ujetništvo je očeta preselilo v drug svet in pripomoglo, da se je navzel izredno naprednih misli. Po poklicu je bil mizar in po vrnitvi se je odločil, da ne bo več delal ročno. Želel je ustvariti strojno mizarstvo in ker ni bilo v tistem koncu Slovenije nobene elektrarne, se je odločil, da bo skupaj z bratoma postavil hidroelektrarno. Zrasla je v času, ko se je Janko Moder šolal na gimnaziji in z elektriko je oskrbovala sedem okoliških vasi. V času šolskih počitnic je v njej opravljal dispečerska dela in pri tem se je tako navdušil za tovrsten študij, da se je po maturi leta 1933 vpisal na elektrotehniko. Toda v Ljubljani je lahko opravil samo prvi letnik, beograjske oblasti niso dovolile širjenja Univerze v Ljubljani in nadaljevati bi moral v Zagrebu ali Gradcu. Ker za odhod ni imel gmotnih sredstev, je v prvem razočaranju nameraval študij obesiti na klin. Takoj je pomislil na prevajanje in pisateljstvo; tisto, kar je v najzgodnejših letih posrkal od graščinskega oskrbnika, je v trenutku krize z vso močjo planilo na dan. Imenitna Valvasorjeva knjiga, ki jo je videl pri Erbergovih, je nanj naredila tako močan vtis, da si je pri ljubljanskem starnarju kupil Krajčevo novomeško izdajo *Časti in slave vojvodine Kranjske* in jo nameraval v takih snopičih, kot so bili v originalu, izdajati v svojem prevodu in v svoji založbi. Ta zgodba je zavila po svoje, toda debela knjiga Valvasorja je še danes na njegovi delovni mizi in redno, dan za dnem, se Moder sprijema z obširnimi gradivom nekega davnega časa, z zankami in pastmi, ki jih besedilo skriva. Izjemno.

Do svoje založbe Janko Moder ni prišel; zato pa se je, ker ni bilo nič z elektrotehniko, vpisal na ljubljansko slavistiko. Študij je končal in tako pridol-

bil formalno izobrazbo, kar je bil pravzaprav šele začetek njegove prave studioznosti. Postal je eden najbolj uglednih poznavalcev slovenskega jezika, kar dokazuje dejstvo, da je sodeloval pri pripravi vseh pravopisov, da je soavtor številnih slovarjev in že desetletja sestavljaletec jezikovnih koticov, da je bil profesor na Akademiji za gledališče, film, radio in televizijo in lektor v Mestnem gledališču. Zanesljivo se je moral pregristi skozi gore strokovne literature. To njemu očitno ni bilo težko, saj ima izjemno kondicijo in je po naravi, kakor pravi sam, deloholik. Tisto, kar običajnim ljudem toliko pomeni, denimo šport, izleti in potovanja, njega sploh ne mika. Slovenijo je prekolesaril v mladosti, tudi v hribe je šel, morske plaže in podobne počitniške zapeljivosti pa ga še danes ne skominajo. Najbrž tudi do praznikov ne goji posebne naklonjenosti; zanj in za njegovo družino je bil praznik vedno, kadar je izšla kakšna njegova knjiga, izvirna ali prevedena. Janko Moder pač zna živeti samo od knjig in s knjigami.

Rad prevajam, ker mi to nadomešča potovanja in mi razen izvirnika in slovarja ni treba nositi s seboj ne težke prtljage, ne daljnogleda ne drobnogleda, pa imam vendarle občutek, kaj vse odkrivam iz skrivnostnega podgobja tujih besedil.

(misel iz Samopodobe Janka Modra)

Že kot dijak in pozneje kot študent je iskal stike z ljubljanskimi revijami in dnevniki in jim nosil svoje prispevke v prozi in vezani besedi. Mlad fant se je ojunal in potrkal tudi pri Franu Saleškem Finžgarju. Ta je v tistem času urejeval družinsko revijo *Mladika*, Modra je priporočil svojemu nasledniku, da je dobil v njej ugankarsko rubriko in ga tudi nagovoril, da sprejme službo pri dr. Francetu Kotniku, tedanjem ravnatelju Mohorjeve družbe v Celju. Pomagal naj bi jo reorganizirati, predvsem v laičnih krogih, a kaj ko mu upravno delo ni dišalo in se je zato rajši vrnil v Ljubljano v uredništvo. Tako je nekako skozi stranska vrata vstopil v najstarejšo slovensko založbo in pričelo se je več kot dvajsetletno delo, v katero je vlagal ogromno energije. Sam pravi, da je bil od leta 1935 duša Mohorjeve in da je bil namenjen za Finžgarjevega naslednika. »Finžgar je bil takrat po vojni še vedno urednik, ker pa ga je ameriška bomba, ki je padla na njegovo hišo, precej onesposobila, sem v bistvu opravljal vsa pota namesto njega.« Toda leta 1954 so na čelo Mohorjeve postavili drugega urednika in tako se je sodelovanje pretrgalo, navezanost na založbo, v kateri je bil vse, od kurirja, korektorja, meterja do urednika in avtorja, pa seveda ne. Vmes je bila vojna, po vojni devetmesečni zapor, v katerem je, brez

svinčnika in papirja, da bi ohranjal mentalno kondicijo, pisal sonete. Izšli so šele desetletja kasneje pri Mohorjevi v Celovcu pod naslovom *Sla spomina* in spomnili, da je Janko Moder tudi pesnik in pisatelj. V času urednikovanja pri Mladiki je, iz varnostnih razlogov, kakor je nekoč skromno pojasnil, če ne bi dobil povesti Franceta Borka, ki jo je pisal za njih v nadaljevanjih, napisal svojo povest *Brod na Savi*, ki še zdaj leži nekje med njegovimi papirji. Ko pa so Slovenijo okupirali Nemci, Italijani in Madžari, je v sveti jezi zasnoval petdelni roman *Sveta zemlja*, ki naj bi »pisateljsko zakričal o naši pravici do ozemlja, na katerem smo bili kot samostojna država v obdobju od Karantanije do kneza Koclja«. Za vzor mu je seveda služil Finžgarjev *Pod svobodnim soncem*. Prvi del, v katerem opisuje našo naselitev, je izšel šele po vojni pri Mladinski knjigi, rokopis drugega je na novo predelan ta hip še v domačem računalniku, zares pa se je ustavil pri tretjem delu. Zakaj? Prijateljev glas mu je prišepnil, da ni velik pisatelj, da je preveč razumarski in premalo čustven. Škoda.

Nasploh se zdi, da je usoda Janka Modra, da njegovi avtorski projekti ostajajo torzo. Za stoletnico Mohorjeve, ki jo je ta praznovala leta 1952, je predlagal knjižno izdajo *Zgodovine Mohorjeve*, *Bibliografijo* in *Zbornik* z najboljšimi prispevki. Namesto zgodovinarja Ivana Grafenauerja, ki je obljubil, da napiše *Zgodovino*, a se je zaradi pomanjkanja materiala premislil, se je težaškega dela lotil sam. Ker pri oblasteh ni bil dobro zapisan, in ker je Mohorjeva povojni čas preživela bolj po čudežu in zagnanosti nekaterih »starih mohorjanov«, kot so bili France Bevk, Prežihov Voranc in sam Finžgar, se je odločil, da bo vse, »kar bo pisal o zgodovini, samo navajal, samo citiral«. Zaprl se je v Narodno in univerzitetno knjižnico in pričel mukotrpno pregledovanje časopisov vse od leta 1820. Zbral je toliko materiala in podatkov, da sta namesto ene knjige nastali dve po dvesto strani, ki ju je pogumno naslovil *Iz zdravih korenin močno drevo*. To izjemno in temeljito delo niso zgolj začetki zgodovine Mohorjeve, v njej je Modru uspelo predstaviti kulturno-zgodovinsko podobo časa, v katerem je nastajala in se prepoznavala slovenska literatura. Kljub temu pa urednika Stanka Cajnkarja, ki je namesto Modra nasledil Finžgarja, ker Moder baje ni bil dovolj preverjen in predan, ni zanimalo nadaljevanje tega dela in tako je ogromno zbranega gradiva spet ostalo v škatah. Še enkrat škoda.

Ne silim v ospredje, ker ne znam plavati, ne proti toku ne z njim, komaj se držim na površju.

(misel iz *Samopodobe Janka Modra*)

Enega od velikih projektov pa je vendarle izpeljal skoraj v celoti. To je knjižna zbirka *Nobelovci*, ki jo je zasnoval v sedemdesetih letih in za katero je uspel prepričati urednika pri Cankarjevi založbi. V letih od 1973 do 1985 je v posameznih knjigah izdal vseh 97 nobelovcev, vsak avtor je dobil svojo knjigo in to je bila tudi ena od Modrovih zamisli, ki celo v svetovnem pogledu nima vzporednice. Naslednje leto je sestavil še podroben leksikon, v katerem je predstavil to najslavnejšo nagrado in dodal seznam dotedanjih dobitnikov. Zbirka se je zanj tako končala, nagrajenci, ki so bili imenovani naslednja leta, poslej izhajajo pod drugo uredniško roko in pri drugi založbi. Žal.

Vseeno Janko Moder ve, da je opravil in da še opravlja veliko in pomembno delo. Navsezadnje so se mu zanj zahvalili tudi predstavniki književnosti, ki so po njegovi zaslugi prišle do slovenskih bralcev, najvišji priznanji je dobil od Nizozemcev in Norvežanov: leta 1971 nagrado kralja Olafa in leta 1980 nagrado Martina Nijhoffa. Kot da bi vedeli, da so mu bili skandinavski pisatelji med najljubšimi. Ko se je odpovedal lastnemu pisanju, je namreč vedel, da obstajajo besedila, do katerih ima sorodstveno razmerje. Iskal je predvsem tista, v katerih je bilo že povedano, kar bi sam želel povedati in to bolje, kot bi zmoget in znal sam, pojasnjuje.

Prevajanje, ki je bilo za Janka Modra sprva nujnost, ki se je je oprijel z vso zagnanostjo, se je sprevrglo v slo – v slo po jeziki, po iskanju, po pisateljih. Njegova imenitna prevajalska kolegica Radojka Vrančič je to početje opisala kot »sladko muko«. Izkoristil je priložnost, ki se mu je ponudila, potem ko ga kot povojnega zaznamovanca ni nihče hotel vzeti v službo, ne kaka založba ne gimnazija. Celo tako daleč je šlo, da je dobival prevode, za katere ni bilo drugih kandidatov, torej se je moral odločati za jezike, ki jih drugi niso obvladali in tudi niso imeli njegovega talenta, da bi se jih v najkrajšem času naučili. V kruhoborski karieri je odkril veselje in ljubo mu delo in še je tako. »Če imam možnost, da prevajam za ljudi, ki bodo to brali in ne samo za svoj predal, potem bom to delal. Navsezadnje je to moja pravica in dolžnost.«

Janko Moder, človek, ki živi od besed, je z njimi prepotoval vse meridiane. Njegov edino resnični svet je namreč knjiga. Zares nenavadno, če pomislimo, da je bil njegov ded nepismen. A mama je že bila navdušena bralka, na novi dom na dolsko pristavo je naročila mohorjevke. Z njimi in z zakladi iz Erbergove knjižnice se je okužil za vse življenje. Njim ga je tudi posvetil in v tem vztraja. Vse drugo je razložljivo z geni – z mamino ljubeznijo do lepote in z očetovo delavnostjo.

Lučka Jenčič

Ob 90-letnici Franca Sodje

Franco Sodja se je rodil 31. avgusta 1914 v Bohinjski Bistrici v kmečki družini, ki je imela že več rodov usnjarsko obrt. Njegovo življenje je potekalo na Voglu, kjer je kot otrok in potem kot študent med počitnicami pasel krave in izdeloval sir. Po osnovni šoli v Bistrici je odšel v meščansko šolo na Jesenice. Po prizadevanju tamkajšnjega kateheta je čez dve leti začel obiskovati škofove zavode v Šentvidu in tam leta 1935 maturiral. Jeseni je vstopil v ljubljansko bogoslovje, čez pol leta pa z željo, da bi sodeloval v misijonih, k lazaristom.

V duhovnika je bil posvečen leta 1941; med vojno je deloval v Ljubljani, Beogradu in na Kosovem. Hotel je iti misijonarit na Kitajsko, pa mu je oblast to namero po vojni zadnji hip preprečila; zato je končal bolničarsko šolo, da bi tudi na ta način v misijonih stal ljudem ob strani. Po vojni je bil pet let v zaporu in na prisilnem delu, ker je pomagal nekemu bogoslovcu zbežati čez mejo. Leta zapora popisuje v knjigi *Pred vrati pekla*. Po prestani kazni je tudi sam pobegnili: »Med dvema stražarjema sem po njivi sadil čebulo in prišel v Italijo.«

Po neuspešnem poskusu življenja v kartuziji v Selignacu se je selil v Kanado. Leta 1966 se je preselil v Argentino in tam prevzel vodstvo Misijonskega zavoda v Slovenski vasi v predmestju Buenos Airesa. V prvih letih bivanja v Argentini je sodeloval s Slovensko kulturno akcijo, pisal za Katoliške misijone, časopis, ki sta ga urejala s sobratom Ladislavom Lenčkom, in se prvi ponudil za misijon lazaristov na Madagaskarju. Toda ostal je duhovnik za Slovence v Argentini in prefekt Misijonskega zavoda.

Med Slovenci v Argentini in Kanadi je bil znan kot odličen vzgojitelj, pridigar in kot izjemno čuteč človek v odnosu do bližnjega. Njegova bogoslužja so bila globoka in veličastna. Pridig ni bilo mogoče preslišati. Sporočilo s prižnice, v učilnicah ali zasebnih in neobveznih pogovorih pa je bilo: odločna potrditev življenja, ne sebičnega, ne absurdnega, ne slabokrvnega, temveč služba za druge s trdno vero v Boga. Franc Sodja se je umikal vsemu, kar seje razdor med ljudmi. Zato se je umikal vidnim vlogam in skrbno negoval pogovor. Polemika je namreč lahka. Treba je imeti nekaj bistrosti, zgovorno besedo in mero samozavesti. A razdvaja in razkraja. Ni daleč od resnice misel, da v

polemiki zmaguje tisti, ki je glasnejši, kričav in drzen. Morda ima v podzave-
sti precejšnjo mero težnje po vladanju. Za dialog pa je potrebno veliko no-
tranje zrelosti, iskrenosti, plemenitosti, širine duha, zmožnosti poslušanja in
potrpežljive ljubezni. V emigraciji je Sodja lahko simbol teh lastnosti.

V Argentino je šel zato, da bi se posvetil pisanju, kajti prav to okolje naj bi
mu dalo možnosti za podajanje pričevanjskih, pastoralnih in literarnih sporo-
čil v knjigah. Tam je našel razkošno glasbeno, gledališko in literarno življenje.
Buenosairesko kulturno ponudbo v šestdesetih letih je bilo mogoče primerja-
ti s ponudbo drugih velemest. Slovenska emigrantska skupnost pa je bila na
vrhuncu in celo še v razmahu. Kljub temu se je Sodja spoprijel predvsem z
vzgojnim in pastoralnim delom in je literaturo dal na drugo mesto.

Od konca leta 1982 živi v Torontu; vmes je bil skoraj dve leti v tinjskem
domu Sodalitas na Koroškem, nato pa se je spet vrnil v Toronto. Živi v domu
Lipa kot duhovni vodja v domu za ostarele.

Franc Sodja je avtor številnih knjig. Poleg dela *Pred vrati pekla* naj ome-
nim še: *Našli so pot*, *Prebodeno srce*, *Duhovne vaje*, *Kraljica apostolov*, *Križev pot*,
Meditacije, *Lepo je biti mlad*, *Vincencijeva podoba*, *Pisma mrtvemu bratu*, *Sreča*
pod domačo streho, *Zgodnja danica* in druge. Knjige so večinoma izhajale v
Torontu, Buenos Aires, Celovcu ali Ljubljani. Veliko njegovih člankov, pesmi,
literarnih utrinkov pa lahko najdemo v Katoliških misijonih, Božji besedi,
Dialogu, Nedelji, Družini in domu, Duhovnem življenju, Glasu SKA in še kje.

Pisateljstvo je za Franca Sodjo sredstvo pastoralnega dela. Brez dvoma
je literarno nadarjen in bi z doslednostjo in vztrajnostjo lahko postal odličen
pisatelj. Kljub temu je to sposobnost zavestno zapostavljal. Literarna kritika
je bolj ali manj ugodno pisala o njegovih duhovnih knjigah, sonetih, pričeva-
njih. O njegovem delu so pisali med drugimi tudi Alojzij Geržinič, Karel Rako-
vec, Jože Pogačnik, Taras Kermauner in Vinko Ošlak.

Pisateljstvo pa Sodji v marsičem pomeni tudi katarzo, sprostitve ob ustvar-
janju. Pisanje mu je krajšalo noči, s pisanjem je opredmetil svoje misli, jih
oblikoval in izpopolnjeval. Večkrat je pravil, da se je v zaporu reševal s tem,
da se je izpovedoval v pesmih; te pesmi so v *Meditacijah* in prvi izdaji *Pred*
vrati pekla. Zaradi ponižnosti v prepričanju, da se duhovniku ni treba potego-
vati za posvetne položaje in priznanje, se izogiba nazivu pisatelj, pesnik ipd.
Dr. Franc Rode piše o Sodjevih *Pismih mrtvemu bratu*: »Po mojem je to ena
najboljših duhovnih avtobiografij, kar jih je napisal Slovenec, pa še marsikdo
drug. Sodja osupljivo globoko zareže v življenje. Vidi se, da je iz rase pristnih
mistikov. Posebnost Sodjevega dela je v tem, da knjigo piše mistik iz alpskega
sveta, to pa je čista redkost. Mistiki namreč povečini prihajajo s planjave ali iz

puščave. Sodja pa je fant z gora in v tem je vsa posebnost in izvirnost njegovega izrednega pričevanja.«

V *Pismih mrtvemu bratu* se Franc Sodja pogovarja s svojim mlajšim bratom, jezuitom, ki je umrl za rakom. Knjigo pa piše, ko isto diagnozo potrdijo tudi njemu. Torej gre za pisma bratu v onstranstvo. Pisma so iskrena, neposredna, samokritična in optimistična. V njih Sodja piše tako, kot je desetletja govoril in nastopal. V knjigi ni razpravljanja, temveč odkrivanje samega sebe v stiku z ljudmi, z bratom; vodilo je »iskati božje kraljestvo, izpolnjevati božjo voljo, hoditi za Kristusom«, a ne s filozofsko ali teološko bistroumnostjo, kajti »rado se zgodi, da se človek zaljubi v svoje misli in če nima duha preprostosti, mu lahko spodleti«. Izraža to, kar čuti, a svojega prepričanja nikomur ne vsiljuje. Pravi, na primer, da »privatna razodetja in prikazovanja preveč begajo ljudi. Kot da nam ni dovolj evangelij.« Govori o tistih, ki imajo v zakupu krščanstvo in slovenstvo. O tistih, ki poudarjajo načela, pozabljajo pa na ljubezen. Pravi, da noben beg ni junaštvo, in tudi s svojim begom se ne postavlja.

Francu Sodji je bilo podarjeno dolgo življenje. Hvala Bogu! Njegova pot je pot človeka, ki je v svetu skrajnosti in konfliktnosti do dna uravnotežen, predvsem zato, ker to ravnesje išče in ga nenehno udejanja. Živi iz globoke etične zavesti, ki mu narekuje polno, včasih prepolno mero odgovornosti. Vem, da bi nerad slišal, da je v mnogočem tudi vzor kristjana. Z vsem srcem ljubi tudi slovensko izročilo. Delo za narod in njegovo kulturno dediščino zna z izjemnim čutom za mero preleti v duhovna obzorja velikega sveta. Z domačih polj, od tam, kjer mu je oko iskalo po gorskih strminah v višine skalnatih vrhov in do neba, ga je duhovništvo preselilo v svetovljanstvo Amerike, Severne in Južne. Širino duhovnega obzorja združuje s še žlahtnejšo širino razumevanja sočloveka; sočloveka meri po človečnosti in ne po naslovih in časteh. Željan spoznati vse življenjske odtenke, natančno prisluškujoč svoji stvariteljski moči, se pogloblja v skrivnost krščanskega smisla stvarnosti. Bolj kot človeške vrline in bleščeče zmage ceni človeka, njegov trud, trpljenje, njegovo še tako lahno vstajanje po padcu.

V *Pismih mrtvemu bratu* piše: »Ničesar ne bom dočakal. Nobenih presenetljivih dogodkov ne upam doživeti. Naravnost sanjsko pa sem zagledan v daljno prihodnost, ko se bo pokazalo, da se je prav v tem stoletju vojska, revolucij, kriz, odpadov, brezboštva in krivic po tej bedni zemlji sprehajal Bog in gradil neopazno novo podobo človeštva. Ne vem zakaj. A v meni je to neomajno upanje.«

dr. Andrej Rot

Vladimir Kos

Draga 2003 – Vladimir Kos in Ivo Jevnikar

Na Daljnem vzhodu, v Tokiu na Japonskem, se je zasedral več kot izjemen slovenski zdomec – dr. Vladimir Kos, jezuit, misijonar, filozof in pesnik. Tam vztraja v svoji duhovni misiji, kot vztrajajo mnogi drugi slovenski zdomci na različnih koncih sveta, da tam do-

polnijo, kar jim je bilo naloženo in kar so sprejeli za svoje poslanstvo.

Iz Murske Sobote, kjer je bil Vladimir Kos rojen 2. junija 1924, se je družina pred drugo svetovno vojno ustalila v Mariboru. Tam je obiskoval klasično gimnazijo in našel zanimivo literarno družino (Zora Tavčar, Rafko Vodeb, Zorko Simčič, Franček Prelog). Ob okupaciji je bila družina izseljena v Srbijo, njemu pa se je posrečilo prebežati v Ljubljano in nadaljevati šolanje. Junija 1942 je bil aretiran in poslan v taborišče Gonars, od koder je bil aprila 1943 izpuščen, tako da je lahko končal gimnazijo in se po maturi vpisal v bogoslovje. Jeseni 1944 je bil mobiliziran v domobranstvo, se maja 1945 umaknil na Koroško, bil nekaj časa v begunskem taborišču Peggetz pri Lienzu, od tam pa odšel v Praglio, kjer je delovalo začasno slovensko bogoslovje, študij pa je nadaljeval na rimski univerzi Gregorianum in bil leta 1950 posvečen. V Rimu je opravil doktorat, nato vstopil med jezuite, da je mogel v misijone. Določen je bil za delo na Japonskem, se več let pripravljaj na Irskem in leta 1956 odpotoval v Tokio, kjer je v revnem predmestju dobil misijonsko mesto, hkrati pa je postal predavatelj na znameniti katoliški univerzi Sophia, kjer je ostal do leta 1995, medtem ko svoje misijonsko poslanstvo v predmestju Tokia zavzeto in uspešno še vedno opravlja.

Vzporedno z življenjsko potjo je rasla tudi Kosova poezija od zgodnjih začetkov na mariborski gimnaziji. Prve pomembnejše korake je napravil v

begunskem taborišču Peggetz pri Lienzu, kjer sta izšli kot razmnoženi zbirki *Marija z nami je odšla na tuje* (1945) in *Deževni dnevi* (1946). Pozneje je vsa leta sodeloval v zdomski reviji *Meddobje* in v Buenos Airesu tiskal zbirko *Križev pot prosečih* (1955). Vse tri zbirke so se gibale v območju tradicionalnega pesništva tako v izraznem kot v oblikovnem smislu, zato je toliko bolj presenetil, ko je leta 1960 v Tokiu izdal v samozaložbi zbirko *Dober večer, Tokio*. V njej so mnoge drzne poteze, ki kažejo na to, da je bil dobro informiran o sočasnih poetoloških gibanjih po svetu. Prav tako je očitno, da je v Kosov pesniški svet vdrl močan delež japonskih sestavin, bodisi da ga je fascinirala zunanost japonskega okolja, eksotične narave in dinamičnost modernega mnogomilijonskega mesta bodisi da so ga prizadele socialne neizravnosti, družbeno dno, s katerim se je srečeval v svojem revnem tokijskem misijonskem predmestju Adači.

Vsekakor je s svojim izrazitim modernizmom daleč prekosil pesniška dogajanja v buenosaireški literarni skupnosti, prav tako tudi v matici. Pesniško izpoved je nadaljeval v zbirkah *Ljubezen in smrt. In še nekaj* (Buenos Aires, 1971), *Spev o naši gori* (Buenos Aires, 1981) in *Tisoč in dva verza z japonskih otokov* (Buenos Aires, 1991). V domovini je izšel obsežen komentiran izbor njegovih pesmi pod naslovom *Cvet, ki je rekel Nagasaki* (1998), leta 1999 pa še zbirka *O, svetloba, voda, zrak*.

Vladimir Kos je ves čas kritično spremljal literarno dogajanje v zdomstvu in v buenosaireških publikacijah (*Meddobje*, Glas SKA) objavil številne članke in razprave s področja sodobnega pesništva, mišljenja in zdomske problematike, še posebej pa o vprašanjih treh domovin: matične, zamejske in zdomske, vse v upanju, da bo kdaj prišla na vrsto še četrta, to je samostojna Slovenija. Glede na to, da je živel močno izolirano v posebnem japonskem okolju, da v štiridesetih letih ni nikoli zapustil otoka, je razumljivo, da so se njegova stališča kdajpakdaj razlikovala od razmišljanja drugih, toda zaradi njegove izrazne jasnosti danes lahko mirno trdimo, kako pravilno je usmerjal svoje misli o slovenstvu tako daleč od domače zemlje. Posebej tehtni sta daljši razmišljanji *Brezdomec optira za novo opredelitev filozofije* in *Enačba med bodočnostjo Slovencev in izvenevropskimi občestvi*.

V knjigi *Eseji z japonskih otokov* (Maribor, 1997) je na odprt in izviren način primerjal dve veliki kulturni sferi, zahodnoevropsko in daljnovzhodno, njuni družbeni različnosti, prav tako filozofski in religiozni območji, kar je za dandanašnje razmišljanje, ko imamo vedno več stikov tudi z Japonsko in drugimi deželami Daljnega vzhoda, več kot dobrodošlo.

France Pibernik

Dr. Jože Kastelic (1913–2003)

Jože Kastelic z ženo Ivo in hčerko Gajo. (Foto: T. Simončič)

Sredi sončnega majniškega dneva smo na ljubljanskih Žalah pospremili k večnemu počitku univerzitetnega profesorja dr. Jožeta Kastelica, enega naših poslednjih humanistov, učenjaka širokih obzorij, tenkočutnega kritika, eseta in občudovalca

vsega lepega. Bil je *arbiter elegantiae* v polnem pomenu besede. Z nezmotljivim posluhom je presojal preproste reliefe na vaški situli in baročno razigrano ikonografijo Dizmove plemiške knjige, globoko pomenljivo simboliko šempetrskih nagrobnikov in zastrte odmeve antike v Prešernovih sonetih.

Dr. Jože Kastelic se je rodil v Šentvidu pri Stični. Korenin svojega okolja ni nikoli zatajil; rad je obiskoval bližnji starodavni cistercijski samostan in se živo zanimal za njegovo usodo. Po maturi je na ljubljanski univerzi študiral klasično filologijo in leta 1943 promoviral z disertacijo o antičnih motivih v Prešernovi poeziji. Toda poklicna pot ga je zanesla v sosednjo stroko, v arheologijo, kjer je postal eden naših vodilnih strokovnjakov za rimsko provincialno arheologijo in še zlasti za zgodovino antične umetnosti. Vendar se svoji matični stroki – klasični filologiji – nikoli ni povsem odpovedal; s prodornimi esej, članki in ocenami se je vedno znova vračal vanjo. Ko se je Mohorjeva družba namenila, da namesto priljubljene, a že precej odmaknjene Staretove *Občne zgodovine* začne izdajati novo serijo svetovne zgodovine in so v njej najprej izšli Sovretovi *Stari Grki* (1939), je ob tem široko zasnovanem podvigu napisal izčrpno in briljantno oceno, kakršne najbrž še ni doživela nobena knjiga o antiki pri nas: objavljal jo je v treh zaporednih nadaljevanjih v reviji *Dom in svet*. V njej je Sovretovo delo označil kot »pravo izobraževalno doživetje za slovenski narod«, obenem pa kritično opozoril na nekatere pomanjkljivosti, predvsem na njen nerazčiščen odnos do dediščine pozitivizma.

Po končanem visokošolskem študiju se je zaposlil v Narodnem muzeju, ki mu je pozneje, kot ravnatelj v letih 1945–1968, vtisnil neizbrisen pečat. Kljub takratnim okostenelim predpisom, ki so muzejske ustanove utesnjevali, je s svojo iznajdljivostjo znal odkriti vrzeli v zakonih in najti poti, ki so muzeju omogočile izkopavanja in druge znanstvene dejavnosti. In tako je organiziral arheološka izkopavanja (zlasti v bližini rodne Stične in na Bledu), prirejal strokovne simpozije in znanstvena srečanja, skrbel za izmenjavo odmevnih zgodovinskih in arheoloških razstav. S temi dejavnostmi, še bolj pa z izdajanjem in urejanjem monumentalne serije *Situla* in drugih publikacij, je Narodni muzej dvignil iz muzejske zaprašenosti in ga kljub navidez nepremagljivim finančnim težavam in političnim pregradam uvrstil kot enakovreden člen v družino velikih srednje-evropskih muzejskih ustanov.

Iz muzeja ga je poklicna pot vodila na univerzo, kjer je na ljubljanski Filozofski fakulteti poldrugo desetletje predaval rimsko arheologijo in zgodovino starega veka (1969–1983). Študentom arheologije, zgodovine in umetnostne zgodovine se je vtisnil v spomin kot predavatelj, ki je s preprostimi in nazornimi besedami pričaral sijaj davnine, ki je znal najbolj vsakdanje predmete vedno znova osvetljevati v svežih barvah in presenetljivih povezavah. V podobnem spominu so ga ohranili študentje mariborske Pedagoške fakultete, ki jim je po upokojitvi več let honorarno predaval zgodovino starega veka. Kot mentor pri magisterijih in doktoratih je slušatelje načrtno usmerjal tja, kjer so zijale bele lise neznanja. In ni slučaj, da je nekaj svojih najbolj nadarjenih učencev usmeril tja, kjer je v povojnih desetletjih zazijala najbolj boleča praznina, ki so se je nekateri učitelji v velikem loku izogibali: v probleme soočanja antike s krščanstvom, in še posebej v vprašanja prvih zametkov in prvih stoletij krščanstva na naših tleh.

Fenomen krščanstva, njegovo neustavljivo vraščanje v svet grške omike in rimskega imperija, ga je vedno znova vznemirjal, zato je o teh in podobnih vprašanjih rad razpravljal in modroval s stiškim opatom in belimi menihi v bližnjem samostanu, na katerega so ga vezali mladostni spomini. Enega najbolj bleščečih esejev je posvetil Vergilijevi pesniški zbirki *Ekloge* (*Bukolika*). V uvodnem eseu k tej pesnitvi, ki je leta 1964 v Bradačevemu prevodu izšla pri mariborski založbi Obzorja, je največjo pozornost posvetil četrti, tako imenovani »mesijanski eklogi«. Z močjo sugestivne besede je pričaral zaton rimske republike, pretrese krvavih državljanskih vojn in pričakovanje čudežnega deteta, ki bo s svojim rojstvom človeštvu prineslo novo zlato dobo: ob branju teh vrstic nam je bilo, kot da v brezdušju materializma, ki je bil takrat v najvišjem vzponu, podoživljamo pričakovanje božičnega čudeža.

In sam se zelo živo spominjam, kako sem ga v začetku leta 1978, ko sem pripravil prenovljeno izdajo Avguštinovih *Izpovedi*, nekega zimskega večera po naključju srečal na cesti in kako mi je skrivnostno in nekam nagajivo rekel: »Vaš sveti Avguštin gre pa nekaterim hudo v nos; jutri boste lahko brali kritiko v *Delu*.« In kaj sem doživel drugo jutro? Ko sem po neprespani noči nemiren in radoveden pohitel k poštnemu nabiralniku in vzel časopis v roke, sem v njem bral bleščečo oceno, ki jo je napisal dr. Kastelic; takšnega slavospeva svetemu Avguštinu v tistih časih niti v sanjah ne bi pričakoval. Avguštinove *Izpovedi* je v tej oceni označil kot »čudovito branje«, kot »knjigo leta 1978«, ki je bila »razprodana, še preden je prišla na knjižne police«. Njegove vrstice so bile prava sopoezija, vredna velikega pesnika-filozofa, ki je bil dr. Kastelicu očitno med vsemi krščanskimi misleci najbližji: Avguštin mu je »pisec briljantne, zato pa nič manj problematične proze«; v njegovih *Izpovedih* odkriva avtorja, »ki je hote ali nehotе istočasno sodnik in obtoženec, rabelj in žrtev v isti osebi«.

Dr. Kastelic je ostal vznemirljiv in duhovno svež, vitalen in ustvarjalen do visoke starosti. Lahko bi govorili o pravem biološkem čudežu. Ravno v svojem osmem in devetem desetletju, ko je večina njegovih vrstnikov že zdavnaj umolknila in obnemogla, podlegla aterosklerozi in Alzheimerju, je napisal svoja največja sintetična dela. In tudi ta dela pričajo o njegovem nemirnem iskateljskem duhu. Pri tem imam v mislih predvsem knjigo o *Simboliki mitov na rimskih nagrobnikih*, ki je izšla pred petimi leti pri Slovenski matici. Impozantna knjiga o teh najpomembnejših pomnikih antičnega Rima na naših tleh, najdenih pred pol stoletja pri Šempetru v Savinjski dolini, je vsa prežeta z eshatološko simboliko, ali kot je sam zapisal v predgovoru: »Vsi ti stari miti (o Evropi, Alkestidi, Ifigeniji in Orestu itd.) oznanjajo prehod človekove eksistence skozi žrelo smrti iz tostranskega, kratkotrajnega in nepopolnega življenja v boljše onstranstvo, v kraje sreče in trajne blaženosti ...«. To pa je tisto globoko pomenljivo sporočilo, kjer sta si antika in krščanstvo tako presenetljivo blizu. Zajetna in učena knjiga, ki obsega čez sedemsto strani, je veliko več kot zbirka dragocenih zgodovinskih, arheoloških in drugih podatkov. Za grmado podatkov slutimo duha, ki nepomirljivo išče in vrta v globino in se s svojo drzno intuicijo podaja v svetove, ki ostajajo suhemu razumu nedostopni.

Druga, nič manj pomembna in prav tako poglobljena knjiga, s katero je prenetil slovensko javnost in nam popestril in obogatil Prešernovo leto 2000, je študija o Prešernu in antiki. Knjigi je, ko se je sam bližal devetdesetim letom, po znanem Prešernovem verzu dal avtobiografski naslov *Stara Sibila ni mogla umreti*. Prešeren je bil že od nekdaj Kasteličeva velika ljubezen, Prešeren je bil predmet njegove doktorske disertacije, iz katere je bil ob nastanku objavljen le izvleček,

vse drugo pa je desetletja obležalo v rokopisu. Rokopis je nato očitno večkrat pilil, gladil in dopolnjeval, dokler mu ni dozorel v klasično izklesano obliko, vredno našega največjega pesnika. Kasteličeva »Stara Sibil« je prišla na svetlo prav na jubilejni dan dvestoletnice pesni-

V Kostanjevici na Krki: Jože Kastelic z ženo Ivo, prof. Lado Smrekar, dr. Andrej Smrekar in Metka Simončič (Kasteličeva hčerka). (Foto: T. Simončič)

kovega rojstva in je pomenila brez dvoma najtehtnejši prispevek, s katerim je izzvenelo Prešernovo leto. V njej je z roko večšega mojstra razgrnil pred nami vidne in nevidne, zastrte in včasih komaj opazne sledove in odmeve antike v Prešernovem pesniškem opusu. Vse drobne izsledke in ugotovitve, do katerih so se v preteklem stoletju dokopali naši prešernoslovci, je strnil in povezal v organsko zaokroženo celoto, ob tem pa obogatil z izvirnimi opažanji in poglobljenimi spoznanji.

Vendar tudi ob tem dragocenem prispevku k prešernoslovju Kasteličeva ustvarjalna sila še ni ugasnila.

Zadnji polet njegovega duha je bil še posebej presenetljiv. Vračal se je tja, kjer je kot mladenič pred desetletji začel svojo pot: v svet poezije, v svet izvirne pesniške ustvarjalnosti. Kastelic se je namreč v mladih letih slovenski javnosti najprej predstavil kot pesnik. Prve pesmi je v letih 1930–33 objavljaval v mohorski reviji *Mladika*. To so bili lirični utrinki, kjer se je mladostna erotika prepletala s prvinskim doživljanjem narave in z religiozno simboliko, kot npr. v eni njegovih najbolj zgodnjih pesmi, ki ima naslov *Povzdigovanje*: »Žareče sonce plameni na nebu. / Vročina mučna nad zemljo drhti ... / Nekje škranček v zraku poje. / Za njim hite vse misli moje, / za hip nad grobom tihim postoje, / nato še više, do neba se vzpno / in s soncem in z naravo vso / Gospodu hvalno pesem zapoje.«

Svoj pesniški izraz je nato kultiviral in poglobljal v Literarnem klubu, kjer se je družil in prijateljeval z Jožetom Dularjem, Severinom Šalijem, Cenetom Kranjcem in zlasti s pesnikom Cenetom Vipotnikom, ki mu je pozneje, po smrti, napisal enega svojih najlepših, najbolj osebno doživetih esejev, in tudi

uredil izbor njegovih pesmi in proze. Pri Literarnem klubu je v začetku leta 1940 izšla tudi Kasteličeva prva pesniška zbirka *Prve podobe*; s svojo razklanostjo med mladostnim ljubezenskim koprnenjem in temno slutnjo bližajoče se svetovne kataklizme, ki pa ji besedni izraz ni bil vedno dorasel, je zbudila različne kritične odmeve. Zato se je najbrž v svoji hiperkritičnosti za pol stoletja umaknil v svet učene filologije, arheologije, zgodovinopisja in starinoslovja.

Vendar tudi po tem umiku v svet učenosti nikoli ni mogel zatajiti pesnika v sebi; njegove razprave in eseji so vedno izžarevali svojevrsten poetični sijaj. Pesniška žila, ki je dolgo nepotešena tlela v njem, je znova privrela na dan v njegovi drugi pesniški zbirki z naslovom *Barve* (1991), nato pa še enkrat z vso silo v njegovem labodjem spevu, v zbirki s preprostim, a pomenljivim naslovom *Ode*, ki je izšla samo nekaj mesecev pred smrtjo. V njej sta se himnični zanosni izraz in kozmično ubrana vsebina zlila v harmonično celoto. Iz zbirke diha predanost tistim determinantam, ki so usodno oblikovale in zaznamovale njegov miselni svet: slovenstvo in svetovljanstvo, antika in krščanstvo. Njegove ode se očitno zgledujejo ob Pindaru – začetniku te pesniške zvrsti, in rastejo iz globokih zgodovinskih korenin, vendar se ne zgubljajo v historicizmu, temveč upirajo pogled v prihodnje svetove. Iz njih diha mračna slutnja – ne le slutnja lastnega konca, ampak tudi apokaliptična vizija vesoljnega zatona:

*In Gospod Bog bo rekel:
Žal mi je, da sem ustvaril človeka in vse,
kar je na Zemlji.
In Zemljo.
Kajti človek na zemlji počenja nasilje.
In žalosten sem v svojem srcu.
Pokril bom zemljo in človeka in vse na zemlji
z visokimi vodami.
In vode bodo kipele kot vroči vrelci gigantov
in naraščale in potapljale bregove,
in utapljale nebotične stolpe /
in množice na strehah
In Himalaja ne bo več žarela v snegu čistih višin
pod samim dotikom nébesa.
In zrno kopnine bo potopljeno
v dno oceanov.
Priča David in Sibila.*

dr. Kajetan Gantar

In memoriam

Janez Pogačnik (1946–2003)

Vernike župnije Trnovo v Ljubljani in številne prijatelje po vsej Sloveniji je v petek, 7. februarja, zjutraj pretresla žalostna novica, da je prejšnji dan, v četrtek, 6. februarja, zvečer, prav na svoj 57. rojstni dan, zadet od srčen kapi, umrl duhovnik mag. Janez Pogačnik, župnik v Trnovem. Vedeli so, da je že nekaj let bolehal na srcu in da je čakal na ponovno zahtevno srčno operacijo, a jih je njegova nenadna smrt kljub temu presenetila in užalostila.

Janez Pogačnik, daljni sorodnik nekdanjega ljubljanskega nadškofa dr. Jožefa Pogačnika, se je rodil 6. februarja 1946 v Kranju. Po končani Srednji tehnični gradbeni šoli v Ljubljani leta 1965 je nadaljeval študij gradbeništva na FAGG. Po osebnem pričevanju je kot 21-letni študent doživel spreobrnjenje in iz popolnega nevernika postal veren član katoliške Cerkve. Po nekajletnem resnem premisleku se je odločil za duhovniški poklic in se kot absolvent gradbeništva leta 1970 vpisal na Teološko fakulteto, kjer je 1974 diplomiral. Že leto prej, 29. septembra 1973, je bil v župnijski cerkvi v Kranju posvečen v duhovnika. Duhovniško službo je Janez Pogačnik začel kot kaplan v Mavčičah na Gorenjskem. Po enem letu je odšel za kaplana v Škofjo Loko, kjer je ostal do leta 1979. Tega leta je nastopil službo župnika v Trnovem v Ljubljani, kjer je ostal vse do svoje smrti.

Pokojni Janez Pogačnik je bil izjemno sposoben in delaven človek. Že kot kaplan v Mavčičah in Škofji Loki je zelo razgibal versko življenje zlasti na področju bogoslužja in dela z mladimi. Vse svoje velike sposobnosti je še posebej razvil pri vodenju župnije Trnovo v Ljubljani. Poleg izvirnega pastoralnega in oznanjevalnega dela je župnijo zaznamoval tudi s svojim kulturnim delovanjem in izostrenim umetniškim čutom za lepoto in izvirnost. Poleg dela na župniji je pokojni Janez Pogačnik svoje moči in sposobnosti razdajal tudi na drugih cerkvenih področjih. Bil je dolgoletni član različnih cerkvenih komisij in svetov. 14 let je urejal revijo *Oznanjevalec*, namenjeno duhovniškemu oznanjevalnemu delu. Vrsto let je bil tudi urednik revije za pastoralna vprašanja *Cerkev v sedanjem svetu*, ves čas do svoje smrti pa njen stalni sodelavec.

Tri mandate je bil predsednik Komisije za kulturo pri Slovenski škofovski konferenci. Ob vsem obsežnem delu je leta 1988 na Teološki fakulteti pri prof. dr. Francetu Perku, poznejšemu beograjskemu škofu, opravil magisterij iz teologije.

Ob delu na verskem in cerkvenem področju je bil Janez Pogačnik zelo dejaven tudi v širšem kulturnem in družbenem življenju. Različne skupine ljudi je povezoval v znamenite prijateljske trnovske kroge: župnijski krog, duhovniški krog, zdravniški krog, silvestrski krog, moški krog, krog Finžgarjevega kluba, Panevropski krog, Demosov krog, krog Nove revije, krog Roga in kresni krog. Središče in duša vsakega kroga je bil prav Janez Pogačnik. Posebej tesno je bil povezan s krogom kulturnikov okrog Nove revije, bil je zelo dejaven član Demosa in osebni prijatelj večine politikov slovenske pomladi. Bil je član in zagovornik Jurčičevega sklada za alternativne medije in številnih drugih ustanov civilne družbe. Bil je pobudnik različnih kulturnih in družbenih prireditev, ki so zelo odmevale v slovenskem prostoru. Lahko rečemo, da je bil eden glavnih povezovalcev med laizirano in laično kulturo na eni ter med vero in Cerkvijo na drugi strani. Živel je hitro in intenzivno ter opravil veliko delo tako v Cerkvi kot v družbi, pri tem pa je tudi sam prehitro izgorel. Prizadevanja in delo pokojnega župnika Janeza Pogačnika so v Cerkvi na Slovenskem vsi, tudi vodstvo, zelo cenili, niso pa se strinjali z vsemi njegovimi metodami.

Med številnimi velikimi odlikami pokojnega župnika Janeza Pogačnika je potrebno posebej omeniti njegovo veliko ljubezen do trnovske cerkve sv. Janeza Krstnika. Ta se je izražala v njegovi želji po temeljiti obnovi svetišča. K sodelovanju je povabil največje živeče slovenske umetnike in najboljše strokovnjake. Po njihovi zaslugi in pod budnim očesom pokojnega župnika Janeza Pogačnika je trnovska cerkev postala zelo lep bogoslužni prostor in hkrati pravi umetniški biser. Skupaj s Trnovčani pa živa Cerkev. Arhitekt Jože Motoh, slikar Andrej Jemec, kipar Drago Tršar, slikar Janez Bernik in številni drugi so v prenovljeni cerkvi in njeni okolici pustili izjemen pečat, ki bo prav gotovo šel v zgodovino sodobne sakralne umetnosti. Isti umetniki so skupaj s Pogačnikovimi prijatelji med pisatelji, pesniki in umetnostnimi zgodovinarji izpolnili tudi nedokončano Pogačnikovo ljubezen in zamisel: skupaj z založbo Družino so poskrbeli za izdajo prave umetniške monografije in župnijske kronike hkrati z naslovom Trnovski krogi. V njej je v besedi in sliki zabeleženo vse, kar se je velikega dogajalo v času župnikovanja Janeza Pogačnika v Trnovem. Z izdajo knjige nekaj mesecev po njegovi smrti se je tako simbolno zaprl zadnji krog, življenjski krog Janeza Pogačnika.

Od pokojnega župnika Janeza Pogačnika se je v dveh dneh, ko je ležal v župnijski cerkvi, zgrnila vsa župnija in molila za pokoj njegove duše. Pogrebno mašo in pogreb je v torek, 11. februarja, ob 13. uri v novi cerkvi na ljubljanskih Žalah vodil upokojeni beograjski nadškof dr. Franc Perko. Poleg škofa Jožefa Kvasa se je pogreba udeležilo tudi prek 120 duhovnikov in velika množica pogrebcev.

V mašnem nagovoru je nadškof Perko podčrtal pokojnikove vrline, njegovo močno in živo vero, veliko nadarjenost za umetnost in čut za lepoto, sposobnost povezovanja vere in kulture, široko srce za modernega človeka in njegove stiske ter njegovo veliko ljubezen do slovenstva in slovenskega naroda. Po končani maši so se od pokojnika poslovili še drugi: Polona Tušek v imenu župnije Trnovo, župnik Jože Erjavec v imenu nekdanjih kaplanov, dr. Janez Gril v imenu sošolcev s Teološke fakultete, prodekan Adam Dragan v imenu dekanij-skih duhovnikov, dr. France Bučar, pesnik Niko Grafenauer v imenu Nove revije in pisatelj Jože Hudeček.

Dragi trnovski Janez, počivaj v miru!

dr. Janez Gril

Dr. Valentin Inzko – oče dialoga na Koroškem

Nepregledna množica ljudi, politikov in funkcionarjev se je zbrala 9. novembra 2002 na pokopališču v Svečah na Koroškem, da se poslovijo od ene najbolj spoštovanih in priljubljenih osebnosti – dr. Valentina Inzka.

Rodil se je v Svečah 22. januarja 1923 v Einspielerjevi hiši, kjer mu je bila mati Marija Einspielerjeva. Po domači osnovni šoli bi rad šel na glasbeno šolo, vendar za to ni bilo denarja. Obiskoval je učiteljsiše v Celovcu, od koder se je lahko vračal domov. Komaj je končal šolanje, je moral na fronto in leta 1945 se je vrnil iz francoskega ujetništva. Po kratkem učiteljevanju je na graški univerzi študiral zgodovino in slovenščino. V disertaciji »*Einspieler – oče koroških Slovencev*« se je posvetil preučevanju lastnih korenin. Dolga leta je nato vzgajal učiteljski naraščaj za dvojezične šole na pedagoški akademiji v Celovcu. Leta 1963 je prevzel službo strokovnega nadzornika za slovensko gimnazijo in za pouk slovenščine na vseh koroških srednjih šolah, ki jo je opravljal do upokojitve 1988. Aktivno se je vključil v pripravo učbenikov za slovenski jezik in slovensko zgodovino, v organizacijo slavistično-pedagoških seminarjev ter dijaških in študentovskih sestankov.

Njegovo politično pot je začrtala ideološka usmeritev njegovega prednika dr. Valentina Einspielerja. Bil je soustanovitelj časopisa koroškega Narodnega sveta koroških Slovencev *Tednik* in pisal neštete uvodne članke. Dolga leta je bil predsednik NSKS in vodilni funkcionar kulturnih in političnih organizacij. Za življenjske zasluge v prid narodne manjšine je dobil januarja 2002 Tischlerjevo nagrado, najvišje priznanje Narodnega sveta.

Po zaostritvi političnega ozračja na Koroškem v sedemdesetih letih se je bolj udeleževal na cerkvenem področju kot član vseavstrijske sinode in predvsem, skupaj z dr. Ernstom Waldsteinom, kot slovenski zastopnik v koordinacijskem komiteju za sožitje Nemcev in Slovencev v koroški Cerkvi. V publikaciji »Skupna Koroška« je bilo čutiti njegov trud; na videz nasprotujoča si stališča je znal zgladiti in najti srednjo pot.

Od leta 1958 je bil odbornik Mohorjeve družbe in je desetletja močno vplival na razvoj te koroške založbe. Pri Mohorjevi je izdal več svojih knjig: *Zgodovino slovenskega naroda* v dveh delih in obeh deželnih jezikih, slovensko vadnico *Učimo se slovensko* in druge. Dr. Inzko je kot soavtor bistveno prispeval k dokumentacijskemu orisu zgodovine družbe sv. Mohorja in dokazal, da

je Mohorjeva družba pomembna za narod in da je tudi njegova osebna srčna ljubezen.

Kot človek je bil dr. Valentin Inzko prijeten sogovornik, tolerantna in miroljubna osebnost, pripravljen za pomoč vsem, ki so ga kar koli prosili ali kakor

Dr. Valentin Inzko z ženo

koli potrebovali. Rad se je vključeval v vaško življenje, sodeloval pri cerkvenem in društvenem zboru, zelo rad je prepeval s kvartetom Slavček, s katerim je prepotoval Evropo.

Z ženo Marijo sta imela štiri otroke, Valentina, Marijo, Zalo in Alenko, ki sta jih v težkem povojnem času vzgajala v katoliškem duhu. Bilo je skromno življenje, malo denarja, v začetku niti vode ni bilo v hiši. Hčerka Zala se danes spominja: »Vedno je prinesel iz Celovca »cukrčke«, ob sobotah in nedeljah je bil oče naš. Zanimal se je za vse, kar smo delali, kako napredujemo v šoli in igral se je z nami. Predvsem pa nismo nikdar slišali žal besede iz njegovih ust.« Stroga je bila mati, ki je vodila hišno gospodarstvo. Njo je ljubil in spoštoval. »Rekla sem mu, naj pride ob nedeljah h kosilu domov, ko je hodil s prijatelji na kozarček v gostilno. In vedno je prišel pravočasno,« ga ima žena še danes v prijetnem spominu. Bil je zelo priden kulturni delavec, vedno je vstajal zgodaj zjutraj in se skrbno pripravil na vsako šolsko uro. Mogoče je zanj značilna izjava, – bil je namreč majhne postave – da bi bil rad Martin Krpan. O sebi je v istem vprašalniku še rekel, da je njegova najznačilnejša lastnost ustrežljivost in prizadevanje za sožitje. Njegova junaka sta bila kardinal dr. Franz König in mati Terezija.

V prostem času se je najraje ukvarjal z raziskovanjem sodobne zgodovine in z vnuki. Doma je bil nasmejan in družaben, vesel, da se je lahko za nekaj časa otesel uradnih dolžnosti. Ampak prišel je skoraj na vsako narodno prireditev in se, bolj neopazno a dosledno, vključeval v dogajanje med koroškimi Slovenci.

Mogoče je njegove lastnosti najbolj strnil ljubljanski nadškof Franc Rode z besedami na pogrebu: »Klanjamo se spominu tega izrednega kristjana, ki mu je bila zvestoba Bogu, Cerkvi in narodu najvišja vrednota.«

Alois Angerer

Podobe življenja v lesu – Drago Košir

Kiparski samorastnik Drago Košir je rojen pripovednik in zagledanec v velike historične teme. Z epsko širino je zasnoval kar zajetno število vsebinsko zaokroženih ciklusov pa tudi posamičnih kipov. Med najzanimivejše prav gotovo sodijo reliefi v lesu, ki jih je posvetil velikemu polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju. Tu se je naslonil na zgodovinarjeve upodobitve v Slavi in jih z marljivostjo in zanimivimi prijemi približal današnjemu človeku. Hkrati pa je uspel prevesti Valvasorjeve bakroreze v jezik plitvega reliefa, ki učinkuje kot malce zabrisan, nostalgичni spomin. Tudi v drugih cikliih, omenimo le Verstva sveta, Križe in Vae Victis (Gorje premaganim), je dokazal, da je večš pripovedovalec tem o nasilju, življenju in smrti. Po likovni plati se njegove polne plastike in reliefi naslanjajo na izročilo ljudske umetnosti in na neki način tudi na slovensko baročno plastiko. Z odkritosrčnim zamahom se podreja zakonitostim materiala, iz tega pa zna izpeljati tudi posebne poudarke – saj se glede na vsebino poslužuje včasih statičnih, monumentalnih, drugič pa silno živahnih gest in sestavov.

Drago Košir se tako uvršča med zelo zanimive oblikovalce lesa in nadaljevalce večstoletne tradicije. Posebno pozornost pa zaslužijo poudarjeni pripovedni elementi – saj daje vsaki plastiki (reliefu) posebej pomen zaokrožene ilustracije, spominja na nek pomemben dogodek ali pa pretresljive misli o revah in težavah tega sveta. Neobremenjen pristop k pripovedovanju zanimivih poglavij iz slovenske in obče zgodovine ter protestov proti nasilju pa je tisto, kar daje njegovim kipom samosvoj značaj.

dr. Ivan Sedej

Za kiparja-samorastnika Draga Koširja nedvomno velja trditev, da je predvsem literat, ki pa se izraža z dletom v lesu. Odtod tudi njegova nagnjenost k oblikovanju ciklusov. Rezbariti je začel pred četrto stoletja. Najprej se je posvečal upodabljanju otroških iger. Zanj tipično pa je, da je že svoj drugi ciklus posvetil Francetu Prešernu in pesnikovi motiviki. Doma iz širše okolice Ribnice je temu kraju posvetil svoj naslednji ciklus. Nato je vrezal serijo lovskih prizorov. Za material jemlje razne vrste lesa, včasih tudi lignit. Posamezni ciklusi obsegajo okoli deset in tudi več del; reliefov ali tudi polnih plastik. Rožni venec obsega 16 podob. Skrbno študirajoč dokumentarno gradivo je upodobil dvanajst izumirajočih obrti. Od nekdaj so ga pritegovala razna verstva in tako je nastala najprej serija njegovih Križev, nato pa ciklus Verstva sveta s

Januar

Februar

Marec

April

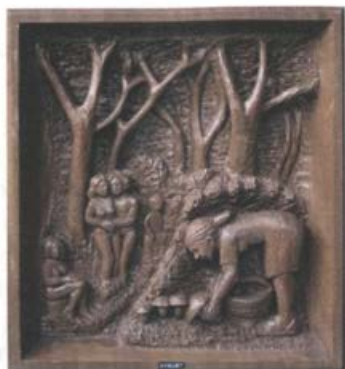
Maj

Junij

Julij

Avgust

September

Oktober

November

December

kar 80 upodobitvami. Tristoletnico Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske je počastil z reliefi, vezanimi s tematiko tega epohalnega dela; za prigradno razstavo je pripravil 38 takšnih upodobitev. Njegov ciklus *Vae victis* (Gorje premaganim) je nastal v letih 1990/91. V njem je upodobil zgodovinske dogodke od Egipčanov in antike do francoske revolucije in druge svetovne vojne s Hirošimo.

Tako ustvarjajoči mojster Drago Košir se je rodil leta 1921 v Jelovcu pri Sodražici. Izučil se je za zidarja, opravljal razne poklice, med vojno je bil aktivist, interniranec in borec v Prekomorski brigadi, po vojni pa je opravljal razna upravna in zlasti kulturna javna dela. Veliko je potoval širom po svetu. Od povsod je prinašal značilne kamne, s katerimi je po vrnitvi zgradil sestave s tipično simboliko posameznih dežel in kontinentov. Dosleden občutek za človeško trpljenje in socialne krivice značilno usmerja vse njegovo rezbarsko delo. Doslej je ustvaril okoli 2500 reliefov in plastik, ki jih razstavlja od leta 1971.

Mojster kljub letom ustvarja dalje s pravo mladostno zagnanostjo in živahnostjo.

dr. Sandi Sitar

V Mohorjevem koledarju objavljamo Koširjev ciklus mesecev, iz življenja skozi vse leto. Lesoreze je fotografiral I. Virant.

V mongolskem ujetništvu

Naslednje vrstice o našem ujetništvu na Ogrskem so košček zgodovine (vojaških) bojov za Prekmurje okoli leta 1919. Kar je »Slovenec« poročal o tem že obširneje (28. oktobra 1928 in 6. februarja 1929) se tu samo kratko o meni.

»Na Ogrskem je življenje; izven Ogrskega ga ni!« Vsekakor je to enostransko ogrsko mnenje, ki ga tisti, ki smo preživeli pet neznansko dolgih tednov v ogrskem ujetništvu, ne moremo zastopati.

Začetek te nič vesele zgodbe je v prvem ponesrečenem poskusu, zasesti Prekmurje. To je bilo v dnevih od 24. decembra 1918 do 3. januarja 1919 zjutraj, ko so nas prijazni potomci nekdanj prav tako prijaznih Mongolov v Murski Soboti deloma ujeli, deloma potisnili nazaj čez Muro, nekaj pa jih je ostalo na bojišču. Tudi nas, prve ujetnike, so hoteli za katoliško cerkvijo v

Murski Soboti ustreliti. Zakaj nas vendar niso, še danes ne vem točno. Najbrž zato, ker so medtem ujeli še nekaj drugih naših tovarišev in vse postreliti se je upiralo celo ogrskemu čuti, kar je umevno, ker so Ogri vendar praznovali že tisočletnico, kar so prišli iz Mongolije v boljšo družbo.

Splošno mnenje je, da je sladko umreti na polju slave. Vendar smo bili vsi zadovoljni, ko smo lahko ugotovili, da nam bo življenje vsaj za malo časa podaljšano, še celo jaz, ki sem upravičeno domneval, da sem s tem prišel z dežja pod kap. Do takrat Ogri še niso prav nič slutili, da so ujeli mene ogrskega državljana, ki sem z orožjem nastopil v teh bojih (24. decembra 1918) proti »lastni« državi. Kdor se potaplja, se lovi tudi za kačo, samo da si reši življenje.

Takoj za cerkvijo sta železniška proga in kolodvor. Ženejo nas po tiru proti severu mimo postajnega poslopja. Bilo je še precej temno. Prva sta korakala mladi Ljubljčan, dragonski zastavnik, Stanko Perpar in očitno zelo nejevoljen častniški namestnik Polak, doma nekje blizu Ormoža, tudi dragonec, seveda, kakor njegov tovariš, sedaj brez konja. Za njima midva s Severjem, ki je bil trenutno edini civilni ujetnik v naši družbi. Za nama pa nekaj parov vojakov, bivših mornarjev, večinoma Hrvatov (Dalmatincev).

Postajo so imeli že Ogri zasedeno. Na peronu strojnica in nekaj vojakov-pešcev s puškami v rokah. Na slabo razsvetljenem hodniku je ležal vznak tovariš. Sraga rdeče krvi čez mlado lice je povedala, da je bil zadet v glavo. Vojak za menoj ga pokliče, prijatelja, toda mrtvi ne slišijo.

Naši spremljevalci in zmagovalci na postaji so se z navdušenimi kriki pozdravljali. »Kam ženete roparje?« – Odgovora nisem razumel. Gnali so nas mimo postaje še dalje po progi. Iz mesta so se slišali strelji iz pušk, včasih posamezni, včasih zopet gosti. Za našo posadko v gradu, kjer je bival poveljnik Jurišič in njegovi najbližji, nismo prav nič vedeli. Morda so jih tudi ujeli ali so pa padli ali se pa morda celo branijo in pripravljajo, da vržejo Ogre zopet iz mesta. Sicer je pa bilo to za nas, ki nas je obdajal venec svetlih bajonetov, prav vseeno.

»Stoj! Kdo je?« – »Madžari smo! Ujetnike peljemo!« – »Postrelite jih, roparje!« In smo šli mimo peščice Ogrov, ki se je plazila proti mestu.

Danilo se je. V bližini opazimo gruče Ogrov z njihovim poveljnikom. Sli so prihajali in prinašali poročila ter zopet odhajali z nadaljnjimi povelji. V primerni razdalji od poveljnika nas ustavijo in obrnejo našo dvojno vrsto tako, da smo gledali proti njemu. Zadnja vrsta stopi za korak naprej, med prvo, in smo bili v eni vrsti.

»Preiščite jim obleko in odvzemite vse, kar sliči orožju,« zapove prezirljivo čokati stotnik, ki mu je bilo kakih petinštirideset let. Kakor hijene planejo

na nas in nas preiščejo prav do kože. Orožje in nože so nam bili vzeli že takoj, ko so nas ujeli. Sedaj so prišli še na vrsto svinčniki, ogledalca, glavniki, trde fotografije (pri tem porogljivi smehi in gotovo tudi srčne rane). Žepnih robcev niso smatrali za orožje. Glede naramnic so bili v dvomu, dočim so o žepnih urah in verižicah bili najprej soglasno mnenja, da sličijo orožju, šele čez čas (po daljšem prepiru) je prodrlo naziranje, da pravzaprav to ni orožje.

Ko se nas tako ni bilo treba več bati, stopi stotnik pred prvega. Salutirata kakor pri kakem raportu. »Kako, da ste prišli čez Muro?«

»Na višje povelje. Vojaki smo in vršimo samo povelja!«

Mislim, da bolj pametno in pravilno ne bi mogel odgovoriti. Gospod »ogriški« je bil skoro gotovo pripravljen, da spregovori kakor s tribune zmagovalca vsaj nekaj ponosno prezirljivih besedi. Tako se je pa vse sprevrglo v nekako polznanstveno prerekanje.

»Ali niste vedeli, da je Mura demarkacijska črta?«

»Ne! Vojaki smo in vojak stori, kar mu zapovedo!«

»Tako!? Torej vedite, da smo pooblaščen od francoskega podpolkovnika Vixa v Budimpešti, da vas vržemo čez Muro!«

Potem drugi. Polak. »Vojak sem,« mu je nekajkrat odgovoril. Tretji, Sever, civilist. Tudi on je poudarjal, da je bil za svoje delo v Murski Soboti pooblaščen. Potem jaz. Zahteval sem, naj me takoj izpuste, ker ne spadam k tej posadki in moram v Radgono. »To se bo ugotovilo in določilo na vojnem sodišču!« Naprej ni spraševal.

Ko je končal, je glasno dal navodilo vojakom: »Peljite jih na postajo in zaprite v čakalnico!«

In so nas zopet gnali. Kakor da bi kaj važnega pozabil, je stotnik zavpil naši straži: »Če bi kateri skušal uiti, ga pri priči ustrelite!«

Zelo prijazno, gospod stotnik.

Do postaje je bilo še daleč in vmes smo samo enkrat počivali. Stopili smo v gručo in na mestu mencali z nogami, da nas ni preveč zeblo, okoli nas pa osem nabasanih pušk in osem svetlih bajonetov. Torej pravzaprav zelo na varnem.

Ko tako prestapljamo, opazimo skozi meglo, kako mahata proti nam naš nadporočnik Osterc in za njim ogrski vojni žandar z nasajenim bajonetom.

Nadporočnik Osterc je silno po nedolžnem bil deležen naše odisejade po evropski Mongoliji. Bil je prav na vojaškem dopustu na svojem domu na Murskem polju. Ko je slišal, da so Jugoslovani zasedli Mursko Soboto, ga je vesele nad naraščajočo domovino gnalo, da je šel 2. januarja samo pogledat v Mursko Soboto. Prejšnji večer sem ga videl v kavarni, potem je pa prenočeval v Benkovem hotelu. Seveda ni slutil, da ga bodo drugo jutro zbudili Ogrci.

»Pozdravljeni! Sožalje!«

»Že prav. Kje je pa Jurišič? Rad bi mu čestital in se mu zahvalil.« Čez čas smo zopet korakali po progi. Med potjo se je iz jutranje megle začel luščiti jasen, sončen zimski dan. In smo začeli misliti na beg. Ne vem, kateri je začel, toda v nekaj minutah smo si že porazdelili stražnike. Pa je nekdo ugovarjal. »Brez strela ne bo šlo, s streli pa opozorimo čete, ki se vlačijo po okolici in ki smo jih večkrat srečevali. Kakor hitro bomo enkrat iz bojnega ozemlja ven, se bo naša usoda mirno reševala,« je menil. Meni je bilo tako »mirno reševanje usode« veliko bolj neljubo, kakor pa že tako nevaren poskus rešitve s silo. Druge bodo sodili kot ujetnike, mene pa, če izvedo, kdo sem, kot veleizdajalca, čeprav je bil državni ogrski položaj tak, da tega ne bi smeli storiti.

V Puconcih (na postaji) je bila zbrana množica vaščanov, vojaki so pa stražili vlak, s katerim se je očitvidno pripeljala ogrska vojska. Nič mi ni ostalo iz celega ujetništva v tako žalostnem spominu, kakor sprejem v Puconcih. Do sedaj so nas kleli Ogri, toda tu so začeli slovenski nad nami vpiti. In še danes slišim ženski glas, ki je hotel vse prepiti: »Kaj? V čakalnico jih boste zaprli? V hlev z njimi!« Razložiti si morem to le tako, ker so Ogri povsod raznašali vest, da Murske Sobote niso zasedli pravi jugoslovanski vojaki, ampak neka roparska tolpa.

V mali čakalnici se nekateri usedemo, drugi so stali, zunaj je pa naraščala množica ljudstva.

Ni trajalo dolgo, kar opazimo, da delajo vojaki med ljudmi predor. Vrata čakalnice se odpro in zaporedoma vstopajo:

Prvi: Naš kapetan M. Rakuša. Vojaška postava infanterijskega častnika. Kljub resnosti položaja neka prijaznost v nastopu. Oblečen je v jugoslovansko uniformo, torej z oficirsko označbo na ramah. Prisodil bi mu trideset do petintrideset let. Kapetan Rakuša je bil poveljnik naše posadke v Dolnji Lendavi v Prekmurju. prejšnji večer se je vračal iz Radgone v Lendavo in je v Murski Soboti v gradu grofa Saparija (kjer je stoloval kapetan Jurišič) prenočil.

Drugi: ... sapramiš! ... : grof Sapari iz Murske Sobote! Kako pride ta v našo nesrečno družbo? Toda, saj ni on. Poročnik Dolček, Jurišičev pribočnik je, samo grofovo obleko ima. Presneto trda jim je šla v gradu, da so si s civilno obleko pomagali!

Tretji: Topničarski kadet Rainer. Visok, širok, postaven fant. Pravi topničar. Sodil bi za težko artilerijo. Ovratnik na suknji je imel zavihan navzgor. Po hoji sem ga upravičeno prišteval izrazitim flegmatikom. Po veri je jud, rodom pa iz Zagreba.

Za njimi drugi vojaki, okoli petnajst. Večinoma mornarji.

Prvi razgovori so bila vprašanja in odgovori, kako je z našo posadko. Jurišič je v roko ranjen in ujet. Dr. Dimović je padel. Večidel posadke, ki se je nekaj časa držal v šolskem poslopju (sedanji gimnaziji), se je po vsej verjetnosti umaknil v Radgono. Kapetana Rakušo je posebno skrbelo, kaj bo z njegovo posadko v Dolnji Lendavi.

Zopet se odpro vrata in vstopi majhen, širok in nekoliko starejši mož. Sodil sem mu, da je notar.

Zaničljivo nas vse pregleda. »Fuj!« in je nadaljeval v ogrski nemščini: »Hát, Räuber! Sie wollen Ungarn klein machen. Hát, sie nicht wissen, Ungarn hat heilige Stefanskronen? Hát, sie Räuber! Alle aufhängen!« (Hotel je reči: »Roparji! Ste hoteli Ogrsko zmanjšati. Ali ne veste, da to ni mogoče, ker ima Ogrska krono sv. Štefana? Roparji! Obesili vas bomo!«) Z roko je pokazal okoli vratu, da bi ga gotovo razumeli.

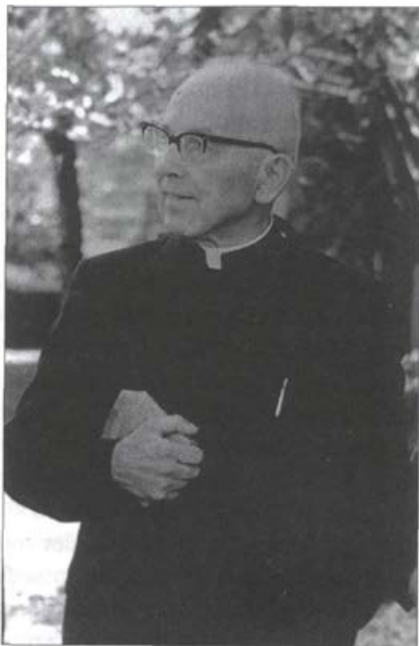
»Prezirajmo ga! Nihče naj ga ne pogleda!« je pripomnil kapetan Rakuša in smo prezirljivo povsili oči.

Mož je šel. Očividno vrvi pripravljat. »Čudovito mirno se bo reševala naša usoda,« je pikro pripomnil tisti, ki je bil med potjo najbolj zato, da napademo stražo in uidemo.

Čez čas pride zopet naš prijazni možic in začne: »Ungarn nobe. Hát, dobite jesti. Koliko vas je?« In je štel ter naštel 28, potem pa odšel in smo čakali.

Bilo je minulo poldne. Odpro se vrata. Vojaško povelje: »Ven! Na vlak!« Napravili so pot skozi množico gledalcev, pot do vagona zastražili in smo se presedli iz čakalnice v železniški voz. Pisk in lokomotiva potegne, mi pa seveda brez kosila.

Nihče nas ni spoznal! Žarek upanja. Ko bi nas le kam daleč odpeljali.

*Jožef Godina, duhovnik, publicist, urednik in Maistrov borec za priključitev Prekmurja k Sloveniji (*1898, Dolnja Bistrica v Prekmurju - = 1986, Gradec v Avstriji).*

Na vlaku

Prvo potovanje na murskosoboški železnici je bila vožnja v ujetništvo. Oba izhoda našega vagona sta bila seveda varno zastražena. Tudi vmes med nami je sedelo nekaj stražnikov. Pozabili smo na pripravljeno kosilo in ugibali, kam nas zapeljejo. Če nas potegnejo v Budimpešto, smo varni. Zahtevali bomo ententino zastopstvo in se bo naša zadeva potem res mirno rešila. Toda ogrski stotnik nam je zagrozil z vojnim sodiščem. In če pri tem mene spoznajo, mene, ogrskega državljana?! Sicer sem takoj, ko so nas ujeli, spremenil ime in se vsem predstavil za Severja, brata našega civilnega soujetnika. Toda ta se usede sedaj na klop nasproti mene in me opozori, da ime Sever ne bo pripravno. »Meni kot civilistu bo šla bolj trda nego vam vojakom.« Nadporočnik Osterc je sedel zraven. Še njemu povem, v kakšnem mučnem položaju sem. Ugibali smo sem, ugibali tja, končno je obveljalo kot najvarnejše sledeče: jaz se pišem Franc Petovar in sva si z Ostercem rojaka. Bila sva v teh dneh na dopustu in sva iz radovednosti obiskala Mursko Soboto, kjer sva potem imela nesrečo, da so naju ujeli. – Ime sem si namenoma izposodil od svojega sošolca v Ljubljani, ki je bil res Osterčev rojak. Tako je bilo precej izključeno, da bi se meni ali njemu zareklo. Sklep sem previdno sporočil še ostalim Slovencem. Hrvati me itak niso poznali po imenu.

Vlak je drdral in drdral. Na praznih postajah obstajal in zopet zapeljal. Že tako redki naši razgovori so skoro povsem utihnili. Nekateri smo klonili glave ali se naslanjali na lesene stene voza. Večeralo se je. Noč je objemala zemljo, nas pa so peljali in peljali. Le ropot koles je venomer, kakor v taktu grozil, češ: »Obešen boš, obešen boš ...«

Prihod v Sombotel

Sodim, da je bilo med osmo in deveto uro zvečer, ko je v temnem vagonu oživel. Svetle električne žarnice so naznanjale večjo postajo. Bil je Sombotel (Steinamanger). Na peronu in okoli je bilo nabito polno ljudi. Vlak je obstal. Hrup nemirne množice so prevpila glasna vojaška povelja: »Izstopimo! Ven!«

Pogledali smo skozi okna. »Slišite, ljudstvo nas bo linčalo, tako je razjarjeno,« sem slišal soditi Severja. »Ti nas bodo raztrgali,« je menil Polak na drugem koncu. – Ko se prikaže pri izhodu kapetan Rakuša s svojo jugoslovansko uniformo, doseže hrup svoj višek. Številno vojaštvo dela z bajoneti prostor med množico, da nas lahko postavi v dvojno ravno vrsto. Preštejejo nas. Eden manjka! Še enkrat. Bila je pomota. Vsi smo. Iz množice stopi nekdo k meni: »Ta je pa Oger!« Od strani pride vojak in z bajonetom sune neznanca nazaj. Bil sem zopet rešen.

Bodimo pravični! Oblast je v Sombotelu pokazala svojo aristokratsko miselnost. V čakalnici III. razreda so pripravili večerjo za moštvo, za častnike in civilista Severja – skupaj osem – pa v čakalnici I. razreda. Poleg nas v I. razredu je večerjal tudi mlad poročnik, ki je mene ujel. Venec nadležnih častnikarjev ga je nadlegovalo s sto vprašanji o bojih v Murski Soboti. Sedel sem prav zraven. Delal sem se sicer, kakor da ne bi prav nič razumel ogrski, v resnici pa vlekkel vsako besedo na ušesa. »Koliko jih je padlo?« – »Morda deset.« – »Kaj je z njihovim poveljnikom?« – »Ranjen in ujet.« – »Ali je tu?« – »Ga ni. Je preveč krvavel.« – »Kako se je izvršil napad?« – »Nič nas niso pričakovali. Napadli smo straže in jih premagali. Drugi sploh niso bili nič pripravljeni.« – »Je Godina ujet?« – »Ne. Ne vem.«

Večerja bi nam bila gotovo znatno bolj teknila, ko ne bi imeli takega dneva za seboj. Lačni smo bili po 24 urah posta dovolj. – Končno dobimo še močnato jed: palačinke. Vojaki stražniki, ki so ves čas divje jezo opazovali našo večerjo, so zdaj začeli glasno mrmrati. »Kaj, roparji bodo še ogrske palačinke jedli?« Neki civilni dostojanstvenik jih je hotel miriti, toda nič ni opravil. Pristopi k nam in se oprostí: »Gospoda, oprostite, morate končati. Nimam moči proti oboroženim vojakom in ti zahtevajo.« In smo morali pustiti palačinke na krožnikih in iti.

Prevzela nas je vojaška policija in nas peljala v neke barake. Moštvo so spustili v večjo sobo, mi pa smo čakali v sobi poleg sobe za dežurnega častnika. To noč je opravljal službo poročnik Kretty, nadut mlečnik, ki se je vsakokrat surovo obregnil ob nas, ko je šel skozi sobo. Slišal sem, da je nekaj časa telefonično iskal, kam bi nas poslal. Dognali so, da bo v husarski vojašnici najpripravnjše. Zopet so nas postavili v štiristope in smo močno zastraženi korakali v pozni nočni uri skozi temne in razsvetljene ulice mesta.

V veliki vhodni veži vojašnice smo čakali in čakali. Okoli nas so se zbirali radovedni vojaki. Prihajali so častniki, ogrsko zakleli in zopet šli. Ne vem, kolikokrat smo bili ta večer roparji, svinje, cigani, banditi in vse kar premore bogat ogrski slovar takih samostalnikov. Vojakom se je zahotelo naše obleke in čevljev. Glasno so zahtevali, da nas je treba pobiti in vzeti obleko. Že so se nam nekateri bližali in nam začenjali odpenjati gumbe. Tu dvigne svoj glas kadet Rainer, ki je za silo lomil madžarščino, in v imenu človečanstva prosi, naj nam pustijo obleko. Stražniki so res porinili hijene proč, toda skoraj bi nastala zaradi tega rabuka med njimi. Medtem pride rejen podčastnik in ker je bil bolj majhne postave, stopi na stopnico ter nam v slabi nemščini slovesno naznani: »Povem vam, da v husarski vojašnici za take bandite ni prostora. Vojašnica ne dovoli, da bi postali tu, kakor vidite, je nejevolja dosegla vrhunec. Ne morem vam garantirati, da vas ne bodo obesili na cestne svetilke.«

Tako govorjenje je sovražnost do nas še povečalo. Obrnejo nas proti izhodu in »marš!« v temno ulico. Kam zdaj? Kdo ve? Stražniki so razjarjeni. Za menoj udarci in trenutni vzkliki bolesti. Tovariš se mi lovi za rame, »oh, ... ah ... oh« na levi, na desni, zadaj. V temi opazim, da nas obdelavajo s puškinimi kopiti. Ko dobi Rainer eno od strani, zopet glasno prosi, naj ravna jo človeško z nami. K sreči smo zavili v bolj razsvetljeno ulico in tu je bilo bolje. Sever se je opiral name in tarnal, da ima razbito roko. Jaz sem jo srečno odnesel.

Pripeljali so nas spet v prejšnje barake v iste prostore. Tu smo prebili celo noč, deloma stoje, deloma čepe. Sicer ni bilo prijetno poslušati zaničljivih zbadljivk zelenca Krettyja, toda še vedno se nam je bolje godilo, kakor pa našemu moštvu, ki so ga vso noč pretepali. Zlasti veliko je moral prestati neki naš podčastnik, ki je zadel na ogrskega prostaka, svojega bivšega podložnika v avstrijski armadi.

Zjutraj zopet v huzarsko vojašnico. Tam so se namreč spomnili, da imajo prostora v ječah. Stopali smo po kamnitih stopnicah navzdol, po temnem hodniku. Odpro dvojne močnih železnih vrat. V prostore na desno moštvo, na levo pa mi. Bila je to ječa za precejšnje zločince, ker le za take so rabili verige in okove, ki so ležali na tleh. Strupen, vlažen, zimski mraz je napolnjeval naše novo stanovanje.

»Gospod ječar. Prosimo, da nas raje takoj postrelite, ker v takem prostoru v enem tednu itak vsi poginemo,« je menil kapetan Rakuša. – »Ne morem pomagati. Drugje ni prostora. Zakaj ste pa šli ropat na Ogrsko,« je bil malomaren odgovor in vrata so se z glasnim škripanjem zaprla za nami.

Kaj smo hoteli. Zeblo nas je in smo se razvrstili v vrsto kakor gosi in v krogu tekali, da smo se vsaj malo ogreli.

Zgodba s potvorjenim imenom

Človek veliko prenese. Na deskah, ki so v višini 25 cm zavzemale morda četrtino prostorne ječe, smo še razmeroma dobro spali. Dne 5. januarja dopoldne so nas pa zopet pripeljali na svetlo, na dvorišče obširne huzarske vojašnice. Obiskal nas je huzarski podpolkovnik, že starejša oseba. Kapetan Rakuša ga je prosil, naj nam vendar preskrbi boljše stanovanje.

»Gospoda, bodite uverjeni, vse bom storil, kar je v moji moči. Toda to je zelo malo. Nisem samostojen. – Zavezan sem sklepom sveta vojakov.«

Dobili smo res ustrežnejše prostore v osrednjem poslopju vojašnice. Od kraja smo spali na slamnicah na tleh, pozneje smo pa dobili večjo sobo z železnimi posteljami. Hrano smo dobivali v kantini v vojašnici, še dosti dobro. Moštvo je bilo nastanjeno v istem poslopju, spalo na slami in dobivalo običajno vojaško hrano.

Tudi razburjeni ogrski duhovi so se pomirili. Le tu pa tam so še padle psovke, ko so nas po trikrat na dan peljali v kantino in ko so nas skozi mesto gnali v vojaško kopališče, da smo se skupali.

Tudi mi smo postali mirnejši, toda »mi« brez mene. V srcu sem nosil skrivnost potvorjenega imena. Mala neprevidnost me lahko izda. Potem bodo govorili paragrafi (ne vest) o izdajalcu domovine, ki je z orožjem nastopil proti lastni očetnjava. Zdi se mi, da pravijo zadevni paragrafi, da takega ne ustrelijo, ampak obesijo. Smrt s strelom je bolj ali manj častna. Sklenil sem, da bo v tem slučaju moja zadnja beseda pozdrav mladi Jugoslaviji v slovenščini in madžarščini.

Čez nekaj dni se odpro vrata in nas pokličejo ven. V poslopju ob vhodu so vsakega posebej zasliševali. Prišli so častniki in civilisti. Ko sem v predsobi čakal, sem zbiral mirno kri. Predvsem ne smem izdati, da razumem ogrski in se zavedati, da sem Franc Petovar. Zasliševanje je trajalo precej časa. Skoraj vsa vprašanja sem z mirno vestjo popolnoma zanikal: ali smo res pretepali ljudi, postavili vislice, kradli, izvažali žito in drugo. Potem sem prosil civilnega izpraševalca (bil je prekmurski Slovenec dr. Obasl, ki me seveda ne pozna), naj vsaj Osterca in mene spustijo, ker sva popolnoma nedolžna. »Ne gre. Tudi mojega sina so Čehi v Bratislavi internirali in tudi ni nič kriv. Mitgefangen, mitgehangen«. – Medtem so spisali moje izpovedi in mi predložili, naj podpišem. Namočim pero. Tisočkrat sem se v življenju podpisal ... G ... in naglo spremenim G v P in Petovar. Že sem si začel podpisovati smrtno obsodbo. Čeprav mi je šinila vsa kri v glavo, sem ohranil mirno kri in se poslovil. Zopet rešen.

Kmalu potem se zopet odpro vrata. Pokličejo Severja. Ta je že prej slutil, da bodo njega posebej sodili, ker je bil pač civilist. Požrtvovalni mož je moral veliko prestati in bil poleg vsega še bolehen. Radi potolčene roke se nekaj časa ni mogel niti sam obleči. Začutil je splošno oslabelost in smo enkrat mislili, da že umira. Nadporočnik Osterc se je sklonil na eno koleno k njemu in beležil oporoko, ki jo je bolnik še komaj narekoval. Pa si je zopet opomogel. »Tovariši, če boste vi prej rešeni, poskrbite tudi zame.« Seveda smo mu odkrito obljubili. Obojestranski »zbogom« in »srečno« nas je ločil. V naši skupini nas je tako ostalo še sedem. (G. Severja so zaprli v ječo v Gyoru ob Donavi. Ob boljševiski vstaji se mu je posrečilo, da je ušel ter zbežal čez Donavo na Češkoslovaško in odtod domov ter bil po končni zasedbi Prekmurja nekaj časa gerent v Dolnji Lendavi.)

Mi smo pa že smeli brati časopise in pisati pisma. V dunajskih žurnalih smo brali o pokolu v Mariboru (januarja 1919. Strastno se nam je zahotelo biti v domovini in pomagati pri njeni graditvi. – Torej pisma smo smeli pisati.

Seveda so cenzurirali tista, ki so bila oddana in tista, ki so dospela. Ali naj tudi jaz pišem? Domov ne morem. V Ljubljano? Kako bodo vedeli, kdo je ta Petovar; tudi ni povsem varno. Toda jaz bi rad dobil nekaj denarja. Vsaj nekaj; za časopise, za kak priboljšek v kantini. Nekaj ulic od mene je študiral moj rojak, dijaški in vojni tovariš ter dober prijatelj Viktor Vöröš. Študiral je hebrejščino in sorodne vede na najvišjem učnem zavodu v Sombotelu. Odločim se, da mu pišem in ga poprosim. Takole sem pisal: »Dragi prijatelj! Gotovo se boš spomnil podpisanega vojnega tovariša s tirolskih gora. Ali se spomniš, da si tisti večer, ko si se vrnil iz prvih strelskih jarkov, odločno trdil, da sijeta dve luni? Šele ko si se naspal pod mojim šotorom, si mi verjel, da so to steklenice napravile. Zdaj sem tu ujet med Jugoslovani v huzarski vojašnici. Posodi mi nekaj denarja itd ... Petovar Franc.«

Pismo sem skrivaj oddal čez mero prijazni in prav nič prikupni natakariči v kantini. Ta je pismo lastnoročno izročila Vöröšu. Pri večerji sem dobil že od njega (po natakariči) zavojček tobaka za cigarete. Čez nekaj dni pa prinese stražnik med drugimi pisemci tudi pismo zame. Bilo je odprto. Cenzurirano. Štiri dni je hodilo in v istem kraju oddano! Odprem: »Predragi! – Hudimana! Kdo bi si mislil, da se skrivaš ti pod tem imenom?! V tirolskih gorah je včasih res lušno blo. – Pridem te obiskat in Ti pomorem. Tvoj Viktor.«

Mar bi molčal. Kako sem obžaloval svojo neprevidnost in se hudoval nad njegovo. Toda kaj pomaga po toči zvoniti. Štiri dni so imeli pismo pri cenzuri. Na glavo bi morali biti udarjeni, da ne bi postali pozorni. Vsakokrat, ko so se odprla vrata, sem pričakoval, da me bodo z nasmeškom poklicali s potvrjenim imenom. Nič več se mi ni ljubilo ne kvartati, ne se šaliti, ne časopisov brati niti razglabljati z nadporočnikom Ostercem o življenjskih problemih. Dnevi so bili nemirni, noči brez spanca. Le včasih sem zaspal, toda sanjal sem vedno tako neskončno prijetno o domu, Ljubljani, Černovicah v Bukovini in življenju v tirolskih gorah. Ko sem se zbudil, mi je bilo potem toliko težje gledati v grozno resničnost.

Na vsak način uiti

Največji nagon v človeku je nagon po svobodi. Kakor zaprti ptiči smo vedno prežali na priložnost, če bi mogli uiti. Polak je v obeh ječah preizkusil križe v oknih. Sedaj ni bilo križev, toda bili smo v visokem prvem nadstropju in straža je zvesto hodila okoli poslopja. Vsi smo prekipevali od čistega narodnega navdušenja in smo morali gledati razvoj dogodkov v domovini skozi sovražno časopisje! Kapetan Rakuša je prvo vožnjo iz Ormoža v Maribor ob prevratu plačal sam, čeprav je imel pravico do proste vožnje, samo da ne

obremenjeni mlade domovine. Imel je še svoje posebne razloge, zakaj je želel domov. Polak se je nameraval tisto zimo poročiti, Perpar se je bal za semester na univerzi, jaz pa – poleg drugega, da ubežim strašni smrti. – Vedno smo mislili na skupen beg, ker bi drugače tiste, ki bi ostali, trdo prijeli. Toda ko sem dobil tisto usodno pismo, so vsi uvideli, da so meni dnevi šteti in so privolili, da uidem sam.

Možnosti je bilo več. Najpripravnejša pa sledeča: Ko smo šli zvečer iz kantine – bile so temne noči – bi lahko takoj stopil na levo ali desno in ne bi opazila ne prva in ne zadnja straža. Toda eden (ne vem prav kateri) si je v tem zamislil načrt, po katerem bi lahko ušli vsi; tako namreč, da bi se ponoči po rjuhah spustili skozi okna na tla. Načrt smo do podrobnosti premislili in ga opolnoči med 5. in 6. februarjem srečno izvedli. (Glej »Slovenec«, 6. februarja 1929). Nekaj časa smo korakali skupaj, nato smo se ločili, dogovorjeni, da se na določenem mestu snidemo. pa se nismo. Naša skupina (nadpor. Osterc, čast. n. Polak in jaz) je srečno prodirala peš proti Avstriji.

Korakali smo skoraj brez prestanka dopoldne, po polju, gozdu, v dolini, čez hribe po globokem snegu. V samotni hribovski vasi smo zavili v gostilno. S pičlim denarjem smo štedili do skrajnosti. Kupiti smo nameravali samo malo kruha in se odpočiti. Gostilničarki (Nemki) smo rekli, da gremo iz ujetništva. Mislila je, da iz ruskega in takoj vprašala, če smo videli njenega moža, ki je tudi v Sibiriji. Vprašal sem jo, kakšne zunanosti je. In ga je opisala. Seveda sem rekel, da se ga ne spomnim, toda naj bo potolažena, ker se sedaj vse vrača. Zastonj nam je potem dala kosilo.

Bil sem kljub počitku tako utrujen, da sem nadaljnje vodstvo povsem zupal Ostercu, ki je imel zemljevid, ki smo si ga nekateri prerisali po Rakuševi generalki. Začel sem zaostajati in kar gredoč nekajkrat zaspal. Ob štirih popoldne smo bili samo še pol kilometra od avstrijske meje. Če nas le ne bi ogrska straža prijela! Tu srečamo desetletnega dečka. Pozdravi nas in pravi v nemščini: »Kar brez skrbi. Sedaj ni nikogar na meji. Le hitro!« – Kakor da bi vedel, za kaj nam gre. In smo res srečno prišli čez. Od veselja smo začeli peti. »Kaj nam pa morejo.« Pa ni šlo. Utrujenost. V prvi avstrijski gostilni smo prenočili.

V Avstriji

Takrat smo ji še rekli Nemška Avstrija. Na njenih tleh smo se čutili varni. Ko smo se zjutraj prebudili, smo v gostilni pri kolodvoru povprašali po tovariših druge skupine, ki jih pa ni bilo. Na kolodvoru smo potem korajžno zahtevali vozne listke do Gradca in sicer zastonj, ker smo pač vračajoči se ujetniki.

(Vsak je seveda mislil, da prihajamo iz Rusije). Celo kregati smo se začeli, ko nam kar tako brez vsakega dokumenta uradnik ni hotel ustreči. Polovično vozovnico smo potem vendar iztisnili iz njega.

Ko smo prestopili iz lokalne proge na vlak Budimpešta–Gradec, smo postali malo krotkejši, zlasti še ko smo izvedeli, da je Slovenija z Avstrijo v nekakem vojnem stanju in so potekali boji na črti Špilje–Radgona.

»Ne vem, če nismo prišli iz dežja pod kap,« je v negotovosti pripomnil Polak. »Upam, da ne. Samo da nas ne pošljejo nazaj v evropsko Mongolijo,« sem odgovoril jaz, ki mi je bila samo Ogrska kraj smrti.

V Gradcu sta tovariša ostala v kolodvorski restavraciji in si za zadnje tri krone naročila čaja. Jaz sem pa šel obiskat velikega prijatelja Prekmurja dr. Alojza Nastrana C. M. V dnevih, ko je celo naš konzul v Gradcu bil v nevarnosti, da ga aretirajo, ni bilo ravno varno podpirati jugoslovanske vojske. Dr. Nastran je vendar imel usmiljenje z nami. Segel je v žep. »Kar imam pri sebi, Vam vse dam,« in mi stisnil v roko svoj priročni denar. Bilo je točno toliko, da smo pri kolodvorski blagajni dobili zanj tri vozovnice tretjega razreda za brzovlak do Maribora. – Kmalu nato je dospel popoldanski brzovlak.

Sedaj je šlo samo še za to, kako bomo uspeli na zadnji avstrijski postaji v Lipnici, kjer poteka preiskava potnikov. Carinskih preglednikov se mi seveda nismo prav nič bali, toda kaj bomo odgovorili orožnikom, ki bodo zahtevali potni list!

Previdno in korajžno – naj velja tudi za zadnji poskus! Vlak je imel tri vozove tretjega razreda. V prvega jaz, v drugega in tretjega ostala dva. V Lipnici odpreti kovčke in pripraviti potne liste! Nisem imel ne prvega ne drugega. Cariniki gredo mimo. Orožnik prosi potni list. Molil sem mu vozni listek.

»Ne vozni, potni list prosim.« »Nimam.« – »Kam pa potujete?« »Na Ogrsko preko Špilja in Radgone, oziroma najprej malo v Maribor.« »Saj ne morete po železnici v Radgono. Proga je prekinjena. Je vojska.« »Pa pojdem peš.« – »Bodite pametni, saj vas Jugoslovani aretirajo, če nimate potnega lista.« – »Tem bom že ušel.« – »Če se pa upate,« se je nasmehnil mož postave, »pa pojdite!« – Tovariša sta poudarjala, da prihajata iz ujetništva. Orožnik je mislil, da iz ruskega ...

Zopet v Jugoslaviji

Našli smo se zopet v Špilju. Vsakega je prignal vojak z nasajenim bajonetom. Mi smo se smejali in zahtevali poveljnika. Temu vojaku sporoče, da imajo tri sumljive osebe brez potnih listov in v vojaški uniformi. Osterc pojasni našo sumljivost. Za vsak slučaj še takoj vprašajo telefonično v Maribor. Zadeva je

bila pojasnjena. Dežurni častnik nam čestita in obljubi, da nam telefonično poskrbi v Mariboru prenočišče. Srce je vriskalo. Utrujenost je kakor zginila. Zopet so me klicali s pravim imenom.

V Mariboru je vojaški stanovanjski urad že imel izpolnjene tri nakaznice za prenočišče. Jaz sem dobil sobo »Pri grozdu«.

Prva pot me je drugo jutro peljala k generalu Maistru. Bil sem takoj sprejet. Kratko sem mu orisal našo zgodbo. Prosil sem ga, naj se zavzame za tovariše, ki so jih skoro gotovo drugič ujeli in končno moj stalni »ceterum censeo« pri generalu Maistru – Prekmurje je treba zasesti.

Odgovoril je, da je on o novem letu nameraval vse resneje zasesti Prekmurje, pa so mu s pre naglico zmešali načrte. »Sicer je pa pred kratkim odpotoval v Pariz na mirovno konferenco kot izvedenec za Prekmurje zelo sposoben mož, o katerem upam, da bo Prekmurje tam rešil. To je prof. dr. M. Slavič.«

Vojaška žilica mi ni dovolila, da bi šel v Ljubljano in študiral naprej. Čez nekaj dni sem bil zopet na meji. Najprej v Špilju, potem pri Osterčevi stotnji v Cmureku in v razburjeni Radgoni. Ko je čez čas prva lokomotiva z uradnim vozom napravila poskusno vožnjo na progi do Ljutomera, sem skočil na ta voz in potem smo v Ljutomeru snovali nove načrte, kako bi pregnali Ogre iz Prekmurja. S tovarišema I. Jeričem in M. Kuharjem smo se pri tovarnarju g. V. Kukovcu v ta namen dnevno shajali. Tudi orožniški in obmejni poveljnik kapetan Sagadin je bil skoraj vedno poleg.

Meseca marca (prve dni) smo šli pod vodstvom Kukovca kot prekmurska deputacija v Beograd in smo tam prosili, da se Korošču in predsedniku vlade očku Protiću, ki nam je pokazal, koliko Prekmurja zahteva jugoslovanska delegacija v Parizu. Toda zaenkrat je demarkacijska črta Mura, poročal bo pa takoj delegaciji, da je bila v Beogradu prekmurska deputacija, kar ji bo prav prišlo. Prosil sem tudi, naj se izposluje povrnitev tovarišev ujetnikov.

Kako je pa bilo s temi? Kapetan M. Rakuša, ki je medtem postal podpolkovnik in se poročil, mi je v Bitolju (kjer slušbuje) pripovedoval, da jim je na begu poročnik Dolček zbolel in so zavili v neko hišo. Gospodar jih je sprejel, toda skrivaj sporočil orožnikom. Ti so jih ujeli in poslali nazaj v Sombotel. Nekaj dni so jih imeli nekoliko bolj trdo zaprte, pozneje pa, ko se je bližala boljševiška vlada na Ogrskem, so uživali precej svobode. Na koncu marca, ko so že boljševiki vladali, so jih poslali čez Zalaagerseg domov, toda tu so jih ustavili in poslali nazaj v Sombotel. Ti pa v Sombotelu sploh niso izstopili, ampak se peljali naravnost v dunajsko Novo mesto in odtod v domovino.

Iz Beograda sem potem vendar šel v Ljubljano. Meseca maja mi pa prinese z ljubljanske mestne komande takratni poročnik Ivo Peršuh brzjav obmej-

nega poveljstva v Mariboru, naj pridem takoj tja. Tam je bil že tudi tovariš poročnik Viktor Vöröš. Na skrivaj izvem, da namerava general Maister zasesti Prekmurje. Treba bo dvigniti onstran Mure upor, da bo zasedba lažja. Šli smo v Ljutomer, poslali zanesljive ljudi v Prekmurje in ti so nam prevažali ponoči upornike na to stran. Večji del je pa čakal doma, da se dvignejo šele, ko se bo začelo. Ljutomer je postal zbirališče upornikov. Tu smo po možnosti vse oborožili. V tem so pa začeli Nemci prodirati proti Mariboru in generalu Maistru zopet prekrizali načrt za Prekmurje. Že smo hoteli uporniki sami pregnati Ogre, toda prišla je ententina komisija iz Maribora in nam odločno odsvetovala. Vodja komisije, francoski major, je poudarjal, da ima v odločujočem teritorialnem odseku na mirovni konferenci dobrega prijatelja in mu bo uradno sporočil, da hočejo Prekmurci na vsak način k Jugoslaviji, kar dokazuje nameravani upor, ki ga je pa on zadržal. In smo odnehali.

Dr. Mariji Slaviču se je pa v Parizu posrečilo izposlovati, da je končno Jugoslavija smela zasesti Prekmurje. Zgodilo se je to 12. avgusta 1919 z vse drugačno močjo, kakor pozimi. Korakala je stotnija za stotnijo.

Pešci, konjenica, vmes topovi. In Prekmurje je bilo jugoslovansko.

Tisti dan sem v Radgoni prisedel k prekmurškemu narodnemu voditelju, poznejšemu poslancu Jožefu Kleklu, in sva se peljala od Radgone do Črenšovca. V Murski Soboti sem rekel vozniku, naj nekoliko počasneje vozi. Peljal naju je po cesti, kjer so nas 3. januarja gnali ujete. Veste, da je bilo to sedaj užitek. Zmagali smo pa le mi.

Če pravijo ogrski fašistični »ebredök«: »Nem! Nem! Soha!« (Ne! Ne! Nikoli!), naj vedo, da mi glasneje: »Nikoli več!«

Pripis: V spisu sem omenjal, da so me Ogri označili za veleizdajalca, izdajalca domovine (ker sem bil rojen ogrski državljani – Prekmurec in sem z orožjem šel proti lastni državi). Tenkovestni čitatelji so me opozorili, če ni bilo to vendar nekoliko neznajajno. V očeh Ogrov, ki takrat niti uradno niso hoteli priznati poveljstva svojega položaja, gotovo. Toda to je bila njihova usodna zmota. V smislu takrat za Avstro-Ogrsko zelo veljavne samoodločbe narodov smo bili Prekmurci do Ogrske v istem pravnem odnosu kakor Slovenci do Avstrije. Primera naj zadostuje za daljše tozadevno moraliziranje.

Jožef Godina, C. M.

»Poezija je čudovita dama ...«

Karol Wojtyła – papež in pesnik

Osemletni Karol je izgubil mater. Boležina, ki jo je globoko v sebi nosil, ga je vedno žgala, v pesem pa jo je prelil šele kot devetnajstleten študent krakovske univerze. Napisal jo je spomladi leta 1939 ter ji dal naslov: *Beli grob*.

»Na tvojem belem grobu / cvetijo beli cvetovi življenja. / O, koliko let je minilo / brez tebe - koliko let? / Na tvojem belem grobu, / o, mati, moja mrtva ljubljena, / za vso sinovo ljubezen, / molitev: / večni počitek.« Mnogo kasneje je rekel prijatelju, ki mu je pravkar umrla mati: »Srečen si lahko, da si imel mater toliko let.«

Pesem *Beli grob* je ena prvih Karolovih pesmi. Na pragu svoje stote romarske poti, ko njegov življenjski lok že pada, je papež Janez Pavel II. vse prese-netil z novo zbirko poezije: *Trytyk Rzymski/medytacje / Rimski triptih/medytacje* (Rim, Krakov, marca 2003). Po dolгих letih premora pesniškega ustvarjanja je spet spregovoril z blagoglasjem pesniške besede. »Ne vemo, ali je nehal pisati ... Odkar je papež, ne objavlja več svoje poezije,« je nekoč zapisal pesnik in literarni kritik Marek Skwarnicki, najboljši poznavalec Wojtyłove poezije in dramatike, izdajatelj antologije njegovih pesmi in dramskih del (*Poezje i dramaty*, Krakov 1979).

Ko je pristal na objavo zbirke svojih pesmi, je med drugim pripomnil:

»Poezija je čudovita dama, ki se ji mora človek popolnoma predati; bojim se, da ji nisem bil povsem zvest.« O umetnosti je sodil, da je »spremljevalka vere in vodnica na poti k Bogu: z razsežnostjo romantične mavrice sega od zemlje in človeškega srca do Neskončnosti«. Poezija je zanj le ena izmed izpovednih oblik njegovega duhovnega delovanja; v fenomen najplemenitejše-ga med občani sveta jo najtesneje povezuje *večni svet duha*.

V mladostnih letih je bil ploden pesnik in dramatik; skozi poezijo in drame ter človeško prizmo ga veliko lažje in globlje razumemo, kot če v njem gledamo filozofa in teologa. Njegova literarna dela odsevajo njegove življenjske izkušnje.

Žal je večina Wojtylovega izjemno bogatega zgodnjega literarnega dela dosegljiva samo v poljščini, le del je preveden tudi v druge jezike. Dobra bera njegovih najboljših pesniških in dramskih stvaritev je tudi v slovenščini.

Pesnik dr. Lojze Krakar je prepesnil šestnajst pesmi s skupnim naslovom *Pesem o neizčrpanem soncu* (Mohorjeva družba, Gorica – Celje, 1992). Izbor pesmi (po antologiji *Poezje i dramaty*, Krakov 1979) z naslovom *Ljubezen mi je vse razodela* (Društvo slovensko-poljskega prijateljstva, 1999) je pripravil (prevod in uvodna beseda) polonist dr. Niko Jež. Milan Dolgan je za revijo *Oznanjenje* poslovenil znamenito Wojtylovo pesem *Stanislaw*, več pesmi je prepesnila tržaška pisateljica Zora Tavčar (*Človek razuma, Človek volje, Delavec tovarne orožja, Slepci, Delavec tovarne avtomobilov, Človek emocije*); njene prepesnitve so izšle v tržaški *Mladiki*, koprskem *Ognjišču* in študentskem *Biltenu*.

Klemen Pisk je prevedel drami *Pred zlatarno* in *Brat našega Boga*, ki sta izšli pri celjski Mohorjevi leta 1996 v zbirki *Neminljivi*; spremno besedo je napisal dr. Niko Jež; drama je doživela kar dve radijski priredbi (Radio Ognjišče v režiji Gregorja Čušina in tržaški Radijski oder v režiji Grega Tozona; predvajala RAI Trst 1 in Radio Slovenija 3. program). Več prepesnitev Wojtylovih pesmi je za *Družino* pripravil tudi polonist iz Trziča dr. Tone Pretnar.

»Sijaj svetlobe naj pada v srca«

V pesmi duša odpeva kot zvon – »besede privabijo iz skrivališča kot svetloba v misli potopljeno globino« (*Odpiranje pesmi*). Ko prisluhnemo sporočilnim zvenom njegove poezije, začutimo blagodejno bližino Svetega pisma, duha nove in stare zaveze, evangelija in Pavlovih pisem; zajame nas psalmistično občutje, zdi se, da z njim molimo očenaš za vse človeštvo, za mir, za odpuščanje vseh grehov, za zveličanje vseh ljudi. Ob motivih iz narave stopi pred nas pesnik kot študent in mlad duhovnik, ki odkriva vedno snujočo stvariteljsko Božjo roko zdaj na vrhovih svojih ljubljenih Tater in gorske verige Beskydov nad Wadowicami, zdaj sredi rahlega pošumevanja dreves in rek, ob lesenih poljskih križih, in spet v zavetju Jasne gore in čenstohovske Božje Matere.

V pesem je ubesedil delavca iz tovarne avtomobilov, razmišljajočega o izdelkih, o cestah, po katerih bodo ti pločevinasti konjički drveli, o mukotrpnem delavniku, ubesedil je tudi delavca, ki izdeluje smrtonosno orožje, pa ga

teži zavest, da bo to ustvarjalo zlo na svetu, hkrati pa tudi ve, da brez tega dela ne bo mogel preživeti svoje družine. Wojtyłova pesem je pesem o »skritem Bogu«, njegovi utelešeni odpuščajoči ljubezni, zaznavni v dobrem srcu, v prijazni naravi.

Leta 1950 je Wojtyła za *Tygodnik* napisal tridelno pesnitev (*Prvi trenutek poveličanega telesa, Janezova prošnja, Začudenje nad edinorojenim*) s preprostim naslovom *Mati*; to je liričen spev materi, ki pooseblja duha naše Gospe. Motiv »matere« je povezal z motivom Božje luči – »iskre pod skorjo dneva«. Sijaj edinca je odsev najglobljega tkiva, v katerem biva Bog v nerazložljivem in vsenavzočem molku. Vse, kar je velikega, odrešilnega, zlahtnega, plemenitega v človeku in svetu, je zavito v večni molk (*Začudenje nad edinorojenim*). Lesk otrokovih pogledov in besed, od prvih jecljajočih do samozavestnih in samostojnih, v materi ustvarja globoko simfonijo srca, ob katerih strune materinstva oddajajo večne melodije Božjih skrivnosti (*Zrela zbranost*).

Ena najboljših in najbolj navdahnjenih Wojtyłovih pesmi je *Pesem o bleščeči vodi* (Andrzej Jawien, maj 1950). Pesem je lirična molitev v nerimanem verzu, ki pripoveduje o iskanju Boga in vere v globinah vode, v odsevih studenca. V ozadju je čutiti evangelijski dogodek o Jezusovem srečanju s Samarijanko ob Jakobovem studencu: »Kdor pa bo pil vodo, ki mu jo bom dal jaz, ne bo nikoli žejen.« Pesem je sklenil s sporočilom, da voda mističnega studenca odseva Boga, ter z vzklikom: »Ne bom Te mogel vsega vsrkati vase, vendar hočem, da ostaneš v odsevu studenca kot listje in cvetovi od zgoraj ...«

»Ljubezen mi je vse razodela«

Vsa njegova poezija želi biti pričevanje o vztrajnem iskanju najglobljih resnic o človeku in svetu, posamezniku in vsem človeštvu. Ena sama pot zanesljivo vodi na prag osvobajajoče resnice: ime ji je *Ljubezen*. V poeziji izraženo geslo *Bog je ljubezen* je vodilni motiv vseh njegovih poslanic svetu, človeštvu, kristjanom in nekristjanom, vseh njegovih nagovorov na številnih romarskih pohodih. Skozi poezijo in dramska dela ter človeško prizmo ga lažje razumemo, kot če v njem gledamo predvsem filozofa in teologa.

V *Rimskem triptihu* meditira kot občan te zemlje, zemljice naše, kot romar slehernik, ki se je namenil zazreti v najlepšo mojstrovino tega sveta, v freske na stenah preneseno Božje sporočilo človeku in svetu, Božji ljubezni, dobroti in odrešenju. Franciszku kard. Macharskemu, piscu uvodne besede v *Triptih*, se je zdelo pomembno poudariti, da so se sicer meditacije »v lepi pesniški besedi« porajale v Rimu, toda podoba je, da jih govori na način, kot jih je preprosto, pa vendar globoko notranje prizadet, govoril nekoč z okna ško-

fijjskega dvorca v Krakovu, iz katerega je kot kardinal neštetokrat preprosto, duhovito, a vselej s svojim iskrivim duhom *kramljal* s svojimi rojaki. Kot nekoč je tudi sedaj »sporočilo miru in dobrote« narekovala njegova »premočrtna ljubezen do človeka in Cerkve«.

*»Duha ne boš videl nikoli –
samo oči so ogledalo misli«*

Rimski triptih je poglobljen pesniški izraz papeževega navdušenja ob prenovljenih freskah v Sikstinski kapeli, doživljanje svetega v umetnosti velikega, nesmrtnega Michelangela.

Ko so leta 1994 po štirinajstih letih v kapeli bila dokončana prenovitvena dela in je Michelangelo spet zaživel v prelesti barv, je v njej papež Janez Pavel II. po veliki noči maševal skupaj z rimskimi kardinali. Ni skrival svojega navdušenja nad veličastjem sporočila, ki ga je na stene sikstinske kapele v barvni govorici prenesel nesmrtni mojster slike in pesmi v času renesanse, eden največjih genijev evropske umetnosti M. Buonarroti Michelangelo (1475–1564). Dogodek oživiljene umetnosti je za papeža bil vir navdiha za pesniške stvaritve v treh delih. Od tod poimenovanje »triptih«.

Uvodno besedo je napisal Franciszek kard. Macharski, spremno pa poljski pesnik in kritik Marek Skwarnicki. Na jesen življenja je Wojtyła s svojim *Triptihom* znova potrdil, da je poezija »čudovita dama«, ki ji sicer v življenju ni bil povsem zvest, kot pravi sam, a ji je izkazal dovolj svoje naklonjenosti.

Da je Wojtylov *Rimski triptih* postal knjiga uspešnica, potrjuje dejstvo, da so pesnikovi sonarodnjaki že v prednaročilu odkupili štiri petine od 300.000 izvodov. Povprečno literarno delo na Poljskem redko prodajo v več kot 3000 izvodih; knjiga postane uspešnica, ko preseže magično mejo 50.000 izvodov. Znana Wojtylova uspešnica je bila v letu 1962 *Ljubezen in odgovornost*. Knjigo (255 strani) so prodali na sto tisoče izvodov; nova izdaja leta 1985 (še vedno v času komunizma) je imela začetno naklado 50.000 izvodov, izšla pa je tudi v angleškem, francoskem, španskem (deset izdaj!), italijanskem, nemškem, portugalskem, švedskem in japonskem jeziku.

V poetičnih izpovedih *Triptiha* strmi pesnik kot romar, slehernik, s poslikav na stropu in stenah odčitava resnico stvarjenja sveta, človeka ter poslednjih reči. Pesnik se poglobi v umetnikovo vizijo brezmejnih in poslednjih obzorij krščanske teologije, s središčem – Kristusom, Odrešenikom, Sodnikom sveta, Kristusom, ki je *alfa in omega / začetek in konec*. Michelangelova *Poslednja sodba*, morda največje umetniško delo na svetu, se je dotaknila najgloblje človeške biti pesnika – romarja, teologa, misleca, kristjana. Ta, ki v pesnitvi

strmi v čudežne lepote stvarstva, umetnosti, Očeta Stvarnika, Sina Odrešenika, Svetega Duha posvečevalca, ni papež, ne Poljak, temveč slehernik, ki ima odprto srce in oči za rokopis Božjega.

Trije tematski sklopi se v ciklu pesnitev med seboj v sporočanju in verovanjsko dopolnjujejo. *Potok* je uvodna lirična pesem z motivi minljivosti narave, sveta in človeka. Toda za vsem je vsenavzoča skrivnost *Prabesede*, ki ji edini gre naziv *velika in najžlahtnejša poezija*. Pesnik si priključuje svoje nepozabne Tatre, najvišje gore na Poljskem, ter valovite Beskide nad Wadovicami, ljubljene rojstnim krajem. Po četrstoletni odsotnosti od ljubljene Poljske se je svetemu očetu zahotelo vnovič odkrivati Boga v tišini gora svoje domovine ter v tihih šepetih njenih voda. Meditacije ob knjigi *Geneze na pragu Sikstinske kapele* ter sklepne ob »*spominskem letu dveh konklav*«, to je leto 1978, ko je kardinalski kolegij v Sikstinski kapeli avgusta izbral papeža Janeza Pavla I., oktobra pa Janeza Pavla II. V sklepu triptiha je pesnitev *Grič v deželi Moriaha*, zgodba o Abrahamu, čigar ljubezen do Boga je bila tako globoka in nepreklicna, da je bil zanj pripravljen žrtvovati celo svojega edinega sina, Izaka. Podoba Boga Očeta, ki je daroval svojega edinorojenega Sina, da bi odrešil padlo človeštvo.

*»Učimo se novega upanja
in stopamo ta čas novi zemlji naproti.
In dvigamo te, starodavna zemlja,
kot sadež ljubezni rodov, ki je prerasla sovraštvo.«*

Karol Wojtyła je pesnil kot študent, delavec v kamnolomu in tovarni, duhovnik, doktor teoloških znanosti, krakovski nadškof in kardinal, s pesnitvijo *Stanislaw* je zaznamoval začetek, z *Rimskim triptihom* pa jubilej svojega četrstoletnega papeževanja. Prva je hvalnica mučeniškemu krakovskemu škofu sv. Stanislawu, izšla je le nekaj mesecev po papeževem prvem obisku Poljske (1979) v katoliškem mesečniku *Znak* s podpisom Stanislaw Andrzej Gruda (njegova pogostna psevdonima, pod katerima je objavljala svoje pesmi, sta še Andrzej Jawien in Pjotr Jasien). »Stanislaw« po imenu umorjenega krakovskega škofa, »Andrzej« po imenu sv. Andreja Bobola, ki ga je Wojtyła prav tako globoko častil.

Štirideset let je Wojtyła pesnil in pisateljaval, od začetkov študija polonistike na Jagielonski univerzi (1938) do imenovanja za papeža rimskokatoliške Cerkve (1978), omenjene pesnitve pa dokazujejo, da se poeziji ni odpovedal tudi v najbolj resnem, zrelem in odgovornem obdobju svojega življenja. Kot študent je bil strasten navdušenec literature – poezije in dramatike – ter gledališča. V umetnosti je vedno bolj odkrival veliko poezijo, iz katere odseva

govorica Boga; globlje in globlje je prodiral v poljsko literaturo in Sveto pismo. S skupino študentov, povezanih v jezikoslovni krožek, je *sanjal, dihal in živel poezijo*. V letih med obema vojnama je bila poezija med najbolj priljubljenimi oblikami na Poljskem, zlasti med krakovsko mlado inteligenco, na drugem mestu je bila drama.

Njegova izjemno obsežna mladostniška poezija prek mistične vdanosti in poslušnosti najstarejšim naukom Cerkve naznanja njegovo filozofsko in teološko gotovost.

Igralec, režiser, dramatik

V študentskih in delavskih letih je bil Karol strasten navdušenec literature in gledališča. V Krakovu se je v času študija vključil v Studio 39, dramsko šolo krakovske gledališke bratovščine, v cikel predavanj o teoriji žive besede. Že v srednji šoli je vzljubil lepoto gledališča; bil je najdejavnejši in najuspešnejši član srednješolske gledališke skupine fantov in deklet – wadowiškega gledališkega krožka; ni zamudil nobene predstave v tamkajšnjem gledališču. Ko je bil mlad duhovnik pri cerkvi sv. Florjana, se je družil s študenti, jih obiskoval v študentskih domovih ter jih vozil v gledališče in kino; povezal jih je tudi v pevski zbor, da so 5. maja 1951 v cerkvi zapeli latinsko gregorijansko mašo *De angelis*.

Wojtyła je bil rojen igralec, odličen govornik, priljubljen sogovornik – vse to mu dobro služi že vse življenje. Njegov najljubši poljski literat 19. stoletja je bil Julius Slowacki, posebno je vzljubil njegovo dramo *Kraljevski duh* (= Sveti Duh) – zgodba o kralju Boleslawu Drznem in sv. Stanislawu. Wojtylu je prirasla k srcu na vajah srednješolskega ljubiteljskega gledališča v Wadowicah. Ob odprtju Rapsodičnega gledališča na vse svete leta 1941 so dramo *Kraljevski duh* uprizorili v nekem stanovanju v središču Krakova. Teatrality so se približali samo s svečami, ki so gorele na klavirju, na katerega je eden od članov skupine igral žalostne odlomke iz skladb Frederica Chopina, še enega poljskega domoljubnega in mističnega genija. Wojtylu je takrat bilo enaindvajset let, veljal je za vodilnega igralca v Rapsodičnem gledališču. Igral je vlogo kralja Boleslawu, morilca – raje kot vlogo mučenca škofa Stanislawu. S svojim baritonom je predstavil kralja – ne kot morilca, temveč kot skesanega ubežnika. Odlično je odigral tožbo kralja, ki je bil nekoč poln idealov in skrbi za usodo svojega naroda, zdaj pa objokuje svoj popoln polom ter svari pred »praznino v duši«. Zlomljenega kralja je upodobil skozi grenka razmišljanja kot ubogega, nesrečnega človeka, ki se v globoki žalosti izpoveduje in kesa svojih grehov.

Poljsko gledališče je v Wojtylovem času verno odsevalo vse prelomne točke poljskega življenja in zgodovine, ki je zajemala tisoč let bojevanja s sosednjimi velikimi narodi. Po takih vplivih v otroštvu je Karol kot najstnik v drami in v njeni omamljajoči, prevzemajoči poljskosti spoznal svoj prvi dar ali vsaj eno od poti k svojemu končnemu cilju. Njegova dovzetnost za ljubezen do domovine in religioznost – oboje je intenzivno sprejemal – sta ga seveda vodili v ljubiteljsko gledališče, kjer je lahko skozi igro izrazil čustva, ki so že tedaj gorela v njegovi duši. Največ gledaliških vlog, ki si jih je izbral, je bilo mističnih, religioznih in rodoljubnih. Ko je delal v kamnolomu in krakovski kemični tovarni (in na skrivaj študiral teologijo) je sodeloval v ilegalni gledališki skupini, ki je v zasebnih stanovanjih, po zakristijah in zasilnih dvoranah pred maloštevilno izbrano publiko nastopala z recitacijami velikih poljskih domoljubnih dram. V ilegalnem gledališču je recitiral vloge tudi iz dram Cypriana Norwida *Portret umetnika* in *Promethidion*.

Prve drame, ki jih je Wojtyla sam začel pisati, so v tesni povezanosti z njegovo osebno in narodovo zgodovino. Med nacistično okupacijo je nasilne smrti umrlo šest milijonov poljskih državljanov; skoraj vsi Judje so bili usmrčeni. Poljska je izgubila petino svojega prebivalstva, med njimi je bilo največ učiteljev, raziskovalcev, duhovnikov, inženirjev, zdravnikov, študentov, časnikarjev, umetnikov in pisateljev. Wojtylova gledališka besedila – pisana za Rapsodično oz. »gledališče žive besede« – niso verske, temveč človeške drame, ki se dotikajo vsakdanje človeške usode. Junaki njegovih dram niso svetniki, temveč sodobni ljudje, taki, ki jih je vsak dan srečeval na cesti; njihova govorica je živa, jasna in nazorna.

V študijskem letu 1939/40 je – poleg pesmi, psalmov, balade in sonetov – napisal tri dramske igre: *David*, *Job* in *Jeremija*. To je bilo leto, ko se je, kot je sam dejal, zakopal v knjige, se utrjeval v umetnosti in učenju, ko je neutrudno pisal, študiral, molil in se boril sam v sebi. »Včasih čutim grozen pritisk, žalost, potrtost, nesrečo, včasih skoraj vpijam čudovito svetlobo zore!« Iz grščine je v poljščino (»živ človeški jezik«) prevedel Sofoklejevega *Kralja Ojdipa*.

V drami *David*, »iskrena drama« (rokopis se je izgubil), nosi junak »bibijsko oblačilo« in »poljsko narodno nošo«. *Jeremija* se je »rodil kot blisk«, kot razodetje med branjem Jeremijevih prerokb.

Dramo *Brat našega Boga* je napisal ob koncu druge svetovne vojne, izšla pa je leta 1979; ta drama v treh dejanjih velja za eno najpomembnejših njegovih del, v kateri so osebe socialno motivirane. V drami po bratu Albertu Wojtyla zagovarja »pravično jezo«, torej »krščansko revolucijo«. Gre za resnično zgodbo krakovskega boemskega slikarja, ki se je posvetil revnim in nesrečnim v mestu. Prevzel si je ime *brat Albert* ter ustanovil red frančiškanskih tretjered-

nikov, oskrbnikov revnih in brezdomcev. Brat Albert je bil božji služabnik, izobraženec, umetnik, rodboljub, ki je leta 1863 – bilo mu je šele osemnajst let – v protiruski vstaji izgubil nogo. Po mestu je potiskal ročni voziček in zbiral stara oblačila in hrano za svoje »goste« v zavetišču.

Drama Wojtyła začne s prizorom, ko slikar odpre svoje krakovsko stanovanje-atelje, kamor privablja lačne in brezdomce; svojim prijateljem umetnikom pojasni, češ saj »ne moremo dovoliti, da se cela množica ljudi gnete v zavetiščih, kjer živijo skoraj kot živali in se počasi ne zavedajo ničesar več, razen lakote in strahu«. Brezimen dramski lik graja skopo miloščino bogatih: »Ha, usmiljenje! Novec tu, novec tam za pravico, da mirno posedujejo milijone – v bankah, gozdovih, posestvih, obveznicah, delnicah ... Ob tem pa živalsko garanje po več kot deset, dvanajst ali šestnajst ur za bedno plačilo, za upanje dvomljive tolažbe, ki ne spremeni ničesar in ki skozi stoletja gradi močan, mogočen izbruh človeške jeze, človeške ustvarjalne jeze ...« Lik z alegoričnim imenom »Govorec« reče brezdomcem v zavetišču: »Imate pravico, da imate človekove pravice.« Spodbuja jih, da zahtevajo pravice, ki jim gredo.

V krakovski reviji Znak (mesečnik) je leta 1960 izšla Wojtyłova drama *Pred zlatarno* (v slovenščino prevedel Klemen Pisk, izšlo pri celjski Mohorjevi družbi leta 1996; nekateri slovenijo dramo *Pred draguljarno*). Stari zlatar, glasnik razodete resnice, z zelo preprostimi besedami zahteva od bodočih zakoncev predvsem čut odgovornosti do usode človeškega bitja, s katerim sklepajo zakon, in do usode bitij, ki jim želijo dati življenje. Glas vere in glas vesti se izražata z univerzalno govorico – *govorico razumevanja*. »Stari draguljar«, ki očitno prodaja samo poročne prstane, je simbol svetosti zakona in osrednji lik igre. Pred vojno je prodal prstana mladima zaljubljenicama, Andrzeju in Teresi. Pisatelj je hotel poudariti, da morata biti zakonca v enakovrednem razmerju. Andrzej je namreč hotel imeti ne toliko »ženo«, temveč zgolj »življenjsko sopotnico«, žensko – svoj »drugi jaz«. Prikaže tudi zakon dveh drugih – Anne in Štefana –, ki se je razrahljal, zato Anna vrača oz. prodaja prstan, toda draguljar ji ga noče odkupiti, češ da en sam prstan ni nič vreden, samo oba skupaj imata ceno. Skrivnostni modrec, po imenu Adam (po vzoru brata Alberta) posvari Anno zaradi njene »ravnodušnosti«. Tretji par je srečen, toda mož umre na fronti. Ana in Štefan najdeta »novo ... izpolnjujočo ljubezen« (Hollywood je po tej drami posnel »sladkoben film z Burtom Lancastrom v vlogi čustvenega starega draguljarja«).

Drama *Pred zlatarno* je meditacija o zakramentu zakona, ki predpostavlja popolno nedeljeno ljubezen med zakoncema. V neki svoji drugi knjigi pa Wojtyła izjavlja, da je ljubezen nedvomno ena sama drama.

Jože Zadravec

Ob petdesetletnici revije Meddobje

Po končani vojni in potem ko je bilo na dlani, da bo v Sloveniji zavladata komunistična partija, se je val beguncev prelil preko mej: nekateri so odšli v Italijo, večji del pa na Koroško. Naslednja leta je večina teh živela po begunskih taboriščih. Že leta 1947 je komu, ki je imel sorodnike – zlasti v ZDA – uspelo oditi preko morja, glavni val izseljevanja prek oceana pa se je začel leta 1948. Eni so odhajali v ZDA in Kanado, drugi v Avstralijo, okoli 6000 beguncev pa je po posredovanju v Argentini delujočega duhovnika Janeza Hladnika dobilo možnost, da se vseli v Argentino.

Takoj po prihodu se je v Buenos Airesu, kjer je ostala glavnina beguncev – le nekateri so se odpravili v notranjost dežele – začelo z organiziranim delovanjem. Od prvega dne, lahko rečemo, je bilo poskrbljeno za normalen potek verskega življenja, istočasno pa so bile osnovane sobotne osnovne šole, z že v taborišču začetim delovanjem je nadaljeval pevski zbor Gallus, rodile so se gledališke družine. Za versko življenje je skrbela revija *Duhovno življenje*, še danes izhajajoča najstarejša slovenska revija, za politično, gospodarsko in kulturno informacijo pa je bil zadolžen tednik *Svobodna Slovenija*, časopis, ki je nadaljeval že v domovini za časa okupacije in revolucije začeto delo. Že iz bežnega vpogleda v kroniko krovne organizacije Društvo Slovencev, ki je leta 1998 ob 50-letnici delovanja izšla v Buenos Airesu, je videti zametek tega, kar so pozneje – ljudje iz matice – imenovali »slovenski čudež v Argentini.« Ena izmed značilnosti naše skupnosti v Argentini je bila ta, da je bilo v njej mnogo duhovnikov in intelektualcev. Ni dvoma, da je poleg dejstva, da smo Slovenci v Argentini v glavnem ostali strnjeno naseljeni, to pripomoglo, da se je prav v Argentini osnovala Slovenska kulturna akcija (SKA), katere osnovni namen je bil spodbujati delovanje kulturnih ustvarjalcev, posredovati slovenske in splošne kulturne vrednote, pospeševati stike s slovenskimi ustvarjalci po svetu, iskati stike z drugorodnimi kulturniki, predvsem pa poživiti in dvigniti vsa področja duhovnega ustvarjanja.

Med zdomci je bila vrsta starejših besednih umetnikov in kulturnikov (Tine Debeljak, Ruda Jurčec, Anton Novačan) pa tudi mlajših literatov, v glavnem iz kroga nekdanjega *Doma in sveta*. Že od vsega začetka je bila v tedniku *Svobodna Slovenija* dana možnost za objavo poezije in proze, kmalu pa se je osnovala celo posebna revija *Slovenska beseda*. Tednik je kmalu začel izdajati vsakoletni Koledar – kasneje Zbornik – in v njem so objavljali pesniki, pisatelji pa tudi misleci. Vendar se je že po nekaj letih prikazala potreba po reviji

za izobražence, dvignil naj bi se nivo literarnega ustvarjanja, prišlo pa naj bi tudi do povezave slovenskih kulturnih ustvarjalcev po svetu.

Zamisel o kvalitetnejšem umetniškem pa tudi znanstvenem delovanju se je porodila že v Rimu (Alojzij Odar, France Dolinar, Ruda Jurčec, Alojzij Geržinič ...) in leta 1951 je v Buenos Airesu izšel zbornik *Vrednote (Znanost - Umetnost - Kritika)*, tri leta zatem še drugi zvezek. Vedno pogostejše pa so se oglašale želje po kvalitetni mesečni reviji. Za to se je ogreval predvsem Ladislav Lenček CM. Kakor vidim iz nekega njegovega pisma, sem mu po prigovarjanjih celo že obljubil, da prevzamem mesto urednika. Sčasoma pa je prišlo do nekakega kompromisa med znanstveno in splošno kulturno revijo. Po šestih letih je l. 1954 dozorela zamisel o osrednji kulturni reviji, knjižni založbi in o bolj organiziranem kulturnem delovanju med rojaki, živječimi v Buenos Airesu. SKA je kmalu začela s kulturnimi večeri – vsakih štirinajst dni – sprva po župnijskih dvoranah v predmestjih Buenos Airesa, pozneje v središču mesta. Takrat se je rodilo tudi Meddobje.

Ob petdesetletnici Meddobja naj bi napisal nekaj vrstic. Žal bo to le nekaj spominov na tista leta, ko sem revijo urejeval, oz. sourejeval. To je za leta 1954–1965, za prvih dvanajst let. Številko 4–6 leta 1966 je uredil že Jurčec sam, v naslednjem letu pa je – po krizi v SKA – uredništvo prevzel Debeljak, že prej eden stebrov Akcije in glavnih sotrudnikov revije. Celotno sliko o delovanju revije bi literarnemu zgodovinarju lahko dal samo pregled korespondence med uredniki in sotrudniki, pa morda kdaj tajniški zapiski. Bojim se, da se je marsikaj tega izgubilo. Preveč dolgo zadržane ustvarjalne energije je bilo v nas, premalo pa smisla za sistematično vodeno organizacijo. Samo za primer: tajnik Marjan Marolt, zlata duša, toda predvsem strasten umetnostni zgodovinar, spremljevalec slovenske nekdanje pa tudi sodobne likovne umetnosti, je bil pač bliže svojemu področju kakor pa suhoparnim tajniškim zapisom. In ker so pozneje o SKA dostikrat pisali sicer nadvse dejavni mlajši ljudje, ki pa so šele leta kasneje postali gibalno Kulturne akcije, ni čudno, da bi bilo kdaj celo kakšni publikaciji, ki jo je natisnila sama SKA – npr. *Zbornik SKA 1954–1994*, izdan ob štiridesetletnici – treba dodati kakšen detajl.*

Do sedaj je bilo v matici o SKA in tudi prav o Meddobju mnogo napisanega, vsekakor bi literarni zgodovinar, ki bi se ukvarjal s tem delom slovenske ustvarjalnosti, odkril še marsikaj. Zapisi, celo knjige o delu SKA, so lahko kvalitetne in zanimive, pa vendar gre bolj za memoarsko literaturo kot pa za literarno-zgodovinske študije. In isto velja tudi za te moje vrstice. Pa vendar

* Že pri imenih prisotnih na ustanovnem občnem zboru manjka – recimo – ime Milana Komarja, pa tudi moje; prav takrat sem sprejel vodstvo literarnega odseka kakor tudi uredništvo Meddobja.

bodo lahko tudi taka pisanja raziskovalcu kakšen drobec bolje osvetlila. Za ilustracijo kakšnega detajla naj prepisem svoj zapis o občnem zboru SKA. Moral je biti zapisan – tako navado imam še danes – na dan dogodka ali dan pozneje. Dodatki v oglatem oklepaju podatke sproti pojasnjujejo.

Granaderos. [Ulica, na kateri je bil sedež Socialno-gospodarske pisarne, katere »duhovni oče« je bil prav tako Ladislav Lenček, in ta je Kulturni akciji za ustanovni zbor odstopila pisarno.] *»Veliki zbor«* L. [enček] je torej svojo zamisel o klubu res izpeljal. Mene predvsem zanima revija, ker vidim, da bo drugačna, kakor mi jo je v pismih nakazoval. [Sprva je imel kakor že rečeno v mislih bolj zahtevno, pa vendar še vedno revijo v liniji predvojne Finžgarjeve Mladike]. *Dolg klepet pri Deklevi* [ime restavracije, katere lastnik je bil »staronaseljenec« Dekleva. Slovensko planinsko društvo (SPD) je od časa do časa tam priredilo ples, katerega dobiček je bil namenjen nakupu zemljišča in pozneje zgradbi Slovenskega planinskega doma v Bariločah. Na enem teh večerov, ki jih je Lenček uporabljal za iskanje fondov za naše misijonarje, pa tudi za snovanje novih organizacij – bil je »oče« Gospodarske pisarne, prednice zadruga Sloga, Slovenske tiskovne družbe (katere tajnik sem nekaj let bil), ki je kmalu prišla do lastne tiskarne in ki še danes deluje kot Editorial Baraga – sem mu naposled obljubil, da prevzamem mesto urednika] *je torej le rodil, čeprav sem od vsega začetka stal na stališču, da bom povsem samostojen. Za peto kolo sem lahko kje drugje. Vodstvo literarnega odseka sem sprejel, a bi pravzaprav za to moral biti Tine.* (Debeljak. SKA je bila osnovana v slogu nekakšne akademije s svojimi »razredi«, katerih člani živijo v Argentini ali drugod v zdomstvu. Tako naj bi imela filozofski krožek (oz. odsek, kakor smo pravili), leposlovni, likovni, glasbeni in gledališki. Vsak »razred« bi imel svojega vodjo. Leta kasneje so se pridružili še znanstveni, teološki in družbeni odsek.) – *On da bo urednik knjižnih izdaj in bo torej imel največ dela.* L. [enček] je (na Gerž. [iničev] predlog?) predlagal mene za urednika revije, jaz sem dejal, da sprejemem, če sprejmeta souredništvo tudi Jur. [čec] in Kom. [ar]. J. [určec] je dejal, da ne more, ker bo s predsedstvom imel dovolj dela, pa tudi pri glasilu. [Takoj naj bi namreč začelo izhajati mesečno glasilo Glas Slovenske kulturne akcije. Geržinič je tudi predlagal Jurčeca za predsednika, medtem ko sta on sam in Debeljak postala podpredsednika organizacije.] K. [omar] je tudi odklonil, obljubil pa mi je za vsako številko revije en članek. Razpoloženje navdušeno. Bo pa klub [tako smo ga sprva imenovali] prinesel vetrček v Buenos Aires. [Mišljena je seveda slovenska skupnost. Vsaj izobražencem je bilo jasno, da je do nove organizacije prišlo zaradi želje po višji kvaliteti, da pa so pri tem igrala vlogo tudi mnenja intelektualcev, ki se glede kvalitete dela pa tudi sicer niso vedno strinjala s pogledi političnega kroga (stranka SLS in glasilo Svobodna

Slovenija) pa tudi dušnopastirskega vodstva. Ta napetost je trajala skoraj deset let.] – »*Vrhunske in ljudske stvaritve*«. [Že od vsega začetka se je govorilo o nujnosti kvalitetnejšega ustvarjanja, o »vrhunskih« stvaritvah, kar je seveda med organizatorji delovanja v »ljudskem slogu« bilo sprejeto kot očitek. Zaradi karakternih nekompatibilnosti med Milošem Staretom (vodja SLS, po smrti dr. Mihe Kreka predsednik Narodnega odbora (NO), nekakšne slovenske vlade v emigraciji), človekom, ki ima poleg mons. Antona Oreharja največ zaslug, da se je skupnost ohranila, in Jurčecem, kulturno nadvse razgledanim človekom, je med njima od časa do časa prišlo do nasprotij, v naslednjih letih celo do javnih diskusij. Pač normalno življenje demokratske družbe.* – »*Nekulturne težnje!*« [Očitek iz kroga ljudi, ki so nasprotovali ustanovitvi nove organizacije, češ da se za njo skriva kaj drugega: če so dotlej v redu potekali koncerti, bile uprizorjene tolike gledališke predstave, bile razne akademije – zakaj zdaj še posebna organizacija? Anonimna pisma, pozneje celo javni napadi v Svobodni Sloveniji bi današnjemu raziskovalcu pokazali klimo ... Seveda so bile pri kakšnem organizatorju tudi težnje, ki niso bile zgolj s kulturo v zvezi. Že sam pogled na prihodnost Slovenije je delil mnenja. Uradni del političnega vodstva je bil za demokratično Slovenijo kot del konfederativne Jugoslavije, drugi za samostojnost države in podobno. Treba je takoj dodati, da pa svetovnonazorsko nikoli ni prišlo do razpoke, in vse do krize leta 1969, to je do »razkola«, kakor smo pravili, nikdar do razhajanj.] – *Nova družba: posvetovalni organ (Marolt)*. [Ne vem več, kaj sem s tem mislil. Morda to, da bi izkušnje SKA lahko pozneje posredovali drugim: gledališkim skupinam, literarnemu krogu Balantičeva družina?]

Pisal sem kulturnim ustvarjalcem v Argentini in drugod v emigraciji. Uslužben pri neki severnoameriški firmi sem imel solidno plačo, bil sem samski, med rojaki sem užival tudi sloves pisatelja in nekakega kulturnega organizatorja in kakor drugi, sem bil tudi jaz poln energij. Povsem jasno mi je bilo, da bi urednik moral postati kdo starejših, toda Debeljak, najbolj poklican za to, je služboval zunaj Buenos Airesa, hkrati pa je bil izbran za knjižnega urednika.

Kakor sem ob dvajsetletnici SKA napisal v londonskem Klicu Triglava (čeprav takrat že nisem bil več njen član), je bila ustanovitev SKA »po zagonu bolj podobna uporju kakor mirno započetemu delu«, nekako izbruhnila je, pa vendar je šlo za tvegan »podvig«. Mnogi ustvarjalci so bili namreč še vedno sredi boja za boljši kruh in torej ni šlo toliko za to, koliko so pripravljeni sodelovati, ampak koliko so imeli časa, energij.

* Milan Komar je na pol v šali pa vendarle zadeto označil ta »bi-nomij«: Stare – sv. Peter, Jurčec – sv. Pavel. Oba goreča, nadvse delavna, vendar ...

Kmalu po občnem zboru sva se dobila s Komarjem prav samo za pome-nek o Meddobju. Bil je mnenja, da je zadeva podobna potopljeni jadrnici. Če mi bo uspelo zagrabit za jambor in ga začeti dvigati, se bosta prikazala tudi krma in kljun ... Istočasno sem kot vodja literarnega odseka pripravljaj anketo in jo v prvi številki Meddobja tudi objavil. Zase sem že vedel, kaj sodim o našem dotedanjem kulturnem delovanju, zlasti literarnem, zdelo se mi je pa važno vedeti kaj več o okusu bralcev: kaj berejo, kaj sodijo o naših besednih ustvarjalcih, kakšni domači in tuji avtorji so jim blizu. Anketa, na katero je odgovorilo petdeset ljudi, je bila anonimna, pa vendar se je kar 85 % odgovar-jajočih podpisalo in odgovori – med njimi kdaj cela razmišljanja – so dospeli iz treh ameriških in šestih evropskih držav. Tudi iz Slovenije.

Že aprila je izšel GLAS Slovenske kulturne. Za prvo številko je tajnik Marolt napisal *Zakaj nova kulturna ustanova*, objavljen je bil tudi že spored kulturnih večerov in pa sporočilo o prvem Umetniškem večeru (govornik Jur-čec, glasbene in gledališke točke). Za to priložnost je bila organizirana tudi prva umetnostna razstava slovenskih slikarjev: dvajset slik starejših mojstrov (Jakopič, Jama, Šantel) pa tudi novejših (Jakac, Slapernik, Pavlovec, Mihelič, Perko, Bara Remec).

Za naslednjo številko Glasa sem napisal uvodnik *Zakaj nova kulturna rev-i-ja*. Osnovna misel je bila, da je ena prvih nalog, ki si jih je nadela SKA, prav ustanovitev revije, namenjene ljubiteljem umetnosti, vsem izobražencem. Po-vabil sem kulturnike zunaj domovine, »da se strnejo okrog revije, katere edina naloga bo skušati reševati v književnosti in znanosti, v čustvu in misli, krščan-ske vrednote v času modernih razvrednotenj, kazati smer skozi sodobni kaos, skozi to nejasno meddobje, katerega prvi del smo sami doživeli in katerega drugi, neznan, čeprav tudi od nas odvisen, se približuje.«

Že po dveh mesecih sem imel pripravljeno celotno gradivo za prvo števil-ko, ko me je obiskal Jurčec. Kljub drugemu delu bi le pristopil tudi k uredni-štvu, predlagal pa je, da bi kot sourednik – kakor je to kdaj pri Francozih – v vsaki številki imel svoje stalno zaglavje. Pokazal mi je francosko revijo – ne spomnim se več ali je šlo za *Les Cahiers* ali za *Le tableau ronde*, za Sartra ali koga drugega. Bil sem seveda vesel in tako se je rodilo nadvse zanimivo zaglavje ČRKE MISLI BESEDE, ki jih je Jurčec pisal vse do izstopa iz SKA.

Že po nekaj številkah smo zvedeli, da nekateri bralci iz matice prebirajo revijo ob obiskih Trsta in Gorice ali Celovca – in da jim je poleg tematike in drugačnih prijemov všeč zgovorno ime revije in pa naslovi zaglavij: ČAS NA TRIBUNI [diskusije], ČRTA IN PROSTOR [likovna umetnost] in podobno. Imena zaglavij so bila moja zamisel, avtor imena MEDDOBJE pa nisem –

kakor je bilo kje napisano – jaz, ampak eden občudovalcev Akcije (Aleš Kralj). Med odborniki smo glede imena izpeljali celó anketo in je med predlogi – moram priznati, da nekoliko na moj »pritisk« – bilo izbrano to ime. Besede »meddobje« dotlej ni bilo v besednjakih in je bil Anton Bajec, kateremu sem kdaj sporočal v Ljubljano o novotvorbah v emigrantskem tisku, »kriv«, da je kmalu našla pot v slovarje slovenskega jezika. Španski *Entresiglo* je predlagal Komar.

Junija 1954 je izšla prva številka. Revijo je opremila Bara Remec, ki je za prvo številko prispevala tudi umetniške priloge. Prvi del uvodnih besed je bil vzet iz Jurčevega govora na umetniškem večeru SKA, drugi del – nepodpisani – pa je iz mojega uvodnika ob ustanovitvi revije.*

Prva v reviji objavljena pesem je bila takrat v Rimu živečega Rafka Vodeba, nekdanjega sošolca. Uvodno meditacijo *S tokovi in proti tokovom* je prispeval Komar, s tem je začel vrsto svojih za Meddobje pisanih filozofskih razmišljanj. Sledili so intervju Anice Kralj z Baro Remec, pismo *Iz Nemčije* teologa Ignacija Lenčka, prve pesmi Vladimirja Kosa, moje (Bine Šulinov) *Odhojene stopinje*, pesmi Tineta Debeljaka, posvečene takrat še v Sloveniji živeči ženi, pregled *Umetnost v domovini* izpod peresa Marjana Marolta, ki je od tedaj pa vse do konca mojega urednikovanja skrbel za poročila o likovnem ustvarjanju med našimi ustvarjalci po svetu, kdaj pa tudi o onih v domovini. Dodano je bilo nekaj strani iz pesniške zapuščine Antona Novačana, ki je leta 1951 v Argentini umrl, španski prevodi Balantičeve *Žalostinke* in Župančičeve pesmi *Prišla si*, ki nam jih je poslala iz Madrida Marisol de Castro in prvi sklop Jurčevih *ČRK MISLI BESED*. Sledil je Goršetov prispevek o likovni umetnosti v ZDA, nato pa poročila o argentinskem in slovenskem glasbenem življenju v Buenos Airesu. O slovenskem sem pisal jaz, podpisal s siglo M. K., A. G. [Alojz Geržinič] pa je prispeval kritičen odmev na članek »Jugoslovanški in slovenski skladatelji«, objavljen v osrednjem glasbenem glasilu *Buenos Aires musical*. Sledile so kritike leposlovnih knjig, izdanih v Trstu, Rimu, Parizu (Debeljak, Jurčec, Branko Rozman, ...), dodana pa je bila še Kronika, poročila o izstopajočih kulturnih dogodkih med zdomci in v Buenos Airesu, pa tudi v matici.

Odmevi na ustanovitev SKA in tudi samo na revijo so bili številni. Nekateri – prekipajoči. Takrat sem začel shranjevati korespondenco in še danes hranim pisma, o katerih sem mnenja, da so kaj več kot samo sporočila uredniku in ki – po mojem – prikazujejo posebno poglavje iz zgodovine slovenske

* Zanimivo je, da je eden literarnih zgodovinarjev v matici, ko je pred kratkim pisal o Meddobju, opazil, da se koncepta prvega in drugega dela uvodnih besed ne strinjata povsem ...

ga kulturnega snovanja. Na uredništvo je dospelo seveda tudi kakšno anonimno kritično pismo in celo iz pisem simpatizerjev je dostikrat zavelo nezadovoljstvo. Vodebova, kasneje še posebej Kosova kdaj res hermetična poezija je mnoge motila, drugi so se nad njo navduševali. Z leposlovjem je bilo enako: nekateri so si želeli več domačijske literature, drugi so z veseljem sprejeli – recimo – moje *Odhojene stopinje* kot nekaj »novega, sodobnega in vendar pristnega«. Vsekakor je bilo lažje prenašati kritike, če si po drugi strani dobival sporočila iz vrst bralcev, da komaj čakajo nove številke. In v kakšnih sivih dnevih, tudi teh seveda ni manjkalo, je dala nov zagon – recimo – izjava kulturno razgledanega človeka, kakršen je bil v Parizu živeči Borut Žerjav, ki je takoj po izidu prve številke čestital in dodal: »Tudi če bi zamisel SKA propadla, in tudi če bi izšla samo ta številka revije,« – v zdomstvu je namreč začelo izhajati kar nekaj revij, ki pa niso prešle oznake *Leto I, številka 1* – »naredili ste zgodovinski korak.« Komarjevo razmišljanje je bilo mnogim doza kisika, poezija je našla nov izraz in celo moja proza je (in to ne samo po Žerjavovem, Vodebovem ali Kosovem mnenju) v primerjavi s tedaj v glavnem črno belim pisanjem v matici, za mnoge pomenila nekak prelom. Dvajset let zatem so bili istih misli tudi nekateri literarni zgodovinarji v matici, na prvem mestu Jože Pogačnik. Pozneje si zvedel, da ta in ta v matici revijo na skrivaj stalno prebira in kdo tretji je sporočil, kako mu je najbolj znani italijanski slavist (Luigi Salvini) izjavil, da je Meddobbe med vsemi slovanskimi emigrantskimi revijami daleč najbolj kvalitetno. Iz nekega Majcnovega pisma smo zvedeli, da mu je Marja Boršnikova dejala, da »tako temeljito se ni afirmirala nobena slovenska emigracija v naši zgodovini, kakor se afirmira danes slovenstvo v Argentini. Pa to so trije možje in ti trije možje vseh nas 27 kulturnikov ljubljanskih – če bi se šli – potlačijo v žakelj.« Majcen je bil navdušen predvsem nad zgodovinarjem »veleumom Dolinarjem«, ki se je po njegovem mnenju v Meddobju preredko oglašal.

Revijo sem urejeval dvanajst let, izšlo pa je – *nervus rerum* (bistvo stvari – denar) – bi dejali po Ciceronovo, je pač neizprosno, bili smo pravzaprav stalno sredi finančnih težav – le devet letnikov. Ko sem se leta pozneje v Evropi srečaval tudi z znanci iz matice, raznimi ljudmi, v glavnem z nasprotnega brega, jih nisem in nisem mogel prepričati, da nas ne financira »ne CIA ne Vatikan«, da nihče od nas ni honoriran in da je kdaj treba seči celo v lastni žep ... če si hotel, da koleselj, pa čeprav škripaje, teče naprej.*

* Še leta pozneje smo se morali nasmihati, ko smo v nekem tržaškem listu brali izjavo dr. Budala – Pastuškina: »Belogardisti so iz domovine odnesli milijone in z njimi tam v Argentini začeli izdajati Slovensko kulturno akcijo«.

V naslednji številki je izšla Debeljakova proza pa tudi njegova prva v Meddobju objavljena literarna študija (o Kosovelu), Komar (ps. Anton Brezovnik) je objavil prevode Silenciarijevih grških pesmi, izšle so prve poezije Branka Rozmana, z Vladimirom Kosom pa se je začel kakor danes pravi kak literarni zgodovinar – »vdor moderne v slovensko poezijo«. V isti številki sem objavil *Nekaj misli o sodobni književnosti*, bolj kot program, nekaj namigov o novih doživljajskih in tematskih izhodiščih, ko sem skušal prikazati svoj pogled na sodobno prozo, s tem predvsem prozaiste opozoriti, da je za pisanje potreben tudi študij, in da so leta vojne in revolucije lahko prinesla v nas novo tematiko, lahko prebudila v nas celo drugačne prijeme pri pisanju.

Z Jurčecem sva urejevala revijo pet let. Pregled njegove korespondence in pa moje (še danes, ko sem že pred leti izvrigel stotine zgolj osebnih pisem, hranim kakšnih 3500, kdo ve, če ne 4000 pisem) bi zgodovinarju povedal, kako je bilo z urejevanjem revije. Biti urednik v tistih okoliščinah seveda ni pomenilo samo iskati sotrudnike, presojati rokopise, lektorirati, korigirati »krtačne odtise«, potem pa »lomiti strani«, preden so šle v stroj. Napor. A tudi – kakšno zadoščenje! Vrh vsega je bilo še treba iskati vsaj meceniče, ko že mecenov ni bilo. Vsekakor mi je kar dvakrat le uspelo dobiti mecena (še danes anonimnega ...) s katerega darom smo mogli – prvič že leta 1954 – objaviti Razpis leposlovnih nagrad.

Leta 1960 sem k sourejevanju povabil Vodeba, ki je od vsega začetka sodeloval, pošiljal prispevke pa tudi kritične pripombe, predvsem pa, v slogu *Obiskov* Izidorja Cankarja, pogovore z našimi v svetu uveljavljenimi rojaki.

Tako v Glasu SKA kakor v zadnjem delu Meddobja smo obveščali bralce o kulturnem dogajanju po svetu in v domovini. Sotrudniki v raznih državah Evrope so pošiljali informacije: Rafko Vodeb iz Rima (pozneje iz Louvainia), Lev Detela z Dunaja, Borut Žerjav iz Pariza, Vinko Beličič in Ivan Jevnikar iz Trsta. Jevnikar je vsa leta objavljал kratke vsebine v matici izdanih leposlovnih del. Jurčec, ki je bil naročen na glavne francoske in nemške kulturne revije, je informiral o izstopajočih kulturnih – ne zgolj literarnih – dogodkih v Evropi. O dogajanju pri slovanskih narodih je poročal Debeljak, ki je imel z njihovimi krogi v tujini tesne stike.

Vse to delovanje je bilo pač kdaj bolj kdaj manj blizu zahtevi po kvaliteti. Kakor je pač nepopolno vse, česar se človek loti, pa naj bo s še tako ljubeznijo ali strastjo. In tako seveda tudi leposlovje, ni bilo vedno na višini, pa vendar bi – recimo, kar se proze tiče – še danes mirno ponatisnil besedila bodisi »li-rika« Beličiča bodisi »epikov« Mauserja, Bükviča, ali Javornika. Vsekakor pa so nepozabni dnevi, ko sem prejel kakšno besedilo, o katerem sem se takoj

zavedel, da ne bo nikoli izgubilo na vrednosti. Iz prvih let izstopajo Komarjeva razmišljanja, poezija Vladimira Kosa in – kakor kdo danes zapiše – »v prvo damo emigrantske poezije« razvijajoče se Milene Šoukalove, novi slog Franceta Papeža, pesmi in meditacije K. V. Truhlarja, Debeljakove študije ali spomini (na Kosovela, Preglja, Velikonjo, Finžgarja, Majcna), še posebej pa Dolinarjeve razprave ali pa zgolj kritike v zdomstvu ali v matici izišlih knjig. Če se samo spomnim, s kakšnim skoraj strahom, da na poti v tiskarno rokopisa ne bi izgubil – na ovojnico zavitka sem napisal svoje ime in telefon tiskarne ... – sem nesel stavcu Dolinarjev članek o Slomšku *Očetu slovenske cerkve*, razpravo, ki je bila zdaj po desetletjih v matici tolikokrat ponatisnjena. Ali dan, ko sem prejel od »Frana Zoreta« (Stanka Majcna) zbirko pesmi ...

Marolt je prva leta skrbel za umetniške priloge. Na njih so bili prikazani: France Ahčin (Buenos Aires), Avgust Černigoj (Trst), ki je bil, kakor zdaj vidim – šlo je za leto 1956 – prav po zaslugi Meddobja bolj znan Slovencem po svetu kakor pa v matici, France Gorše (Cleveland), Božidar Kramolc (Toronto), Simon Kregar (New York), Bara Remec (Buenos Aires) in Milan Volovšek (Buenos Aires).

Včasih se mi zdi skoraj uganka, kako je ob vseh komplikacijah vendarle marsikaj uspelo izpeljati. Takrat ni bilo interneta ne e-maila, pisma v Evropo, da ne govorimo o drugih kontinentih, so potovala tedne in tedne ... telefon je v tistih letih imel le redko kdo, od sodelujočih pri reviji razen Jurčeca nihče ... da ne govorimo o finančnih stiskah. Uganka postane rešljiva samo, če veš, da je kdo od sodelujočih potožil, da bi rad več pisal, toda ... res da ima hrano zagotovljeno, toda kakšno hrano!, da spi na operacijski postelji v zasilni ambulanti..., ko si vedel, da so nekateri, ki bi si po svoji izobrazbi lahko zagotovili ugodnejše službe, s tem povečali dohodke, raje ostali na zakotnih mestih, samo da bi mogli za skupnost več storiti; ko si mogel brati, da živi v Afriki preprost duhovnik, »ki že vsa leta pošilja Kulturni akciji vse, kar mu ni potrebno za nakup vsakdanje hrane – ta je naš največji mecen«. Kdor bi mogel prebrati vsa pisma iz tistih let, slišati vse pogovore med ustvarjalci, ta bi vedel, da je – kakor sem pred leti napisal *»delovanje Kulturne akcije – epopeja. Majhna, mnogim komaj znana, pa vendar epopeja, čeprav bo v naši zgodovini morda ostala bolj kot dokaz zvestobe neki ideji in narodu kakor zaradi kulturnih dosežkov«*.

Leta 1959 sem v zaključni številki V. letnika objavil imena sotrudnikov. Kakšnih deset se jih je še pozneje priključilo, vsekakor je že tistega leta lista vsebovala 60 imen. Od njih je bila – razumljivo – večina, petindvajset, iz Argentine, ostali pa živeči v Celovcu, Chicagu, Churu, Clevelandu, Dunaju, Fairfieldu, Gorici, Lemontu, Londonu, Louvainu, Madridu, Neuquenu, New Yorku,

Parizu, Rimu, Sydneyju, Tokiu, Torontu, Trstu, Washingtonu. Med njimi so bili tudi Hrvat, Španka, Anglež, dva Kanadčana in dva Argentince.

Leta 1964 sem se po petnajstih letih prvič vrnil v Evropo, obiskal šestdeset ljudi, predvsem rojake in med njimi seveda najprej sotrudnike Meddobja.

Po dvanajstih letih sem mesto urednika odložil. O okoliščinah, ki so me do tega pripeljale, sem nekaj napisal v članku, objavljenem v Klicu Triglava, pozneje deloma ponatisnjenem v prej omenjenem Zborniku SKA. Izstopil sem pa tudi iz Kulturne akcije. Razloge za izstop sem na kratko formuliral v eni od pripomb v knjigi *Srečanje z Majcnom*: »Ob krizi, ki se je pojavila pri SKA-ju, se nisem mogel strinjati s frakcijo, ki je iz Glasa SKA-ja naredila skoraj povsem politično glasilo, čeprav sem se tako ideološko (proti komunizmu) kakor politično (zahteva po samostojni slovenski državi) z njo strinjal, kajti kulturno delo je trpelo. Še manj sem se pa seveda mogel strinjati s frakcijo, ki je bila za »mehko linijo« v odnosu do oblasti v Sloveniji in se je v imenu »avtonomije umetnosti« in »nevmešavanja v politiko« – dostikrat posledica stikov z raznimi emisarji iz Slovenije – izogibala ideološkim konfrontacijam in tako začela vodeniti ideološko emigracijo, oz. kakor smo pravili »diasporo«.«

Po krizi se je od SKA in seveda od Meddobja oddaljila še vrsta drugih sotrudnikov: Dolinar, Fink, Geržinič, Jurčec, Komar – delo pri reviji se je pa pod vodstvom novih urednikov nadaljevalo. Ob dvajsetletnici SKA sem v *Klicu Triglava* napisal daljši članek *Slovenska kulturna akcija – v novo desetletje*, nekakšno analizo in tam med drugim pripomnil, da se je bati ne samo padca kvalitete, ampak tudi, da se ne bi ob vsej deklarirani zavesti novega vodstva, ki je napisalo, da ne more sicer reči »da je v polnosti svojih moči«, da pa je »v popolni zavesti svojega poslanstva« – da se ne bi tudi ona, kakor se je zaradi raznih tudi v emigracijo ponujenih rok Udbe žal zgodilo, poslanstvu izneverila. V svojem *Pripisu leta 1994*, prav tako dodanem Zborniku, sem lahko priznal, da je kljub stikom z nekaterimi ljudmi v matici, ki so načrtno delovali proti emigraciji, »Akciji uspelo ostati neodvisna«. Delo je teklo naprej, Meddobje je doživljalo, kakor pač vse revije, pa naj izhajajo kjerkoli, svoje viške pa tudi padce, vsekakor je Meddobje del skoraj nerazumljive epopeje: izhajanje neodvisne kulturne revije, ki pa je hkrati tudi čistila pojme o naši tragični polpretekli zgodovini, in to – polnih petdeset let. Vse do danes. Zgodovinsko!

Zorko Simčič

Na ozarrah prekmurskih knjižnih brazd

Miklós Küzmič – neuničljiv pomnik za vero, šolo, narod in dom

»Prekmurski Slovenci so vesele narave, odkritega in uravnovešenega značaja, gostoljubni in izredno poštenu. Kot ostali Slovenci so tudi oni od nekdaj ljubili pesem in čutili potrebo po njej, da bi v nji izrazili svoja čustva v vseh razmerah vsakdanjega življenja.«

Josip Dravec, Glasbena folklor Prekmurja, Ljubljana SAZU, 1957

Iz leta v leto bolj občudujem mnoga imena prekmurskih rojakov, ki so nam za naše dni odkrivali in ohranjali kulturno dediščino preteklih rodov Slovenske okrogline. Z vso spoštljivostjo in vdanostjo mislim pri tem na najbolj sveža imena poznavalcev prekmurske preteklosti ter njihova odkrivanja prave zakladnice duha. Naj omenim vsaj nekatere med njimi: prof. dr. Vilka Novaka, škofa dr. Jožefa Smeja, župnika mons. Lojzeta Kozarja, dr. Ivana Zelka, Ivana Škafarja, prof. dr. Štefana Steinerja, p. Pavla Berdena in Franca Küzmiča. Povsem upravičeno jih lahko imenujemo prekmurske ambasadorje vere in kulture. V spominu in srcu jih nosim.

»Jezik Knige molitvene 1783 Miklóša Küzmiča v primerjavi z jezikom rokopiisa Iacske« je bil naslov referata, ki ga je za mednarodno znanstveno srečanje »Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost« (Murska Sobota, 14. in 15. julij 2003) pripravil pisatelj in pesnik, mariborski pomožni škof dr. Jožef Smej. Ob 200. obletnici izida Knige molitvene ... na haszek szlovenszkoga naroda (Knjiga v korist slovenskega naroda) je dr. Smej objavil naslednji poetični zapis: »Kniga molitvena (...). / Pred dvesto leti oprvim na svetlo dana / in sedemindvajsetkrat še ponatiskovana: / nekoč od knjige slovenskih najbolj brana. / Okras tvoj zlata ni obreza, / a bolj kot skrinja iz železa / si varovala jezik Koclja kneza. / O Kniga molitvena, blagoslov je s tabo! / Ne boš nikdar utonila v pozabo, / ker hranila si rod med Muro, Rabo« (Stopinje 1983).

Ob 220. obletnici njenega izida je Knigo molitveno škof Smej vnovič preučeval. V sklepnem delu svojega razmišljanja oz. primerjanja besedil je izluščil dva zanesljiva temeljna poudarka oz. pregledne razlike. Prvič: Miklós Küzmič je svetopisemska besedila prevajal samostojno in ni prepisoval iz Novega zakona (1771) Štefana Küzmiča. Drugič: M. Küzmič strogo razlikuje med rokopisom Iacske (sočasen Knigi molitveni), ki je jezik Belih Hrvatov, od svojega »staroslovenskega jezika«.

Oživiljen spomin

V letu 2004 Prekmurci oživljamo spomin na enega izmed duhovnih velikanov med Muro in Rabo – Miklóša Küzmiča. Nagrobni spomenik, ki se tesno oklepa stene župnijske cerkve v Kančevcih, govori namreč, da je pred 200 leti, to je 11. 4. 1804, umrl Miklós Küzmič – katoliški nabožni pisatelj, prevajalec Svetega pisma, narodni preroditelj prekmurskega ljudstva, šolski nadzornik, dekan ter župnik pri Svetem Benediktu.

Njegov velik pomen za Slovensko okrogolino (v izvirniku Tothsagh) – kot je Miklós imenoval Prekmurje – je zaznal Jožef Košič (1788–1867), zato je o njem poetično zapisal: »Dokečkoli se bo nad Slovenskem nebo plavilo, / vnetoga plebanuša bo vsako dobro serce slavilo.« Tudi Miklós je bil pesnik in prepesnjevalec latinskih in madžarskih pesmi. Čast latinskemu izvirniku daje Miklósova prepesnitev: »Ah či zato žitek pero lejhko je, i či ete žitek smerti drejvo je ...« Njegovo poezijo je zbral škof dr. Jožef Smej ter jo dal natisniti pod naslovom *Muza Miklóša Küzmiča* (1976).

Temeljni kamen prekmurskemu zgodovinskemu spominu sta postavila dva Küzmiča: Štefan in Miklós. Prvi – Jožef Košič ga imenuje »glasoviten farar« – je doma v Strukovcih, kjer se je rodil v letu 1723, umrl pa je pred božičem 1779; bil je pastor, šolnik, pisatelj in prevajalec. Za šolarje je v prekmurščini napisal *Mali katechismus – kratki nauk krščanske vere* (1752); to je v prekmurški različici slovenskega jezika tiskan prevod Lutrovega Malega katekizma. Velja za najpomembnejšega pisca, ki je izšel iz evangeličanskega kulturnega kroga. Močno je vplival na razvoj prekmurskega slovstva Küzmičev prevod *Nouvi zakon ali testamentom* (Halle 1771); velja za najboljširnejše in najpomembnejše delo v prekmurskem protestantskem slovstvu. Na koncu Nouvoga zakona je zapisal: »Dika bojdi Bougi / Oči ino Sini / i Duhi svetomi / tu i na visini.«

Ob 250. obletnici Küzmičevega rojstva je prof. dr. Vilko Novak, najboljši in najzanesljivejši poznavalec prekmurskega slovstva v preteklosti, med drugim zapisal:

»Kdo je ohranjal ter budil narodno zavest v pokrajini med Muro in Rabo? Zanimarjeni kmečki domovi s slovensko govorico, ki jo je teden za tednom utrjevala Cerkev s slovensko molitvijo in pesmijo, pridigo, od 18. stoletja pa dajala ljudem v roke tudi nabožne, pozneje celo poučne in zabavne knjige v njihovem narečju. In končno so jim duhovniki v 19. stoletju posredovali celo mohorske knjige in razne časopise v knjižni slovenščini. Ko bi bilo ljudstvo vsa stoletja prepuščeno samo sebi, in ne zavednim, skoro edinim med njim delujočim izobražencem – duhovnikom, bi danes Prekmurje ne bilo v Sloveniji.«

Oča naš ... Sveti se ime tvoje

Štefan Kūzmič je zapisal molitev očenaša, kot so ga molili ne le njegovi sodobniki, temveč že davno pred njim. *Oča naš, ki si vu nebesaj. Sveti se ime tvoje. Pridi Kralestvo tvoje, bojdi vola tvoja kako je vu nebi tak i na zemli. Kruha našega vsakdenešnjega daj nam ga dnes i odpusti nam duge naše, kako i mi odpuščamo dužnikom našim. I ne vpelaj nas vu skušavanje, nego sloboudi nas od hudoga. Ar je tvoje Kralestvo, i mouč, i dika na veke.* Tako je molilo prekmursko ljudstvo pred dawnimi stoletji.

Komaj kaj drugačen je zapis Miklóša Kūzmiča v »staroslovenski« *Knigi molitveni* (natisnjena leta 1783 v Šopronu), ki je poleg *Szvetih evangeliomov* najpomembnejše Mikloševo delo. »Jaz vörjem v ednom Bougi, Oči vsamogoučem, stvoriteli Nébe i zémle. I vu Jezuš Kristuš Sini njegovom jedínom, Gospoudi našem. Ki se je poprijao od Dühá svétoga, poroudo se je od Divice Marije ...« Tako je molil in izpovedoval svojo vero prekmurski in porabski vernik. To predvsem je sestavni del bogate literarne ustvarjalnosti v arhaičnem narečnem jeziku, ki je to ljudstvo med rekama Muro in Rabo slovenskega ohranjal v tisočletni odrezanosti od matičnega naroda.

Mikloš Kūzmič se je pojavil sredi osemnajstega stoletja (rojen v Dolnjih Slavečih, pri bližnjem Sv. Benediktu v Kančevcih je župnikoval med letoma 1763 in 1804). V vseh njegovih slovstvenih prizadevanjih ga je spodbujal in podpiral prvi veliki sombotelski škof Janos Szily (+1799); z njegovo moralno in gmotno pomočjo je pisal in tiskal knjige, ki jih je prekmurski človek uporabljal v cerkvi, šoli in doma.

V Sopronu, leta 1780, je na škofovo pobudo (in njegove stroške) izšel Miklošev evangelistar *Szveti evangeliomi*; do leta 1920 so ga še trinajstkrat ponatisnili; vsaj v nekaterih cerkvah so ga uporabljali do konca druge svetovne vojne. V istem letu je izšel tudi katekizem *Kratka šumma velikoga katekizmuša*; doživel enajst ponatisov. Prav tako je v Sopronu leta 1790 za šolo pripravil abecednik *Slovenski silabikar*; doživel je enajst ponatisov. V istem letu je v Budimu v 2000 izvodih izšla *ABC knjižica na narodni šoul hasek*, hkrati pa je končal tudi prevod *Staroga in nouvoga teštamentoma svete hištorie kratko šummo* (tiskana v Sombatelu, 1796); sedem ponatisov. Za Evangeliji najpomembnejše Mikloševo delo *Kniga molitvena ... na haszek szlovenszkoga naroda* (Sopron, 1783) je doživela 27 ponatisov.

Zgodbe stare zaveze so bile v šoli dopolnilo k Evangelijem. Učbenik *ABC knjižica* je vseboval »kratki navuk« z reki in poučnimi zgledi, berila vzgojne vsebine ter slovarček slovenskih in vogrskih besed, osnove računstva, devet basni ter nekaj molitev.

»Na vse nedelne in svetešnje dni«

Ob nedeljah in praznikih – »na vse nedelne in svetešnje dni« – so prekmur-ski in »ogrski« (porabski) verniki nad 150 let poslušali glavne dele evangeli-jev v Küzmičevi besedi ter tako ohranjali od svojih dedkov in babic podedovano besedje. Evangeljska besedila je Mikloš »obrno na stari slovenski jezik«, to je na živi jezik rodne krajine, pri prevodu iz Vulgate se je – kakor njegov soimen-jak desetletje pred njim – naslonil na »že stoletja utrjeno ustno rabo cerkvene-ga jezika« (V. Novak). *Knigo molitveno* so do naših dni imenovali »staroslo-vensko«; iz nje so se naučili glavnih molitev ter pesmi.

Tako se je v nekaj več kot dveh stoletjih izoblikoval prekmurski knjižni jezik, kot neke vrste nadnarečni jezik, ki so ga v glavnem prevzeli v novejše učbenike te vrste. »Stari slovenski jezik« je narod združeval, žlahtnil in opogum-ljal; gojila ga je Cerkev prek svojega bogoslužja, ohranjalo pa preprosto ljud-stvo (»ubogo slovensko ljudstvo«, kot je zapisal Trubar) na najbolj izposta-vljenem koščku slovenske zemlje med rekama Muro na jugu in Rabo na seve-ru.

»Vsem Slovencom gnado, mir, milost inu pravu spoznane božje skuzi Jezusa Kristusa prosim.« Kar je Trubar zapisal v začetek slovenske knjige (Kateki-zem 1550), je Küzmič zapisoval v zavest ljudi z vsem svojim življenjem in delom. Zato so ob njegovi smrti zapisali: *Ave, Sclavoniae sol et radius et dux / Pozdravljen, Slovenske okrogline sonce in žarek in vodja*. Zato mu je dr. Jožef Smej, škof in rojak, v posvetilo in zahvalo napisal obsežen (481 strani) roman v dveh delih *Po sledovih zlatega peresa* (1980) ter za tisk pripravil njegovo pesniško delo v knjigi *Muza Miklóša Küzmiča* (1976).

»Pod goro Engadi« v Ivanovskem dolu je Mikloš živel ljudstvu, Cerkvi in znanosti ter ustvarjal nesmrtna dela. »Samota je mati velikih misli,« je ro-manopisec Smej položil na njegova usta. »Tam pod Bedeničkim bregom, v Ivanovskem dolu, bom lahko nemoteno pisal slovenske knjige.« In še: »Vse izgine brez sledu ... razen tistega, kar človek napiše. Tisto postane last nara-da. Nepreklicna last ...« Iz Ivanovskega dola – »lesenega župnišča z lepo izrezljanim slemenskim tramom« – je svetila Mikloševa razsvetljenska luč pisne besede, s katero je hotel vzgajati in izobraževati mlade rodove, obliko-vati duha svojega preprostega ljudstva ter dvigati njegovo blaginjo, s pisno besedo je hotel ogreti »mrzle valove Mure, Lendave, Rabe in njihovih prito-kov: Bagonice, Bodonskega potoka, Grajke, Jarka, Lipnice, Lukaja in Tra-vikaja,« s pisno besedo je hotel razžariti »srca, ki prebivajo ob teh rekah in potokih«.

Na literarni karti sveta

Da bi bila »Slovenska okroglina vrisana v literarni zemljevid sveta«, mu je pomagal »blagohoten in izredno naklonjen« in »darežljivi mecen« škof Szily, po njegovi zaslugi je Slovenska okroglina, ki so jo dotlej »vsi imeli za izvržek«, oživila. Med škofom Szilyjem in Miklošem je bilo pristrčno dopisovanje. Škofu je med drugim pisal, da se zelo motijo tisti, ki trdijo, da prekmursko ljudstvo natančno razume hrvaščino, zato tudi svojega ljudstva ne pusti »pohrvati«. Tako je M. Kūzmič pripomogel k temu, kar je zapisal Szily, da je jezik Slovenske krajine ali Prekmurja isti, kot ga govorijo na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem, saj sega od Monoštra pa skoraj tja do zadnjih mej Kranjskega (prim. dr. Jožef Smej, Stopinje 2002).

V pismu, ki ga je dr. Novak objavil v svojem *Izboru prekmurskega slovstva* (Ljubljana, tisk Delo, 1976), beremo, da je škof Szily imel »izredno ljubezen do slovenskega naroda«. Pismo je takole sklenil: »Presvetlega in prečastitega gospoda škofa, meni zelo naklonjenega gospoda zavetnika / najneznatnejši kaplan Miklós Kūzmič, župnik svetobenediški«, dne 13. februarja 1783 v dolini Ivanovci.

Miklós je ljubil svojo deželo – »lepo in očarljivo«. »Preveč jo ljubim. Gospod, če je to proti tvoji volji, kako naj se kesam tega greha?« V Smejevem romanu Miklós izpoveduje: »Prej se bo Donava usmerila k nam in potopila bedeniške bregove, kot bi se spremenilo moje nagnjenje do ... do Slovenske okrogline.«

Globoko je spoštoval soimenjaka Kūzmiča, »Števana, šurdanskega fararja«. Zato Smej daje na Miklósčeva usta besede: »Izkopal si brezno, ki ne loči samo najinih idej, ampak tudi najini srci. Je to tvoj zadnji, labodji ugriz, namenjen papincem Slovenske okrogline?« Toda njune »preproste slovenske knjige in knjižice« so obvarovale Slovensko okrogolino, da je ni zbrisal z obličja zemlje »velikanski valjar sosednjih narodov, Nemcev in Vogrov«.

Rekli so o Miklóšu, *bedeniškem plebanušu*, da je »slovenski Cicero«, »oče Slovenske okrogline«, ker so v ravenskih in dolinskih šolah, cerkvah in domovih uporabljali njegov silabikar (grš. syllabe pomeni zlog, po tem lat. syllabarium, kar pomeni začetnica, abecednik), katekizem, ABC knjižico, evangelistar in molitvenik. Njegovi knjigi *Evangelistar* in *Molitvenik* sta »kot največ uporabljani knjigi odločilno podpirali ohranjanje slovenščine vse v dvajseto stoletje« (V. Novak).

Kot pisatelj, voditelj prekmurskih župnij in šolski nadzornik je svoje ljudstvo združeval in razsvetljeval. Mislil je tudi na prihodnost, zato je pošiljal mlade fante na šolanje v Koseg na Madžarsko, da bi se nekoč vrnili med svoje ljudstvo kot izobraženci – zdravniki, učitelji in duhovniki.

Njegovi učbeniki, verski in svetni, so bili splošno izobraževalnega pomena še dolgo po njem, ko so jih ponatiskovali. Najbolj odločilno sta vse v dvajseto stoletje podpirali ohranjanje slovenščine Evangelistar in Knjiga molitvena.

Jože Zadavec

Urban Jarnik

Ob 220. obletnici njegovega rojstva in 160. obletnici njegove smrti

Peter Handke, znani avstrijski pisatelj ambivalentnega koroško-slovenskega in koroško-nemškega izvora, je nekoč, ko je bil na intenzivnem notranjem potovanju odkrivanja svojih korenin, dejal približno takole: Veliki narodi, ki jih imenujejo »zgodovinske«, členijo svojo preteklost po dinastijah vladarjev, po dobljenih vojnah in bitkah, po revolucijah in imperialnih letnicah, mali narodi pa, mednje sodijo tudi Slovenci, postavljajo zgodovinske zareze po rojstnih in smrtih dnevih svojih duhovnih, znanstvenih in umetniških velikanov. Po Trubarju, po Prešernu, po Cankarju... Dodajam: Korošci tudi po Matiji Majarju-Ziljskem, po Drabosnjaku, po Urbanu Jarniku ...

Te zlate misli sem se spomnil, ko me je urednik celjske Mohorjeve družbe Matija Remše naprosil za spominski članek o Urbanu Jarniku za Mohorjev koledar leta 2004. Ta letnica je za Urbana Jarnika v dvojnem pomenu jubilejna. 220 let poteka od njegovega rojstva (rojen 11. 5. 1784) v tedaj – in tudi danes še – zakotnem gnezdu Potoku blizu Št. Štefana v Ziljski dolini, od smrti (11. 6. 1844) v Blatogradu ali Možberku nad Vrbskim jezerom pa nas loči 160 let.

Kako naj napišem kaj pametnega, zlasti pa tudi kaj novega, doslej neizrečenega, ko imamo vrsto znanstvenikov – tu imam pred očmi zlasti našega rojaka univerzitetnega učitelja Erika Prunča –, ki so se intenzivno spoprijeli z Jarnikovim življenjem in delom in tudi marsikaj o njem objavili. Naj opozorim v tej zvezi na doslej – avgusta 2003 – najnovejšo knjigo »Urban Jarnik – pesmi in prevodi« izpod Prunčevega peresa, ki jo je izdal Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik v Celovcu leta 2003 z letnico 2002.

Pa sem vendarle po obotavljanju ponudbo sprejel. Kot Korošec, kot rojak poznih dni, kot slovenist, ki je nekdanj, v aktivni dobi učiteljevanja, skušal posredovati mladini duhovne bisere naše Koroške ob Zilji in Dravi.

V marsičem se nam ob prebiranju njegovih del in njegovega življenjepisa predstavlja Urban Jarnik kot sodobna, moderno in napredno misleča osebnost. Latinsko vodilo, ki ga je zapisal uvodoma svoji razpravi na čelo in ki jo

je poslal pod psevdonomimom Bratomir Dolinski 1837 v Zagreb, da bi znanstveno osnoval skupni južnoslovanski jezik v duhu tedaj aktualnega ilirizma, posebno mikavnega za slovenska obrobja, bi si človek želel kot vodilo marsikateremu sodobniku, ki kuje dandanašnji usodo koroških Slovencev. Takole se to geslo glasi: »In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas«, kar bi v slovenščini zvenelo nekako takole: V nujnih zadevah potrebujemo enotnosti, v dvomih svobode, nad vsem pa naj vlada spoštljiva ljubezen.

Jarnikovo življenje poteka v ojnica koroško-slovenske normalnosti tedanjih dni. Pot do višje ali celo akademske izobrazbe se je odpirala tedaj in poprej in še dolga desetletja potem praviloma le fantom, ki so ubrali pot duhovništva. Gimnazija in bogoslovje v Celovcu in Gradcu, 1806 nova maša, kaplanovanje v raznih krajih, zatem mesto župnika v gosposvetem Šmihelu blizu pomenljivih izvirov slovensko-karantanske državnosti, končno mesto župnika v Možberku/Blatogradu nad Vrbskim jezerom, kjer se 60-letniku 1844 izteče bogato življenje.

V tem časovnem razponu je Urban Jarnik obogatil koroško-slovensko, vse-slovensko, celo vseslovansko in nemško-avstrijsko kulturnopolitično življenje z izredno bogatim opusom. S posrečeno mešanico med nadvse kreativnim in inovativnim pesništvom in dialektološko ter jezikoslovno znanostjo je v časovnem razponu med Vodnikovimi »Pesmimi za pokušino« in Prešernovimi »Poezijami« pionirsko polnil dotlej razmeroma prazne hrame slovenske ustvarjalnosti na Koroškem.

Žal je od dokazano vsaj 150 ustvarjenih pesmi, nastalih med leti 1808 in 1824, ohranjenih le pičlih 50. Tematski razpon teh umetnin sega od erotično zasnovanih in protivojnih prek izravnavajoče »dobrososedskih« z ozirom na od nekdanj na koroških tleh udomačena dva naroda do narodno-kritičnih (vse-vprek razširjeno pravdaštvo Slovencev pesniku nikakor ni všeč) in do kozmično in miselno zasnovanih, recimo *Zvezdje*. Slednjo pesem je kongenialno prevedel v nemščino njegov prijatelj Johann Georg Fellingner in prav tako kongenialno uglasbil Franz Schubert – »Sternenwelten«.

Posebej je treba seveda omeniti Jarnikovo tvorno sodelovanje pri koroški znanstveni reviji Carinthia, kjer je že leta 1811 objavil svojo znamenito pesem »Na Slovence«. »Tudi modrica Slovenska zvupa se prepevlati, njej prijazna grata Nemška, sestrno per njej sedi.« Da tako sodelovanje v glasilu Carinthia in v časniku Kärntnerische Zeitschrift v času že zbujajočega se ozkotirnega nemškega nacionalizma ni bilo samoumevno, kaže pripomba, ki jo je Jarnik pripisal ponatisu »Poglavja o Slovanih« iz Herderjevih »Idej o filozofiji zgodovine človeštva«, ko pikro pripominja: »In še dandanašnji grešijo številni

Nemci – sicer ne z mečem, toda s peresom in jezikom nad tem narodom.« Mar ne bi našli 200 let kasneje kakšne sicer ne pogoste, vendar pa še prisotne vzporednice v našem koroškem narodnopolitičnem vsakdanu?

Literarni javnosti manj znano je dejstvo, da se je Urban Jarnik tudi uvrstil med odlične prevajalce nemške poezije. Prav na ta način je tvorno utemeljil in dokazal pravilnost svoje zamisli o slovenski modrici, ki se prav tako kakor nemška »upa prepevlati«. Tako je prevedel nekaj daljših pesmi treh manj znanih nemških pesnikov, lotil pa se je tudi zelo zahtevnega pripovednega pesništva nemškega nacionalnega pesnika Friedricha Schillerja.

Da spremljata dve znanstveni pomoti – nevzdržni poskus slovenske interpretacije kajpada neslovenskega napisa na vojvodskem prestolu, gospodujočem blizu šmihelske fare, kjer je bil Jarnik dušni pastir, in, sloneč na Kopitarjevi Panonski teoriji, zgrešena pot starocerkvenoslovenskega in staroslovenskega enačenja – , nikakor ne manjša pomena znanstvenih naporov Urbana Jarnika. Ti napor in izsledki so povsem pionirski in resni, najsi gre za raziskovanje vzrokov ponemčevanja (Anmerkungen über Kärntens Germanisierung), za njegovo (večinoma neobjavljeno) slovarsko delo, za zbrano besedišče koroško-slovenskih narečij, za razumljivi beg iz asimilacijskega procesa v sicer zgrešen, a vendar razumljiv objem južnoslovenskega jezikovno združevalnega ilirizma. Iz vseh teh naporov z zares širokim in v jutrišnji dan usmerjenim obzorjem spoznavamo občudovaje Jarnikovega bogatega duha.

Nad vsem pa – ponavljam – vodilno geslo: »In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.« Ne bi si mogli izmisliti sodobnejšega gesla za našo današnjo kulturnopolitično in duhovno usmerjenost 220 let po rojstvu rojaka Ziljana, ki je vdolbel v naš »koroško-slovenski« obraz, kakor bi rekel Jarnik po ilirsko, neizbrisne sledove.

dr. Reginald Vospernik

Fran Erjavec (1834–1887)

Pisatelja Frana Erjavca opredeljujejo naši literarni zgodovinarji kot naravoslovca in pisatelja. Že v gimnazijskih letih se je pri samoukem prirodoslovcu Ferdinandu Schmidtu v Ljubljani navzel ljubezni do narave, dijaški list Vaje pa ga je spodbudil k literarnemu oblikovanju. Zaradi strokovne poljudnosti in jezikovne prožnosti se je kmalu povzpел do klasičnega opisovalca narave. S to svojo značilnostjo je zbudil že po prvem objavljenem naravoslovnem spisu *Mra-*

vlja (1858) takšno pozornost, da je ostal v slovenskih šolskih berilih domala sto let (*Kako se je slinarju z Golovca po svetu godilo, Ni vse zlato, kar se sveti*). Tu se je združila strokovna natančnost s poljudnostjo in leposlovnimi značilnostmi.

Rojen je bil v Ljubljani 4. septembra 1834. Po gimnaziji v rojstnem mestu (1847–55) je na Dunaju diplomiral leta 1859 iz prirodopisa in kemije. Vse življenje je poučeval na realki. Začel je v Gumpendorfu (Dunaj), dobro desetletje (1860–71) je bil v Zagrebu, od 1871 pa do svoje smrti, 12. januarja 1887, pa v Gorici. Med službovanjem se je uveljavljal kot učbeniški pisatelj in ob tem je ustvarjal in uveljavljal slovensko naravoslovno terminologijo. V zgodovino slovenske književnosti se je zapisal kot poljudnoznanstveni pisatelj živalskega in rastlinskega sveta (*Žaba, Mravlja, Živali popotnice, Krt, Rastlinske svatbe, Rak*), s svojimi naravoslovnimi razpravami, najbolj so ga zanimali mehkužci, pa je dosegel celo najvišjo stopnjo v stroki: leta 1875 je bil izvoljen za dopisnega člana JAZU v Zagrebu in imenovan za rednega profesorja zoologije na zagrebškem vseučilišču, vendar se je tej karieri odrekal.

Objavljati je začel že v dijaškem listu Vaje in se pozneje, ob svojih sodobnikih Jenku, Levstiku in Jurčiču, navdušil za oblikovanje krajših proznih sestavkov. Objavljal jih je v Glasniku slovenskem, kjer je izšla tudi njegova krajša povest *Huzarji na Polici* (1863). Posebno mesto v Erjavčevem pisateljevanju pa ima njegovo sodelovanje z Družbo sv. Mohorja. V svojih prispevkih se mu je posrečilo združiti na najvišji ravni izbrane podobe iz narave z umetniško obliko in poučno mislijo. K popularnosti tega pisanja, s katero je postavil na višjo stopnjo večerniško pripovedništvo, je gotovo pripomogla za Erjavca tako značilna romantično-realistična dvojnost z opaznim nagnjenjem k realističnemu. Zato so imele njegove poljudnoznanstvene knjige, npr. *Domače in tuje živali v podobah* (1868–73), *Naše škodljive živali v podobi in besedi* (1880–83) velik odmev. V leposlovnem pisanju je uveljavljal te značilnosti v povesti *Hudo brezno* ali *Gozdarjev rejenec* (Koledar MD 1864), in sicer z motivom tihotapstva, ki je pozneje bolj znan v Jurčičevi pripovedi. Najbolj pa je svojo temeljno pisateljsko značilnost izoblikoval v pripovedi *Ni vse zlato, kar se sveti* (Koledar MD 1887), in sicer z opisom kmeta Čerina, ki je ob najdbi železovega kršca mislil, da je našel zlato in se tako rešil gospodarskega propada.

Erjavec je poleg snovi iz kmečkega življenja obravnaval še meščansko okolje, napisal pa je tudi nekaj potopisov, npr. satiro na potopise *Pot iz Ljubljane v Šiško, Na kmečki zemlji* ter *Med Savo in Dravo*. Čeprav dandanes Erjavec ne spada med zelo brane pripovednike, pa ne smemo pozabiti, da je s svojimi sodobniki pripomogel k nastanku in razvoju slovenske pripovedne proze.

Stanko Šimenc

General Rudolf Maister,

vojščak in ustvarjalec

Letos se spominjamo dvoje obletnic, ki zamejujeta življenje slovenskega generala Rudolfa Maistra – 130. obletnico njegovega rojstva in 70. obletnico smrti. Zato je primerno, da si obnovimo naše vedenje o tem pomembnem slovenskem častniku, ki je v razburkanih dneh ob koncu prve svetovne vojne z vojaško močjo ubranil našo severno narodnostno mejo na Štajerskem in Maribor za novo državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se je izoblikovala na osnovah znamenite majniške deklaracije. Maistrovo osebnost pa niso odlikovale samo vojaške vrline, marveč tudi omikanost in umetniško ustvarjanje. Bil je namreč pesnik, poznavalec književnosti, zbiratelj knjig; bil je zavzet za glasbo in likovno umetnost. Tako je v sebi združil lastnosti, ki jih v vojaškem svetu ne najdemo pogosto. Zato je tem manj razumljivo, da so v preteklosti vlogo generala Maistra pri nas podcenjevali ali jo celo zanikovali. V svobodni, samostojni Sloveniji smo ji dolžni odmeriti pravo vrednost.

Rudolf Maister se je rodil 29. marca 1874 v Kamniku nadzorniku v finančni straži, veteranu vojne v Italiji, sicer lončarskemu in pečarskemu pomočniku s Ptuja Francu Maistru, in Frančiški (Franji) Tomšičevi iz ugledne trebanjske družine šolnikov in literatov. Po osnovni šoli v Mengšu in Kranju je končal nižjo gimnazijo v Kranju. Medtem sta mu umrla brat in oče, tako da je bil odtlej sirota. Z materjo sta se preselila v Ljubljano, kjer je končal peti in šesti razred gimnazije in se še bolj kot v Kranju posvetil književnosti. Sprijateljil se je z mladimi literati, med njimi s Cankarjem, Župančičem, Kettejem in Murnom. Toda skromne življenjske razmere so ga usmerile v vojaško službo; zanj je imel veselje, povrh pa mu je zagotavljala preživetev. Na Dunaju je uspešno dokončal šolanje za domobranskega častnika (domobranstvo je bilo ob armadi vojska za notranje državne potrebe). Dodeljen je bil v domobranski regiment s sedežem v Celovcu in oddelkoma v Ljubljani. Tu se je predal slovenskemu kulturnemu razcvetu, pesnil in objavljaj v revijah. Izdal je pesniško zbirko *Poezije* (1904) in se imenitno poročil z Marico, hčerko deželnega sanitarnega inšpektorja dr. Stanka Stergerja. V vojaški službi se je izpopolnjeval in napredoval. Kot četni častnik je na manevrih spoznaval slovenske dežele, kar je kasneje s pridom uporabil. Po krvavih dogodkih 1908 v Ljubljani so Maistra premestili v Galicijo, v Przemyśl. Tam pa se je na vojaških vajah prehladil in vnela se mu je rebrna mrena. Kot hud pljučni bolnik se je

zdravil celo v Egiptu, potem pa so ga iz zdravstvenih razlogov premestili v črno vojsko (Landsturm), v tretjo avstrijsko vojaško formacijo. Po krajšem službovanju v Celju je bil premeščen v Maribor, kjer je bil imenovan, kljub nasprotovanju mariborskih Nemcev, za poveljnika okrožnega poveljstva črne vojske. Napredoval je v čin majorja. Po svojem po-

Maistrov spomenik pred obrambnim ministrstvom RS v Ljubljani. (Foto: P. Zrnc)

ložaju je sodil v vojaški vrh mariborskega mesta, zato je dobro poznal vojaške in politične razmere v njem, kar mu je dobro služilo, ko je ob prevratu leta 1918 prevzel v Mariboru in na Spodnjem Štajerskem vojaško oblast za novo Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Konec oktobra 1918 se je rušila avstro-ogrska monarhija. V Italiji so antantne vojske potiskale avstro-ogrske čete v razkroj. Z vseh front so bežale domov, nad stotisoče tudi čez Maribor. Tega in njegovo zaledje si je lastila Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, pa tudi republika Nemška Avstrija. 1. novembra 1918 so se v mestu zbrali vojaški poveljniki in na zboru je major Rudolf Maister v imenu Narodnega sveta za Štajersko drzno prevzel vojaško poveljstvo in oblast nad Spodnjo Štajersko za novo državo. Narodni svet mu je podelil čin generala. General Maister je zbral slovenske prostovoljce, kasneje pa je vojake dobil tudi z mobilizacijo. V dobrih treh tednih je postavil slovensko vojsko več kot štiri tisoč mož različnih rodov, celo letalstva. Iz Maribora je odpravil enote z nemškim moštvom, 23. novembra 1918 pa razorožil zele-no gardo, ki so jo z denarjem postavili mariborski Nemci, da bi se z njo polastili mesta. S svojo vojsko je zasedel slovensko narodnostno mejo na Štajerskem in ostala je v slovenskih rokah do danes. Svojo vojaško oblast je raztegnil še na Vzhodno Koroško. Urejal je spore z mariborskimi Nemci in social-

nimi demokrati, ki so hoteli s stavkami onemogočiti železniški promet in spodnesti slovensko oblast. Njo je varoval z močjo svoje vojske.

Aprila 1919 se je začela slovenska ofenziva na Koroško, s katero je slovenska politika želela spodnesti odločitev zaveznikov o plebiscitu. A vojaško podjetje se je slabo končalo. Slab mesec kasneje se je začela nova ofenziva, v kateri je sodelovalo pet odredov. Na desnem krilu je nastopal labotski odred pod poveljstvom generala Rudolfa Maistra. To pot je bil pohod zmagovit. V tednu dni je bila Koroška do Gospe Svete zavzeta. Za odlično poveljevanje je dobil general Maister visoko jugoslovansko odlikovanje.

Odločitev o plebiscitu je obveljala; plebiscitno območje je bilo razdeljeno na dve coni. Cono A je dobila v upravljanje Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, poveljstvo nad jugoslovanskimi četami v coni pa je bilo zaupano generalu Rudolfu Maistru. Korošci so osnovali Narodni svet za Koroško, za predsednika pa so izvolili Maistra. Ta se je s sodelavci lotil temeljitih priprav: spodbujal je gospodarske dejavnosti, snovanje različnih društev in izdajanje slovenskih publikacij. Razgibal je družabno življenje in prirejal zborovanja v prid slovenski stvarí. Toda zavezniki so premeteno izločili prisotnost jugoslovanske vojske in jo zamenjali s policijo; tudi tej je poveljeval general Maister. Slab mesec pred plebiscitom pa so Maistra odpoklicali s Koroškega v Beograd, tako da v usodnih dneh ni mogel več poseči v dogajanje.

Po izgubljenem plebiscitu je bil Maister leto dni vojaški poveljnik Maribora, potem pa je bil v letih 1921–1923 predsednik jugoslovanske komisije za razmejitve z Italijo. Nato je bil v nepojasnjenih okoliščinah upokojen. Pokoj je bolehen preživel v Mariboru. Vrnil se je k svoji ljubezni – pesništvu. 1929 je izdal pretehtano zbirko *Kitica mojih*, v katerih izraža svojo ljubezen do slovenske zemlje, zlasti do Slovenskih goric, in bolečino spričo trpljenja Slovencev med prvo svetovno vojno, še zlasti vojakov. Na svojem domu je zbiral literature in jih povezal v književniški klub. Urejal je svojo bogato knjižnico, ki je danes spravljena v Univerzitetni knjižnici Maribor. Zbiral je dokumente o prevratnih dogodkih v Mariboru in severovzhodni Sloveniji ter napisal več pomembnih člankov o njih. Sobojevnike iz prvih prevratnih dni je povezal v Zvezo Maistrovih borcev, nekdanji bojovníki iz prve svetovne vojne pa so se združili v Zvezo slovenskih vojakov; za častnega predsednika so izbrali generala Maistra.

26. julija 1934 je generala Rudolfa Maistra na oddihu na Uncu pri rapalski meji zadela kap. Čez vso Slovenijo so med pogrebnimi slovesnostmi prepeljali njegove posmrtné ostanke v Maribor, kjer so se množice, kolikršnih dotlej tam še ni bilo na pogrebu, poslovile od človeka, ki jim je ubranil dom.

General Rudolf Maister je velika osebnost slovenskega naroda. V odločilnem času zanj je z vojaško odločnostjo, drznostjo, zanesenostjo in pesniškim navdihom ukrepal nam vsem v prid.

Bruno Hartman

Franc Ksaver Meško (1874 – 1964)

Ime pisatelja Franca Ksaverja Meška zbuja nedvomno drugačne asociacije pri starejših generacijah, ki so ga prebirale, drugačne pri mlajših, ki jim je manj znan, spet drugačne v pokrajinah, ki sta ga navdihovali in kjer se ga spominjajo, v njegovi rodni Prekiji ali na Koroškem, v krajih njegovega duhovniškega službovanja. Sedanje branje Meška pa verjetno enim in drugim ponuja okus oddaljenega sveta, ne glede na to, v kateri književni vrsti – povesti, črtici, drami – ali v kakšnem dogajalnem prostoru se znajdemo. Izpod patine, ki je v mnogih letih prekrila njegovo delo, se razkrivajo socialne, etnološke in psihološke značilnosti odmaknjenega časa in ohranjajo Meška kot dovolj zanimivega avtorja.

V slovenski literarni zgodovini si je pridobil mesto katoliškega, čustvenega, moralističnega pripovednika, dramatika, mladinskega in avtobiografskega pisca. Začel je zelo mlad, skrit za psevdonimi, ker mu je bilo kot študentu bogoslovja tako lažje objavljati, zlasti ljubezenske pesmi. Tudi obsežno povest, nekateri jo imenujejo roman, *Kam plovemo?* je leta 1897 v Ljubljanskem zvonu podpisal kot Karol Dolenc. Zastavil si je ambiciozen načrt v duhu takratnih naturalističnih analiz (Govekarjev roman *V krvi* je izšel leto prej), namreč razkrinkati nemoralno meščansko okolje, ki ima na vesti mnogo žrtev, in s krščanskim idealizmom utemeljiti rešitev iz razvrata ali obupa. S svojim stališčem, da naj kot bodoči duhovnik slika greh »vedno kot zlo, kateremu mora slediti kazen«, si je, po mnenju dr. Franca Zadravca, »spodkopal temelj za realistično prozo«. Tudi drugi literarni zgodovinarji vidijo v tej pripovedi več začetniških pomanjkljivosti; dr. Gregorju Kocijanu se zdi podoba življenja kot konstrukt, čeprav priznava delu dobro označevanje osrednjih osebnosti in berljivost. Zares se, z določenim pridržkom, ni težko prebiti skozi zgodbo o

omamni lepotici Evelini, ki jo predanemu, a ne neproblematičnemu možu spelje demonični ritmojster Stanski (ime!), pri čemer ljubimca pahmeta v nesrečo svoje najbližje in končno sebe. Dr. Joža Mahnič pa je za Meškovo osrednje delo, »brez katerega si pisatelja ne moremo prav predstavljati ne v življenjsko idejnem ne v ustvarjalno estetskem pogledu«, izbral kolektivni roman o takratnem podeželju *Na Poljani* (1907). Ob koroških družinah, gruntarski in bajtarski, ki sta si moralno nasprotni, po krivičnosti in grobosti na bogati ter ljubezni, skromnosti in delavnosti na revni strani, je simbolno izpovedal svoj odnos do domovine, »s sladkostjo in bridkostjo ljubljene«. Z ljubeznijo in delavnostjo naj bi kmet kljuboval vaškim kapitalistom in izseljevanju. Ivana Cankarja je morda prizadel s kritiko vagabundstva in si v Beli krizantemi prislužil vzdevek »solznomeškobni vzdihovalec«. Oznaka je očitno naperjena tudi proti Meškovemu retoričnemu, lirično in baročno preobloženemu slogu.

Ni bilo lahko pisati v Cankarjevi senci, še zlasti, ker so bile Mešku tako kot Cankarju poleg domovinske blizu še druge teme, npr. mati, hrepenenje, med književnimi oblikami pa črtica. Leta 1904 si je z zbirko črtic *Ob tihih večerih* pridobil naklonjenost mladih, predvsem bralk. Po mnenju dr. Zadravca je najboljši prav v osebni izpovedi zatajevanega ljubezenskega hrepenenja, za dr. Mahniča pa v sočustvovanju s trpečimi ljudmi, z zapeljanimi dekleti ali zapuščenimi starkami, zato »bi bilo avtorju krivično očitati, da samoljubno pestuje zgolj svojo bolečino: njegovo toplo čustvo objema tudi trpečega človeka«. Tako na primer v zgodbi po časopisni notici in trdih doživetjih v koroških hribih opisuje mlado vdovo, ki gara pri skopem gospodarju in bi z darili iz mesta rada osrečila otroke na božični večer, a utrujena na poti domov omaga v snegu. Gre za daljšo črtico *Na sveti post*, ki je pozneje izšla še v četrtem zvezku znamenitih mladinskih spisov *Mladim srcem*, tistih, ki so se skupaj z ilustracijami Saše Šantla marsikomu pretresljivo vtisnili v otroški spomin. Kako daleč je vse to, tiste strašne gozdne pošasti in prehuda bolečina za otrokovo srce ... A Meško, ki si je dovolil razčustvovanost, jo je blažil z idejo o nebeški ljubezni. Pomembnejši izbor proze za otroke *Poljančev Cenček in druge zgodbe za mladino* je izšel leta 1957 pri Mohorjevi v Celju.

Poleg črtic, ki jih je zbral še pod naslovi *Mir božji*, *Naše življenje* in *Listki*, je pisal legende, večinoma o asiškem ubožcu, ki mu je bil blizu po skromnosti in intenzivnem čustvovanju. Leta 1914 je potoval po Umbriji, da bi uresničil »neutolažljivo hrepenenje po kraju sv. Frančiška«, se navduševal nad sončno in toplo Italijo, ki da je dežela svetnikov, saj če bi se sv. Frančišek rodil »v naših hladnih krajih, bi se bilo najbrže njegovo mišljenje in življenje razvijalo

in razvilo nekoliko drugače. Najbrž bi bil ta *»ioculator Domini«* – igra božji – mnogo resnejši. In kdo ve, če bi bil spesnil oni najkrasnejši spev vse trubadurske dobe, svojo Sončno pesem ...» Tri leta pozneje je legende objavil v Domu in svetu. Leta 1927 so izšle z naslovom *Legende o sv. Frančišku* pri Mohorjevi družbi v Gorici, leta 1928 v Mariboru (Tiskarna sv. Cirila) in ob stoti obletnici pisateljevega rojstva pri celjski Mohorjevi s spremno besedo Viktorja Smoleja, ki je delo označil za enega izmed vrhov Meškove proze, v času nastajanja med prvo svetovno vojno pa da je pomenilo manifestacijo miru.

Še marsikatero zanimivo delo bi bilo mogoče najti med Meškovim pisanjem, na primer zgodovinske povesti, kakršna je *Črna smrt* (1911) o kugi na Ptuj, ali pa »slike« iz Slovenskih goric o trpkem življenju viničarjev. Pozornost zasluži tudi njegova dramatika. V tridejanki *Na smrt obsojeni* (1903) se je uprl nemškemu nasilju na Koroškem; narodnozavedni epilog mu je cenzura črtala. Leta 1908 je napisal dramsko sliko *Mati*. Otroci zapuščajo mater, ker jih vabi tuji na, trpeča mati, prispodoba domovine, jim v ljubezni odpušča. Pisatelj radikalno odklanja vse tuje, zavrne slikarja, ki prinaša »tuje blago med nas, neumljivo našemu ljudstvu, nezaželeno, zato malo upoštevano ... Domovino bi nam dali v naših delih, narod sam.« V naturalistično-simbolistični drami *Pri Hrastovih* (1921) se erotični nasilnež skesa in spreobrne. V tridesetih letih je Meško za ljudski oder napisal pravljичni božični misterij *Henrik, gobavi vitez* in velikončni *Pasijon*.

Meškovo življenje, razpeto med Ključarovci pri Ormožu, kjer se je rodil 28. oktobra 1874, in Slovenj Gradcem, kjer je umrl 11. januarja 1964, je bilo težko in lepo. Med njegovimi življenjskimi postajami so Celje, kjer je maturiral, Maribor, kjer je študiral teologijo, Celovec, kjer je bil posvečen za duhovnika. Služboval je po več krajih na avstrijskem Koroškem, od 1906 do 1919 pri Mariji na Zilji. Preživel je politično preganjanje in zapor med prvo svetovno vojno, zapore in izgnanstvo na Hrvaško in v Bosno med drugo vojno. Od leta 1921 do smrti je živel na Selah pri Slovenj Gradcu. Skromen, delaven, dober, zaveden – tako se ga spominjajo sodobniki. Sam pa je zapisal: »Bogu ponižen služabnik sem bil.«

Mojca Seliškar

Prof. dr. Karel Ozvald – slovenski kulturni pedagog, filozof in mislec

Ob 130. obletnici rojstva

Kdo bi si mislil, da bo dvajseti januar 1873 za slovensko šolstvo in slovenski narod poseben dar, s tem pa tudi za celotno slovensko manjšino v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, katero je poznejša politična razdelitev velikih zmagovalcev neusmiljeno odtrgala od matičnega naroda kot otroka iz materinih nedrij.

Profesor izhaja iz stare središke rodovine Ozvaldovih (Oswald), ki je po vsej verjetnosti prišla v Središče ob Dravi, tako kot mnoge druge, po veliki evropski moriji kuge v 17. stoletju. Takrat so na naše področje zahajali razni rokodelci, obrtniki, manufakturisti in drugi, ki so zapolnjevali prazen in zanimiv prostor. Po naselitvi v Središču se je Ozvaldov rod razselil po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in seveda po daljni in bližnji okolici rodnega trga. Družina Ozvald izvira iz Bavarske, plemiško poreklo pa iz Alzacije, katerega je prejel Thomas Oswaldt 22. septembra 1613 v Regensburgu in s tem zanimiv družinski grb ter naziv plemeniti (von), ki je ohranjen še danes.

Prvorojenec Karel je imel še tri brate in sestro, ki so se rodili očetu Antonu Ozvaldu (Oswald) in materi Mariji, rojeni Jakl, tržanski hčerki. Otroška leta so mu tekla v Središču tik meje s sosednjimi Grabami, zato mu nekateri nepoznavalci pripisujejo rojstni kraj Grabe. Bistrega fanta vpišejo na mariborsko gimnazijo, katero 1894 leta konča. V Gradcu študira slovansko in klasično filologijo in filozofijo ter ob koncu tega stoletja promovira za doktorja filozofije z disertacijo »Fonetični, morfološki in akcentološki oris središkega narečja«. Kmalu nato opravi profesorski izpit in poučuje na gimnazijah v Kranju, Ptuju in Gorici. V letu 1914 na zagrebški univerzi dobi »veniam legendi«, to je dovoljenje za predavanje na vseučiliščih in visokih šolah. Po ustanovitvi slovenske univerze je imenovan za izrednega profesorja, kmalu nato na filozofski fakulteti za rednega profesorja pedagogike. Med obema vojnama je bil prof. Ozvald najplodovitejši slovenski znanstveni pisatelj. V začetku se je ukvarjal s prešernoslovjem, vendar so ga bolj pritegnili pedagoški in filozofski problemi. Prof. Ozvald se pri svojem delu ni ustavil zgolj pri praktičnem pojmovanju pedagogike kot nekatere uporabne psihologije, marveč je šel globlje

in zelo zgodaj postal teoretični kulturni pedagog. Pri tem delu pa prof. Ozvald ne pušča vnevar praktičnih pedagoških vprašanj, zato opravlja dvojno pomembno delo, ki nas seznaja s pomembnimi spoznanji velikih pedagogov in s tem vnaša v pedagoško delo enotnost, načelnost in normativnost, ponuja in zahteva preobrazbo učitelja, ki ji bo sledila preobrazba šole in dela ter življenja v njej. Pomembna šolska preobrazba se mora narediti le ob preobrazbi duha, vendar pa zgolj z metodično preosnovo še ni podana nova kulturna usmerjenost. To so osnovne ideje Ozvaldovega pedagoškega dela.

Plodovit strokovni pisatelj, mislec, humanist in svetovljan prof. Ozvald s svojimi dognanji in spoznanji zareže v aktualna vprašanja pedagogike z različnimi strokovnimi razpravami in pogledi; kot filologa ga vodijo izraziti pedagoško-znanstveni nagibi. Nekatera njegova objavljena dela in razprave so: Z jezikovno psihološkega polja, Donesek k preosnovi slovenskega pouka na srednjih šolah, Poezija v slovenski šoli, Reforma zrelostnega izpita, in še in še. S knjigo »Srednješolska vzgoja« je spoznal svojo življenjsko nalogo, s katero je pozneje zavzel vodilno mesto našega najvišjega učnega in znanstvenega zavoda. Tukaj je nanizal delček njegovih bogatih pedagoških in filozofskih del in ogromno ostale bibliografije, ki zajema od letnice 1899, ko je izšla v samozaložbi njegova doktorska disertacija in se konča s številom 249 enot popolnega popisa objavljenih del. Poleg tega hrani ljubljanski nadškofijski arhiv še neobjavljene tipkopise in rokopise strokovnih del ter osebne dokumente v skupnem številu 55 enot. Po nam znani bibliografiji, ki jo je uredila Tanja Šulak, je Ozvald svoja dela izdajal v *Pedagoškem letopisu*, *Pedagoškem zborniku*, *Njivi*, *Popotniku*, *Ljubljanskem zvonu*, *Socialni misli* ipd. Težka medvojna leta prve vojne tudi dr. Ozvaldu niso prizanesla. Sad njegovih preganjanj z bridkimi izkušnjami je njegova knjiga *Smernice novega življenja*, ki je izšla v letu konca svetovne morije. S filozofskimi pogledi govori modroslovec, katerega presunejo globoki pretresi takratne družbe, ki nato izlušči in ponudi nove duhovne smeri, zlasti mlademu rodu. Takoj po osvoboditvi ni bil po volji novim oblastnikom. Njegova »bogokletnost« in »izvirni greh« sta bila v izkazani trdni in pokončni krščanski drži, zato ga takratni prosvetni minister dr. Ferdo Kozak na zahtevo nekoga, z dekretom upokojil. Tudi ni povsem jasno, zakaj ga ni med imeni v Schmidtovi *Zgodovini šolstva in pedagogike na Slovenskem*. Slovenskega pedagoga in filozofa velikega formata, mimo katerega ne more sodobna slovenska pedagogika, bi se njegovi prleški rojaki lahko spomnili in oddolžili v ormoški aleji »prleških velikanov«!

Franc Krnjak

Josip Vandot (1884–1944)

Mladinski pisatelj Vandot je bil rojen v Kranjski Gori 15. januarja 1884 kot deseti otrok številne družine z dvanajstimi otroki. Gorski svet se je že malemu Jožu, kot so mu rekli v vasi, tako vtisnil v spomin in predvsem vrasel v njegovo srce, da ga je iz rodnega kraja spremljal na vsej življenjski, posebno pisateljski poti.

Po odlično opravljeni maturi v Novem mestu (1905) ni imel denarja za študij medicine na Dunaju, kamor je želel. Šel je k železnici, kjer je služil kruh že njegov oče. Po številnih službenih postajah (Št. Vid ob Glini na Koroškem, Litija, Postojna, Trst, Gradec, Sisek, Slatina, Radenci, Pragersko) je leta 1922 zaprosil za predčasno upokojitev, da bi se lahko posvetil pisateljstvu. Po upokojitvi se je ustalil v Mariboru, od koder ga je nemški okupator že junija 1941 pregnal in mu uničil bogato knjižnico, okrog tri tisoč knjig. Pot v pregnanstvo ga je vodila prek Slavonske Požege v Bosno (Brčko, Turbe pri Travniku), potem v Slavonski Brod, nazadnje pa je živel z družino v Kutih Trnjanskih, kamor se je umaknil pred bombardiranjem mesta. Toda zgodilo se je, da je 11. julija 1944 poškodovano zavezniško letalo v preletu nad vasjo odmetavalo bombe, ubilo pisatelja, ki je šel ravno tedaj na vrt pokadit cigareto, medtem ko so bili člani njegove družine – žena, hčerka in vnučka – ranjeni. Po vojni je pisatelj našel svoj zadnji počitek na ljubljanskih Žalah.

Vandotova pisateljska (in pesniška) dela, raztresena po številnih revijah, so v glavnem namenjena desetletnim otrokom. Toliko je namreč stara Vandotova neugnana otročad, ki je v središču domala vseh njegovih pripovedi. Najbrž so njegova najboljša dela planinske pripovedke, kot jih je sam imenoval. Objavljal jih je v reviji Zvonček med letoma 1918 in 1927: Kekec na hudi poti (1918), Kekec na volčji sledi (1922), Kekec nad samotnim breznom (1924), Romanje naše Jelice (1925) in Kocljeva osveta (1925/26 in 1926/27). Za časa svojega življenja je Vandot uspel izdati le eno knjigo, in še to v samozaložbi; to je bila Kekec z naših gora, 1. knjiga, Na hudi poti (1936). Vse druge so izšle šele po letu 1951, ko je začel svojo zmagoslavno pot prvi film o Kekcu. To so številni ponatisi iz revij, izbori iz njegovih del (npr. Roža z Mucne gore, 1984) in natisi del, ki so ostali v rokopisu, npr. zapisi iz pregnanstva Daleč od Prisanka (1985) in pesniški zbornik Bele noči (1991).

Zanimive zgodbe, posebno pa še njihove glavne osebe, kot so pogumni Kekec, strahopetni Rožle, slepa Mojca, nesrečni Kosobrin, uboga Mena, samotarska teta in dobrodušna čarovnica Pehta, divji mož Prisank, vila Škrlatica in

seveda hudobni Bedanec, so pritegnile filmskega režiserja Jožeta Galeta, da je posnel kar tri filme – Kekec (1951), Srečno, Kekec (1963) in Kekčeve ukane (1969). Ti filmi so se tako priljubili domačemu mlademu občinstvu, da so ostali v spominu do današnjih dni, spoznali pa so jih še otroci kar petih celin.

Ponavadi je tako, da so priljubljena književna dela spodbudila zanimanje za film, ki je narejen po literaturi. S filmskimi Kekci pa je bilo drugače. Ko so otroci videli že prvi film, so hoteli prebirati Vandotove zgodbe, a kaj, ko so bile raztresene po težko dostopnih revijah. Zato se ne smemo čuditi, da je izšlo tedaj toliko knjig in tudi prevodov Kekčevih zgodb.

Poleg planinskih pripovedk, najbolj znanih širšemu krogu mladih bralcev, je Vandot napisal še druge pripovedi, ki so skrite v revijah in tudi časnikih predvojnih dni, celo iz časov pred prvo svetovno vojno, nekaj pa je ostalo še v rokopisih.

Vandot je močan, ko se sprehodi po svojem gorskem svetu. Njegovo kraljestvo so pašniki, rušnati obronki, jase, razdivjani potoki, pa živalski in rastlinski svet naših planin. Zdi se, da Vandot v svojih delih na poseben način podoživlja svoje otroštvo, hkrati pa se umika iz sveta odraslih ter išče zatočišče v preproščini narave in ljudskem izročilu.

Vandotove zgodbe, pogosto navdahnjene s pustolovskim nemirom, se dogajajo med preprostimi, revnimi ljudmi; njihove glavne osebe, radoživi fantiči in deklice, so iz bajtarskih hiš. Skozi misli in duševnost teh ljudi se razrašča sanjarjenje o svetlejšem svetu, v katerem se hudo umakne dobremu. Vsi ti mali junaki si prizadevajo napraviti svet boljši, vendar obstaja ta lepši svet le v sanjah in pravljicah. In o tem svetu sanjajo njegovi junaki, ki vedno potujejo – zdaj ob koritu Pišnice ali Krotnjeka, zdaj Za Akom, pod Špikom, v skalah Vitranca, zdaj po Krnici, Planici in Tamarju pa spet po Mucni gori, Podkorenu, Ratečah, Kranjski Gori in Rutah, od koder je bila doma njegova mama, Neža Robičeva, po kateri naj bi podedoval pripovedni dar. Na vseh teh poteh prežijo na Vandotove junake gorski strahovi, povodni ali divji možje, ki za hip popeljejo bralca v kristalni grad fantazije, da pozneje bolj začuti pod sabo trdno gorsko pot.

Stanko Šimenc

Da vstaneš od zanikovanj, moraš ubiti v srcu laž in poljubiti križ

Ob 100. obletnici rojstva Srečka Kosovela – »pesnika Krasa« (1904–2004)

Dan pred praznikom svetega Jožefa 1904 je Katarina Stres, Donjčeva iz Sužida, svojemu možu Antonu, nadučitelju v Sežani, v desetem letu po poroki, po Stanetu, Tončki, Karmeli in Anici, podarila še petega otroka – dali so mu ime Srečko. Da bo hodil v majhnem plašču besed, ki ne bo nobenemu enak, so mu določile rojenice in mu zaželele, naj se pod tem skriva topel, svetel svet. Sojenice pa so svoje voščilo ali že kar ugotovitev intonirale bolj otožno: veliko moraš pretrpeti in trikrat ponovile svoj narek ter otroka zaznamovale s križem. Bo Srečko srečen? Bo zanj na Krasu krasno? »Ves Kras je mehak – kot da ihti – iz kapele luč in glas orgel plava« je zaznaval materinski del njegove duše, moški pa je jasno in trpko ugotovil takoj za tem, da »kakor raztrgan obraz obmolči v mesečini skalna puščava.«

Oče Anton, nadučitelj, je bil kmalu, že leto po Srečkovem rojstvu zaradi političnih spletk prestavljen v kake tri ure hoda proti zahodu oddaljeno podeželsko vas Pliskovico, po treh letih pa se je z družino vrnil spet bliže Sežani, v Tomaj, kjer je leta 1925 (fašizem) dočakal nepričakovano upokojitve, zapustil šolsko poslopje ter pozidal svojo hišo.

Srečko Kosovel se je rodil v času, ko je Avstrija pospešeno gradila »bohinjsko« železnico proti Trstu (1901–1906), ko je v Gorici preživel svoja tri zadnja leta »goriški slavček« in ko so se na ne tako oddaljenem obzorju že kopičili oblaki za viхро prve svetovne vojne. Dvanajstletni Srečko je namesto Božje besede v svetišču prostora in časa poslušal komaj deset kilometrov oddaljeno grmenje v topove prelitih zvonov »katoliških« držav Avstrije in Italije, zrl odbleske ognja, ki je sejal smrt in ga spravljal v grozljivo ekstazo, prvotno besedilo njegovega otroštva. Kot dijak pa je dočakal dve usodni posledici te vojne: rapalsko pogodbo in koroški plebiscit – razčetrverjenje Slovenije.

V vsakem človeku je navzoča preteklost in prihodnost človeštva. Oče je želel, da bi njegov najmlajši sin postal gozdar in pomagal pri pogozdovanju Krasa, pa mu je bilo določeno drugačno poslanstvo. Tudi Srečko Kosovel spada med tiste posebne izbrance – med pesniki sta bila to malo prej Kette in Murn, pozneje pa Balantič, ki jim je bil, biološko gledano, dodeljen le en sam letni čas življenja: pomlad. In tega so se tudi predobro zavedali ter v kratkem času obrodili »stoteren« sad. To dokazuje tudi Kosovelov pesemski in pisemski opus.

Do leta 1967, ko je več kot 40 let po pesnikovi smrti, končno le izšel še drugi manj znani del Kosovelove poezije z urednikovim naslovom *Integrali*, smo Kosovela poznali predvsem kot »pesnika Krasa«. Oznaka je imela kar provincialno omejujoč značaj. Vendar v pokrajinskih slikah in še bolj v manj in bolj zadržanih krikih »brinjevke« – ranjene duše, ni bilo težko prepoznati glasnika tesnobe, ki je pred, med in po prvi vojni prevzela evropske intelektualce ob razdejanju zahodne civilizacije, segajočo vse do bivanjskih kapilar posameznika. Svet je padel s tečajev. Tesnoba, nemoč in včasih tudi že kar brezizhodnost, zaznamuje večino Kosovelovih pesmi; tako impresionistične kot ekspresionistične. Kmalu so vzporedno s temi začele nastajati tudi vsebinsko in oblikovno še bolj provokativne, konstruktivistične, a jih, kolikor vemo iz njegove priložnostne izjave, ni uvrščal na isto raven z ostalo svojo poezijo.

Videti je, kot da se mu je zaradi vsega, kar je ta rahločutna duša doživela in zaznala, vsaj v eni plasti njegove osebnosti svet sesul in ga je poskušal znova zlepiti skupaj, kakor je vedel in znal, z namenom, da bi pokazal na njegovo krhkost in nasprotja, ki tičijo v naravi, še bolj pa v ljudeh. Še posebej je bil občutljiv za socialno razsežnost. Kot dijak je na lastni koži občutil lakoto in pomanjkanje (gimnazijo je kot zaveden Slovenec z zasedene Primorske obiskoval v Ljubljani). Za današnje otroke je morda njegova *Starka za vasjo* le še bajeslovno bitje, ki je že zdavnaj enkrat za vselej odšla iz naših krajev in se je ni treba več bati.

Večini ljubiteljev Kosovelove poezije so najbolj pri srcu tiste pesmi, v katerih pesnik s pomočjo podob in vtisov iz narave – Krasa izpoveduje svoja duševna stanja. Privilegirano mesto imajo pri tem »bori, drugóvi, dehteči, močni (tihi drugovi kraške samote,/... /polni težke, otožne lepote.« V tej *Pesmi s Krasa* – pokrajine kamnite, kjer je »vse lepo in prav« – »biti, živeti, boriti se – in biti mlad in zdrav« je izpovedal dvojno občutje lastnega življenja. Tudi v »pokrajini kamniti« je lepota minljiva in boli. Drevo, ena najlepših podob za človeka, se boji strele, požara, sekire. Nič provincialnosti. Poezija je slovenska in evropska obenem. Soustvarjalci občutij in izraza so Georg Trakl, Georg Heym, Ernst Toller, na drugi strani pa mistično vizionarski Aleksander Blok in v oddaljeni bližini nenazadnje tudi Rabindranath Tagore/Thakur.

V tesni zvezi z vojnim razdejanjem in brezobzirnim tiranstvom kapitala ga je močno zaposlila knjiga Oswalda Spenglerja: *Untergang des Abendlandes* (Propad Zahoda). Na tega avtorja se je oprl tudi še v zadnjem javnem govoru leta 1926 o razkrajalnih prvinah, ki bodo neizbežno pripeljale kapitalizem v propad. Pesem *Ekstaza smrti* ne potrebuje posebne razlage. Manj znana in težje umljiva je v svoji večplastnosti lirsko-epska pesnitev *Tragedija na oceanu*, ki govori o tragiki »lepe duše« in vzklík: »Joj, rešite me, jaz sem poet, joj rešite

me, jaz nisem bankir!« V nasprotju z Ekstazo smrti se razrešuje s prvino novega življenja in rasti.

Jeseni 1925 bi morala iziti prva Kosovelova samostojna pesniška zbirka z naslovom »ZLATI ČOLN« (Zakaj si izpustil zlati čoln v MOČVIRJE?) 24. oktobra pravi: »Drugi teden bodo šle pesmi že v tisk.« Zbirka ni izšla. Ohranil se je Kosovelov *Predgovor*, ne pa njegova redakcija. *Predgovor* je pisal »ne več sentimentalni mladenič«, ki se je zavedal, da je že napočila doba, »ko se postavlja v svetišče (tvornico svetovnega kapitala) tega svetovnega boja peklenske stroje ...« (*Predgovor*).

Tako je napočilo leto Gospodovo 1926. In 23. februar. Nastop v literarnem krožku delavsko-prosvetnega društva v Zagorju ob Savi, nato razgret pogovor. Vlak je odpeljal brez zagnancev. Kosovel se je to noč močno prehladil in zbolel. Marca se je vrnil v Tomaj. Iz njegovega pisma Cirilu Debevcu 24. aprila razberemo, da mu je postal tudi Kras pretesen in prezatohel. Zdravniška diagnoza se je glasila: meningitis, vnetje možganske mreže. Umrli je 27. maja 1926. Pokopali so ga v Tomaju. Zgodilo se je, upamo, kot je bil zapisal: »Ko odpoljubi Smrt/ nam vso bolest/ in v srcu se ustavi čas,/ se umaknemo/ v veliki Prostor. Svetla postane naš obraz.« (Smrt).

Čeprav je v *Večeru pod rdečo sipino* zapisal, da »stolp na hribu molči« in sredi splošnega občutja kaosa in nepravčnosti, da je »Bog na razpoloženju«, nam njegov *Psalm*, *Prerojenje* in *Poslednje obhajilo* dovolj povedo o temeljnih njegovega »žitja in bitja«. Dodajmo k temu še *Ecce homo*, *Revolucijo* in *Sebi*. Če kdo misli, da je Kosovelova poezija samo sekundni kazalec zgodovine, pa naj si prebere še *Ljubljana spi* in *Evropa umira*.

Branko Melink

Edvard Kocbek – politik, mislec, umetnik

Kocbek se je rodil pred sto leti, 27. septembra 1904, pri Sv. Juriju ob Ščavnici, kjer je bil oče organist in cerkovnik. V mehki, valoviti pokrajini tedaj še patriarhalnih Slovenskih goric je doživel kljub domači revščini srečno otroštvo. Gimnazijo je obiskoval na Ptuju in v Mariboru ter se vključil v

katoliško mladinsko gibanje okrog revije *Križ na gori*. Po maturi je študiral v Mariboru dve leti bogoslovje, nato pa na ljubljanski univerzi romanistiko. Med njegove mladostne prijatelje so spadali Stanko Cajnkar, Pino Mlakar, Anton Trstenjak in Anton Vodnik, z njimi je vzdrževal stike vse življenje. Po diplomi (1930) je kot suplent služboval v Bjelovaru in Varaždinu na Hrvaškem, vmes se je kot štipendist spopolnjeval v Lyonu in Parizu, in s pesmimi sodeloval v *Domu in svetu*. Končno mu je uspelo priti v Ljubljano (1936), kjer je bil profesor na bežigrajski gimnaziji, in z esejem *Premišljevanje o Španiji* (1937) sprožil krizo pri *Domu in svetu*. V njem je za težke socialne razmere v Španiji obtožil tudi tamkajšnjo cerkveno hierarhijo.

Kocbeka sem spoznal v svojih visokošolskih letih; to so bila leta tik pred drugo svetovno vojno, ko so se hkrati in ostro odprli problemi narodnega, družbenega in duhovnega značaja, ki smo jih posebno prizadeto občutili študentje in izobraženci. Ko je po krizi *Doma in sveta* Kocbek zasnoval *Dejanje*, smo člani Zarje novo revijo zavzeto podpirali in širili ter po svojih močeh pri njej tudi sodelovali. Jaz seveda ne tako izdatno kot npr. Bogo Grafenauer, Jože Udovič ali Janez Gradišnik. Poskušal sem se namreč tudi v leposlovju in sem Kocbeku ponudil počitniške dnevniške zapiske iz Haloz, pa mi je pametno svetoval, naj se raje lotim leposlovne obravnave domačega Bohinja. Ko je predaval v polno zasedeni beli unionski dvorani o perečih sodobnih vprašanjih in je njegov nastop nameraval s svojimi stražarji preprečiti dr. Ehrlich, se je za nadaljevanje predavanja zavzel blagi dr. Fabijan, naš duhovni vodja. Zlasti nam je v spominu ostalo Kocbekovo sodelovanje na drugem Bohinjskem tednu (1939), ko nam je na zelenici ob cerkvi sv. Janeza kot eden izmed starešin predaval o temi *Oseba – središče novega življenja*. V predavanju je zavrnil vse tedanje totalitaristične ideologije, tudi komunizem, v središče življenja postavil duhovno, stvariteljsko in svobodno osebo ter nakazal medsebojno razmerje, odgovornost in dejavnosti med njo in družbenimi skupnostmi. Ko se je po vojni iz partizanov in Beograda vrnil v Ljubljano, sem zavzeto spremljal njegovo bleščečo literarno ustvarjanje in krivično življenjsko usodo. Večkrat sem ga v njegovem stanovanju na Veselovi tudi obiskal, čeprav to zame kot prosvetnega delavca ni bilo preveč priporočljivo. Živo se spominjam njegove asketske sloke postave, izbrane in vznesene govore, predirnih modrih oči in najinih odkritih pomenkov o bridkih povojnih razmerah v Ljubljani in Sloveniji, ko so nam partijci odrekli celó pravico do enakopravnega sodelovanja v kulturi, znanosti in umetnosti.

Kocbek je bil v politiki idealisti preveč zaupljiv in morda nekoliko naiven. Motil se je, ko je mislil, da so dobronamerni idealisti tudi politični partnerji in

da pripadajo humanemu zahodnoevropskemu tipu komunista, ne pa tipu azijsko-boljševiškega revolucionarja, mojstra v taktiziranju, prevarah in nasilju. Bil je tudi prepričan v pravilnost in učinkovitost Marxovega gospodarsko družbenega nauka in v zameno pričakoval izdatno besedo kristjanov na področjih duhovnosti, kulture in umetnosti. Osvobodilni fronti se je pridružil v iskrenem prepričanju, da bodo v njenem programu kot stalnice ostale narodna osvoboditev in združitve, socialno pravična družbena ureditev, enakopravnost koalicijskih skupin in njih svetovnih nazorov. V resnici so se stvari razvijale precej drugače: nekateri vodilni člani krščanske skupine (Fajfar, Breclj) so iz koristoljubja odpadli, tako da je Kocbek postal v njej osamljen; komunisti pa so ga zaradi njegovega idealizma in zaupljivosti izigravali in zmeraj bolj izločali pri odločanju.

Prvič se je to zgodilo z dolomitsko izjavo (1943), ko je krščanska skupina praktično prenehala obstajati in je obdobje narodnoosvobodilnega boja zamenjalo čedalje bolj očitno obdobje komunistične revolucije. Po zasedanju Avnoja v Jajcu so funkcionarja Kocbeka zadržali v Bosni, ga zatem usmerili v Italijo in nazadnje zaposlili v Beogradu, da bi tem lažje urejali stvari po svoje. Ob nastanku nove države (1945) je v Kocbekovi odsotnosti, brez njegove vednosti in seveda tudi brez njegove krivde, prišlo doma v Sloveniji do zunaj-sodnih množičnih pobojev tudi po zaslugi Angležev iz Vetrinja vrnjenih domobrancev. Ob izidu zbirke štirih novel *Strah in pogum* (1951), ki naj bi sramotile partizanstvo in osvobodilni boj, ko ju je v resnici prikazala psihološko in etično poglobljeno ter estetsko dognano in sodobno, je slovenska partija organizirala kritike in zborovanja zoper avtorja, ki so mu odvzeli funkciji in ga zgodaj upokojili, deset let pa ni smel nič izvirnega objaviti. Po svoji sedemdesetletnici pa je zunaj države, v Trstu, s pomočjo prijateljev Borisa Pahorja in Alojza Rebule objavil intervju (1975), v njem prikazal dogajanja med vojno ter prvi javnosti razkril in obsodil množične poboje, s tem pa si vnovič nakopal sovraštvo in preganjanje partije. Sledilo je zadnje obdobje njegovega življenja: postopno, a očitno usihanje telesnih in duševnih moči ter smrt (1981) kot posledica težke obolenosti hrbtenice in možganov.

Sam je večkrat dejal in zapisal, da se nima za politika, pač pa da je mislec in umetnik. V svojih nekoliko izvirnih nazorih je dosledno ostajal življenju odprt in razumevajoč kristjan, obenem pa nasprotnik toge konservativnosti in političnega klerikalizma. Posebno so mu bili blizu nekateri francoski krščanski misleci, ki so se ukvarjali z vprašanji našega bivanja in poudarjali pomen osebnosti: Charles Péguy, Emmanuel Mounier in Teilhard de Chardin; z Mounierom se je osebno poznal in srečeval, njegov časnik *Ésprit* je redno prebiral.

Kot književnika so ga v njegovih delih vznemirjala notranja eksistencialna vprašanja z dvojico tesnoba in smisel, pritegovala ga je narava, zlasti gozd, in tuja velemesta, Pariz, človeški značaji in usode, krščanski in materialistični nazor, socialna in etična nasprotja, vojaški spopadi in politična dogajanja. V skladu s svojo bolj premišljujočo kakor pripovedno naravnostjo je izmed književnih vrst gojil dnevnik, esej, novelo in liriko. V vseh teh žanrih je uspeval, a zdi se, da se je najvišje povzpел v liriki, zlasti v zbirki *Groza* (1962), zanjo je tudi prejel Prešernovo nagrado. Odlične so partizanske novele *Strah in pogum* (1951), ki pomenijo prelomnico v novejši slovenski prozi, in oba partizanska dnevnika *Tovarišija* (1949) in *Listina* (1967), ki imata trajno pričevarjsko, dokumentarno vrednost. Kocbekov jezik je pomensko pretanjen in v besedišču razsežen, njegov slog v metaforah domiseln in bogat ter z vsebino pesmi vred razodeva razgledanega erudita. Medtem ko je bil naš socialni realizem, če izvozamo mojstrskega Prežih, psihološko dokaj površinski in idejno tendenčen, je Kocbekova besedna umetnost avtonomna, problemska in zahtevna ter v koraku s svetovno. Kar v dobi moderne pomeni Cankar in med vojnama Kosovel, to po drugi vojni predstavlja Kocbek.

Celjska Mohorjeva družba je Kocbeku izdala tri vsebinsko tehtne in okusno opremljene knjige:

Slovensko poslanstvo. Dnevnik s poti v Jajce 1943. Dokumentarne risbe izdelal Božidar Jakac. Celje 1964.

Svoboda in nujnost. Pričevanja. Spremno besedo napisal France Vodnik. Celje 1974. Znanstvena knjižnica, nova serija 4. Z avtorjevim portretom.

Sodobni misleci. Uredil in uvod napisal Janez Gradišnik. Celje 1981. Znanstvena knjižnica, nova serija 12.

Joža Mahnič

Bogomir Magajna (1904–1963)

Ob 100. obletnici rojstva

Kot pisatelj se je Bogomir Magajna pojavil v naši literaturi v začetku tridesetih let preteklega stoletja. Rojen je bil 13. 1. 1904 v Gornjih Vremah pri Divači. Klasično gimnazijo je končal v Ljubljani (leta 1923), nato pa je študiral medicino v Ljubljani in v Zagrebu. Kot vojaški zdravnik je služboval v Sarajevu in pri graničarski četi v Logatcu, nato pa je bil zdravnik specialist za umobolne na Studencu pri Ljubljani. Med okupacijo je bil interniran v Italiji; v septembru

leta 1943 je pobegnil k partizanom, kjer je deloval kot partizanski zdravnik v partizanskih bolnišnicah in se soočal s trpljenjem ranjenih, kar je opisoval tudi v svojih delih. Po drugi svetovni vojni je služboval kot zdravnik za duševne bolezni v Ljubljani. Umrli je 27. 3. 1963 v Ljubljani. Primorski pisatelj Bogomir Magajna se po prvi svetovni vojni ni razvijal dosledno v smeri realizma. Podlegel je bolj vplivu neke sentimentalne romantičnosti, v kateri je opisal zgodbe iz svojega zagrebškega življenja (npr. *Gornje mesto*, Lj. 1932). Iz graničarskega življenja so zgodbe, ki so se ponujale pisatelju ob njegovi zdravniški službi v Sarajevu

ter pri graničarski četi v Logatcu (*Graničarji*, 1934). Deloma pa črpajo tudi iz dobe delovanja v bolnišnici za duševne bolezni v Polju pri Ljubljani. Tej literarni smeri pa Magajna ni ostal zvest vse življenje. Že leta 1931 je v DS objavil balado *Kako je umiral Gausit*. Nekaj njegovih novel ima povprečno vrednost, čeprav so bile nekatere od njih glede na to tudi krivično ocenjene (*Bratje in sestre*, 1932, *Le hrepenenje*, 1937, *Zaznamovani*, 1940).

Pisatelj Bogomir Magajna je kot umetnik in človek dozoreval v različnih okoliščinah, saj je tako kot malokateri pisatelj doživel lastne in mnogih drugih osebne življenjske stiske in jih soočal z narodovo voljo do življenja, še zlasti v času, ko je po fašizmu trpela okupirana Primorska. S tem v zvezi so nastale nekatere dokaj globoko umetniško in življenjsko dozorele novele (*Vinograd*, *Ananas*). Zlasti imenovani noveli sta imeli v dijaških berilih zelo odmevno in častno mesto dolga desetletja, kakor tudi njegova mladinska povest *Brkonja Čeljustnik*. Žal so Magajno nekateri zavračali, npr. kritik Josip Vidmar, saj mu v svojih kritičnih *Obrazih* ni namenil niti omembe. Pred drugo svetovno vojno je Magajna pisal v različne časopise in revije, kot *Dom in svet*, *Mladiko*, *Modro ptico*, v *Almanah*, *Krog* itd. Najbolj priljubljena oblika pripovedništva mu je novela pa tudi povest. Zelo uspela mu je povest *Gornje mesto*. Godi se v prvem desetletju po prvi svetovni vojni v Zagrebu in je v mnogočem avtobiografska. Govori o doživetjih študenta Simona Jeraja, medicinca in umetnika, o njegovih mladostnih hrepenenjih, razočaranjih in odpovedih. Povest je izšla v *Mladiki*

leta 1931 in je bila ponatisnjena leta 1932 in 1957. V zbirki novel *Zaznamovani* je skušal pisatelj realistično obarvano opisati ljudi, ki so jih okolje, družba in krivični družbeni sistem zaznamovali s hudimi socialnimi krivicami (*Jerinova Lida, Helena, Pogrebnik, Pojdam v Rute, Kako je umiral Gausit, Invalid, Blaž Strniša, Fantazije na Ratitovcu, Vinograd, Lijana*).

Leta 1943 je Magajna v založbi Klas izdal knjigo z naslovom *Oživelci obrazi*. Tu je zbral več legend: *Legenda o Vremski Mariji, Legenda o Marti, kapitanu in barbanski Mariji, Legenda o Mariji in mlinarju* (po narodni pesmi iz Ziljske doline), *Legenda o Jeleni in Jezusu* (po belokranjski narodni pesmi), *Legenda o Mariji dojlji* (belokranjski motiv), *Legenda o Petrovški Mariji, Legenda o prevzetnem zidarju* (po narodni pesmi), nato slede v poglavju še *Pesmi v prozi*. Med zadnjo svetovno vojno je Magajna med partizani kot zdravnik spoznal vso trdoto vojne. Nekatere teh novel imajo poleg dokumentarne tudi umetniško vrednost (*Veliko Brdo, Sopotniki, Križanje, Sonjin povratek*). Leta 1953 je izdal knjigo *Odmev korakov*, kjer gre za reportažni zapis dogodkov, ki občasno dosega tudi umetniško vrednost. Leta 1955 je novelistično zasnoval knjigo *Zgodbe o lepih ženah*. Bogomir Magajna pa se je zelo uspešno uveljavil kot mladinski pisatelj: *Brkonja Čeljustnik* (1933), *Čudovita pravljica o Vidu in belem ptiču* (1937), *Racko in Lija* (1934, 1954). Po drugi svetovni vojni je izdal zbirko pravljič z naslovom *V deželi pravljič in sanj* (1952), *O zlatem klasu in zlatem biseru* (1955), *Povestica o punčki Maji* (1957).

Magajnovo delo je poleg dragocene izvirnosti tudi odraz njegovega idealistično pobarvanega čustvenega humanizma, ki pa ima gotovo pri njegovih bralcih tudi svojo ceno.

Bogo Jakopič

France Kunstelj (1914–1945)

Med slovenskimi pisatelji duhovniki mlajših rodov, ki naj bi nadaljevali tradicijo znanih predhodnikov, kot so bili Fran S. Finžgar, Fran K. Meško in Janez Jalen, bi gotovo našli ime vrhniškega rojaka Franceta Kunstlja, če bi ga nam

tragična usoda ne iztrgala na pragu zrelega literarnega ustvarjanja. Tridesetleten je namreč končal v uničevalnem taborišču Teharje, kjer je povojna komunistična oblast v juniju 1945 pobila na tisoče vrnjenih domobrancev in civilistov.

Nagnjenje do besedne umetnosti je pokazal že kot dijak Škofijske klasične gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano. S kratkimi proznimi spisi ni samo sodeloval v rokopisnem zavodskem glasilu *Domače vaje*, bil je tudi njegov urednik, poleg tega je aktivno sodeloval v domačem okolju in na Vrhniki urejal študentovsko glasilu *Močilnik* (1940), najpomembnejše pa je urejanje rokopisnega lista *Mlada setev* (1937–1941), ki so ga pisali ljubljanski bogoslovci, bodoči književniški upi, med njimi zlasti Viktor Zorman, Jože Cukale, Janez Kmet, Tone Polda, France Lokar in Karel Mauser.

Prve literarne stvaritve je tiskal v dijaški reviji *Mentor* leta 1936, sodeloval je v mladinskem listu *Vrtec*, pozneje pa objavljaj največ v *Kresu*, *Domu in svetu* ter *Mladiki*, nekaj malega tudi v *Obisku* in *Slovenčevem koledarju*. Pisateljsko je izhajal iz vrhniškega rojaka Ivana Cankarja, najpogosteje izbiral obliko črtice in novele, psihološko in zlasti močno socialno poudarjene.

Osebe in dogajanja je našel v domačem okolju, našel tiste male ljudi, ki jih je življenje postavilo ob stran in ogoljufalo tudi za drobne stvari, slikal je njihovo življenjsko stisko, brezizhodno revščino, kakor jo moremo prebirati v črticah *Njene jasli*, *Butara*, *Pesem tihe rebri*, *Dolči* in *Poroka v skednju*. Rad se je ustavljal ob otroškem doživljanju vsakdanjika, ob mladostniku in njegovih problemih, tudi dekliškem svetu, in skozi drobne prigode kazal na socialne krivice.

Kunstelj se je pogosto dotaknil kočljivih problemov podeželskih delavcev, katerih življenje je bilo odvisno od dela na posameznih obratih, tudi na žagah, žal vse prepogosto povezanih z odpuščanjem. V posameznih novelah se je poglobljal v psihološka ozadja telesno prizadetih, ki jim je življenjski krog skrajno omejen in znotraj katerega se giblje njihovo doživljanje. V pripovedih, kot so *Na Stopah*, *Vdovec Gašperin*, *Težke ure gospoda Tadeja* in *Gospod Šimen*, je Kunstelj nakazal širše prikazovanje socialnega življenja v hribovski okolici Vrhnike, kar bi moglo pomeniti, da se je pripravljaj na daljše pripovedno delo, na povest ali roman. Toda ostalo je samo pri pričakovanjih.

V njegovo pisateljsko pot je namreč usodno posegla druga svetovna vojna. Zaradi izjemnih okoliščin je bil v duhovnika posvečen že 6. aprila 1941, in ko je na Vrhniki pel novo mašo, je bila Slovenija že okupirana. Kaplansko mesto je nastopil v Mirni na Dolenjskem, od koder pa se je zaradi nevarnih razmer umaknil v Ljubljano, se celo vpisal na slavistiko, potem pa leta 1944 sprejel

mesto kurata v Rovtjah. V tem času ni veliko pisal niti dosti objavljajal. Maja se je umaknil v Vetrinje in junija tragično končal v Teharjah.

Njegovo literarno zapuščino je uredil Tine Debeljak in jo izdal pod naslovom *Butara* (Buenos Aires, 1975). V domovini je izbor njegovega pripovednega dela izšel pod naslovom *Luč na mojem pragu* (Mohorjeva družba Celje, 1994).

France Pibernik

Lado Piščanc (1914–1944)

Samo iz razsutosti časa in grozljivosti vojnega nasilja si je mogoče razložiti nekatere usode posameznikov. Mednje sodi tudi tragična smrt tridesetletnega pesnika Lada Piščanca, ki so ga 2. februarja 1944 partijski oblastniki, da bi prikrili svoje nesposobnosti in napake, skupaj s štirinajstimi nedolžnimi obtoženci umorili in vrgli v brezno pri Lajšah nad Cerknim.

Lado Piščanc je po rodu iz Trsta, tam se je rodil 16. junija 1914. Njegov oče je bil poštni uradnik in je bil leta 1926 premeščen v Pizo, kamor se je preselila tudi družina, tako da je tudi sin Lado nekaj časa preživel v Pizi, vendar se je šolal v Trstu in Gorici. Večino gimnazijskih let je preživel v goriškem malem semenišču, po maturi leta 1934 se je vpisal v goriško bogoslovje in bil posvečen v duhovnika leta 1938. Kaplansko službo je najprej opravljal pri Sv. Ignaciju v Gorici, nato v Št. Vidu pri Vipavi, leta 1941 pa mu je bilo dodeljeno mesto kaplana v Cerknem, kjer je zavzeto delal do prezgodnje smrti.

Na duhovni in osebnostni razvoj Lada Piščanca sta v malem semenišču močno vplivala spiritual Leopold Cigoj, odličen vzgojitelj katehet in prizadeven organizator katoliškega gibanja na Goriškem, in dr. Ivo Juvančič, podravnatelj zavoda, zaveden narodni in kulturni delavec ter zgodovinar. Literarno nagnjenje je pokazal že v nižjih gimnazijskih razredih, se pesniško razvijal skozi nadaljnja študijska leta, se povezoval s primorskimi literarnimi navdušenci, našel stik s Franom S. Finžgarjem, ki mu je leta 1938 v reviji *Mladika* objavil nekaj pesmi.

V njegovi zgodnji poeziji je veliko mladostnega nemira, iskanja lastne poti. Najraje se je zatekal k motivom iz narave, se predajal razpoloženju pomladnih dni, poletnih večerov in noči, veliko simbolike pa odkrival v drevesih, zlasti v kraškem kostanju. Nemaokrat se je vračal v otroštvo, v domačo hišo, k materi po zaupanje, ki mu ga svet ni dajal.

Marsikdaj se je njegova refleksivna pesem usmerjala v problematiko sodobne družbe in človeka, vendar je njegova izpoved glede pglavitnih družbenih vprašanj pretežno padajoče intonirana, kar je razumljivo, saj je živel v okupirani Primorski, kjer zavednemu slovenskemu rodoljubu res ni bilo lahko. Najgloblje domovinsko čustvo je položil v cikel pesmi o lepi Vidi in v njem izrazil bridkost, ki je prevečala primorskega človeka ob soočenju s »praznim domom sredi griča«, kamor nje, lepe Vide, ni bilo nikoli nazaj.

Celotno Piščančvo poezijo preveva religiozni navdih, neskajljeno zaupanje v božjo ljubezen in umirjeno vigilijsko praznično razpoloženje, ko se mu zdi ves Kras kot mašni pladenj. Predvsem pa si želi, da bi zravnali pot, po kateri »bo jasno šel Gospod v naš zmedeni čas in med naš rod«.

Pesnik Lado Piščanc ni mogel dokončati zastavljenega dela. V poeziji, ki je v Cerknem nastajala v letih 1942–1943, je mogoče slutiti, da se je že ustavil na »poslednjih mejah«, ko se vrste brezoblični dnevi in »kdaj v temi spet nov strel počí«.

Še je uspel urediti zbirko svojih pesmi z značilnim naslovom *Pesmi zelene pomladi*, nakar se je pod njim za vedno ugreznila zemlja. Za pesniško zbirko je poskrbela njegova sestra pisateljica Zora Piščanc in jo s spremno besedo in komentarjem izdala v Gorici (1950, ponatis 1995). Po smrti je bila objavljena njegova povest *Zgodba kaplana Simona* (KatG, 1954), prav tako njegovi *Dnevnik* (Mladika, 1978–1979).

France Pibernik

France Papež (1924–1996)

Skupini kulturnih delavcev, ki so se iz povojne evropskega begunstva morali preseliti v Argentino in tam v nekaj letih oblikovali osrednjo zdomsko organizacijo, imenovano Slovenska kulturna akcija (SKA), se je pridružil tudi France Papež, eden najmlajših (rojen 20. 3. 1924 v Kotu pri Semiču). Medtem ko so bili ostali člani povečini starejši, osebno in pisateljsko že formirani kulturniki, kot Tine Debeljak, Ruda Jurčec, Marjan Marolt, Stanko Kociper, Jože Krivec, Bara Remec, Ladislav Lenček, Alojzij Geržinič, je bil Papež šele na začetku literarne poti in je pravzaprav eden tistih avtorjev, ki so se umetniško oblikovali v zdomstvu, in sicer v okviru Slovenske kulturne akcije, predvsem v obeh njenih glasilih, v reviji *Meddobje* in v štirinajstdnevniku *Glas SKA*.

Ko se je maja 1945 enaindvajsetletni France Papež znašel v begunstvu, je imel za seboj štiri razrede meščanske šole v Črnomlju in nekaj malega zanimanja za poezijo (Severin Šali, Vinko Beličič, France Balantič). Šele v italijanskem begunskem taborišču Senigallio je mogel obiskovati gimnazijo, tako da je po preselitvi v Argentino lahko, ob redni zaposlitvi seveda, nadaljeval študij filozofije, obiskoval pa tudi likovno akademijo, ki so jo organizirali v okviru SKA.

Papež se je uveljavljal kot pesnik, esejist, urednik in prevajalec. V ospredju je bilo njegovo pesniško ustvarjanje. Prve pesmi je objavil v reviji *Meddobje* leta 1955, toda njegovo pesnikovanje je bilo tako silovito, da je leta 1957 v založništvu SKA, ki ga je vodil Tine Debeljak, izdal prvo zbirko z naslovom *Osnovno govorjenje*. V pesmih je izražal svoje občutje v velikem svetu, v katerega je bil vržen, a trdno prepričan, da od tu naprej z jasnim očesom poišče rešilne izhode. čeprav so se v njem neprestano zbuiali spomini na svet onkraj morja. Problem zdomstva, problem vživljanja v tuj svet, v katerem še vedno živi s slovensko dušo, je izpovedal v drugi zbirki *Dva svetova*, neskončen problem dvojnosti življenja človeka, ki mora v tujem okolju zgraditi nov dom in v njem ohraniti nekdanjo domačnost. In predvsem ohraniti materin jezik.

Ker je Papeževa poezija nastajala v povsem novem okolju in ker ga je v iskanju po svetovnih literarnih obzorjih najbolj pritegnil T. S. Eliot, je razumljivo, da se je poetično usmeril v moderno tokove, oblikoval svobodno pesniško formo z dolgim ritmičnim verzom, a je v njem vseskozi prevladovala izpovedna refleksija, kajti nikoli ga ni premagala čustvenost ali celo kakšna razčustvovanost ob spominih na ljubljeno Belo krajino, ki je ni nikoli več videl.

Njegovo zanimanje za moderno literaturo se je kazalo tudi v zavzetem prevajanju Eliotovih del, med njimi je bila tudi pesnitev *The Waste Land - Pušča* (1966), prevedel in knjižno pa je objavil njegovo dramo *Umor v katedrali* (1967). Koliko se je poglobljal v estetska vprašanja sodobne literature, nam govorijo številni eseji, ki jih je objavljajl v *Meddobju*, *Glasu SKA* in v *Zbornikih Svobodne Slovenije*. Iz svetovne in domače književnosti in poezije je objavil naslednje: *T. S. Eliot in »nerazumljivo« pesništvo*, *Smisel in ne-smisel v poeziji*, *Dvoje razmejitev*, *Poezija in vprašanja lepote*, *Naša moderna in sodobno pesništvo*, *Ideja življenja in smrti v poeziji Ivana Hribovška*, *Edvard Kocbek, njegov čas in njegovo delo*, *Ob stoletnici rojstva Ivana Preglja*, *France Balantič in slovenska poveljna emigracija*

Med ključna Papeževa dela moramo brez dvoma prišteti njegovo esejistično razmišljanje *Zapiski iz zdomstva* (Buenos Aires, 1977; Ljubljana, 1992),

ker je v njih najtemeljiteje analiziral problem zdomstva, ugotavljal njegove bistvene poteze in predvsem pokazal na zgodovinske in socialne okoliščine, na zdomca posameznika, ki je poln nespoznavnih procesov, globokih ran, nemoči, a hkrati človek s posebnim poslanstvom, neločljivo povezanim z usodo slovenstva v prelomnem obdobju naše zgodovine.

Leta 1995 je v posebnih separatnih (bibliofilskih) izvodih izdal še dvojce zanimivosti. V prvem svežnju je zbral pesmi iz zadnjega obdobja pod naslovom *Atlantska Slovenija*, kjer razkriva svoja spoznanja, kako da je potopljen v zdomski Atlantidi in kako da mu vsak dan prihaja čez nebo sonce naravnost iz domovinske Slovenije. Dodal je tudi v španščini napisano pesem *Slovenia Atlantica*, ker je v zadnjih letih pisal pesmi in kratko prozo tudi v španščini. V podobni separatni obliki je izdal še *Tri poetične drame (Gozd, Svetinja in Avgustina)*, v katerih na močno poetičen način razmišlja o slovenstvu, o slovenski skupnosti v svetu in sklene z jasnimi premislekom: »*Slovenija smo tudi mi, ali ne? Slovenija v svetu...*«

Nemajhen delež Papeževega kulturnega delovanja v Argentini je bil posvečen urednikovanju. Leta 1970 je prevzel urejanje osrednje zdomske literarne revije *Meddobje*, uredil je *Antologijo slovenskega zdomskega pesništva*, ki ji je spremljajoča besedila prispeval Tine Debeljak (Buenos Aires, 1980), posebej pa je zbudil pozornost, tudi v matici, z izdajo *Zbranega dela Franceta Balantiča* (Buenos Aires, 1976), ker je v uvodni besedi Balantiča obravnaval zunaj ideoloških povezav, dodal pa tudi obsežne opombe k pesmim in dragoceno bibliografijo.

Francetu Papežu ni bilo dano, da bi obiskal domovino in domači kraj, toda matična slovstvena stroka ga je že uvrstila v krog pomembnih povojnih slovenskih pesnikov, Mohorjeva družba pa izdala njegove *Izbrane pesmi* (zbirka Žerjavi 5, 2001).

France Pibernik

Dr. Ivan Grafenauer

Ko smo se slovenski narodopisci pripravljali na dostojno proslavo 85. obletnice svojega staroste prof. Ivana Grafenauerja, nismo slutili, da se bo skromni znanstvenik potihoma vsemu umaknil: na silvestrovo 1964 je obstalo njegovo srce.

Ivan Grafenauer je po očetu pripadal zelo znanemu, narodnostno zavednemu rodu koroških Slovencev v Ziljski dolini, izvirajočemu iz zaselka na desnem bregu Zilje v brški fari pri Šmohorju. Nemško ime zaselka je Grafe-

nau, po ziljsko Kôláz. Družina tamkajšnjih Grafenauerjev je izpričana že v 17. stoletju. Danes je zaselek zapuščen.

Po materi je Ivan Grafenauer izhajal iz trdnega gruntarskega rodu v Veliki vasi pri Brdu in bil tam rojen 7. marca 1880. Na materin rod je ostal navezan vse življenje in se rad vračal tja na počitnice tudi v času študija na Dunaju.

Grafenauerjev rod je bil že od srede 18. stoletja izrazito kajžarski in oče Miha je po poroki 1884 živel z družino v »Zotlarjevi kajži« na Brdu, opravljal pa službo brškega »mežnarja in organista«. Leta 1885 so se preselili na Peravo pri Beljaku. Ivan je v šolo hodil najprej na Brdu, potem v Beljaku, kjer je tudi maturiral. Na dunajski univerzi je vpisal slavistiko in germanistiko ter se že kot študent uveljavljal z objavami jezikoslovnih spisov. Konec 1903 je za svojo disertacijo snoval razpravo o »naglasih v ziljskem narečju«. Za njegovo poznejše delo pa se zdi pomenljivo, da je – preden je začel svojo prvo službo kot profesor v Kranju – iz babičinih ust zapisal »zlati očenaš«. Leta 1908 je bil dodeljen I. klasični gimnaziji v Ljubljani in ostal na njej do upokojitve 1940.

Šolsko delo ga ni moglo vsega zaposliti in zadovoljiti, mikala ga je znanost, ki se ji je začel takoj posvečati z vso predanostjo in uspehom, kakor kažejo prve literarnozgodovinske objave. Zato je bil globoko prizadet, ko ob ustanovitvi univerze v Ljubljani ni dobil stolice »za slovansko književnost s posebnim ozirom na slovensko«, čeprav je izpolnjeval vse pogoje. Književnost mu je bila izmlada pri srcu, saj je kot gimnazijec prvi denar, ki ga je zaslužil, uporabil za plačilo dosmrtné članarine v Mohorjevi družbi. Mohorske knjige so bile v vsem Grafenauerjevem rodu v velikih časteh.

Svoje znanstveno delo je videl v raziskovanju slovenske književnosti, toda poglobljanje v začetke slovenskega pismenstva ga je privedlo v narodopisje. Tu sta ga zanimali dve področji: ljudsko pesemsko in pripovedno izročilo, včasih bolj prvo, včasih drugo, obema pa je ostal zvest vse življenje. Prvič je posegel v narodopisje z razpravo o »Salomonovi legendi v slovenski narodni pesmi«, ki je izšla v zborniku v počastitev V. Jagića (Berlin 1908).

Zadnja leta pred drugo svetovno vojno je s posebno vnemo raziskoval ljudske pesmi, kakor dokazujejo objavljeni članki in razprave. Zanimale so ga zlasti starejše pripovedne pesmi. Pojasnjeval je njih vsebino, skušal določati čas nastanka ter ugotavljati zgodovinsko in kulturno ozadje posameznih primerov. Tako je npr. v Slovenskem jeziku leta 1939 objavil razpravo o »Štiftarjih in štiftarski narodni pesmi«, v Domu in svetu pa je isto leto pisal o Zariki in Sončici, o »španskih« junakih in o Mavrih v naši pesmi.

Upokojitev leta 1940 ga je rešila šolskih zvezkov in omogočila, da se je ves posvetil vprašanjem, ki so ga zanimala. Raziskovanje dotlej znanih zapisov

pesmi o Lepi Vidi mu je z leti dozorelo v knjigo, ki je takrat pomenila višek znanstvenega dela na področju naše ljudske pesmi. Z njemu lastno temeljitostjo in izrednim znanjem je iskal in našel vsebinsko sorodne pesmi pri drugih narodih. Njegova »Študija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o Lepi Vidi« (izšla 1943) je prvo in dotlej najtemeljiteje primerjalno zasnovano delo o eni slovenskih pripovednih pesmi. Ob njem se je lotil tudi vprašanja metrike in ritmike, saj je posebno poglavje namenil svojemu odkritju »pripovedne dolge vrstice« kot najstarejšega slovenskega verznega obrazca.

Podobno je zasnoval študijo »Legendarna pesem »Spokorjeni grešnik« in staro-alpska krvno-duhovna sestavina slovenskega naroda« (izšla 1950). V njej je bil pozoren zlasti na osvetlitev kulturno-zgodovinskega ozadja te snovi.

Svoja dognanja o ritmiki je strnil v razpravo »Najvažnejše ritmične oblike v zgodovini slovenske narodne pesmi« (Etnolog 16/1943). Sicer pa je vsa svoja dotedanja spoznanja povzel v delu »Narodno pesništvo«, v katerem je zajel pregovore, uganke, bajke, legende, pripovedke in pravljice ter podal očrt zgodovine slovenske ljudske pesmi, potem ko jo je opredelil kot poseben pojem v pesništvu nekega naroda in ji orisal značaj. To veliko delo je izšlo 1952 v Narodopisju Slovencev II. del.

Leta 1951 je v Slavistični reviji objavil krajšo razpravo »Turki pred Dunajem«, v Slovenskem etnografu 1951 pa »Slovenske ljudske pesmi o Kralju Matjažu« in se tako dotaknil naših zgodovinskih pesmi.

Nikakor ne gre prezreti njegovih prispevkov k raziskovanju slovenske ljudske nabožne pesmi kot so npr. Najstarejši slovenski »kirielejsoni« (Glasnik Muzejskega društva 23/1942), »Ta stara velikanočna pejsen« in še kaj (Čas 36/1942), O srednjeveški slovenski Marijini litanjski pesmi (Razprave SAZU 2, 1944). Natisa tretje velike razprave o legendarni Marijini pesmi z naslovom »Slovensko-hrvaška ljudska pesem Marija in brodnik« pa žal ni več doživel, saj je izšla šele 1966.

V zadnjem desetletju pred smrtjo je posegel po pripovedništvu in iskal npr. povezavo slovenskih pripovedk z retijskimi.

S sodelovanjem v tujih strokovnih revijah si je Ivan Grafenauer pridobil ugled strokovnjaka tudi zunaj Slovenije.

Leta 1951 je postal upravnik novoustanovljenega Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU, katerega delovno področje naj bi bilo ljudsko pripovedništvo in šege.

Ker se je zavedal, kako pomembni so stiki s kolegi po svetu, zlasti v soseščini, je marca 1956 sklical posvetovanje narodopiscev vzhodno-alpskih dežel. Iz tega je nastala mednarodna študijska skupina, ki se je sestajala vsako drugo

ali tretje leto in pretresala pereča vprašanja ljudskega izročila narodov, ki so jim člani skupine pripadali. Dognanja so bila objavljena v seriji »Alpes Orientales«, od katere je izšlo v letih 1956–1975 sedem zvezkov, štirje zadnji že po Grafenauerjevi smrti.

Leta 1956 je kot upravnik inštituta ustanovil še skromen, a pomemben list *Glasnik*, ki ga je z naslednjim letom prevzelo Slovensko etnografsko društvo in je tako *Glasnik* iz posrednika med etnografskimi poročevalci na podeželju postal društveno glasilo slovenskih narodopiscev.

Na silvestrovo 1964 smo se poslednjič zbrali ob prof. Grafenauerju, a poslovali smo se samo od njegovega telesa. Njegov duh ni umrl, njegova dela so neuničljiv spomenik. Seveda so poznejša raziskovanja zlasti glasbene podobe ljudske pesmi v povezavi z besedilom prinesla nova spoznanja, ki so pokazala, da nekatere njegove trditve ne držijo povsem ali pa jih je treba dopolniti, drugače oblikovati. Grafenauer je na ljudsko pesem gledal kot besedno stvaritev in drugače skoraj ni mogel. Prvi zvočni posnetki ljudskega petja so nastajali šele v zadnjih letih pred njegovo smrtjo. A kaj za to! Položil je temelje, na katerih je bilo mogoče zidati naprej in marsičesa sploh ne bi vedeli, če se ne bi bil on oglasil z mirno, stvarno, skromno, a prepričljivo besedo, ki zaradi njegovega velikanskega znanja še danes zbuja občudovanje. Zato bo Ivan Grafenauer tudi naslednjim rodovom narodopiscev, zlasti raziskovalcev ljudske pesmi in pripovedništva, ne samo vir znanja, ampak tudi zgled skrajno delavnega, poštenega in stroki predanega znanstvenika, ki je nesebično služil svojemu narodu.

Zmaga Kumer

Dr. Anton Breznik (1881–1944)

Ob 60. obletnici smrti

Z njegovo *Slovensko slovnico* se je vse od leta 1916 do leta 1945 morala vsaj enkrat seznaniti pretežna večina izobraženih Slovencev. Doživela je več izdaj (1916, 1921, 1923 in 1934), saj je veljala za soliden temelj jezikovnega vedenja o našem jeziku. Jezikoslovec Anton Breznik je bil rojen 26. 6. 1881 na Ihanu. Po materi je sedanji ljubljanski nadškof in metropolit dr. Franc Rode njegov sorodnik. Že zgodaj se je kot dijak ukvarjal z nabiranjem narodnega blaga, tako narodnih pesmi, kakor tudi pregovorov, zakletev itd. in jih skrbno pošiljal tedaj že zelo znanemu in uglednemu jezikoslovcu, univ. prof. v Gradcu dr.

Karlu Štreklju. Ta je pridnega dijaka s kako manjšo nagrado spodbudil k nadaljevanju tega dela. Breznik je maturiral v Ljubljani ter v letih 1902–1906 študiral tu tudi bogoslovje. Ker je bil nadarjen za jezikoslovno smer, ga je tedanji ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič poslal na vseučilišče v Gradec, saj je škof prav tedaj potreboval učne moči za škofijsko gimnazijo v Šentvidu nad Ljubljano. Ko je študiral slavistiko od leta 1907–1910 v Gradcu in si pridobil sloves odličnega poznavalca slovenskega jezika, je še istega leta postal profesor na škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu. Od leta 1937 do svoje smrti je bil tudi ravnatelj te gimnazije. Leta 1921 je postal član Znanstvenega društva v Ljubljani, v letu 1940 pa dopisni član SAZU. Z raziskovanjem ljudskega izročila, ki ga je zanimalo že v mladosti, je nadaljeval ter pisal jezikoslovne kritike različnih slovstvenih del ter ocene jezikovnih del. Vneto se je ukvarjal z raziskavami, ki so zadevale stavčni besedni red, besedotvorje ter prevzemanje besed in ob tem je neredko zadel tudi na širša jezikovna vprašanja, ki jih je skušal reševati s primerjalno metodo. Z jezikoslovcem dr. Franom Ramovšem sta izdala malo žepno izdajo *Slovenskega pravopisa* (1935). Sam pa je izdal *Mali slovenski pravopis* že leta 1920. Med obema vojnama je skupina slavistov (Rupel, Šolar, Sovre in Bajec), neredko tudi ob podpori Antona Breznika, sestavljala nova šolska berila prav na šentviški gimnaziji. Kot smo že omenili, je njegovo osrednje jezikoslovno delo veljalo prav oblikovanju šolskih slovenskih slovníc. Največja novost Breznikove slovnice je, da je vsa postavljena na govor, ne samo na pisavo, da je torej treba slovenski knjižni jezik tudi prav govoriti; pravorečje je tista novost, ki je bila starejšim profesorjem nesprejemljiva. Če primerjamo, npr. Sketovo slovnico, je bilo njeno glasoslovje z obravnavo naglasa v letu 1911 le na dveh straneh, pri Brezniku pa obsega 53 strani, sama obravnava naglasa pa osem strani. V slovnícah je navadno dosti dopolnjeval. V jezikoslovje je vnesel rabo oblik, posebno poglavje v njegovi slovnici je *Pomenoslovje in izvor jezika v besedoslovju*. V novih izdajah slovníc je vedno upošteval razvoj jezika in pri zadnji izdaji še posebno pozornost namenil skladnji. Breznik je najširšemu občinstvu gotovo najbolj znan po prenovljeni in dopolnjeni *Slovenski slovnici*. Breznika pa sta zelo zanimala tudi zgodovina slovenskega jezika in razvojna pot besedišča številnih slovarjev, posebej pa še stil naših časnikarjev in pripovednikov (J. Bleiweisa, F. Levstika, A. Tomšiča, J. Jurčiča, J. Stritarja, I. Tavčarja, J. Kernika, F. S. Finžgarja, I. Cankarja in drugih). Te razprave je zbral v posebni knjižici ter jih izdal pri Mohorjevi družbi leta 1944. Kot jezikoslovec ima dosti zaslug pri utrjevanju tradicije slovenskega knjižnega jezika nasproti nezdravim tedanjim težnjam jugoslovanstva na škodo našega jezika. Kot pri-

povedujejo številni poznavalci A. Breznika, je bil kot znanstvenik vedno strpen do vseh, ki so se ukvarjali z jezikom našega ljudstva. Poleg rednih ur, ki jih je namenjal pouku svojih dijakov, je kot znanstvenik skrbel za nenehno lastno izpopolnjevanje in tako so nastajale številne razprave, ki so bogatile naše vedenje o jeziku. Naj jih omenimo le nekaj: *Besedni red v govoru* (1908), *Razvoj novejšje pisave pa Levčev pravopis* (DS 1913), *Literarna tradicija v Evangelijih in listih* (DS 1917), *O časnikarski slovenščini* (DS 1933), *Jezik naših pripovednikov* (DS 1934). V letih 1908–1919 je Breznik urejal časopis *Mentor*.

Ob začetku druge svetovne vojne je Breznika kot ravnatelja škofijske gimnazije zadel težek udarec, saj se je moral po nalogu Nemcev v nekaj urah s celotno gimnazijo preseliti. Gimnazija se je selila v delno za to prirejene stavbe v Ljubljani. Edini svetel žarek je bila v tem razdobju izdaja že omenjenega njegovega dela *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov* (1944). Umrl je v Ljubljani 26. 3. 1944; njegovega pogreba se je udeležilo poleg dijakov njegove gimnazije zelo številno občinstvo, zlasti intelektualci, ki so doumeli, kaj je Breznik kot jezikoslovec pomenil Slovencem. Po njegovi smrti sta dva pomembna slovenska slovničarja izdala njegovo delo. Leta 1967 so Obzorja iz Maribora izdala knjigo *Dr. Anton Breznik Življenje besed* v priredbi Jakoba Šolarja; leta 1982 pa je dr. Toporišič izdal knjigo *Breznik: Jezikovne razprave*.

Bogo Jakopič

M. Elizabeta Kremžar (1878–1954)

Ob 50. obletnici njene smrti

Med slovenskimi pesnicami zavzema častno mesto M. Elizabeta Kremžar. Mlajši Slovenci in Slovenke jo manj poznajo, saj je bila kot izrazito religiozna pesnica v dobi realsocializma v javnosti nepoznana. Rojena je bila 17. aprila 1878 na Glincah pri Ljubljani. Že zgodaj je začutila veselje do samostanskega življenja. Uršulinke v Ljubljani so imele na skrbi gojenke, ki so stanovale v zavodu in obiskovale notranjo šolo, in učenke, ki so stanovale pri starših, in hodile v »vnanjo« šolo. Med »vnanje« gojenke je sodila tudi Ivanka Kremžar, kasnejša m. Elizabeta. Pri svojih učiteljicah redovnicah se je Ivanka zelo dobro počutila. Njen poklic so vzbudili nedvomno njeni naravnost svetniški starši. Mati je o njej zapisala: »Nikoli je nisem videla drugje kot pri molitvi in delu.« Ivanka je tako že zelo zgodaj začela pripovedovati svojim redovnim učiteljicam, da bo nuna. To nagnjenje so učiteljice zelo podpirale. Ena od njih ji je že

v tretjem razredu osnovne šole pod nalogo napisala: »mala nunica«. Največ zaslug za njen nadaljnji razvoj pa ima gotovo m. Stanislava, ki jo je najprej spremljala kot učiteljica, potem pa v zgodnjih letih doraščanja kot duhovna voditeljica. Ivanka jo je vzljubila in ji zaupala svoje mladostne želje. Že kot dekle je Ivanka ljubila sv. Evharistijo in je leta 1932 zapisala v svoj Duhovni dnevnik: »Jezus je v meni že zgodaj raznetil plamen, tako rekoč že ob krstu, da je sv. Evharistija postala zlato žarišče mojega življenja.« Zato je v otroških letih veselo pričakovala praznik sv. Rešnjega telesa in je svoje domače dvo-rišče okrasila s cvetjem in zelenjem.

Osnovno in meščansko šolo je obiskovala pri uršulinkah v Ljubljani, učiteljišče tudi, čeprav je maturirala na državnem učiteljišču v Ljubljani. Izpit za meščanske šole (matematično-tehnična smer) je opravila leta 1902, dopolnilni izpit iz slovenščine pa leta 1908. V uršulinski red je vstopila v Ljubljani leta 1898. Kot učiteljica je delovala na uršulinski »vnanji« in notranji meščanski šoli (1897–1915). Otroci so se je oklenili s posebno ljubeznijo, saj je bila izvrstna pedagoginja. Posebno ljubezen in skrb je posvečala prvoobhajankam. Za ta slovesni trenutek je zelo pogosto vse pripravila kar sama in je s to svojo osebno skrbjo nadaljevala tudi kot ravnateljica meščanske šole. Tako ji je dan njenih gojenk prvoobhajank pomenil višek duhovne sreče.

Mati Elizabeta je poleg svojih predmetov poučevala tudi slovenski jezik. Kot pripovedujejo njene tedanje gojenke, jih je znala temeljito poučiti in tudi navdušiti za naš jezik. Dobro poznavanje jezika in obvladanje duhovnega izrazoslovja je značilno v vsej njeni poeziji. Ena njenih učenk je bila tudi sestra Ksaverija Lesjak, dolgoletna misijonarka v Južni Afriki. Večje število gojenk pa ji je sledilo v uršulinski red. Ena teh gojenk, kasnejših uršulink, pripoveduje: »Bilo nas je pet juvenistk, ki smo se pripravljale na večne zaobljube. Voditeljica nas je morala prav v času priprave zapustiti. Nadomeščala pa jo je mati Elizabeta. Zelo nazorno nam je prikazala lepoto redovnih zaobljub, ki postanejo zlata življenjska vez med Bogom in dušo. Govorila je z veliko toplino, prepričevalno in iz globine svoje duše. Čutile smo, da ji je Bog dal milost, pogledati v skrivnosti duhovnega življenja skozi veliko okno.« Od leta 1923 dalje je bila ravnateljica uršulinskega učiteljišča. Leta 1929 je postala predstojnica samostana. Istega leta so ji zaupali mesto predstojnice v Ljubljani in že dve leti nato provincialne predstojnice za Jugoslavijo. V tej službi je bila z nekaj presledki vse do preselitve v Škofjo Loko. Do leta 1945 je sodelovala v številnih časopisih in revijah (DS, Vrtec, Angelček, Bogoljub, Glasnik presvete-tega Srca Jezusovega, ameriško slovenski-frančiškanski časopis Ave Marija). Bila je pesniška duša. Kaže, da je podedovala svoj pesniški dar od našega

prvega zelo znanega pesnika Valentina Vodnika, s katerim je bila po svoji materi, rojeni Pance, v dalnjem sorodstvu. V svoji Duhovni oporoki piše: »Mnogim odpre pesem pot navzdol, v mlakuže, ki zastrupljajo pesnika in po njem druge. Meni pa je odprla pot k Bogu, odkrila mi je lepoto presvete Evharistije in mi je dala priložnost za blagoslovljeni evharistični in marijanski apostolat med dušami.« Ker ji je pesem pomenila poseben Božji dar, je svoj pesniški talent hotela uporabljati predvsem za Boga. Njene pesmi niso izumetničene meditacije, temveč izražajo pristno, toplo čustvo ter osebno doživetje. V nasprotju s Prešernovimi Soneti nesreče, je spesnila in izdala Sonete sreče. Čeprav ji je bilo dano spoznati precej sveta, iz njega ni črpala motivov za svoje pesniško snovanje. Zadoščal ji je Božji svet s tabernakljem in s podobo nebeške Matere. Njena pesem se tu in tam spremeni v premišljevanje in pogovor z Bogom in pogosto prav ta njena poezija posega v globino večnosti. Nekatere njene evharistične in marijanske pesmi so dozorele v cerkvene himne najgloblje religiozne izpovedi. Nekaj jih je odlično uglasbil njen nekdanji spovednik p. Hugolin Sattner. Poznane so njene pesniške zbirke *Iz moje celice I, II* (1916) ter *Cvetje na potu življenja* (1919) in premišljevanja *Srčni rubini Svete Terezije deteta Jezusa* (1927). Ob 15. obletnici njene smrti leta 1969 je izšla v Celovcu pri Slomškovi založbi zbirka njenih Marijinih pesmi *Slava Božji Materi*. Ob 20. obletnici smrti je izšla v izboru njena pesniška zbirka *Utrpi večne luči* (1974) z obsežno spremno besedo sestre Simone Fras. Poleg tega je mati Elizabeta prevedla tudi Calderonov misterij *Sveta maša*. Le nekaj mesecev pred smrtjo je ustvarila *Mašo v čast Brezmadežni* za njeno jubilejno leto 1954 in *Mašo v čast presv. Srcu Jezusovemu*. Zadnja leta svojega življenja (1951–1954) je preživela v škofjeloškem samostanu, kamor so bile ljubljanske uršulinke preseljene leta 1947. Tedanji ljubljanski škof Anton Vovk ji je ob preselitvi pisal tolažilno pismo, saj je vedel za njeno tiho bolečino in kruto ravnanje tedanjih oblasti. Nekaj več kot dve leti je prebila v Škofji Loki. Njena bolezen se je polagoma iztekala v srčno vodenico. Toda Bog nanjo ni pozabil in še vse do zadnjih dni življenja je mogla k sveti maši in k sveti Evharistiji. Umrla je 11. marca leta 1954. Zadnje besede, ki jih je ponavljala pred smrtjo so bile: »Boga, Boga...«. Tako se je v Bogu izteklo življenje plemenite redovnice in ugledne religiozne pesnice.

Bogo Jakopič

Akdamar – kjer se čas ustavi

(S poti po turškem vzhodu)

Poznam moža, ki je že kot sedemletni fantič sanjaril o potovanjih po Afriki. Raziskoval bo džunglo in iz njenih neprehodnih močvirij reševal neprevidneže, ki so obtičali v živem pesku, v savanah pa bo od ta istih nerodnežev odganjal leve. Tako kot Tarzan na televiziji. Samo nekaj le še, da odraste, potem pa pojde v črno Afriko. Morda sreča kje Tarzana in se še kaj pomenita, kot mož z možem.

Tisto poletje je fantič med ostalim osvojil vrhove treh najvišjih bukev v gozdiču pod domačo hišo, se prebil skozi neprehodno in trnjasto goščavje, ki se ga je še divjad izogibala, in raztrgal najmanj dvojce hlač. Buške in praske ob teh uspehih niso vredne omembe. Junaki se nanje ne ozirajo.

Naslednjo jesen je dobil v roke knjige Karla Maya; Tarzan ter njegova Afrika sta bila zdaj odrinjena v ozadje. Fantič bo vsekakor raziskovalec, a najprej se bo odpravil v Ameriko med Indijance. Tam bo med kavboji in Indijanci delil pravico ter preganjal barabe. Kot Winettou. Samo pohiteti bo moral, da barab ne zmanjka, da jih Winettou in njegov kompanjon Old Shatterhand ne spravita vseh pod ključ. Ko bi imel vsaj pet let več in bo šola že bila za njim! Presneto!

A čas je pač tekkel, kot pač že teče, in že naslednje leto je fantič vedel, da bodo Divji zahod in njegovi Indijanci morali počakati, ker bo še prej astronaut. Na Luni so že pristali prvi ljudje, zato se bo napolnil proti Marsu, morda še dlje. Njegove vesoljske ladje in neustrašne posadke ne bo moglo nič zaustaviti. Šli bodo na konec vesolja, če bo treba. Vse to je tudi zapisal v prostem spisu v šoli in njegovi mami je potem učiteljica namignila, da fant preveč časa preživi pred televizorjem.

Ampak kako, se je čudila mama, saj doma sploh nimamo televizorja? Imajo ga pri sosedovih, a tja zahaja le enkrat ali dvakrat na teden!

In čeprav je bil njen fant sicer pohvaljen glede uspeha, mu je doma le svetovala, naj si v šoli preveč ne izmišljuje.

In si ni več; ko ga je učiteljica pobarala, kaj bo, ko bo velik, ji je odvrnil, da bo pilot. To je bilo zelo dobro, takrat je tričetrt fantov v razredu izjavilo, da bodo piloti. Med deklicami pa je bil v krepkem vodstvu poklic zdravnice. Poklic učiteljice zdravnici ni segal niti do kolen.

Ko je bilo konec prve šole, se je pojavila naslednja šola. Spet ni bilo časa za odhod v širni svet. Bo pač moral malo počakati, se je fant odločil. Najprej

bo opravil formalnosti s šolo, zbral nekaj cvenka, potem pa jo bo mahnil nekam daleč. Morda bo prekrižaril svet kot slepi potnik na ladji ali se prevažal s tovrstnimi vlaki. Bo že videl. In ker je imel do odhoda še nekaj časa, se je vrgel v branje potopisov. Skozi njegove roke so šle knjige o osvajanju tečajev, dnevniki slavnih pomorščakov ter znamenitih popotnikov. Med njimi so bili tudi vsakdanji potopisi, ki so jih objavljali navadni vandrovc po svetu.

Med knjigami, ki mu je prišla v roke, se je znašla ena – običajni potopis z opisi tujih dežel in ljudi, tu in tam je iz knjige začutil rahli pridih avanturizma, a vse skupaj ni bilo nič posebnega. Veliko podobnih knjig je že prebral in ta bi bila ena izmed njih, ko se mu pogled ne bi ustavil na fotografiji. Jezero s kamnitim otočkom, na njem pa se med nekaj drevesi (grmovjem?) stiska kapelica. Nebo je modro, brez oblaka, in jezero je modro, na njegovi mirni gladini odsevajo ogromni hribi, ki se dvigajo na drugem bregu. Vrhovi gora so zasneženi. Nič na sliki ne zmoti miru, ki leži nad jezerom in otočkom, nobene ladje ni v bližini, nobenega človeka, ki bi posedal pred rdečkastim zidovjem kapelice in se grel na soncu. Kajti pomlad je, drevesa so že ozelenela, sneg v hribih pa še ni skopnel.

Bil je to skoraj nestvaren prizor, a živ; le roko bi moral stegniti in že bi lahko zajel vodo iz jezera. Ob tem je razmišljal, kakšnega okusa je voda (baje sodavega?), ali je hladna in če je primerna za kopanje? Tisto grmovje ob kapelici – so to v resnici drevesa? Če so drevesa, potem kapelica niti ni tako majhna in je kar pošteno velika. Hm, kdo bi vedel. Najbrž potopisec, a v knjigi temu otočku in jezeru ni posvetil veliko besed. Se mu je mudilo naprej, dalje proti vzhodu. Od vsega je v knjigi ostalo le nekaj vrstic in fotografija. Čas se je ustavil in popoldanski mir je legel na jezero. A je mogoče, da nekje na svetu obstoji takšen kraj, kjer stoji čas, pa vendar vse diha in živi; na zidovih kapelice se stoletja ne poznajo, čeprav pod sliko piše, da je na njihovih plečih celo tisočletje. Tisočletje?

Naslov knjige je pozabil, prav tako avtorja. Z leti se je samo še spominjal, da jezero leži nekje na vzhodu, presneto daleč od njegovega doma in dežele. Svet, ki mu je bil še pred leti v njegovi otroški domišljiji na dosegu rok, se je odmikal od njega. Veliko stvari je bilo treba postoriti in čedalje manj časa mu je ostajalo zase. Še manj za potovanja, za tista velika in neobičajna.

To je normalno, tako se pač živi, so mu govorili kolegi v službi. Po tridesetem pride človek k pameti in ugotovi, kaj je glavno v življenju. Cvenk. Ko imaš cvenk, imaš vse drugo, boš videl!

Ampak za denar je bilo treba delati. Pošteno, ni bilo veliko časa za drugo. In ob tem je čas tekkel, sto na uro, morda še kaj več. Ni kaj, moderni čas je pač takšen.

Nekega dne pa se je naš fant, zdaj že povsem odrasel mož, zdrznil. Kje je bilo že to – na cesti za prestolnico, ko je z avtomobilom hitel na sestanek, pozen je že bil in prehiteval je v ovinek ter se za dlako izognil trčenju s kamionom. Bilo je brez veze; zaradi morebitnih deset minut zamude bi lahko zamudil vse preostalo življenje. Bedarija. Potem se je ustavil v bistroju na avtocesti in o tem premišljeval. Naenkrat je imel čas, počasi je pil kavo in gledal avtomobile, ki so švigali mimo. Naj grejo, si je mislil, jaz bom svoj čas zaustavil. Vsaj malo. Morda je to bil kosček modrega neba nad robom gozda ali pa je bil le odmev dogodka izpred desetih minut, naenkrat se je spomnil na tisto fotografijo iz potopisa, jezera z otočkom, kapelice na sredi in zasneženih vrhov hribov v ozadju. Voda rahlo valovi, v drevsih se čuti piš vetra, a čas stoji. Dobrih dvajset let je šlo mimo, kar je zadnjič videl ta prizor v knjigi, a mu je bil v živo vtisnjen v spomin. Vse ostalo je pozabil, tudi ime jezera, kraj in celo deželo. Bilo je pač neke na vzhodu.

Tiste knjige ni več našel, čeprav je prebrskal celo mestno knjižnico. Dobil je nekakšne priročnike in turistične vodiče, celo našel nekaj slik jezera in otočka ob obali. A prizori niso bili enaki kot tisti prvi. Morda je bila težava v drugačnih barvah, v tisku in pogledu fotografa. Je to isto jezero, isti otok, ista kapelica? se je spraševal. Na svetu je še veliko drugih jezer in veliko otočkov s kapelicami in cerkvami, zamenjava je mogoča. Tudi hribov na drugi strani jezera ni bilo videti. Hm.

Minilo je leto, morda celo dve. Še nekajkrat se je spomnil nevarnega dogodka na cesti, tudi fotografija iz pozabljenega potopisa mu ni šla iz glave. Enkrat jo bo že dobil pod roke, si je mislil. Tisto poletje sta si z ženo nameravala privoščiti deset dni Jadrana in potem še tridnevni izlet po Bavarski. Ogled romantičnih gradov in nekaj jezer. *Turistični biseri stare celine* so zapisali v ponudbi agencije.

Prijavila sta se. A ni šlo po sreči; poletje je bilo mokro in hladno in z morja sta se vrnila že po treh dneh, izlet pa je bil zaradi premajhnega števila prijaviteljih potnikov prestavljen na jesen. In pred njima je bilo celo poletje, morje časa na razpolago. Ampak kam?

Na podlagi majhnega obvestilca v časopisu sta se hitro odločila za Turčijo. Za turški Vzhod. Niti vedela nista pošteno, kaj sta izbrala. En teden kasneje sta bila že na poti. Nočni let za Carigrad, naprej pa vožnja z majhnim busom. Ankara, Sivas, Erzincan, Erzurum. Seveda ni šlo tako hitro. Imeli so dovolj časa in petnajstim potnikom se ni mudilo. Po dveh dnevih se mu je zazdelo, da je na poti že celo večnost, morda celo življenje – in da je tako prav. Široke doline in kopasti hribi ter med njimi skrite vasice so ga pomirjale. Pokrajina je postajala brezčasna. Kje je že dobil ta občutek?

Ko se je pot obrnila proti Vanu, jezeru, je zastrigel z ušesi. Morda pa je to tisto jezero? Pokrajina je enaka, barve enake, tudi nebo je enako modro kot na tisti fotografiji. V Ahlatu, v kraju na zahodni obali jezera, je bil že skoraj prepričan v to. Kamnite seldžuške grobnice, *turbusi*, so bile zgrajene iz rdečkaste skale. Tudi kapelica na otoku je bila iz takšnega kamna.

Na zemljevidu je poiskal jezero in otoček. Ko so se peljali po cesti ob obali, je preiskoval jezersko gladino, da ga ne spregleda. Nanj je opozarjala tudi obcestna tabla. Akdamar. Otok je bil res majhen, dober kilometer proč od obale, podoben kakšni ladji s privzdignjeno krmo. V njegovem sedlu je čepela majhna zgradba. Kapelica. Majhna?

Na otok so se odpravili naslednji dan. Petnajst minut vožnje z barkačo, nič več. Drugih potnikov razen njihove skupine ni bilo. Otoček je rasel pred njihovimi očmi in kapelica sploh ni bila kapelica. Stara armenska bazilika, zgrajena iz rdečkastega kamna, se je dvigala nad krošnjami mandljev in oljk. Na severni strani cerkve se je širilo pokopališče z zlizanimi nagrobniki, petdeset metrov niže pa je bilo spet morje. Otok širok dvesto metrov, dolg nekaj več. Ampak bil je pravi.

Po podatkih v vodiču je baziliko dal zgraditi Gagik I., armenski vladar v začetku desetega stoletja. Gradnja je trajala devet let, cerkev pa se je uporabljala vse do začetka dvajsetega stoletja, tudi to je pisalo v vodiču. Od takrat je bazilika prepuščena sama sebi. In naravi; poleti vročini, pozimi snegu in burji. Leta 1915 je namreč turška vojska pregnala armenski živelj iz tistega področja in menihi se po tem *exodusu* nikdar več niso vrnili na otoček. Tega podatka v vodiču sicer ni, obiskovalcu, popotniku od daleč, pa to povejo tisočletni zidovi, okrašeni z reliefnim vencem bibličnih podob. Nad glavnim vhodom sta vrezana v kamen Adam in Eva, levo in desno biblični očaki in preroki: Izak, Abraham, Jona in Daniel. Nad vsemi kraljuje Kristus. Po teh čudovitih reliefih, ki krasijo vse zunanje stene, je bazilika postala slavna. Danes se ponuja obiskovalcu kot odprti muzej. Muzej preteklega in sedanjega časa. Kamnita kupola in streha še stojita, a fresk, ki so nekoč krasile zidove v notranjosti, ni več. Skoraj. Ostanke svetih podob so tu in tam še opazni pod sajami, ki so prekrile stene. Cerkev je zdaj zatočišče za pastirje, ki si v nočeh kurijo ogenj. Spremljajoča nizka stavba ob baziliki pa je ovčja staja. Še sto let nazaj so v njej živeli menihi, ki so skrbeli za cerkev. Danes zanjo nihče ne skrbi. Armeni in kristjanov v tistem delu ni več, odnosov s sosednjo Armenijo ni, turška država pa ima še svojih, islamskih kulturnih spomenikov preko glave. Od marsikakšne mošeje in nagrobnika, *turbusa*, so danes le še razvaline. Najbrž enaka usoda čaka baziliko na Akdamarju. *Akdamar Kilisesi*, po armensko.

Oblezel je baziliko in iskal mesto, od koder je svoj čas popotnik iz knjige posnel fotografijo. Po stezi proti zahodnemu, višjemu delu otoka, sta se z ženo povzpela za kakšnih petdeset metrov. Steza za koze in pastirje. Od tu je bila posneta fotografija. Sedla sta na kamen, morda isti kot je nekoč nanj sedel popotnik. Od tu je lahko zaobjel polovico otoka pod seboj. Bil je isti prizor: Modro nebo brez oblaka, modro jezero in na njegovi mirni gladini so odsevali ogromni hribi. Le snega ni bilo več na vrhovih, ker je bilo poletje. Nič ni zmotilo miru, ki je ležal nad jezerom in otočkom; ladja, ki jih je pripeljala, se je že vrnila na obalo in se vrne šele popoldne. Še ljudi iz skupine ni bilo, ker so se odpravili na kopanje na drugo stran, pod pokopališče. Bil je isti nestvaren prizor, le roko bi moral stegniti in bi zajel vodo iz jezera. Sodavo vodo grenkega okusa. Poskusil jo je že iz barkače. Zdaj se je čas ustavil, kot na tisti fotografiji.

Zvečer so v Vanu staknili barček s pivom. Ko ga je Oskar pobaral, ali je našel svoj otok, mu je pritrdil. Akdamar je bil pravi. Potovanje se je začelo.

Njegova zgodba o iskanju Akdamarja, otočka na jezeru Van, bi se tako lahko končala, a se ne. Še vedno traja. Kot njegovo potovanje. Kajti Akdamar zanj pomeni nekaj več kot samo skalnat otok sredi jezera. Akdamar je kraj, kjer je zaustavil čas in začel svoje potovanje. Jaz, zapisovalec te zgodbe, vse to dobro vem. Bil sem namreč tam.

Milan Petek

MAGIČNI LIK

Vodoravno in navpično: 1 glavno mesto ene od skandinavskih držav, 2 priprava na pisalnem stroju, s katero se določa rob besedila in omogoča pisanje v stolpcih, 3 nespodobnost, opolzlost, 4 majhen pes – naš skladatelj cerkvene glasbe, 5 suha, mršava žival, zlasti konj – krilni konjeniški oddelek v starorimski legiji, 6 orientalsko gostišče s prenočišči za popotnike – ljudsko ime za rudarja, 7 Turek, Osman – okrajšava za »mistra«, 8 industrijsko naselje v New Mexicu (ZDA) z raziskovalnimi inštituti za uporabo atomske energije (2 besedi), 9 spodnja plast zemlje brez humusa in živih organizmov (2 besedi)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									

ANAGRAMNA KOMBINACIJA Z MERSKIMI ENOTAMI

Levi del lika:

1 prostorninska mera za žito, približno 30 litrov; tudi lesena posoda z dvema ročajema za to mero, 2 angleška prostorninska mera za tekočine, približno 4,5 litra, 3 osnovna merska enota za dolžino, 40–milijonski del Zemljinega meridiana, 4 angleška dolžinska mera (91,44 metra), 5 enota za merjenje električne napetosti, 6 dolžinska mera, desetinka ali dvajsetinka čevlja (2,54 cm), 7 nekdanja utežna mera, zlasti za drage kovine (17,5 gramov), 8 enota za merjenje moči električnega, toplotnega ali energijskega toka, 9 enota za merjenje zračnega pritiska v meteorologiji

Črke s pomočjo številk prenesite v desni del lika, kjer boste prebrali imena še devetih merskih enot.

Nekatere so še v veljavi, najmanj znana med njimi je kitajska utežna enota (približno 60 kg).

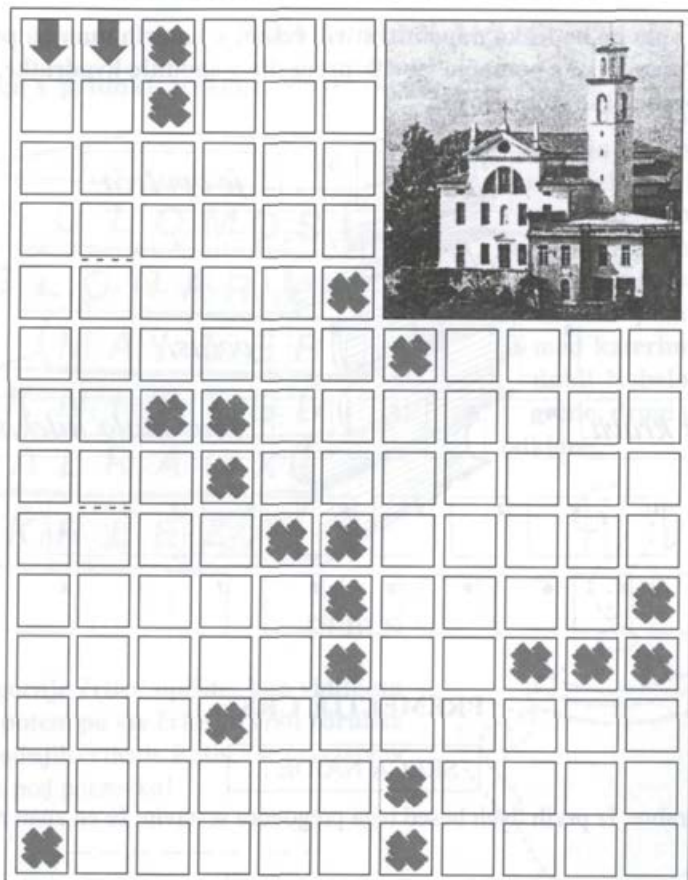
1	19	25	16	6	20	31	15, 16, 17	1	2	3
2	15	9	38	2	13	32		4	5	6
3	18	37	1	12	27		7	8	9	10
4	22	17	3	26			11	12	13	14
5	34	30	21	4			15	16	17	18
6	11	7	33	35		19	20	21	22	23
7	10	28	36			24	25	26	27	28
8	24	5	14			29	30	31	32	33
9	29	23	8			34	34	36	37	38

cm, 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

KOMBINACIJSKA KRIŽANKA

Spodnje besede vpišite v lik tako, da se bodo med seboj ujemale. V navpičnih kolonah, označenih s puščicama dobite ime znanega slovenskega samostana z zgodovinskimi spomeniki.

ACETON – AGRA – ANA – AOMORI – ARU – CIN – EGEJ – ENICA – EVA – GRAM – IRENA – IRSKA – ISA – ISTRANI – IT – JAROVIT – JEK – JIM – JOR – KANON – KITA – KP – KROV – KURA – MESSNER – NAKITJE – NECA – NV – ORATORIJ – ORGLAR – PALOLO – POK – PREK – PROTETIKA – PTICA – RAVIC – SIROTA – TE – TNALO – TRG – TRPNIK – VOSEK

NAPREJ IN NAZAJ

--	--	--	--	--	--	--

GA – JO – JO – SI – SI – ŽE – ŽE

Gornje zloge razporedite v polja tako, da boste dobili stavek, ki se po zlogih naprej in nazaj bere enako!

POZNATE SLOVENSKE PREGOVORE?

Če jih, vam ne bo težko dopolniti štirih rekov, v katerih manjka po ena črka. Potem črke s pomočjo številk prenesite v spodnje kvadratke, kjer boste prebrali še en pregovor.

1	2	3	4	5	<i>je opoteča.</i>
---	---	---	---	---	--------------------

<i>Sila kola</i>	6	7	8	9
------------------	---	---	---	---

0	11	12	13	<i>počasi!</i>
---	----	----	----	----------------

<i>Če krava</i>	14	15	16	17	<i>ima malo mleka.</i>
-----------------	----	----	----	----	------------------------

1	2	2	17	18	18	5		
11	3	6	9	15	15	7	4	11

PREMEČITE ČRKE

SREČA NAJDE ...

... hrabre. Iz prvih dveh besed tega pregovora sestavite še en znan rek:

-----!

VIZITKA Z DVOJNO REŠITVIJO

KARLO P. SLANEK

Uganite, kaj je po poklicu in iz katerega slovenskega kraja je doma. Rešitvi sta dve:

in -----.

PREMIKALNICA

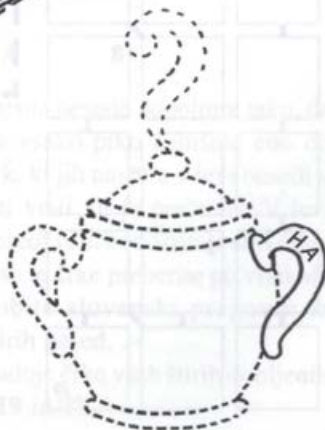
Knjige s priimki grškega, slovenskega, ameriškega, švicarskega, francoskega in hrvaškega

avtorja premikajte med seboj tako, da boste v treh navpičnih kolonah prebrali še priimke treh svetovno znanih pisateljev, med katerimi je en dobil Nobelovo nagrado, drugi pa jo je odklonil.

REBUS

Na zgornje črtice opišite, kar vidite na sliki, potem pa vse črke po vrsti združite na spodnjih črticah. Rešitev se pravzaprav skriva pod pokrovko!

ZAVITA UGANKA S PREGOVORI

Besede začnete vpisovati v poljih s številkami, naprej pa tečejo tako, kot kažejo črtice, ki povezujejo polja.

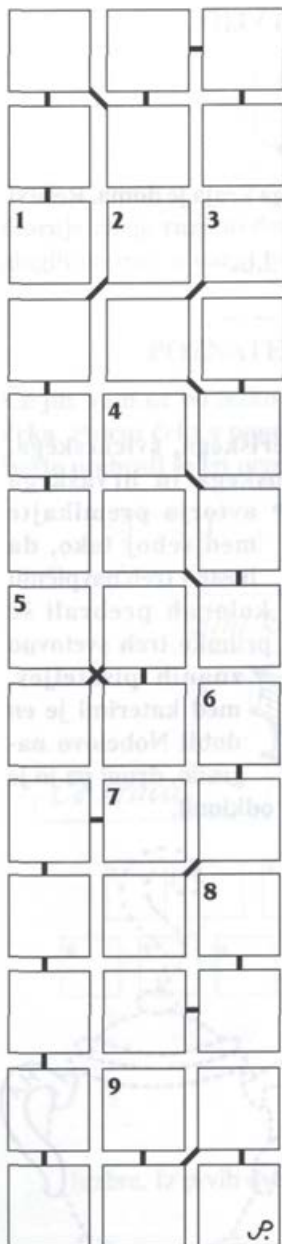
V treh navpičnih kolonah boste prebrali tri pregovore.

1 ženski nakit, ovratnica iz brušenega ogrodja, koral, jantarja in podobnih materialov (iz črk besede KOLEDAR), 2 barva igralnih kart; tudi priimek našega uspešnega alpinista, 3 naslov ene najbolj znanih Ibsenovih družbenokritičnih dram (žensko ime), 4 nevarna padavina v obliki ledenih zrn v velikosti od graha do kurjega jajca, 5 dvorana za prikazovanje filmov, 6 ime italijanske filmske igralkе Mirande (v besedi Melisa), 7 balzamirana trupla, navadno ali umetno izsušena in ovita v platno (v starem Egiptu, Mehiki...), 8 ime francoskega skladatelja Delibesa, avtorja baleta Coppelia in opere Lakmé, 9 ploščice, navadno iz silicija, na kateri je integrirano vezje

UGANKA ZA NAJMLAJŠE

Imajo jih hruške, imajo jih puške
in včasih tudi trmaste Nuške!

Kaj je to?

KOMBINACIJA S KONČNO MISLIJO

Končna rešitev uganek na teh treh straneh je misel A. M. Slomška. Dobili jo boste tako, da rešite vse uganke, potem pa po sprotnih navodilih ugotovite, katera številka pomeni katero črko. Na primer: številka 19 v končni rešitvi vedno pomeni črko G. Zato v tem prvem liku na vsako polje s številko 19 vpišete G.

Jože Stabej

1	2	3	4	5	6	3	7	3	2
3	8	3	6	9	10	3	11	7	12
13	9	7	9	9	14	5	4	15	16
17	18	11	9	6	5	18	1	16	4
7	18	14	16	10	7	3	2	3	13
4	18	19	16	9	10	1	3	4	9
				5	20	10	18	19	16

TRANSFUZIJA

SREČELOV	po . t . . š č . k
GRENKOBA	za . . i . j . lo
GRAŠČINA	av . u . t . . ec
BOGASTVO	hr . . . o . ina
BIRMANEC	st . . ul . . ija

Desne besede dopolnite tako, da na vsako piko napišete eno od črk, ki jih najdete v levi besedi v isti vrsti, in jo prečrtate. V levi besedi vam bodo ostale štiri črke. Vse te črke preberite po vrsti, da dobite slovenski pregovor iz štirih besed.

Zadnje črke vseh štirih dobljenih besed imajo v končni rešitvi številke 1, 16, 19 in 18.

MAGIČNI LIK

Iz zlogov bu – di – ka – kri – na – o – ra – ri – run – ruš – sko – sta – stus – tin sestavite opisane besede in jih vpišite pod isto številko vodoravno in navpično:

A Jezus, učlovečeni bog,

B žensko ime (po deklici

iz zgodbe o Kekcu),

C drevo z rumenimi,

drobni hruški

podobnimi plodovi

(skorš), Č predmet

starinske vrednosti, D

država v srednji Afriki

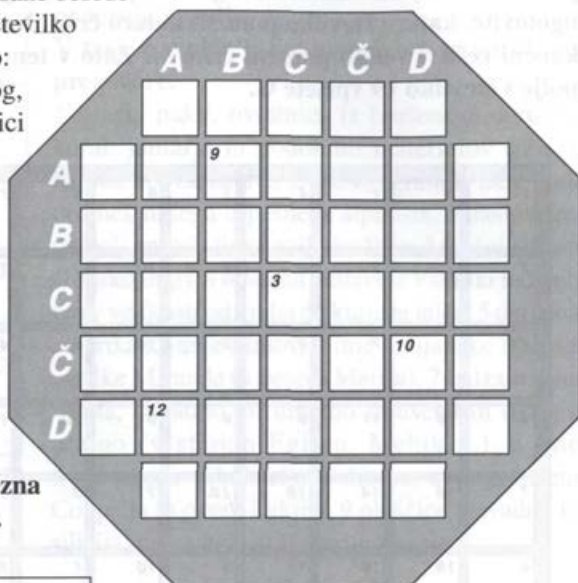
z glavnim mestom

Bujumburo.

Črke z oštevilčenih

polj prenesite na ustrezna

polja v končni rešitvi.

KOMPOZICIJA
ANTIKVARIAT
LICHTENSTEIN
GLADIATOR
HIDROPLAN
IGLIČEVJE
PREGANJANJE
CVETLIČARKA

PREMIKALNICA

Zgornje besede premaknite drugo nad drugo, da v treh navpičnih stolpcih preberete naslov treh knjig v Svetem pismu stare zaveze.

Četrta črka naslova druge knjige ter prva in predzadnja črka naslova tretje knjige imajo v končni rešitvi številke 2, 14 in 7.

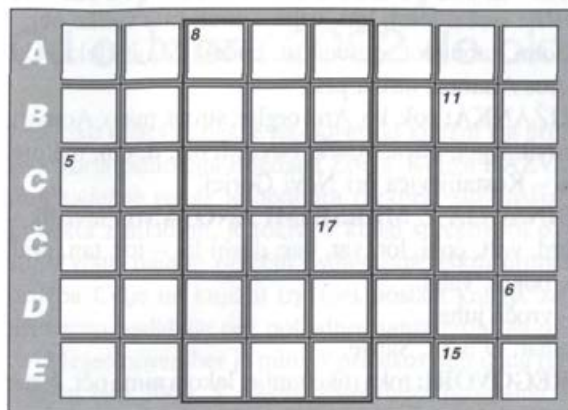
Celje, Prešernova c. 23
tel.: 03/490-14-20 ali 21

MOHORJEVA
DRUŽBA
C E L J E

Ljubljana, Poljanska c. 4
tel., fax: 01/231-47-68

najstarejša slovenska založba

IZPOLNJEVANKA

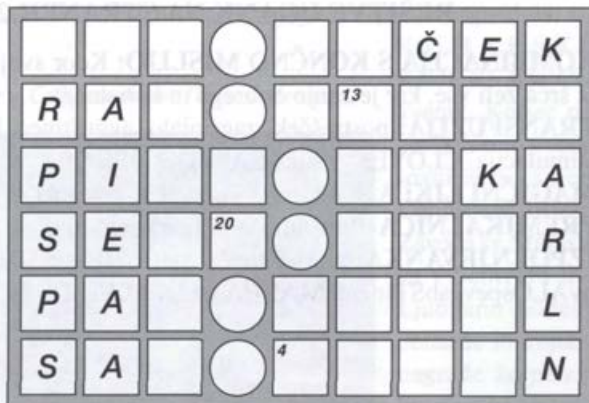
Besede pomenijo: A oranža, B tisti, ki ga spoznaš šele v nesreči, C najbližji del naselja okrog hiše, Č spakovanje, cmerav izraz obraza, D hvalna molitev, navadno kot uvod v osrednji del maše, E pisana ptica pevka z dolgim pozibavajočim se repom; čuvajka živine.

Po tri črke v uokvirjenem delu lika dajo izraz za umetniško podobo Marije s sedmimi meči, zabodenimi v srce.

Črke z oštevilčenih polj prenesite na ustrezna polja v končni rešitvi.

IMENA

Na prazna polja v vsaki vrsti vpišite štiri ženska in dve moški imeni, tako da z že natisnjenimi črkami dobite besede, katerih opisi pa so tukaj pomešani: Kdor kar naprej teka po sestankih – vrtna rastlina z velikimi listi in užitnimi mesnatimi

listnimi peclji – kdor sočutno pomaga bližnjemu v stiski – majhen kuščar sivkaste barve – kristal določene snovi s kristalno obliko snovi, iz katere je nastala – ženska, ki je bolezensko nagnjena k požiganju.

Besede na poljih s krogi dajo še eno žensko ime.

Črke z oštevilčenih polj prenesite na ustrezna polja v končni rešitvi.

REŠITVE UGANK NA STRANEH 285–290

POZNATE PREGOVORE: sreča, lomi, hiti, veka – strah ima velike oči.

MAGIČNI LIK: Stockholm, tabulator, obscenost, cucek, Mav, kleka, ala, han, knap, Otoman, mr, Los Alamos, mrtva prst.

KOMBINACIJSKA KRIŽANKA: pok, kp, Aru, orglar, sirota, tnalo, Aomori, Prek, nv, Istrani, Jim, Jarovit, Egej, ptica, vosek, Neca, Irska, it, cin, nakitje, aceton, krov, Irena, Agra – Kostanjevica pri Novi Gorici.

ANAGRAMNA KOMBINACIJA Z MERSKIMI ENOTAMI: levi lik – mernik, galona, meter, jard, volt, cola, lot, vat, bar; desni lik – tor, tan, oral, cent, gram, milja, vedro, bokal, vatel.

REBUS: v ročaju HA – vroča juha!

PREMIKALNICA: Molnar, O’neill, Sartre.

ZAVITA UGANKA S PREGOVORI: roka roko umije, lakota nima oči, denar oči slepi.

VIZITKA Z DVOJNO REŠITVIJO: pleskar – Naklo in klepar – Solkan.

NAPREJ IN NAZAJ: Jože si gasi žejo ali žejo si gasi Jože.

(jp)

REŠITVE UGANK NA STRANEH 291–293

KOMBINACIJA S KONČNO MISLIJO: Kdor svojo domovino ljubi, ji iz srca želi vse, kar je zanjo dobrega in koristnega.

TRANSFUZIJA: postrešček, zagrinjalo, avguštinec, hrastovina, stimulacija. ČLOVEK OBRAČA, BOG OBRNE.

MAGIČNI LIK: A. Kristus, B Tinkara, C oskoruš, Č starina, D Burundi

PREMIKALNICA: Malahija, Pridigar, Zaharija

IZPOLNJEVANKA: poMARanča, prIJAtelj, soSEDstvo, krEMženje, hvALOspev, abSTInent. MARIJA SEDEMŽALOSTI

(js)

Iz življenja Mohorjeve družbe Celje

Od oktobra 2002 do oktobra 2003

Jesensko obarvan čas je na slovenski knjižni trg prinesel uspešnico slovenskega avtorja psihologa Bogdana Žorža. Knjiga RAZVAJENOST s podnaslovom *Rak sodobne vzgoje* je dodobra razvnela slovensko javnost. Avtor uspešnega projekta z mladimi, je tokrat v knjigi spregovoril o razvajanosti, ki jo je umestil v vrsto najbolj perečih psihoterapevtskih problemov. Tako je Mohorjeva družba Celje na knjižni trg spet poslala knjigo, za katero lahko trdimo, da primerno nadaljuje pot poljudnoznanstvenih del dr. Antona Trstenjaka.

Mesec november je minil v pričakovanju izida redne zbirke 2002 s koledarjem za leto 2003. V okviru spremnega programa 18. slovenskega knjižnega sejma smo v knjižnem klubu Lili Novy v Cankarjevem domu predstavili poglobitve založniške dosežke v tem letu, tudi redno zbirko, ki je med nekaj več kot 7000 naročnikov prinesla MOHORJEV KOLEDAR 2003 z namiznim koledarjem 2003, kot stodvainpetdesete Slovenske večernice roman iz sodobnega življenja REP MAVRICE Mire Dobravec, kratke zgodbe POD KOŠATIM OČESOM Alme Karlin, knjigo VSAK ČLOVEK JE SVETA ZGODBA, v katero je Jean Vanier strnil sad svojega tridesetletnega dela, ter

Predstavitve redne zbirke v Celjskem domu. (Foto: J. Jeromen)

K U H A R S K O
KNJIGO Ade Cer-
kvenik. Konec no-
vembra smo v sode-
lovanju z radiem
Ognjišče v dvorani
Zavoda sv. Stanisla-
va v Šentvidu nad
Ljubljano podelili
denarne in knjižne
nagrade že petega
literarnega nateča-
ja *Moj čopič je bese-
da*. Prireditve je
vodil Jože Bartolj,
kulturni program
so obogatili Meša-

ni komorni zbor in Dekliški zbor Škofijske klasične gimnazije ter učenci Glasbene šole Zavoda sv. Stanislava, izbrane odlomke nagrajenih besedil pa je prebral Jure Sešek. Tako smo zaključili še en natečaj, katerega gonilna vzmet je že od začetka možnost, da še neuveljavljeni pisci spregovorijo o svojem občutenju in dojemanju sveta.

Za adventni čas je založba pripravila delo patra Anselma Grüna **PETDESET ANGELOV ZA VSE LETO**. Knjiga je dobrodošlo branje za vse tiste, ki iščejo odgovor na vsakdanja življenjska vprašanja o miru, razumnosti, usmiljenju, zaupanju, vztrajnosti, ponižnosti itd.

S knjigo Smiljana Trobiša **O LEPOTI KRŠČANSKEGA ŽIVLJENJA**, ki prinaša duhovne misli za leto B, smo sklenili mesec november. Skupaj z avtorjem smo jo predstavili v veliki dvorani Proštije Kapitelj v Novem mestu.

Začetek meseca decembra je bil tudi to leto zaznamovan s prireditvijo ob občinskem prazniku Občine Dobrepolje v Jakličevem domu na Vidmu v Dobrepolju. Tokrat smo izmed priljubljenih del Frana Jakliča izdali **KRAJINSKE POVESTI**, v katerih so zbrana krajša dela, ki opisujejo prav Dobrepolje in okolico.

Mesec december je minil v znamenju upokojitve dosedanjega ravnatelja Mohorjeve družbe Celje Janeza Jeromna. Za ves njegov več kot desetleten trud se mu je po končani redni seji Glavnega odbora zahvalil predsednik Jože Planinšek, ki je ob tej priložnosti dejal: »Ravnatelj Janez Jeromen je v teh letih postal tako zelo del naše Mohorjeve, da njegov odhod v pokoj ne more in ne sme mimo nas kar tako. Radi bi se mu zares zahvalili za vse njegovo delo, predvsem pa še za jadranje skozi nekatere bolj burne čase pri Mohorjevi, ki jih je odlično zmagal in danes zapušča zdravo založbo, ki ima prihodnost.«

Novo leto smo začeli s predstavitvami naših knjig širom po Sloveniji. Tako smo se ob slovenskem kulturnem prazniku ustavili v Kulturnem domu Šmarje pri Jelšah, kjer smo ob sodelovanju Kulturnega društva Jakob Sket iz Mestinj predstavili ponatis knjige **MIKLOVA ZALA** Jakoba Sketa. Povest iz najbolj žalostnejše zgodovinske dobe slovenskega naroda, ko je neverni Turek razsajal, požigal in ropal po slovenski zemlji, navdušuje tudi danes.

V začetku meseca marca smo v Domu kulture Kamnik s pesnico Darinko Slanovec predstavili njeno pesniško zbirko **SLED ANGELOV**. Polna dvorana gostov je zbrano prisluhnila dogajanju večera, ki so ga sooblikovali člani KUD-a Priden možic iz Kamnika in Komorni moški zbor LEK iz Ljubljane. Knjiga Franca Skumavca **PO ENOSMERNI POTI** nas je sredi meseca marca popeljala na Dovje. Z župnijskim uradom Dovje in vokalno pevsko skupino Triglavski zvonovi smo obiskovalcem približali življenjsko pot duhovnika Franca Skumavca.

Mohorski večer

Zbirka Cerkveni očetje je postala bogatejša za novo knjigo **IZREKI SVETIH STARCEV**. Širši javnosti smo jo predstavili na tiskovni konferenci v prostorih uredništva Mohorjeve družbe v Ljubljani. Čeprav daje časovna oddaljenost mogoče misliti, da modernemu človeku ne morejo veliko povedati, vendarle izreki z

mnogimi anekdotičnimi prvinami človeka nagovorijo v njegovi globini in mu pokažejo smer, ki bi jo sam težko domislil.

V mesecu maju smo predstavili kar tri knjige. **SEKIRA ZA DLAKO** prinaša filozofske pogovore o življenjskih temah, ki so nastali v sodelovanju Tima Wüstra in Vinka Ošlaka. V prevodu Rosane Čop je izšlo delo Rémyja Bragueja **EVROPA, RIMSKA POT**. Gre za kulturno zgodovinski esej o judovstvu, grštvu, arabskem izročilu in rimstvu krščanske Evrope. V zbirki Religiozna misel je izšel izbor iz filozofskih del eminentnega nemškega misleca Theodorja Haeckerja **ČLOVEKOV DUH IN RESNICA**. Knjigo je prevedel Vinko Ošlak.

Po kratkem, nekajmesečnem delu na mestu glavnega urednika je odšel na nadaljevanje študija Igor Bahovec.

Polletno knjižno dejavnost smo zaključili s predstavitvijo knjige Božidarja Brezinščaka Bagole **MOJE SLOVENSKE IZKUŠNJE** v dvorcu Strmol v Rogatcu. Hrvaški pisatelj in župan občine Hum na Sutli v knjigi med drugim piše o pomembnih in živahnih letih, ki jih je kot študent preživel v Ljubljani.

Poletje je minilo v znamenju priprav veroučnih knjig za devetletko in učbenikov slovenskih katoliških gimnazij za predmet Vera in kultura. Med temi vidno mesto zavzema učbenik za 4. letnik **ZA ČLOVEKA GRE**.

V jesenskem času pričakujemo izid redne zbirke za leto 2003 in številnih drugih knjig, za katere mislimo, da bodo tako kot dosedanje nagovarjale sloven-

skega človeka. Ves čas pa Mohorjeva družba Celje nagovarja poslušalce radia Ognjišče. Pokrov Mohorjeve skrinje se odpre vsak petek, ob 20.30. V polurnih oddajah teče živa beseda o naših knjigah. Enkrat na mesec pa se v naši prodajalni Mohorjan v Celju vrstijo Mohorski večeri, kjer smo se srečali že z mnogimi ustvarjalci. Med drugimi naj omenimo diplomiranega psihologa Bogdana Žorža, literarnega zgodovinarja prof. Franceta Pibernika, Andreja Arka, mag. Janka Bohaka, dr. Rudija Koncilija, dr. Kajetana Gantarja, prof. Marka Tavčarja in dr. Milka Mikola.

Vsi zaposleni pri Mohorjevi družbi Celje si želimo, da bi bila mohorska knjiga steber slovenske zdrave pameti in zdravega življenja – kakor je bilo tudi v preteklosti. S to mislijo se zaziramo tudi v prihodnost.

Uredništvo Mohorjeve družbe Celje

Štirje stebri

Govor akademika Lojzeta Lebiča ob podelitvi naziva častnega občana Prevalj 26. junija 2003.

Mohorjeva družba Celje je ob tej priložnosti izdala že drugo zgoščenko z glasbo tega uveljavljenega slovenskega skladatelja. Leta 1996 je izšla AJDNA - GLASBA O ČASU, tokrat pa, v sodelovanju s Kulturnim društvom Prevalje, GLASBA ZA ORKESTER in MITI IN APOKRIFI.

Spoštovani!

Ker se današnja slovesnost in zame tako častni dogodek odvija v luči dneva državnosti, me to navdaja s posebnimi mislimi.

Ta praznik nas Korošce, bolj kot druge Slovence, postavlja v bližino krajev, kjer se je utemeljevalo slovensko samozavedanje. Napovedovalo se je s Karantanijo, iz te državnosti je izšel znameniti obred ustoličevanja – glasnik demokratičnosti, tu smo se s sprejetjem krščanstva pridružili civilizacijskemu krogu in tu nekje na Koroškem smo se z Brižinskimi spomeniki odprli kulturi in z njo umetnosti.

Država, demokracija, vera in kultura – štirje stebri, ki so se v zarji naše zgodovine oblikovali v tej koroški bližini. Nova država pomeni, kot da si se znašel na svetovnem odru, kjer se od skupnosti in posameznika pričakuje jasna presoja položaja, premišljenost v besedah in dejanjih.

Je na tem odru nove slovenske države danes dovolj vsebine? Se na njem sliši, kaj pričakujemo od sebe in kaj pričakujejo drugi od nas? Je ta oder, ki

Najnovejša zgoščenka Lojzeta Lebiča, ki je izšla pri Mohorjevi družbi Celje

se imenuje nova država, napolnjen z najpomembnejšim, to je s pravim smislom?

Najbrž si premalo postavljamo taka vprašanja. Premočno smo vpreženi v naglico življenja, ki nas peha v raztresenost in površnost in to tako močno, da se včasih bojimo miru, samote, tišine in zbranosti ... Vsega ti-stega, kjer domujeta umetnost in umetnostna glasba. Zbranost in svo-jevrstna kar metafizična ponižnost je svet vse velike glasbe od gregorijan-skega koral, preko Gallusa, Bacha, Mozarta, pa tudi naših, od Ipavcev, Kramolca, Viternika pa do Ramovša ali Kreka.

Sredi zavrelega sveta se kdaj zdi, da je glasba velikanov življenju tuja, brez koristi. A je neločljivi del tistega, čemur se danes mnogi izogibljejo, ko je treba izreči besedo vrednota.

Današnji svet ni v težavah zaradi premalo znanja ali tehničnih spretnosti, marveč zaradi izmikavanja vrednotam. Te niso samo človeška izmišljarija. Nihče ne bo odkril drugačnega sonca pa tudi akustiki ne bo mogel vsiliti nove ali drugačne vrste harmonskih tonov. Morda smo glasbeniki – kljub vsej umet-niški svobodi – bolj kot drugi priklenjeni na nespremenljivo kodo tega sveta.

Prevalje so kraj moje mladosti ... staršev ... in mnogih, ki so mi bili za vzgled. Ob mislih nanje se bom vprašal: Smo današnji ljudje pametnejši, kot so bili oni? Ujeti v informacijski mlin zagotovo vemo več, kot so vedeli pred 100 ali 200 leti. Posameznik lahko danes razpolaga z več informacijami o svetu kot Žiga Zois, Vajkard Valvasor in Matija Čop skupaj. Toda ali imamo njihovo modrost in zavzetost? Bojim se, da imamo danes manj moči nad priho-dnostjo, kot so je imeli oni.

Ne podcenjujem praktičnih temeljev našega življenja in bivanja. Toda so-dobni človek se bo moral odločiti: ali se slepo prepusti samozadostnemu eko-nomizmu in egoizmu, ki je po osamosvojitvi tako brez potrebe in brezobzirno mnoge pahnil v nesrečo, tudi v Mežiški dolini, ali pa bo le moral poiskati ravnotežje z duhovnostjo, umetnostjo, kulturo in misliti na človeka, naravo in vse bivaajoče.

V jedro takega ravnotežja se mora vrniti skrb za materinščino in branje. Naša kultura prihaja od tod ... Vrniti se moramo k zbranemu poslušanju glasbe, kajti naša duhovnost ima tam korenine.

Preden se pustimo ujeti med euroforijo in euroskeptiko, se vsaj duhovno povežimo v univerzalno Slovenijo, tako z rojaki preko meja kot s tretjo Slovenijo od Avstralije do Kanade, od Južne Amerike do Japonske. Povsod isti slovenski ustvarjalni duh.

Spoštovani ...

Ko ste me izbrali za častnega občana Prevalj, ste izrekli veliko pozornost tudi glasbi.

Prevaljam se moram zahvaliti, da sem otrok dveh tradicij: univerzalne z veliko glasbo zahoda in nacionalne – meni nadvse ljube – slovenske in koroške. Ob tem visokem priznanju se zavedam, da človek ni samo to, kar naredi iz sebe, da je v meni tudi delo glasbenih prednikov naše doline, pevcev, zborov, orkestrov, organistov, duhovnikov in profesorjev ... Čas nikoli vsega ne odnese s seboj. Rad bi, da so vsi v tem trenutku z nami in da vaša odločitev za to visoko čast posredno pripada vsem.

Hvala.

Poročilo celovške Mohorjeve za Koledar 2004

Redni občni zbor: V pravilih zdaj že več ko 150-letne zgodovine celovške Mohorjeve družbe je bilo doslej določeno, da mandatna doba odbora traja 10 let. V letu 2003 pa je odbor zaradi vedno hitreje se spreminjajočih razmer, v katerih delujemo, razpravljal prav o tem in sklenil, da bo posodobil pravila in med drugim tudi skrajšal mandatno dobo odbora na šest let. Redni občni zbor je soglasno potrdil nova pravila ter za naslednjo mandatno dobo izvolil novi odbor, ki ima tale sestav:

- upravni odbor: predsednik Jože Kopeinig; podpredsednika dr. Zdravko Inzko in Jože Valeško; ravnatelj dr. Anton Koren; tajnik dr. Karl Hren; člani odbora: mag. Ivan Olip, Ana Reichmann in mag. Slavko Thaler;
- nadzorni odbor: predsednik Karel Smolle, podpredsednik dekan mag. Janko Kristof, dr. Janko Ferk.

Namena naše družbe seveda nismo spreminjali in je še naprej:

»a) Splošno koristni namen Družbe je vzgoja slovenskega ljudstva v duhu katoliških kulturnih načel ter skrb za njegovo umsko in srčno izobrazbo, da se na ta način med Slovenci ohrani katoliška vera, krepí narodna zavest in delovanje za mirno sožitje obeh narodov na Koroškem.

b) Posebno skuša Družba doseči svoj cilj z izdajanjem in razširjanjem verskih, leposlovnih in splošno koristnih knjig, brošur in periodičnih časopisov v slovenskem in nemškem jeziku, z ustanavljanjem knjižnic, s prirejanjem zborovanj in predavanj, s podpiranjem in pospeševanjem katoliškega šolstva, katoliške vzgoje in prosvete.«

Mohorjeva tiskarna deluje v gospodarski panogi, kjer prevladuje močan konkurenčni in izrivalni pritisk. Da tiskarna lahko ostane konkurenčna predvsem glede na produktivnost in kakovost proizvodov, moramo vedno znova investirati denar v nove stroje. V preteklem letu smo kupili nov štiribarvni tiskarski stroj ter napravo za avtomatizacijo tiskanja naslovov, posodobili pa smo tudi računalniške naprave.

Tako v preteklosti in predvsem ob ustanovitvi skupnega časopisa **Novice** ter ukinitvi izdajanja **Našega tednika** in **Slovenskega vestnika** (marec/april 2003) smo ponudili lastniku tiskarne Drava združitev obeh tiskarn, vendar je bilo to iz ideoloških razlogov odklonjeno, prav tako kakor tudi smiselna združitev knjigarne Naša knjiga in Mohorjeve knjigarne. Lastniki so zavrnitev utemeljili z argumentom, da je »treba ohraniti raznolikost«.

Ta argument je nerazumljiv, saj sta osrednji organizaciji utemeljevali ustanovitev skupnega časopisa **Novice** prav s tem, da je treba – ob dejstvu, da upada število pripadnikov slovenske narodne skupnosti na Koroškem – združevati slovenske politične, kulturne in gospodarske strukture. Ustanovitev skupnega časopisa da naj bi bila prvi korak v to smer. Toda ta upravičeni argument bi se moral prej uveljaviti z združitvijo obeh osrednjih slovenskih tiskarn in knjigarn na Koroškem. Te dni pa smo zvedeli za očitno pravi razlog, zakaj so odgovorni Naše knjige zavrnil sodelovanje: knjigarna Naša knjiga je namreč že dlje časa s pomočjo znatne finančne podpore uradne Slovenije pripravljala popolno prenovo knjigarne v kulturni center »Haček«. Tako se je Naša knjiga – ne prvič in verjetno tudi ne zadnjič – »rešila« z visoko finančno podporo iz Slovenije in s tem ustvarja Mohorjevi knjigarni na že tako zelo majhnem slovenskem knjižnem trgu na Koroškem nezdravo konkurenco. Mohorjeva knjigarna namreč ne dobiva nobenih podpor, osnova za njen obstoj pa je izključno redno poslovanje s knjigami, pisarniškimi potrebščinami

in svečami. Od svoje ustanovitve po vojni do danes se s svojo dejavnostjo prav tako trudi za slovensko besedo na Koroškem.

Tudi pri založbi je treba omeniti splošno težke razmere, saj danes na malih trgih, kakršna sta Avstrija in še posebej Slovenija, izključno s prodajo knjig skoraj nobena založba ne more dolgoročno zagotoviti svojega obstoja. Skoraj vse založbe so odvisne od subvencij. Žal moramo ugotoviti, da nas avstrijska vlada ne upošteva tako, kakor bi si želeli in si tudi zaslužili.

Iz leta v leta opazamo, da naš tradicionalni trg za knjižni dar in za slovensko knjigo sploh – to sta slovenska narodna skupnost na Koroškem in zdomstvo – postaja manjši. Brez slovenskega trga, na katerem smo prisotni od slovenske osamosvojitve leta 1991, založba ne bi mogla več delovati.

Mohorjeva založba je v preteklem letu izdala skupno 66 knjig, od tega 25 slovenskih, 16 nemških, 8 knjig v drugih jezikih, ter s ponatisi vred 17 učbenikov. Med najbolj zanimive knjige šteje gotovo slovensko-nemško-italijanska knjiga o slovenskih zamejskih slikarjih (Portreti – Porträts – Ritratti avtorjev Damira Globočnika in Tihomira Pinterja), ki smo jo skupno založili z goriško Mohorjevo družbo. Posebna zanimivost je letos knjiga – otroška slikanica »Kakšne barve je svet?« (Desa Muck in Branka Schwarz), ki smo jo izdali v jezikih avstrijskih manjšin.

Na področju zgodovine je bil uspešen multimedijijski projekt, ki smo ga uresničili ob sodelovanju s Koroškim slovenskim pokrajinskim muzejem iz Slovenj Gradca. Osrednji del tega projekta je potujoča slovensko-nemška razstava z naslovom »Med kljukastim križem in rdečo zvezdo« (vodji projekta sta bila Alfred Elste in Jože Dežman), ki prikazuje nastanek in razvoj partijskih totalitarizmov nacionalnega socializma in komunizma na Koroškem in v Sloveniji. Razstava je bila na ogled v Slovenj Gradcu in Kranju, kjer je v medijih in tudi v javni razpravi močno odmevala, letos pa jo bodo lahko obiskali tudi v Beljaku in Celovcu.

Poleg običajne otroške in mladinske literature – tu naj posebno omenimo knjigo Janija Virka »Poletje na snegu« – smo izdali tudi več literarnih del v nemščini in slovenščini: Ilse Aichinger, »Veliko upanje«; Boris Akunin, »Fandorin«; Feri Lainšček, *Die aus dem Nebel kam* idr.

Opozoriti je treba tudi na monografijo »Slovenija« (izpod peresa Andreja Capudra, za slike je poskrbel Bogdan Kladnik), ki je izšla v treh jezikovnih variantah: v slovenščini, nemščini in angleščini.

Izredno razveseljiv je razvoj v **ljudski šoli in zavetišču**, saj se je v preteklih štirih letih podvojilo število prijav. Našo dvojezično ljudsko šolo – učni jezik

Udeleženci literarnega natečaja »Moj čopič je beseda« - nagrajenci 5. literarnega natečaja. (Foto: A. Veber)

je izmenoma en dan slovenski in en dan nemški – bo od jeseni 2003 obiskovalo skupno 98 učenk in učencev. V našem zavetišču pa bomo imeli štiri skupine s skupno 75 učenkami in učenci v popoldanski oskrbi.

Po prodaji Modestovega doma z zadovoljstvom ugotavljamo, da se v **Slomškovem domu**

izredno obnesejo manjše zmogljivosti – trenutno je 45 učenk in učencev v našem domu –, saj sprejemamo izključno slovensko govoreče dijakinje in dijake iz Koroške ter iz Slovenije. Tudi vsakoletno izgubo je uspelo zmanjšati. Eden od razlogov za te izgube je nesorazmerje pri dodeljevanju subvencij Slomškovega domu v primerjavi s Slovenskim šolskim društvom, ki dobi vsako leto znatno višje podpore.

Študentski dom **Korotan** na Dunaju se mora spoprijeti s spremenjenimi razmerami. Poleg sob za 65 študentk in študentov oddajamo nekaj sob tudi gostom, ki obiščejo Dunaj. V počitniških mesecih (od julija do septembra) je dom v celoti na voljo gostom in deluje kot hotel. Število prijav slovenskih študentov iz Koroške je v zadnjih letih močno upadlo. Medtem ko le približno 15 študentk in študentov iz Koroške med študijskim letom živi v našem domu, prihaja pretežni del študentov iz Slovenije. Ker z domovsko dejavnostjo in delnim hotelskim obratovanjem ni možno prislužiti potrebnih dohodkov za odplačilo posojil za prenovo doma, ki smo jo izvedli pred nekaj leti, se že nekaj časa pogajamo s slovenskim Ministrstvom za šolstvo, da naj bi sofinanciralo študentsko bivanje za slovenske državljane.

Nadaljnji obstoj domovske dejavnosti v Korotanu ter kulturnih dejavnosti, ki so tudi promocija Slovenije, bomo lahko uresničevali le z gmotno podporo iz Slovenije, saj bi morale biti prav te dejavnosti ob bližajočem se pri-

stopu k Evropski skupnosti in glede na potrebno tesnejše sodelovanje med Avstrijo in Slovenijo na osnovi kulturnega sporazuma v posebnem interesu slovenske države.

V letu 2003 je veljala naša posebna skrb obstoju **Radia dva** in zagotovitvi celodnevne slovenskega radijskega sporeda, ki smo ga soustanovili pred štirimi leti: med drugim je naš sodelavec mag. Marjan Pipp tudi poslovodja Radia dva. Dejstvo je, da je Radio dva 11. julija 2003 moral prenehati z oddajanjem v živo, ker ni več dobival zadostnih finančnih sredstev. Kako se bo stvar razrešila, pa v času pisanja tega poročila še ni bilo jasno. Srčno upamo, da bomo skupno našli rešitev, ki bo v prid koroškim Slovincem.

dr. Anton Koren

Delovanje Goriške Mohorjeve družbe v letu 2003

Če je bilo leto 2002 še vse pod vtisom in v zagonu ob številnih pobudah v spomin na 150-letnico ustanovitve Mohorjeve družbe, je bilo leto 2003 bolj v znamenju nekakšnega prehodnega obdobja, ko je bilo treba z novimi duhovnimi močmi poprijeti za delo, da bi lahko dozorele in se uresničile nove stvaritve, novi projekti.

Knjižne izdaje

Za naše knjižne podvige se je sezona pričela s predstavitvijo vsakoletne knjižne zbirke. Tako smo v razmiku nekaj dni predstavili naš knjižni dar za leto 2003 najprej v Gorici, 22. novembra 2002, v Ljubljani na Knjižnem sejmu, 27. novembra in naslednjega dne, 28., v Trstu. Zbirka, kot vsa zadnja leta, obsega štiri knjige:

Koledar 2003 je zelo bogat. Koledarskemu delu, ki ga je grafično opremil Matej Susič, sledi obsežen zbornik in skupno šteje kar 280 strani raznolike vsebine z dragocenimi podatki o političnem, družbenem in prosvetnem življenjskem utripu slovenske narodne skupnosti v Italiji. Seveda objavlja tudi zapise o pomembnih dogodkih v krajevni in vesoljni Cerkvi in priložnostne spominske ter zgodovinske, jubilejne in gospodarske članke. V zbornik je svoje zapise prispevalo več kot 50 avtorjev iz zamejstva in Slovenije. Koledar je uredil dr. Jožko Markuža.

Kot 13. zvezek zbirke Naše korenine je izšla knjiga *Janka Bratine Dolina in hrib, Izbor iz literarnega in strokovnega dela*. Zbrana je krajša pripovedna proza pisatelja Janka Bratine (1882–1920), doma s Predmeje. S tem delom pa smo hoteli osvetliti lik tega malo poznanega primorskega literarnega ustvarjalca in pisca strokovnih člankov zlasti s šolsko-pedagoškega področja. V objavljenih novelah in črticah se zrcalijo ljudje in kraji na Gori, planoti nad Ajdovščino, ki ji je Janko Bratina ostal zvest, tudi ko ga je njegova svetovljanska žilica vlekla v Ljubljano in Gradec. Gradivo je zbral in uredil ter spremno besedo napisal Bojan Bratina. Knjigo je opremil Pavel Medvešček.

Otrokom je namenjena zbirka desetih pravljic Tržačanke *Maje Okorn*. Z velikim posluhom za otroško dušo in velikim prirovnim darom jih je zbrala pod naslovom **Kostanjčki**. Ob tradicionalnih pravljicnih likih se otroški svet prijazno razkriva tudi ob prazničnih doživetjih, kot so Božič ali prihod sv. Miklavža, ter vsakodnevnih malih in velikih družinskih dogodkih. Knjigo je s posrečeno roko ilustrirala Paola Bertolini Grudina, opremil pa Walter Grudina.

Četrta, literarna knjiga v zbirki, je prevod. Pisec italijanske narodnosti *Pierluigi Bellavite* se je pozno pomladi 2001 peš podal na pot od izliva do izvira Soče ter sproti beležil vtise, razmišljanja in srečanja z ljudmi ob reki. Tako je nastal svojstven potopis z naslovom **V strugi izbrušeni kamni** in podnaslovom *Nenavadna pripoved popotnika od izliva do izvira Soče*, v katerem avtor z neverjetno prodornostjo odkriva svet ob reki, še posebno pa slovenskega človeka, njegovo življenje in njegovo zgodovinsko preteklost, zaznamovano z pretresljivimi vojnimi dogodki 20. stoletja. Tudi ilustracije, ki opremljajo knjigo, so nastajale ob poti. Slovenski prevod, za katerega je poskrbel Oskar Simčič, je izšel istočasno z italijanskim izvirnikom, ki ga je izdal goriški škofijski tednik *Voce Isontina*. Knjigo je opremil Franko Žerjal.

Knjižna zbirka za leto 2003 je doživela več predstavitev v našem zamejskem prostoru, a tudi v nekaterih knjižnicah na Primorskem. Zelo lepa so bila srečanja ob izdanih knjigah v Ajdovščini, Novi Gorici, na Dobrovem, v Kobaridu, Bovcu in na Otlici, ponovno smo lahko doživeli, kako potrebno je utrjevati misel o enotnem slovenskem kulturnem prostoru, ki je še bolj utemeljen po zgodovinskih povezavah, ki so na Goriškem in v Posočju od nekdaj obstajale in se bodo z vstopom Slovenije v Evropsko unijo še obnovile in bolj razvile.

GMD je sodelovala pri izidu pesniške zbirke *Ljubke Šorli* z naslovom **Tolminske pesmi**, ki je izšla pri založbi Branko v Novi Gorici ob sodelovanju Založništva Jutro iz Ljubljane in so jo najprej predstavili sredi junija v obnovljenih in okusno urejenih prostorih Tolminskega muzeja. Knjiga je bila načrtovana že za devetdesetletnico pesničinega rojstva, vendar je izšla šele zdaj, ob desetletnici

smrti. Pesmi je izbral, uredil in jim napisal spremno besedo Marijan Breclj. Ilustracije je posebej za to priložnost naslikal Andrej Kosič.

Konec meseca junija pa smo na dvorišču za Katoliško knjigarno v Goriči predstavili trojezično knjigo umetnostnega zgodovinarja

Damira Globočnika, umetnostnega svetovalca in vodje galerijske dejavnosti Gorenjskega muzeja v Kranju, in priznanega umetniškega fotografa *Tihomira Pinterja* z naslovom **Portreti - Portraits - Ritratti**, *Slovenski likovniki v Avstriji in Italiji*. Knjiga je izšla v sozaložbi Mohorjeve družbe iz Celovca in Goriške Mohorjeve družbe. V knjigi je predstavljenih 49 slovenskih likovnih umetnikov iz Avstrije in Italije, od katerih kar 31 iz našega zamejstva; iz Benečije, z Goriškega in Tržaškega. Publikacija je večjega formata z barvnimi reprodukcijami in črnobelimi portreti. Tiskana je trojezično s slovenskim, italijanskim in nemškim besedilom. Nemški prevod je oskrbela Tamara Kampus, italijanskega Alessio Stasi, knjigo pa je oblikovala Silva Sever.

Med letom pa smo kar nekajkrat predstavili zbirko pesmi tržaške pesnice Majde Artač Sturman **Žejni oleander**, ki je izšla leta 2002. Pesnica je s svojimi poezijami popestrila dan slovenske kulture v Mačkoljah, dan žena v Romjanu in martinovanje na Proseku. Avtorica se je udeležila tudi pesniškega turnirja, ki je bil aprila v Mariboru, v organizaciji Mladinskega kulturnega centra Maribor in Bralnega krožka Maribor, kjer se je med 148 prijavitelci uvrstila v ožji izbor dvanajstih finalistov.

Sredi oktobra pa je v sodelovanju s Skladom Dorče Sardoč izšla knjiga goriškega rojaka *Albina Sirka* z naslovom **Življenje na nitki**, *Prigode trdoživga Brica po prvi in drugi svetovni vojni*, v kateri avtor opisuje svojo zanimivo in večkrat tudi nevarno življenjsko pot. V njej obuja spomine na dogodke in ljudi, ki so zaznamovali naš primorski in zlasti goriški prostor, razkriva nam družbene razmere v Brdih po prvi svetovni vojni, govori o svojem šolanju v znamenitih

Predstavitve pesniške zbirke SLED ANGELOV, Darinke Slanovec v Kamniku. (Foto: T. Planinšek)

goriških zavodih in semenišču, o usodi mobiliziranca v italijanski vojski in povratnika ter preganjanca po drugi svetovni vojni, ko je bil odpeljan v udbovske zapore in so mu sodili na Bitenčevem procesu. Spregovori nam o svojem proforskem svetu in boju za rast slovenske šole. Knjigo je uredila Erika Jazbar, opremljena je z doslej neobjavljenim fotografskim in dokumentarnim gradivom ter s potrebnimi opombami in spremno besedo Filiberta Benedetiča.

Periodika

Zadruga Goriška Mohorjeva izdaja, kot je znano, tednik **Novi glas**, ki je v znamenju racionalizacije stroškov in osebja nastal konec leta 1995 z združitvijo Katoliškega glasa in Novega lista. List igra pomembno vlogo pri ohranjanju pluralnosti sredstev javnega obveščanja med Slovenci v Italiji. Zaradi široke vsebinske zasnove pridobiva vse večji odziv tudi med bralci v matični domovini, zlasti v obmejnem pasu. Konec junija je bil ustanovljen Svet tednika Novi glas, to je posvetovalni organ, ki predlaga smernice časopisa in vsebinske sugestije, predvsem pa podpira trud založnika, da celotna ideja tednika napreduje in odgovarja ciljem ustanoviteljev ter potrebam naše narodne skupnosti.

Že vse povojno obdobje med šolskim letom redno izhaja mesečnik za otroke **Pastirček**. Urednik Marjan Markežič je tudi v letu 2002 poskrbel, da sta dve deli obogatili zbirko Pastirčkove knjižnice. Obe sta sad dela dolgoletnega Pastirčkovega sodelavca *Vojana Tihomirja Arharja*. Na pobudo in prošnjo številnih naših zamejskih učiteljev je izšel izbor Arharjevih otroških igrice, prizorov in skečev primernih za različne trenutke šolskega in koledarskega leta z naslovom **Spet na oder**. Istočasno s to zbirko otroških igrice pa je izšla tudi knjiga **Miška teče, kar se da!**, v kateri je avtor zbral svoje štirivrstične pesmice (zelo primerne tudi za deklamiranje), ki opisujejo sedemdeset živali, tako da jih otroci na igriv način bolje spoznajo s pomočjo risbic in njihovega življenjskega okolja. Obe knjigi je ilustrirala Paola Bertolini Grudina.

Pomen in neprecenljivo vlogo našega dela je podčrtal goriški nadškof msgr. Dino De Antoni, ko je konec septembra med pastoralnim obiskom slovenske duhovnije v Gorici obiskal tudi naše prostore in poudaril, da imajo tednik Novi glas, mesečnik za otroke Pastirček in knjižne izdaje izredno vlogo pri ohranjanju kulturne in duhovne dediščine Slovencev v Italiji, a gotovo tudi pomenijo važen doprinos k duhovnemu napredku celotnega naroda ter da je v današnjem času razpršenosti in razdrobljenosti pomembno vračati se k duhovnim koreninam, obenem pa se soočati s sodobnim svetom in sedanjimi duhovnimi potrebami ljudi. Vodilo, ki se ga velja držati!

Marko Tavčar

SEZNAM NAROČNIKOV MOHORJEVE REDNE LETNE KNJIŽNE ZBIRKE PO ŠKOFIJAH, ARHIDIAKONATIH, NADDEKANATIH IN DEKANIJAH ZA LETO 2003

R SLOVENIJA

LJUBLJANSKA NADŠKOFIJA

I. ARHIDIAKONAT

1. Dekanija Ljubljana- Center – 7 župnij

1. Ljubljana-Bežigrad	24
2. Ljubljana	
- Marijino oznanjenje	-
3. Ljubljana-Sv. Jakob	4
4. Ljubljana-Sv. Nikolaj	10
5. Ljubljana-Sv. Peter	15
6. Ljubljana-Sv. Trojica	18
7. Ljubljana-Trnovo	-
8. Skladišče in prodajalna Mohorjeve družbe	282

Skupaj 353

2. Dekanija Ljubljana-Moste – 15 župnij

1. Dol pri Ljubljani	22
2. Javor	7
3. Ljubljana-Črnuče	20
4. Ljubljana-Fužine	6
5. Ljubljana-Kašelj/Zalog	11
6. Ljubljana-Kodeljevo	10
7. Ljubljana-Moste	13
8. Ljubljana-Polje	33
9. Ljubljana-Sv. Križ	19
10. Ljubljana-Šmartno ob Savi	-
11. Ljubljana-Štepanja vas	15
12. Ljubljana-Zadobrova	14
13. Sostro	21
14. Sv. Helena-Dolsko	13
15. Sv. Jakob ob Savi	27
16. Provincialat Hčera krščanske ljubezni	-

Skupaj 231

3. Dekanija Ljubljana Šentvid – 13 župnij

1. Ljubljana-Dravlje	25
2. Ljubljana-Ježica	28
3. Ljubljana-Koseze	18
4. Ljubljana-Podutik	6
5. Ljubljana-Stožice	17
6. Ljubljana-Šentvid	59
7. Ljubljana-Šiška	18
8. Pirniče	5
9. Preska	36
10. Sora	15
11. Sv. Katarina-Topol	3
12. Šmartno pod Šmarno goro	37
13. Vodice	70

Skupaj 333

4. Dekanija Ljubljana- Vič/Rakovnik – 13 župnij

1. Brezovica	15
2. Črni Vrh nad Polhovim Gradcem	5
3. Dobrova	14
4. Golo	-
5. Ig	5
6. Ljubljana-Barje	9
7. Ljubljana-Rakovnik	10
8. Ljubljana-Rudnik	-
9. Ljubljana-Vič	42
10. Notranje Gorice	-
11. Polhov Gradec	14
12. Tomišelj	4
13. Želimlje	5

Skupaj 123

II. ARHIDIAKONAT

5. Dekanija Radovljica – 25 župnij

1. Begunje na Gorenjskem	14
2. Bled	23
3. Bohinjska Bela	6
4. Bohinjska Bistrica	19
5. Breznica	28
6. Dobrava	-
7. Dovje	10
8. Gorje	24
9. Jesenice	11
10. Jesenice-Koroška Bela	14
11. Kamna Gorica	5
12. Koprivnik v Bohinju	6
13. Kranjska Gora	1
14. Kropa	4
15. Lesce	27
16. Leše	4
17. Ljubno	8
18. Mošnje	9
Frančiškanski samostan Brezje	6
19. Ovsišče	5
20. Radovljica	25
21. Rateče-Planica	8
22. Ribno	4
23. Srednja vas v Bohinju	21
24. Sv. Križ nad Jesenicami	-
25. Zasip	5

Skupaj 287

6. Dekanija Kranj – 11 župnij

1. Besnica	49
2. Kokrica	18
3. Kranj	23
4. Kranj-Drušovka/Breg	32
5. Kranj-Prmskovo	35
6. Kranj-Šmartin	52
7. Kranj-Zlato polje	24
8. Mavčiče	25
9. Naklo	33
10. Podbrezje	5
11. Predoslje	20

Skupaj	316	18. Trata-Gorenja vas	16	17. Vrhpolje	8
7. Dekanija Šenčur – 10 župnij		19. Zali Log	5	18. Zlato Polje	–
1. Cerklje	45	20. Žabnica	10	Skupaj	293
2. Jezersko	12	21. Železniki	27	12. Dekanija Litija – 14 župnij	
3. Kokra	–	22. Žiri	25	1. Dole pri Litiji	8
4. Preddvor	35	23. Kapucinski samost. Š. L.	9	2. Hotič	3
5. Smlednik	11	Skupaj	360	3. Janče	–
6. Šenčur	21	III. ARHIDIAKONAT		4. Javorje pri Litiji	–
7. Šenturška gora	–	10. Dekanija Kamnik – 17 župnij		5. Kresnice	16
8. Trboje	5	1. Gozd	2	6. Litija	11
9. Velesovo	20	2. Homec	15	7. Polšnik	9
- Voglje/Duhov. urad	6	3. Kamnik	30	8. Prežganje	3
10. Zapoge	–	4. Komenda	70	9. Primskovo na Dolenjskem	–
- Hrastje Duhovnja	14	5. Mekinje	13	10. Sava	2
- Olševek	9	6. Motnik	10	11. Sveta Gora	–
Skupaj	178	7. Nevlje	8	12. Šmartno pri Litiji	22
8. Dekanija Tržič – 8 župnij		8. Sela pri Kamniku	4	13. Štanga	5
1. Duplje	5	9. Stranje	10	14. Vače	15
2. Goriče	12	10. Šmarca-Duplica	10	Skupaj	94
3. Kovor	15	11. Šmartno v Tuhinju	4	13. Dekanija Zagorje – 12 župnij	
4. Križe	36	12. Špitalič	10	1. Čemšenik	18
5. Lom	8	13. Tunjice	3	2. Dobovec	4
6. Trstenik	2	14. Vranja Peč	5	3. Izlake	6
7. Tržič	20	15. Zgornji Tuhinj	4	4. Kisovec	7
8. Tržič-Bistrica	3	16. Stahovica-Žagar	–	5. Kolovrat	8
Skupaj	101	17. Kamnik-Franč. samostan	1	6. Radeče	5
9. Dekanija Škofja Loka – 22 župnij		Skupaj	199	7. Sv. Planina	–
1. Bukovščica	16	11. Dekanija Domžale – 16 župnij		8. Svibno	3
2. Davča	–	1. Blagovica	4	9. Šentgotard	5
3. Dražgoše	10	2. Brdo	21	10. Šentjurij-Podkum	4
4. Javorje nad Škofjo Loko	14	3. Češnjice	–	11. Šentlambert	–
5. Leskova	8	4. Dob	27	12. Zagorje ob Savi	15
6. Lučine	16	5. Domžale	35	Skupaj	75
7. Nova Oselica	9	6. Ihan	19	IV. ARHIDIAKONAT	
8. Poljane nad Škofjo Loko	17	7. Jarše	13	14. Dekanija Vrhnika – 13 župnij	
9. Reteče	24	8. Krašnja	25	- Bevke, Duhovnj. urad	9
10. Selca	43	9. Mengeš	46	1. Borovnica	18
11. Sorica	9	10. Moravče	47	2. Dolnji Logatec	20
12. Stara Loka	23	11. Pastoralni center Vir	14	3. Gornji Logatec	12
13. Stara Oselica	7	12. Peče	7	4. Horjul	10
14. Sv. Duh pri Škofji Loki	12	13. Radomlje	10	5. Hotedršica	8
15. Sv. Lenart	14	14. Rova	7		
16. Škofja Loka	33	15. Šentožbolt	–		
17. Škofja Loka-Suha	13	16. Trzin	10		

6. Podlipa	10
7. Preserje	6
8. Rakitna	4
9. Rovte	10
10. Šentjošt nad Horjulom	10
11. Vrh - Sv. Trije Kralji	7
12. Vrhnik	36
13. Zaplana	3

Skupaj 163

15. Dekanija **Cerknica** – 11
župnij

1. Babno Polje	–
2. Begunje pri Cerknici	1
3. Bloke	13
4. Cerknica	15
5. Grahovo	4
6. Planina pri Rakeku	14
7. Rakek	9
8. Stari trg pri Ložu	21
9. Sv. Trojica-Šivče	–
10. Sv. Vid nad Cerknico	2
11. Unec	12

Skupaj 91

16. Dekanija **Ribnica** –
14 župnij

1. Dobropolje-Videm	35
2. Dolenja vas	6
3. Draga	–
4. Gora pri Sodražici	–
5. Loški potok	18
6. Ribnica	47
7. Rob	6
8. Sodražica	10
– Nova Štifta/Franč.sam.	9
9. Struge	6
10. Sv. Gregor-Ortnek	6
11. Škocjan pri Turjaku	3
12. Turjak	–
13. Velike Lašče	11
14. Velike Poljane	4

Skupaj 161

17. Dekanija **Kočevje** – 9
župnij

1. Banja Loka	–
---------------	---

2. Fara pri Kočevju	5
3. Hinje	2
4. Kočevje	20
5. Kočevska Reka	–
6. Mozelj	–
7. Osilnica	–
8. Spodnji Log/Nemška Loka	–
9. Stara Cerkev	6

Skupaj 33

V. ARHIDIJAKONAT

18. Dekanija **Grosuplje** – 12
župnij

1. Grosuplje	12
2. Ivančna Gorica	7
3. Kopanj	–
4. Lipoglav	4
5. Polica	4
6. Stična	19
7. Šentjurij-Podtabor	10
8. Šentvid pri Stični	16
9. Škofljica	20
10. Šmarje-Sap	10
11. Višnja Gora	3
12. Žalna	18

Skupaj 123

19. Dekanija **Žužemberk** – 8
župnij

1. Ajdovec	5
2. Ambrus	–
3. Dobrnič	5
4. Krka	15
5. Sela pri Šumberku	–
6. Šmihel pri Žužemberku	–
7. Zagradec	2
8. Žužemberk	6

Skupaj 33

20. Dekanija **Trebnje** –
12 župnij

1. Boštanj	–
2. Čatež-Zaplaz	4
3. Mirna	2
4. Mokronog	–
5. Sv. Križ-Gabrovka	6

6. Šentjanž	3
7. Šentlovrenc	–
8. Šentrupert	16
9. Trebelno	1
10. Trebnje	14
11. Tržišče	5
12. Veliki Gaber	4

Skupaj 55

VI. ARHIDIJAKONAT

21. Dekanija **Leskovec** –
13 župnij

1. Bučka	3
2. Cerklje ob Krki	9
3. Čatež ob Savi	6
4. Kostanjevica na Krki	2
5. Krško	4
6. Leskovec pri Krškem	25
7. Raka	5
8. Studenec	8
9. Sv. Duh-Veliki Trn	8
10. Sv. Križ-Podbočje	10
11. Šentjernej	35
Kartuzija Pleterje	2
12. Škocjan pri Novem mestu	6
13. Velika Dolina	6
– Kapucinski samostan Krško	–

Skupaj 129

22. Dekanija **Novo mesto** – 17
župnij

1. Bela Cerkev	7
2. Brusnice	1
3. Črmošnjice	–
4. Mirna Peč	12
5. Novo mesto	–
– Kapitelj	58
6. Novo mesto - Sv. Janez	9
7. Novo mesto - Sv. Lenart	28
8. Novo mesto - Šmihel	12
9. Podgrad	2
10. Poljane-Dolenjske Toplice	–
11. Prečna	–
12. Soteska	–
13. Stopiče	8
14. Št. Peter-Otočec	11

15. Šmarjeta	4
16. Toplice	6
17. Vavta vas	59
Skupaj	217

23. Dekanija Črnomelj – 12 župnij

1. Adlešiči	–
2. Črnomelj	22
3. Dragatuš	3
4. Metlika	3
5. Podzemelj	5
6. Preloka	–
7. Radovica	–
8. Semič	10
9. Sinji Vrh	–
10. Stari trg ob Kolpi	5
11. Suhor	–
12. Vinica	14
Skupaj	62

Ljubljanska škofija
vsega 3.792

MARIBORSKA ŠKOFIJA

I. NADDEKANAT

1. Dekanija Dravograd

1. Črneče	16
2. Dravograd	18
3. Libeliče-Horvat	4
4. Ojstrica	–
Skupaj	38

2. Dekanija Dravsko polje

1. Cirkovce	13
2. Fram	5
3. Hoče	15
4. Majšperk	16
5. Ptujška Gora	6
6. Rače	9
7. Slivnica pri Mariboru	40
8. Sv. Miklavž ob Dravi	–
9. Sv. Lovrenc na Dravskem polju	5

10. Št. Janž na Dravskem polju	2
– Rogoza	–
– Razvanje	–

Skupaj 111

3. Dekanija Jarenina

1. Gornja Sv. Kungota	3
2. Jarenina	5
3. Pesnica	1
4. Spodnja Sv. Kungota	2
5. Svečina	–
6. Sv. Jakob v Slov. goricah	15
7. Sv. Jurij ob Pesnici	–
8. Sv. Marjeta ob Pesnici	3
9. Št. Ilj v Slov. goricah	10
Skupaj	39

4. Dekanija Maribor

1. Kamnica	15
2. Limbuš	10
3. Lovrenc na Pohorju	10
4. Maribor-Brezje	8
5. Maribor-Košaki	7
6. Maribor-Pobrežje	17
7. Maribor-Radvanje	10
8. Maribor-Sv. Janez Krstnik	7
9. Maribor-Sv. Jožef	7
10. Maribor-Sv. Križ	15
11. Maribor-Sv. Janez Bosko	1
12. Maribor-Sv. Magdalena	7
13. Maribor-Sv. Marija	12
14. Maribor-Sv. Rešnje telo	10
15. Maribor-Tezno	7
16. Ruše	7
17. Selnica ob Dravi	15
18. Sv. Barbara v Slov. goricah	1
19. Sv. Duh na Ostrem Vrh	–
20. Sv. Križ nad Mariborom	3
21. Sv. Marija v Puščavi	50
22. Sv. Martin pri Vurberku	12
23. Sv. Peter pri Mariboru	4
24. Vurberk	1
Skupaj	236

5. Dekanija Mežiška dolina

1. Črna	15
2. Javorje	–
3. Koprivna	–
4. Kotlje	–
5. Mežica	30
6. Prevalje	33
7. Ravne na Koroškem	12
8. Strojna	4
9. Sv. Danijel nad Prevaljami	12

Skupaj 106

6. Dekanija Radlje

1. Brezno ob Dravi	–
2. Jernej nad Muto	–
3. Kapla na Kozjaku	6
4. Muta	–
5. Pernice	–
6. Radlje	7
7. Remšnik	–
8. Sv. Ožbalt ob Dravi	13
Skupaj	26

7. Dekanija Slovenska Bistrica

1. Črešnjevec	1
2. Gornja Poljskava	3
3. Laporje	10
4. Makole	4
5. Poljčane	5
6. Slovenska Bistrica	22
7. Spodnja Poljskava	10
8. Studenice	–
9. Sv. Martin na Pohorju	2
10. Sv. Venčeslav	–
11. Tinje	5

Skupaj 62

8. Dekanija Stari trg

1. Pameče	6
2. Podgorje pri Slov. Gradcu	8
3. Razbor pri Slov. Gradcu	6
4. Sele	2
5. Slovenj Gradec	19
6. Stari trg pri Slov. Gradcu	6
7. Sv. Florijan v Doliču	10

8. Sv. Peter na Kronski gori	–	6. Hotiza	3	7. Ptuj-Sv. Peter in Pavel	8
9. Sv. Vid nad Valdekom	3	7. Kobilje	–	8. Sv. Andraž	–
10. Šmartno pri		8. Lendava	5	– v Slov. goricah	2
Slovenj Gradcu	11	9. Odranci	7	9. Sv. Lovrenc	–
11. Šmiklavž pri		10. Turnišče	10	– Juršinci	14
Slovenj Gradcu	–	11. Velika Polana	7	10. Sv. Marjeta niže Ptuja	12
12. Št. Ilj pod Turjakom	19			11. Sv. Marko niže Ptuja	7
13. Št. Janž pri Dravogradu	5	Skupaj	131	12. Sv. Urban	–

Skupaj 95

9. Dekanija Vuzenica

1. Ribnica na Pohorju	10
2. Sv. Anton na Pohorju	2
3. Sv. Primož na Pohorju	–
4. Trbonje	–
5. Vuhred	12
6. Vuzenica	10

Skupaj 34

II. NADDEKANAT

1. Dekanija Lenart v Slovenskih goricah

1. Marija Snežna	20
2. Lenart v Slov. Goricah	36
3. Negova	1
4. Sv. Ana v Slov. goricah	11
5. Sv. Anton v Slov. goricah	3
6. Sv. Benedikt v Slov. goricah	5
7. Sv. Bolfenk v Slov. goricah	–
8. Sv. Jurij v Slov. goricah	18
9. Sv. Rupert v Slov. goricah	3
10. Sv. Trojica v Slov. goricah	16

Skupaj 113

2. Dekanija Lendava

1. Beltinci	35
2. Bogojina	20
3. Črenšovci	17
– Horvat	–
– Žerdin	5
– Čurič	15
4. Dobrovnik	3
5. Dokležovje	4

3. Dekanija Ljutomer

1. Apače	1
2. Cezanjevi	–
3. Gornja Radgona	8
4. Kapela pri Radencih	3
5. Križevci pri Ljutomeru	22
6. Ljutomer	3
7. Mala Nedelja	8
8. Radenci	7
9. Razkrižje	13
10. Sv. Jurij ob Ščavnici	12
11. Veržej	3

Skupaj 80

4. Dekanija Murska Sobota

1. Bakovci	2
2. Cankova	12
3. Dolenci	5
4. Gornji Petrovci	–
5. Grad	5
6. Kančevci	1
7. Kuzma	2
8. Markovci	2
9. Martjanci	8
10. Murska Sobota	15
11. Pečarovci	4
12. Pertoča	2
13. Sv. Jurij v Prekmurju	5
14. Tišina	18

Skupaj 81

5. Dekanija Ptuj

1. Dornava	5
2. Hajdina	7
– Pucko	3
3. Kidričevo	–
4. Polenšak	4
5. Ptuj-Sv. Jurij	11
6. Ptuj-Sv. Ožbalt	10

Skupaj 91

6. Dekanija Velika Nedelja

1. Kog	2
2. Miklavž pri Ormožu	5
3. Ormož	30
4. Podgorci sv. Lenart	3
5. Središče ob Dravi	3
6. Sv. Tomaž pri Ormožu	4
7. Svetinje	–
8. Velika Nedelja	–

Skupaj 47

7. Dekanija Zavrč

1. Cirkulane	6
2. Sv. Trojica	–
– Podlehnik	5
3. Sv. Andraž v Halozah	4
4. Sv. Vid pri Ptuj	10
5. Zavrč	10

Skupaj 35

III. NADDEKANAT

1. Dekanija Braslovče

1. Braslovče	20
2. Gomilsko	18
3. Marija Reka	–
4. Prebold	–
5. Sv. Andraž nad Polzelo	3
6. Sv. Jurij ob Taboru	4
7. Šmartno ob Paki	39
8. Vransko	35

Skupaj 119

2. Dekanija Celje

1. Celje-Sv. Cecilija	–	9. Sv. Kunigunda na Pohorju	7	Skupaj	53
2. Celje-Sv. Danijel	16	10. Špitalič	–		
3. Celje-Sv. Duh	7	11. Zreče	3	2. Dekanija Laško	
4. Celje-Sv. Jožef	8	12. Žiže	5		
5. Svetina (eksp.)	–			1. Dol pri Hrastniku	8
6. Teharje	–	Skupaj	120	2. Hrastnik	5
7. Sv. Lovrenc nad Štorami	3			3. Jurklošter	–
- Uprava MD Celje	231	6. Dekanija Šaleška dolina		4. Laško	31
Skupaj	265			- Laško – Lah F.	1
		1. Bele Vode	3	5. Loka pri Zidanem Mostu	10
3. Dekanija Gornji Grad		2. Gornja Ponikva	–	6. Marija Širje	–
		3. Velenje-Sv. Marija	–	7. Sv. Jedrt nad Laškimi	2
1. Bočna	–	4. Velenje-Sv. Martin	9	8. Sv. Lenart nad Laškimi	1
2. Gornji Grad	3	5. Šentjanž na Vinski Gori	5	9. Sv. Marjeta	
3. Ljubno ob Savinji	18	6. Šoštanj	46	v Rimskih Toplicah	11
4. Luče ob Savinji	10	7. Št. Ilj pri Velenju	8	10. Sv. Miklavž nad Laškimi	4
5. Mozirje	27	8. Velenje-A. M. Slomšek	5	11. Sv. Rupert nad Laškimi	6
6. Nazarje	7	9. Zavodnje	3	12. Trbovlje-Sv. Martin	12
7. Nova Štifta	6	Skupaj	79	13. Trbovlje-Sv. Marija	11
8. Radmirje	12			Skupaj	102
9. Rečica ob Savinji	20	7. Dekanija Žalec			
10. Solčava	8			3. Dekanija Rogatec	
11. Šmartno ob Dreti	7	1. Galicija	9		
12. Šmihel nad Mozirjem	10	2. Gotovlje	8	1. Kostrivnica	3
Skupaj	128	3. Griže pri Celju	10	2. Rogaška Slatina	16
		4. Petrovče	7	3. Rogatec	15
4. Dekanija Nova Cerkev		5. Polzela	25	4. Stoperice	8
		6. Šempeter v Savinjski dolini	5	5. Sv. Ema	5
1. Črešnjice	8	7. Žalec	9	6. Sv. Florijan ob Boču	–
2. Dobrna	7	Skupaj	73	7. Sv. Peter na Kristan Vrhu	–
3. Frankolovo	–			8. Sv. Rok ob Sotli	–
4. Ljubečna	11	IV. NADDEKANAT		9. Žetale	–
5. Nova Cerkev	23			Skupaj	47
6. Sv. Jošt na Kozjaku	2	1. Dekanija Kozje			
7. Šmartno v Rožni dolini	3			4. Dekanija Šmarje pri Jelšah	
8. Vitanje	15	1. Buče	–		
9. Vojsnik	12	2. Dobje pri Planini	10	1. Dramlje	10
Skupaj	81	3. Kozje	10	2. Kalobje	3
		4. Olimje	1	3. Ponikva	20
5. Dekanija Slovenske Konjice		5. Pilštajn	3	4. Sladka Gora	7
		6. Planina pri Sevnici	2	5. Slivnica pri Celju	–
1. Čadram-Oplotnica	–	7. Podčetrtek	8	6. Sv. Štefan pri Žusmu	2
2. Kebelej	–	8. Podsreda	3	7. Šentjur pri Celju	30
3. Loče pri Poljčanah	25	9. Polje ob Sotli	4	8. Šentvid pri Grobelnem	3
4. Prihova	3	10. Prevoje	–	9. Šmarje pri Jelšah	10
5. Skomarje	–	11. Sv. Peter pod Svetimi gorami	6	10. Zibika	–
6. Slovenske Konjice	70	12. Sv. Vid na Planini	5	11. Žusem	–
7. Stranice	2	13. Zagorje	1	Skupaj	85
8. Sv. Jernej pri Ločah	5				

5. Dekanija Videm ob Savi

1. Artiče	25
2. Bizeljsko	5
3. Brestanica	8
4. Brežice	19
5. Dobova	12
6. Kapele pri Brežicah	2
7. Koprivnica	6
8. Pišce	–
9. Razbor pod Lisco	3
10. Senovo	5
11. Sevnica	10
12. Sromlje	5
13. Videm-Krško	–
14. Zabukovje	4
15. Zdole	3

Skupaj 107

Mariborska škofija vsega 2.584

KOPRSKA ŠKOFIJA

1. Dekanija Koper

1. Bertoki	5
2. Sv. Anton	–
3. Izola	8
4. Koper-Stolna župnija	15
5. Sv. Ana	–
6. Koper-Sv. Marko	6
7. Korte	2
8. Krkavče	1
9. Koštabona	–
10. Lucija	4
11. Piran	1
12. Portorož	5
13. Sečovlje	2
14. Strunjan	1
15. Šmarje pri Kopru	5
16. Pomjan	–
17. Truške	–
18. Marezige	–
19. Minoritski samostan Piran	3

Skupaj 55

2. Dekanija Kraška

1. Avber	–
----------	---

2. Branca	–
3. Brestovica	–
4. Brezovica	–
5. Divača	–
6. Dutovlje	9
7. Gabrje	–
8. Gorjansko	–
9. Gabrovica	–
10. Hrpelje – Kozina	–
11. Kobjeglava	9
12. Komen	6
13. Kostanjevica	–
14. Lokev	–
15. Pliskovica	–
16. Povit	8
17. Rodik	6
18. Senožeče	2
19. Sežana	3
20. Slivje	3
21. Škrbina	–
22. Štjak	3
23. Temnica	–
24. Tomaj	5
25. Vatovlje	–
26. Veliki Dol	–
27. Vojšičica	11
28. Vrabče	–
29. Vreme	5

Skupaj 72

3. Dekanija Ilirska Bistrica

1. Golac	–
2. Harije	–
3. Hrušica	–
4. Ilirska Bistrica	11
5. Jelšane	3
6. Knežak	6
7. Podgrad	2
8. Podgraje	4
9. Pregarje	–
10. Prem	7

Skupaj 33

4. Dekanija Kobarid

1. Bovec	8
2. Breginj	4
3. Drežnica	11
4. Kamno	–
5. Kobarid	19

6. Kred	2
7. Ljubušje	10
8. Livek	–
9. Log pod Mangartom	–
10. Sedlo	–
11. Soča	–
12. Srpenica	3
13. Trnovo ob Soči	–

Skupaj 57

5. Dekanija Vipavska

1. Ajdovščina	10
2. Batuje	13
3. Budanje	12
4. Col	7
5. Črniče	10
6. Goče	8
7. Kamnje	–
8. Lokavec	8
9. Lozice	–
10. Otlica	6
11. Planina	8
12. Podkraj	2
13. Podnanos	14
14. Podraga	3
15. Slap	15
16. Šmarje na Vipavskem	6
17. Štomaž	6
18. Šturje	20
19. Ustje	–
20. Velike Žabljice	5
21. Vipava	–
22. Vipavski Križ	14
23. Vrhpolje	–

Skupaj 167

6. Dekanija Postojna

1. Hrenovice	15
2. Košana	4
3. Matenja vas	–
4. Orehek	–
5. Pivka	–
6. Postojna	10
7. Slavina	–
8. Studeno	–
9. Suhorje	–
10. Šmihel	–
11. Trnje	8
12. Ubeljsko	4

13. Zagorje	9	27. Podsobotin	–		
		28. Ravnica	–	11. Dekanija Tolmin	
Skupaj	59	29. Ročinj	5	1. Dolenja Trebuša	2
		30. Solkan	5	2. Gorenja Trebuša	–
7. Dekanija Šempeter		31. Sv. Gora	–	3. Grahovo	3
1. Bilje	–	32. Šempas	20	4. Idrija pri Bači	–
2. Branik	7	33. Šlovrenc	6	5. Lom	–
3. Brje	–	34. Šmartno	7	6. Most na Soči	16
4. Bukovica	–	35. Trnovo	–	7. Obloke	–
5. Dornberk	22	36. Vedrijan	–	8. Pečine	–
6. Gradišče	–	37. Vipolže	4	9. Podbrdo	3
7. Miren	35	Skupaj	140	10. Podmelec	–
8. Mirenski Grad	2			11. Ponikve	–
9. Opatje selo	3	9. Dekanija Dekani		12. Roče	–
10. Prvačina	3			13. Rut	–
11. Renče	11	1. Ankaran	6	14. Stržišče	–
12. Šempeter pri Gorici	25	2. Dekani	2	15. Šentviška Gora	4
13. Šmarje	–	3. Gradin	–	16. Tolmin	17
14. Vogrsko	1	4. Kubed	–	17. Volče	6
15. Vrtojba	8	5. Movraž	–		
16. Zalošče	–	6. Osp	–	Skupaj	51
Skupaj	117	7. Plave	–	Koprška škofija vsega	848
		8. Podgorje	–		
8. Dekanija Nova Gorica		9. Predloka	4	Skupaj SLOVENIJA	7.442
1. Avče	–	10. Pregara	–		
2. Banjšice	2	11. Sočerga	–	INOZEMSTVO	
3. Bate	–	12. Škofije	6	Argentina	4
4. Biljana	3	13. Tinjan	–	Avstrija	–
5. Cerovo	–	14. Topolovec	–	Avstralija	1
6. Čepovan	3	Skupaj	18	Belgija	1
7. Deskle	10	10. Dekanija Idrija – Cerkno		Finska	–
8. Fojana	–			Francija	–
9. Gorenje Polje	–	1. Bukovo	1	Hrvaška	1
10. Gradno	4	2. Cerkno	5	Italija	–
11. Grgar	6	3. Črni vrh	10	Kanada	–
12. Kal nad Kanalom	5	4. Godovič	6	Nemčija	–
13. Kanal	10	5. Gore	8	Švedska	–
14. Kojsko	2	6. Idrija	11	ZDA	–
15. Kozana	–	7. Jagršče	3	Nizozemska	–
16. Kožbana	–	8. Ledine	3		
17. Kromberk	5	9. Novaki	4	Skupaj	7
18. Levpa	3	10. Orehek	–		
19. Lokve	–	11. Otalež	1	Skupaj vseh naročnikov	
20. Lokavec	–	12. Ravne	–	v letu 2003	7.449
21. Marijino Celje-Lig	3	13. Spodnja Idrija	3		
22. Medana	–	14. Šebrelje	4	Celje, 04. 08. 2003	
23. Nova Gorica	10	15. Vojsko	7		
24. Nova Gorica-Kapela	24	16. Zavratec	13		
25. Osek	3				
26. Plave	2	Skupaj	79		

Prazniki v letu 2004

Bogoslužno leto se prične na 1. adventno nedeljo 30. novembra 2003 in traja do 1. adventne nedelje 28. novembra 2004. Pri nedeljskih mašah berila Leto C (od adventa dalje: Leto A).

Poletni čas: Na poletni čas (kazalci za eno uro naprej) preidemo v noči na zadnjo nedeljo v marcu (28. 3.), na srednjeevropski čas se vrnemo v noči na zadnjo nedeljo v oktobru (31. 10., kazalci za eno uro nazaj).

Prazniki Katoliške Cerkve 2004

1. Zapovedani prazniki: Poleg nedelj so v letu 2004 zapovedani prazniki: Telo-vo (Sv. Rešnje telo) – 10. junija; Veliki Šmaren (Marijino vnebovzetje) – 15. avgusta; Vsi sveti – 1. novembra; Božič – 25. decembra.

2. Nezapovedani prazniki: Novo leto – 1. januarja; Sv. Trije kralji – 6. januarja; Svečnica – 2. februarja; Sv. Jožef – 19. marca; Gospodovo oznanjenje – 25. marca; Velikonočni ponedeljek – 12. aprila; Vnebohod – 20. maja; Sv. Peter in Pavel – 29. junija; Mali šmaren – 8. septembra; Brezmadežna – 8. decem-
bra; Sv. Štefan – 26. decembra.

3. Premakljivi prazniki: Pepelnica – 25. februarja; Velika noč – 11. aprila; Vnebohod – 20. maja; Binkošti – 30. maja; Sv. Trojica – 6. junija; Telovo – 10. junija; Srce Jezusovo – 18. junija; Misijonska nedelja – 17. oktobra; Žegnanjska nedelja – 31. oktobra; zahvalna nedelja – 7. novembra; Kristus Kralj – 21. novembra; 1. adventna nedelja – 28. novembra.

4. Prazniki, ki so poleg nedelj dela prosti (državna zakonodaja): Velikonočni ponedeljek – 12. aprila; Binkošti – 30. maja; Marijino vnebovzetje – 15. avgu-
sta; Božič – 25. decembra.

5. Nedelje in dnevi s posebnimi nameni: Nedelja sv. pisma – 25. januarja; Zavet-
nik slovenskih dežel Sv. Jožef – 19. marca; Materinski dan – 25. marca; Nedelja Božjega usmiljenja – 18. aprila; Nedelja duhovnih poklicev – 2. maja; Posvetitev ljubljanske stolnice – 8. maja; Nedelja turizma – 16. maja; Nedelja sredstev družbenega obveščanja – 23. maja; Posvetitev koprške stolnice – 19. junija; Nedelja Slovencev po svetu – 4. julija; Angelska nedelja – 5. septembra; Nedelja svetniških kandidatov Nadškofije Ljubljana: Friderik Irenej Baraga, Frančišek Gnidovec, Lojze Grozde, Anton Vovk, ... – 19. septembra; Slomškova nedelja v Škofiji Maribor – 26. septembra; Rožnovenska nedelja – 3. oktobra; Posvetitev mariborske stolnice – 19. oktobra; Posvetitev lateranske bazilike – 9. novembra; Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla v Rimu – 18. novembra.

Državni prazniki in dela prosti dnevi v letu 2004

- 1. in 2. januar – novo leto
- 8. februar – Prešernov dan, slovenski kulturni praznik
- 11. april – velikonočna nedelja
- 12. april – velikonočni ponedeljek
- 27. april – dan upora proti okupatorju
- 1. in 2. maj – praznik dela
- 30. maj – binkošti
- 25. junij – dan državnosti
- 15. avgust – Marijino vnebovzetje
- 31. oktober – dan reformacije
- 1. november – vsi sveti – dan spomina na mrtve
- 25. december – božič
- 26. december – dan samostojnosti

Državni prazniki v sosednjih državah 2004

AVSTRIJA:

Novo leto (1. 1.); Sv. Trije kralji (6. 1.); Velikonočni ponedeljek (12. 4.); 1. maj; Vnebohod (20. 5.); Binkoštni ponedeljek (31. 5.); Sv. Rešnje telo (10. 6.); Marijino vnebovzetje (15. 8.); Dan zastave (26. 10.); Vsi sveti (1. 11.); Brezmadežna (8. 12.); Božič (25. 12.); Sv. Štefan (26. 12.); - Deželni patroni: sv. Klemen (15. 3. - Dunaj); sv. Jožef (19. 3. - Koroška, Štajerska, Tirolska); sv. Gebhard (27. 8. - Predarlška); sv. Rupert (24. 9. - Salzburška); sv. Martin (11. 11. - Gradiščanska); sv. Leopold (15. 11. - Nižja in Gornja Avstrija).

ITALIJA:

Novo leto (1. 1.); Sv. Trije kralji (6. 1.); Velikonočni ponedeljek (12. 4.); Državni praznik (25. 4.); 1. maj; Dan republike (2. 6.); Marijino vnebovzetje (15. 8.); Vsi sveti (1. 11.); Brezmadežna (8. 12.); Božič (25. 12.); Sv. Štefan (26. 12.); - Trst (sv. Just – 3. 11.); Gorica (sv. Andrej – 30. 11.).

MADŽARSKA:

Novo leto (1. 1.); Državni praznik (15. 3.); Velika noč (11. 4.); Velikonočni ponedeljek (12. 4.); 1. maj; Binkošti (30. 5.); Binkoštni ponedeljek (31. 5.); Sv. Štefan, madžarski kralj (20. 8.); Državni praznik (23. 10.); Božič (25. 12.); sv. Štefan (26. 12.).

HRVAŠKA:

Novo leto (1. 1.); Sv. Trije kralji (6. 1.); Velika noč (11. 4.); Velikonočni ponedeljek (12. 4.); 1. maj; Dan antifašističnega boja (22. 6.); Dan državnosti (25. 6.); Dan zmage in domovinske hvaležnosti (5. 8.); Marijino vnebovzetje (15. 8.); Dan neodvisnosti (8. 10.); Vsi sveti (1. 11.); Božič (25. 12.); sv. Štefan (26. 12.).

ZBIRKA MOHORJEVE DRUŽBE CELJE ZA LETO 2004

1. KOLEDAR 2005

Zbornik kalendarjskih podatkov, nasvetov za naravno vrtnarjenje in obilica raznovrstnih prispevkov z različnih področij, ki zanimajo današnjega mohorjana.

2. NAMIZNI KOLEDAR 2005

Slikovno bo uglašen. Mnoga koledarska dejstva in prostor za dnevne zapiske.

3. Slovenske večernice 154 Janko Moder: VLADAR SAMO

(2. del Svete zemlje)

Pripoved Janka Modra je postavljena v zgodovinski okvir burnih preseljevanj različnih ljudstev čez slovensko ozemlje, zlasti umik Langobardov in pritisk slovenskih plemen, ki so postopoma izoblikovala središče ob Krnskem gradu v Karantaciji. V ozadju sledimo poglobljenim verskim sporom med Bizancem in Rimom, prikazani sta vlogi Obrov in Frankov.

Knez Samo je otrok slovenskega rodovnega vojvode, a ga Langobardi zajamejo in služi kot suženj na čedajskem dvoru. Postopoma doseže osvoboditev, se pridruži frankovskemu trgovcu in se z njegovo pomočjo končno prebije med svoje rojake. Potem se posveti združevanju številnih rodov v enotno slovensko skupnost.

4. Tončka Stanonik: LUČKA NA ČIPKARSKIH POČITNICAH

Zgodba, skozi katero spoznavamo umetnost klekljanja, je namenjena otrokom, odraščajočim in odraslim, ki se zanimajo za to ustvarjalnost. Vzporedno z zgodbo avtorica poljudno razlaga strokovne pojme. Mnoge fotografije pripomočkov, samega klekljanja in posameznih izdelkov.

5. Priročnik: Anica Sečnik / Pjerina Mohar: NEGA NA DOMU

Avtorici sistematično obdelata temeljna znanja in praktične spretnosti, ki jih potrebujemo, ko v družini kdo zboli. V enajstih poglavjih obravnavata osnovne pojme, ki naj bi jih poznal vsak, kdor neguje bolnika ali ostarelega: bolezenska znamenja, ureditev bolnikovega okolja, ležišča, osebno higieno bolnika, njegovo pripravo na počitek, prehrano, izločanje, spremljanje in nego umirajočega. Dodajata tudi seznam ustanov in služb, ki nudijo pomoč na domu.

6. Narte Velikonja: ŠALJIVE ZGODBE

(izbor besedil s spremno študijo in pojasnili Franceta Pibernika)

Leta 2005 bo minilo petdeset let od takrat, ko so Narteja Velikonjo zaradi protikomunističnega delovanja med drugo svetovno vojno ustrelili v Dolu pri Otlici – 25. 6. 1945 leta. Velikonja je bil avtor psihološko realističnih novel in ljudskih povesti, loteval pa se je tudi šaljivih zgodb in anekdot. Iz njegove bogate literarne zapuščine pripravljamo pester in komentiran izbor.

Kazalo

Kalendarij 2004 (F. Trunkelj)	4
Prestopno leto 2004	32
Nekaj besed h koledarju za naravno vrtnarjenje (N. Jeromen)	39
Evropa in Kristus (V. Ošlak)	41
Katera vera zdravi (B. Žorž)	47
Podobe Boga na poteh po svetu (M. Bradeško)	66
Kengurjev otok (T. Gorjup)	75
O njivah in poljih skozi zgodovino (J. Maček)	80
O dedovanju zasebne lastnine (D. Felicijan)	90
Ravena poldrugo tisočletje pozneje (S. Sitar)	104
Bojan Koželj iz Stahovice (F. Štefanec)	110
Romarska pot Štajercev (F. Štefanec)	112
Korenine problema (T. Anatrella)	116
Naši odzivi na življenjske preizkušnje (Z. Zalokar Divjak)	121
Marija in Slovenci (V. Ošlak)	126
Voda – naše modro zlato (T. Angerer)	129
Nove zbirke v prenovljenem tolminskem muzeju (J. Dolenc)	133
Orožje iz slovenskih dežel za prvi srbski upor (I. Voje)	140
Volilni škandal v dubrovniškem Velikem svetu (I. Voje)	144
Pošlji mi nekoga, da ga ljubim (M. Terezija)	147
Ekumenski pogovori v Prekmurju (S. Janežič)	149
Morilci in samomorilci na cesti (V. Grmič)	150
Jaslice iz Slovenije med najlepšimi (A. Tomšič)	152
250 let astronomije v Trstu (P. Zlobec)	156
Cerkev svetega Martina v Sežani (P. Skrinjar)	162
Prerok za naš čas (F. Perko)	171
Ob osemdesetletnici dr. Zmage Kumer,	
raziskovalke slovenske ljudske pesmi (M. Klobčar)	175
Dr. France Bučar – intelektualec, upornik in državnik (V. Kovač)	180
Mož beseda Janko Moder – devetdesetletnik (L. Jenčič)	186
Ob 90-letnici Franca Sodje (A. Rot)	191
Vladimir Kos (F. Pibernik)	194
Dr. Jože Kastelic (1913–2003) (K. Gantar)	196
In memoriam Janez Pogačnik (1946–2003) (J. Gril)	201
Dr. Valentin Inzko – oče dialoga na Koroškem (A. Angerer)	204

Podobe življenja v lesu – Drago Košir (I. Sedej, S. Sitar)	206
V mongolskem ujetništvu (J. Godina)	209
»Poezija je čudovita dama ...« (J. Zadravec)	223
Ob petdesetletnici revije Meddobje (Z. Simčič)	231
Na ozarah prekmurskih knjižnih brazd (J. Zadravec)	241
Urban Jarnik (R. Vospernik)	246
Fran Erjavec (1834–1887) (S. Šimenc)	248
General Rudolf Maister, vojščak in ustvarjalec (B. Hartman)	250
Franc Ksaver Meško (1874–1964) (M. Seliškar)	253
Prof. dr. Karel Ozvald –	
slovenski kulturni pedagog, filozof in mislec (F. Krnjak)	256
Josip Vandot (1884–1944) (S. Šimenc)	258
Da vstaneš od zanikovanj,	
moraš ubiti v srcu laž in poljubiti križ (B. melink)	260
Edvard Kocbek – politik, mislec, umetnik (J. Mahnič)	262
Bogomir Magajna (1904–1963) (B. Jakopič)	265
France Kunstelj (1914–1945) (F. Pibernik)	267
Lado Piščanc (1914–1944) (F. Pibernik)	269
France Papež (1924–1996) (F. Pibernik)	270
Dr. Ivan Grafenauer (Z. Kumer)	272
Dr. Anton Breznik (1881–1944) (B. Jakopič)	275
M. Elizabeta Kremžar (1878–1954) (B. Jakopič)	277
Akdamar – kjer se čas ustavi (M. Petek)	280
Ugankarski kotliček (J. Petelin, J. Stabej)	285
Iz življenja Mohorjeve družbe Celje	
od oktobra 2002 do oktobra 2003	295
Štirje stebri (L. Lebič)	298
Poročilo celovške Mohorjeve za Koledar 2004 (A. Koren)	300
Delovanje Goriške Mohorjeve družbe v letu 2003 (M. Tavčar)	304
Seznam naročnikov	308
Prazniki v letu 2004	316

MOHORJEV KOLEDAR 2004 • Izdala in založila Mohorjeva družba Celje v redni knjižni zbirki za leto 2003 • Z uredniškim odborom uredil Matija Remše • Opremila Mihaela Svetek • Računalniški prelom Rok Ločniškar • Prva stran ovitka foto A. Veber • Za založbo Jože Planinšek • Tisk Delo – Tiskarna, Ljubljana • Celje 2003 • ISSN 1318-5362